

УМБЕРТО ЕКО

ОСТРОВЪТ
ОТ
ПРЕДИШНИЯ
ДЕН

УМБЕРТО ЕКО
ОСТРОВЪТ ОТ ПРЕДИШНИЯ
ДЕН

Превод: Толя Радева

chitanka.info

Това е третият роман на световноизвестния италиански писател и културолог Умберто Еко. След „Името на розата“ и „Махалото на Фуко“ той отново показва рядката способност да прониква във всевъзможни географски, исторически и идейни пространства, да постига магическо съчетание на свещени текстове и старинни трактати, на философски прозрения и хумор.

Този път Еко е избрал XVII век за своята виртуозна игра с огледала, в които се мяркат образите на Галилей, Монтеверди, Караваджо, Сервантес, Рубенс, Шекспир, Вермеер, Паскал... Дневник на корабкрушенец, загадъчен остров, заговори, любовни послания и афоризми — какво ли няма в този превъзходен роман, една истинска енциклопедия, чието богатство предизвиква читателя, мобилизира ума и сетивата му, поднася му ключ към отминалото хилядолетие.

Is the Pacifique Sea my Home?

John
Donne,
„Hymne to God
my God“^[1]

*Stolto! a cui parlo? Misero! Che
tento?*

*Racconto il dolor mio
a l'insensata riva
a la mutala selce, al sordo vento...
Ahi, ch'altro non risponde
che il mormorar de l'onde!*

Giovan
Battista Marino,
„Eco“, La Lira,
XIX^[2]

1. ДАФНА

И все пак се възгордявам от моето унижение, и щом като на такава привилегия съм осъден, почти се наслаждавам на едно мерзко спасение: аз съм, струва ми се, докъдето стига човешката памет, едничкото създание от нашия вид, изхвърлено от крушение на необитаем кораб.

Така пише с непоправима маниерност Роберто дьо ла Грив вероятно през юли или август на 1643 година.

От колко дни блуждаеше по вълните, привързан за една дъска, по очи през деня, та да не го ослепява слънцето, с неестествено изпънат врат, за да не гълта вода, изгарян от соления дъх, несъмнено трескав? Писмата не го казват и внушават мисълта за вечност, но трябва да се е отнасяло за два дни най-много, иначе нямаше да оживее под бича на Феб (както картинно се жали) — той, тъй болничав, какъвто се описва, нощносчитаща твар по природен недъг.

Не е бил в състояние да държи сметка за времето, но, мисля, че морето е утихнало веднага след бурята, която го е изхвърлила от борда на *Амарилуда*, и този своего рода сал, който морякът му е посочил по мярка, го е носил, тласкан от пасатите из ясната шир в един сезон, когато на юг от екватора е най-мека зима, в разстояние на не много мили, докато теченията не са го отвели в залива.

Беше нощ, бе задрямал и не беше усетил, че се приближава към кораба, докато дъската не се бе блъснала с отскок в носа на *Дафна*.

И когато — на светлината на пълнолунието — бе осъзнал, че се полюшва под някакъв бушприт^[3], току в подножието на бака^[4], от който висеше въжена стълбичка недалеч от веригата на котвата (стълбата на Иаков^[5], щеше да я нарече отец Каспар!), в миг се бе освестил напълно. Трябва да е било по силата на отчаянието: претегли

дали има повече дъх да извика (но гърлото му беше суха жар), или да се освободи от въжетата, които го бяха белязали с морави бразди, и да се помъчи да се изкатери. Мисля, че в подобни минути умиращият става Херкулес, който души змиите в люлката^[6]. Роберто е мъглев в отразяването на събитието, но следва да се предполага, че по някакъв начин се е вкопчил в тази стълба, щом като в края на краищата се озовава на бака. Може би е възлязъл малко по малко, изнемогнал след всяко усилие, претърколил се е оттатък перилата, пролазил е по въжетата, намерил е отворена вратата на надстройката... И инстинктът трябва да е отвел ръката му в мрака до онова буре, до чийто ръб се е привдигнал, за да намери окаченото на верижка канче. И е пил, колкото е могъл, рухвайки после заситен, може би в пълния смисъл на думата, защото онази вода ще да е съдържала толкова издавени насекоми, че да му доставят храна и питие едновременно.

Трябва да е спал двайсет и четири часа, така излиза, щом се е събудил през нощта, но като възроден. Значи било е нощ отново, а не — още.

Той помисли, че е още нощ, иначе подир един ден някой все пак трябваше да го е намерил. Прониквайки откъм палубата, лунната светлина озаряваше помещението, което с окачения си над пещта котел очевидно се явяваше бордовата кухничка.

Тя имаше две врати, едната към бушприта, другата към палубата. През втората бе надникнал, съглеждайки като посред бял ден стъкмения такелаж, скрипеца, мачтите с обрани ветрила, някое и друго оръдие на портите^[7] и контурите на кърмовата надстройка. Бе вдигнал шум, но жива душа не отвърщаше. Бе погледнал през фалшбордовете и вдясно бе съзрял на около миля силуета на Острова с палмите на брега, разлюлени от бриза.

Сушата образуваше нещо като вдатина, обточена с пясък, който се белееше в бледата мрачина, ала както става с всеки корабокрушенец, Роберто не можеше да каже остров ли е или континент.

Беше се заклатушкарал към другия борд и бе зърнал — но този път далеч, почти досами хоризонта — чукарите на друг силует, също очертан от два високи носа. Останалото беше море, сякаш да внуши, че корабът е хвърлил котва в рейд, където е влязъл през широк пролив, разделящ двете земи. Роберто реши, че ако това не са два острова,

положително е остров, който гледа към по-обширна суша. Не вярвам да е градил други хипотези, тъй като никога не беше чувал за заливи, толкова просторни, та да създават у оногова, който се намира насред тях, впечатлението, че е изправен пред две земи близначки. Така от незнание за необятни континенти беше улучил.

Добро премеждие за корабокрушенец: стъпил на твърдо и със суша на един хвърлей. Но Роберто не умееше да плува, не след дълго щеше да открие, че на борда няма нито една лодка, а течението междувременно беше отнесло дъската, с която бе пристигнал. Затова към облекчението от избегнатата смърт се прибавяше сега уплахът от тази тройна самота: на морето, на близкия Остров и на кораба. Хей, има ли някой тук? — трябва да се е опитал да извика на всички езици, които знаеше, усещайки се съвсем немощен. Тишина. Сякаш всички на борда бяха измрели. И никога не се бе изразявал — той, тъй щедър на сравнения — толкова буквално. Или почти — но тъкмо за това „почти“ искам да кажа, а не знам откъде да започна.

Впрочем вече започнах. Един човек се рее в изтощение из океана и благосклонните води го изхвърлят на кораб, който изглежда безлюден. Безлюден, като че ли екипажът току-що го е напуснал, защото Роберто с мъка се връща в кухнята и намира светилник и огниво, сякаш готвачът ги е оставил там, преди да отиде да си легне. Но край огнището има две постели една над друга, празни. Роберто запалва светилника, оглежда се наоколо и открива купища храна: сушена риба и сухари, едва позеленели от влагата, така че да ги остържеш с ножа е достатъчно. Рибата е много солена, ала има вода колкото щеш.

Трябва да е възвърнал бързо силите си или е бил в силата си, когато е писал за това, защото се разпростира най-литературно върху сладостите на угощението си: нивга Олимп не е имал равни тям на своите пиршества, прелестна амброзия за мен от морската глъб, звярът, чиято смърт сега е мой живот... Но ето какво пише Роберто на Дамата на своето сърце:

Слънце на моята сянка, светлина на моята нощ, защо небето не ме срази в тази буря, която бе тъй диво разбунило? Защо му бе да изтръгва от ненаситното море

това мое тяло, щом в алчна и още по-злочеста самота ужасяващо е трябвало да тъне душата ми?

Може би, ако милостивото небе не ми изпрати помощ, Вие никога няма да прочетете писмото, което сега Ви пиша, и изгорял като факла от светлината на тези морета, ще помръкна в очите ви подобно на Селена, която, уви, превъзрадвана от заревото на своето Слънце, докато малко по малко извървява пътя си отвъд крайната извивка на нашата планета, осиротяла от подкрепата на лъчите на светилото неин властелин, отпървом изтънява по образ на сърпа, който покосява живота ѝ, после, все по-чезнещ светлик, съвсем се стопява в необятния небесен щит, де изкусната природа вае героични гербове и загадъчни емблеми на своите тайни. Лишен от Вашия взор, съм сляп, защото не ме виждате, ням, защото не ми мълвите, безпаметен, защото не ме спомняте.

И едничък жив, огнена тъма и мрачен пламък, бродя призрак, който мисълта ми, рисувайки все еднакъв в тази стръвна схватка на противоположности, иска да предаде на вашата. Спасявайки живота си в тази дървесна твърд, в този плаващ бастион, пленник на морето, което ме брани от морето, наказан с милостта на небето, затворен в този бездънен саркофаг, открит за всички слънца, в това въздушно подземие, в тази непристъпна тъмница, която ми предлага бягство от вси страни, аз губя надежда да Ви видя един ден.

Синьора, пиша Ви, сякаш да ви поднеса — недостойна почит — увехналата роза на моята покруса. И все пак се възгордявам от моето унижение, и щом като на такава привилегия съм осъден, почти се наслаждавам на едно мерзко спасение: аз съм, струва ми се, докъдето стига човешката памет, едничкото създание от нашия вид, изхвърлено от крушение на необитаем кораб.

Но няма е възможно? Ако се съди по датата на това първо писмо, Роберто сяда да пише веднага след пристигането си, още щом намира

хартия и перо в каютата на капитана, преди да е изследвал останалата част на кораба. Все пак му е трябвало известно време, за да събере сили, нали е бил грохнал като ранено животно. Или може би е малка любовна хитрост, първо се опитва да разбере къде е попаднал, после пише, а се преструва, че е било преди това. Как така — след като знае — допуска, опасява се, че тези писма няма да пристигнат никога, и ги пише само за свое мъчение (мъчителна утеха, би казал той, но нека гледаме да не се оставяме да води ръката ни)? Трудно е дори да се възсъздадат жестовите и чувствата на един герой, който положително изгаря от истинска любов, а никога не е сигурно дали изказва онова, което чувства, или каквото правилата на любовната реч са му предписвали — но, от друга страна, какво знаем за разликата между изпитвана страст и изказвана страст и коя предшества другата? Тогава е пишел за себе си, не е било литература, наистина е седял там да пише като юноша, който преследва невъзможен блян, браздейки страницата с плач, не поради отсъствието на другата, сама вече чист образ и когато я е имало, а от умиление към себе си, влюбен в любовта...

Има от какво да се извлече роман — и пак, откъде да се започне?

Аз твърдя, че това първо писмо го е написал после, а по-напред се е огледал наоколо — какво е видял, ще каже в следващите писма. Но и тук — как да преведеш дневника на някой, който иска със зорки метафори да направи зримо онова, което вижда зле, докато броди нощем с болни очи?

Роберто ще каже, че страданието на очите му е от времето на онзи куршум, който одраскал слепочиеето му при обсадата на Казале. Може и така да е, но другаде загатва, че отслабнали още повече вследствие на чумата. Роберто положително е бил с крехко телосложение, доколкото долавям и хипохондрик, макар и с разсъдливост; половината от фотофобията му трябва да се е дължала на черна жлъчка, а другата половина — на някаква форма на възпаление, вероятно обострено от препаратите на господин Д'Игби.

Изглежда сигурно, че плаването му на *Амарилуда* е минало все под палубата, тъй като фотофобията е била ако не негова природа, то поне ролята, в която е трябвало да се представя, за да държи под око машинациите в трюма. Няколко месеца все в мрак или на светлината на газениче — и после времето, което е прекарал на отломката, ослепяван от слънцето, екваториално, тропическо или каквото там е

било. Така че, болен или не, когато стъпва на *Дафна*, мрази светлината, остава първата нощ в кухнята, съвзема се и опитва да направи един начален оглед на втората нощ, а после нещата тръгват почти от само себе си. Денят го плаши, не само очите му не го понасят, а и изгарянията, които ще да е имал по гърба, и се спотайва. Красивата луна, която описва в онези нощи, го ободрява, денем небето е като навсякъде, нощем открива нови съзвездия (героични гербове и загадъчни емблеми, именно), всичко е като на театър: убеждава се, че това ще бъде животът му дълго време и може би до смъртта, пресътворява своята Синьора върху хартията, за да не я изгуби, и знае, че не е изгубил много повече, отколкото бездруго не е имал.

И вече се приютява в нощните си бдения като в майчина утроба и с още по-голямо основание решава да страни от слънцето. Навярно е чел за онези Възкресници от Унгария, Ливония^[8] или Влахия, които бродят без мира от мрак до зори, за да се скрият после в гробовете си при първи петли: ролята може да го е съблазнила...

Роберто трябва да е започнал инвентаризацията си на втората вечер. Вече е бил викал достатъчно, за да е сигурен, че на борда няма никой. Но могло е — и се е боял — да открие трупове, някакъв знак, който да оправдае това отсъствие. Поел е предпазливо и от писмата е трудно да се каже в каква посока: назовава неясно кораба, неговите части и предметите на борда. Някои са му близки и е чувал моряците да ги именуват, други — непознати и ги описва такива, каквито му изглеждат. Но и познатите предмети — знак, че на *Амарилуда* екипажът ще да е бил събран от остатъци от седемте морета — сигурно е чувал да се наричат от едно го на френски, от друг на холандски, от трети на английски. Така понякога казва *staffe* — както трябва да го е научил доктор Бърд — вместо балестриля^[9]; мъчно може да се разбере как веднъж е при кърмовата надстройка или на юта^[10], друг път — на задния галярд, което е заимствано от френския начин да се каже същото нещо; използва порти и на това скланям охотно, защото ми напомня книгите за морски приключения, които четяхме като деца; споменава за парокет, което за нас е едно от ветрилата на фокмачтата^[11], но тъй като за французите *perruche* е марселът, който стои на бизанмачтата, не се знае какво има наум, когато твърди, че е бил под парукетата. Да не говорим, че понякога

нарича бизанмачтата *artimone*, по френски маниер, но тогава какво ли има предвид, когато пише *mizzana*, което за французите е фокмачтата (ала, уви, не и за англичаните, за които *mizzenmast* си е бизанът, както Бог повелява)? А когато говори за *отток*, вероятно разбира това, на което ние бихме казали шпигат^[12]. Така че вземам решение: ще се опитвам да разгадавам помислите му, а после ще използвам по-привичните за нас думи. Ако сбъркам, търпение: историята не се променя.

И така, приемаме, че тази втора нощ, след като е открил хранителни припаси в кухнята, Роберто е пристъпил по някакъв начин под лунната светлина към прекосяването на палубата.

Спомняйки си носа и издутите хълбоци, зърнати смътно предишната нощ, съдейки по кокетната палуба, формата на юта и тясната, закръглена кърма и сравнявайки с *Амарилуда*, Роберто заключи, че и *Дафна* е холандски *fluyt* или флейт, или *flute*, или *fluste*, или *flyboat*, или *fliebote*, както различно се наричаха тези търговски кораби със средна водоизместимост, обикновено въоръжени с десетина оръдия за успокоение на съвестта в случай на пиратско нападение, които при тези си размери можеха да се управляват с дузина моряци и да вземат много повече пасажери, ако екипажът рече да се откаже от удобствата (и без това оскъдни), като струпа толкова постели, че да се запрепъва в тях — и да настане голям мор от всевъзможни миазми, ако няма достатъчно ведра. Флейт, значи, но по-голям от *Амарилуда*, с палуба, сведена, кажи-речи, до един решетъчен люк, сякаш капитанът се е тревожел, че ще товари вода при всяка по-буйна вълна.

Така или иначе беше предимство, че *Дафна* е флейт: Роберто можеше да се движи с известно познаване на разположението. В средата на палубата например трябваше да я има голямата лодка, побираща екипажа в пълен състав — и фактът, че я нямаше, даваше да се разбере, че екипажът е другаде. Но това не успокояваше Роберто: един екипаж никога не оставя кораба без наблюдение и на произвола на морето, та макар и закотвен с обрани ветрила в тих залив.

Тази вечер се бе насочил право към кърмовата част, бе открянал вратата на надстройката плахо, сякаш трябваше да иска разрешение от някого... Компасът до румпела^[13] му каза, че протокът между двете земи се простира от юг на север. После се бе озовал в онова, което днес бихме нарекли каюткомпания, зала във формата на Г, и друга

врата го бе въвела в стаята на капитана с нейния широк прозорец над кормилото и страничните изходи към галерията. На *Амарилида* командната каюта не беше същата, в която спеше капитанът, докато тук сякаш бяха гледали да пестят пространство, за да отворят място за нещо друго. И наистина, докато вляво от каюткомпанията се откриваха две кабинни за двама офицери, вдясно беше обособено друго помещение, едва ли не по-просторно от това на капитана, със скромна кушетка в дъното, но устроено като място за работа.

Масата беше отрупана с карти, които се сториха на Роберто повече, отколкото един кораб използва за навигация. Приличаше на кабинет на учен: наред с книгата имаше различно разположени далекогледни, красива медна ноктурлабия^[14], която хвърляше червеникави отблясъци, сякаш сама беше източник на светлина, армиларна сфера^[15], прикрепена към плота на масата, други листове, изпълнени с изчисления, и пергамент с кръгообразни чертежи в черно и червено, в който разпозна — защото беше виждал копия на *Амарилида* (но с по-непретенциозна изработка) — репродукция на лунните затъмнения на Региомонтан^[16].

Беше се върнал в командната каюта: излизайки в галерията, можеше да види Острова, можеше — пише Роберто — да се втренчи с очи на пантера в неговото безмълвие. С една дума, Островът си беше там, както преди.

Трябва да е стигнал на кораба почти гол: мисля, че както е бил изпоцапан от солта, най-напред се е измил в кухнята, без да се запита дали тази вода не е единствената на борда, а после е изровил от сандъка един хубав костюм на капитана, онзи, който се пази за триумфалното завръщане. Може би дори се е поперчил в командната си униформа, а обуването на ботуши трябва да е било начин да се усети отново в естествената си среда. Едва при това положение един почтен човек, подобаващо облечен — а не изпаднал корабокрушенец, — може официално да влезе във владение на изоставен кораб и да почувства вече не като посегателство, а като право жеста, който Роберто направи: потърси по масата и откри, разтворен и сякаш изоставен по средата до гъшето перо и мастилницата, бордовия дневник. От първата страница узна веднага името на кораба, но останалото беше непонятен низ от *anker, passer, sterrekyker, roer*^[17] и не му бе от голяма полза да научи, че капитанът е фламандец. Все пак

последният ред носеше дата отпреди няколко седмици и след две-три неразбираеми думи се мъдреше подчертан един израз на латински: *pestis, quae, dicitur bubonica*^[18].

Ето някаква следа, зачатък на обяснение. На борда на кораба беше избухнала епидемия. Вестта не разтревожи Роберто: своята чума той я бе прекарал преди тринайсет години, а всеки знае, че който е износил заразата, е постигнал един вид опрощение, сякаш тази змия не дръзваше да се вмъкне втори път в лоното на оногова, който я бе надмогнал веднъж.

От друга страна, следата не обясняваше кой знае какво и оставяше място за нови тревоги. Така да е, всички са мъртви. Но тогава трябваше да се намерят, пръснати непристойно по палубата, труповете на последните, ако се приемеше, че те милостиво са погребали в морето първите.

Лодката я нямаше: последните — или всички — бяха напуснали кораба. Кое превръща един кораб на чума в място на непобедима заплаха? Плъхове, може би? На Роберто му се стори, че във варварското писмо на капитана разчита една дума като *rottenest* (гризачи, канални плъхове?) — и мигом се извърна, вдигайки светилника, готов да съгледа как нещо се плъзга покрай стените и да чуе цвъртенето, което бе смразявало кръвта му на *Амарилида*. С тръпка си спомни онази вечер, когато някакво космато същество бе докоснало лицето му, докато се унасяше в сън, и ужасеният му вик бе накарал доктор Бърд да дотича. После всички го бяха взели на подбив: и без чума на един кораб има толкова плъхове, колкото птици в гората, и човек трябва да е обръгнал на плъховете, ако иска да кръстосва моретата.

Но поне в надстройката от плъхове нямаше и помен. Може би се бяха събрали в трюма със своите червенеци се в мрака очи в очакване на прясна плът. Роберто си каза, че ако ги имаше, трябваше да го разбере веднага. Ако бяха нормални плъхове и в нормален брой, би могло някак да се съжителства. А какво друго можеха да бъдат впрочем? Запита се и не пожела да си отговори.

Роберто намери пушка, сабя и голям нож. Беше ходил на война: пушката беше една от онези *caliver*, както казваха англичаните, които можеха да се насочват без стойка; увери се, че всичко й е наред, повече за успокоение, отколкото с намерението да разгроми със стрелба орда

пльхове — и наистина беше затъкнал в колана си и ножа, който при пльховете не е от голяма полза.

Беше решил да изследва корпуса от носа до кърмата. Бе се върнал в кухничката и по един трап, който се спускаше зад скобата на бушприта, бе проникнал в палиола (или килер, мисля), където бяха струпани провизии за дълго плаване. И тъй като не можеше да са се запазили през цялото време на пътуването, значи екипажът едва-що беше попълнил запасите си на някоя гостоприемна земя.

Имаше кошове с риба, пушена наскоро, и пирамиди от кокосови орехи, и бурета грудки с непозната форма, но ядливи наглед и видимо в състояние да понесат продължително съхранение. И после плодове, от онези, които Роберто бе видял да се появяват на борда на *Амарилуда* след първите престои край тропически земи, също устойчиви на похабяването на сезоните, настръхнали от бодли и люспи, но с тръпчив аромат, който обещаваше добре защитено месо, скрити сладки сокове. От някакъв продукт от островите трябва да бяха извлечени и тези чували сиво брашно с мирис на туф; с него навярно бяха месени и хлябове, напомнящи на вкус онези блудкави кореноплоди, които индианците от Новия свят наричаха картофи.

В дъното видя и десетина буренца с канелки. Наточи от първото — беше вода, още невмирисана, дори налята неотдавна и обработена със сяра, за да се запази по-дълго. Не беше много, но като пресметна, че и плодовете щяха да утоляват жаждата му, би могъл да остане доста време на борда. И все пак тези открития, които трябваше да го успокоят, че на кораба няма да умре от глад, засилваха още повече тревогата му — както впрочем става с меланхоличните духове, за които всяка закана за благополучие е обещание за бедствени последици.

Да бъдеш изхвърлен от крушение на необитаем кораб е вече само по себе си неестествен случай. Ако поне корабът беше изоставен от хората и от Бога като негодна отломка, без природни или създадени от човешка ръка предмети, които да го превръщат в примамливо убежище, щеше все пак да е в реда на нещата и хрониките на мореплавателите. Но да го намериш така, натъкмен като за желан и очакван гост, като изкусителен дар — това започваше да намирисва на сяра доста повече от водата. На Роберто му дойдоха наум разните приказки, които беше слушал от баба си, и другите в по-изящна проза,

които се четяха в парижките салони, където изгубени в гората принцеси влизат в някакви чертози и виждат пищно украсени стаи с легла и балдахини, и скринове, пълни с разкошни одежди, или дори наредени трапези... И, разбира се, последната зала таи пъкленото разбулване на злия ум, устроил клопката.

Беше докоснал един орех в основата на купчината, бе нарушил равновесието на цялото и мъхнатите форми се сурнаха в лавина, като плъхове, които са чакали тихомълком доземи (или както прилепите се обесват с главата надолу от гредите на някой таван), готови сега да плъпнат нагоре по тялото му и да подушат соленото му от пот лице.

Трябваше да се увери, че не е чародейство. На *Амарилида* Роберто беше научил какво се прави с отвъдморските плодове: служейки си с ножа като с брадва, отвори с един-единствен удар първия орех, после разтроши черупката и загриза манната, която се криеше под кората. Беше тъй сладостно омайна, че внушението за коварство нарасна. Може би — каза си — вече беше в плен на измамата, вкусваше орехи, а захапваше гризачи, вече се просмукваше от същината им, след малко ръцете му щяха да станат тънки, ноктести и закривени като куки, тялото му да се покрие с прокиснал мъх, гърбът му да се извие на дъга и той щеше да бъде приет в зловещия апотеоз на четинестите обитатели на тази лодка по Ахеронт.

Но — и за да свършим с първата нощ — друга грозна прокоба дебнеше изследователя. Сякаш срутването на орехите бе разбудило спящи твари, та чу да долита отгатык преградата, която делеше килера от останалото подпалубно пространство, ако не цвъртене, то писукане, гъргорене, щапуркане на лапички. Значи клопката я имаше, нощни създания си устроиваха сборище в някое котило.

Роберто се запита дали с пушка в ръка не трябва да се впусне веднага в този Армагедон. Сърцето му трепереше, обвини се в малодушие, каза си, че тази нощ или някоя друга, рано или късно ще се наложи да се изправи срещу Тях. Измъкна се, върна се горе на палубата и за щастие съзря зората, която вече облизваше с восьък метала на оръдията, гален дотогава от лунните отблясъци. Изгряваше денят — рече си с облекчение, — а негов дълг беше да избягва светлината му.

Като Възкресник от Унгария прекоси в бяг палубата, за да се прибере в надстройката, втурна се във вече своята каюта, барикадира,

затвори изходите към галерията, нареди оръдията така, че да са му поддръка, и се приготви да спи, за да не вижда Слънцето — палач, който отсича със секирата на лъчите си главата на сенките.

Възбуден, сънува корабокрушението си и го сънува като мъж с вдъхновение, за когото и в сънищата, и най-вече в тях, трябва да се прави така, че изказите да разхубавяват мисълта, формите да я оживяват, тайнствените връзки да ѝ придават плътност, дълбочина — разсъжденията, извисеност — емфазите, загадъчност — внушенията, а преображенията — проникновение.

Допускам, че в онези времена и из онези морета са били повече корабите, претърпявали крушение, отколкото другите, които са се завръщали в пристанищата; но комуто се е случвало за първи път, преживяването трябва да е било извор на повтарящи се кошмари, които навикът да извайва образи сигурно е правил картинни като Страшен съд.

Още от предната вечер въздухът сякаш беше започнал да отделя слуз и като че ли окото на небето, набъбнало от сълзи, не можеше повече да издържа гледката на развълнуваната шир. Четката на природата вече бе обезцветила линията на хоризонта и нахвърляше далнини на неразличими провинции.

Роберто, чиито вътрешности вече са вещаели надвисналата хала, се хвърля в постелята, люлян сега от дойка на циклопи, унася се сред немирни сънища, за които сънува в съня, за който разказва, и приема в недрата си космопея от изумления. Събужда се от вакханалията на гръмотевиците и олелията на моряците, после плиски вода връхлитат постелята му, доктор Бърд надниква тичешком и му извиква да излезе на палубата и да се вкопчи здраво в каквото и да е, стоящо малко по-крепко от него.

На палубата — суматоха, вопли и тела, сякаш повдигнати от Божията ръка, запратени в морето. Роберто се улавя за малко за контрабизана^[19] (както мисля, че го разбирам), докато той не се раздира, насечен от мълнии, гафелът^[20] не се втурва в надпревара с кривия бяг на звездите и Роберто не бива изстрелян в подножието на гротмачтата. Тук, понеже не може да му стори място, един моряк с добро сърце, който се е привързал за мачтата, му хвърля въже и му изкрещява да се върже за една врата, изтръгната от пантите си в

надстройката; и Роберто има щастие, че вратата заедно с него като паразит отгоре ѝ се плъзва после към перилото, защото междуременно мачтата се прекършва по средата и една рея се стоварва да разцепи на две главата на благодетеля.

От една пробойна във фалшборда Роберто вижда (или сънува, че е видял) кръжила от скупчени сенки в светкавици, които пробягват залутани из вълнистите поля — което ми се струва прекомерно увлечение по претенциозния цитат. Но така или иначе *Амарилда* се накланя на страната на корабокрушенеца, готов за корабокрушението, и Роберто със своята дъска се хързулва в бездната и потъвайки, съзира над нея океана, който волно се въззема да изсече урви, в шемет от пропасти вижда да се издигат паднали Пирамиди, усеща се като течна комета, която бяга по орбитата на вихъра от прогизнали небеса. Докато всяка вълна просветва с бистра изменчивост, тук се извива пара, там водовъртеж бълбука и отваря извор. Магии от полудели метеори пригласят на метежния и накъсан в грохот въздух, небето е низ от най-далечни светлини и порои мрак и Роберто казва, че е видял разпенени Алпи сред лигави бразди, чиито пенливи езици са взели образа на вестители, и Церера, разцъфнала сред сапфирени отблясъци, и навремени лава от ревящи опали, сякаш телуричната щерка Прозерпина е поела кормилото, отпращайки в изгнание плододайната майка.

И сред зверове, които вият, бродейки наоколо му, докато соленото сребро възвира в буреносен задух, Роберто внезапно престава да съзерцава спектакъла, в който става безчувствен актьор, губи свят и повече нищо не знае за себе си. Едва по-късно ще предположи в съня си, че по милостива повеля или по инстинкта на плаващо нещо дъската е увлечена в тази жига и както е потънала, естествено изскача отново, укротявайки се в бавна сарабанда — тъй като в гнева на елементите се преобръщат и правилата на всяка цивилизована танцова стъпка, — и с все по-широки парафрази го отдалечава от центъра на въртележката, където пък пропада, бързи се напосоки в ръцете на Еоловите синове злочестата *Амарилда* с бушприт към небето. А с нея и всяка друга жива душа в трюма ѝ: евреинът, предопределен да открие в Небесния Йерусалим земния Йерусалим, до който нямаше да стигне никога вече, малтийският рицар, откъснат завинаги от остров Ескондидата, доктор Бърд със своите следовници и — най-сетне изтръгнато от

състрадателната природа изпод грешките на медицинското изкуство — онова клето, разядено от язви куче, за което впрочем още не ми се е удало да разкажа, защото Роберто ще пише за него едва по-късно.

Но така или иначе допускам, че съновидението и бурята са направили съня на Роберто достатъчно плах, за да го ограничат до съвсем кратко време, вероятно последвано от войнствено будувание. Наистина приемайки мисълта, че навън е ден, успокоен от факта, че светлината едва прониква през мътните прозорци на надстройката, и разчитайки, че ще може да се спусне под палубата по някоя вътрешна стълбичка, той събра смелост, взе пак оръдията и тръгна с дръзка боязън да открие произхода на онези нощни звуци.

Или по-точно не тръгва веднага. Моля за извинение, но Роберто, разказвайки на Синьората, си противоречи — знак, че не разказва от игла до конец каквото му се е случило, а се опитва да построи писмото като разказ или по-скоро като наброски за нещо, което би могло да стане писмо и разказ, и пише, без да решава какво после ще избере, скицира, така да се каже, фигурите на шахматната дъска, без веднага да определя кои ще придвижи и как ще ги разположи.

В едно писмо казва, че излязъл, за да се впусне из трюмовете. В друго обаче пише, че щом се разбудил от утринния зрак, бил сепнат от далечен концерт. Звучите без съмнение идели от Острова. Отначало пред Роберто изникнала картината на пълчища индианци, които се накамарят в дълги канута, за да вземат кораба на абордаж, и той стиснал пушката; после концертът му се сторил не така кръвожаден.

Зазоряваше се, слънцето не заливаше още стъклата: излезе в галерията, усети мириса на морето, отмести малко крилото на прозореца и с присвити очи се помъчи да се взре в брега.

На *Амарилита*, където денем не излизаше на палубата, Роберто беше чувал пасажерите да разказват за изгреви, тъй нажежени, сякаш слънцето не се стърпявало да обсипе света със стрелите си, а сега виждаше, без очите му да сълзят, пастелни цветове: небе, разпенено от тъмни облаци, едва разнищени по края от перлено, докато един оттенък, спомен за розово, се надигаше иззад Острова, който изглеждаше оцветен в тюркоазно върху груба хартия.

Но тази почти северна палитра му стигаше, за да разбере, че силуетът, който му се бе сторил еднороден в нощта, беше образуван от

очертанията на горист хълм, завършващ със стръмен скат към крайбрежната ивица, покрита с високостеблени дървета, чак до палмите, които обрамчваха белия плаж.

Пясъкът бавно засияваше и по краищата се забелязваха отстрани сякаш големи паяци, мумифицирали се, докато са движили скелетовидните си членове във водата. Роберто ги определи отдалеч като „крачеши растения“, но в този момент вече нетърпимо яркият отблясък на пясъка го накара да се прибере.

Откри, че там, където очите му изневеряваха, слухът не можеше да му измени, и на слуха се довери, притваряйки почти докрай крилото на прозореца и надавайки ухо за шумовете, които долитаха от сушата.

Макар и привикнал с утрините на своя хълм, разбра, че за първи път в живота си чува наистина да пеят птиците — във всеки случай толкова много и толкова различни никога не беше чувал.

С хиляди приветстваха изгрева на слънцето: стори му се, че сред крясъци на папагали разпознава славея, коса, чучулигата, безброй лястовички и дори острия цвъртеж на жътваря и щуреца, питайки се дали наистина чува същества от тези видове, а не някой техен събрат от Антиподите^[21]... Островът беше далеч и все пак му се стори, че звуците донасят мирис на портокалови цветове и босилек, сякаш въздухът из целия залив беше пропит от ухание — а, от друга страна, господин Д'Игби му беше разказвал как по време на едно от плаванията си разпознал близостта на сушата по прелитането на дъхави атоми, носени от ветровете...

Но докато, душейки, надаваше ухо към невидимото множество, сякаш от зъберите на крепост или бойниците на кула гледаше как някаква войска с глъч се разполага в дъга между склона на хълма, равнината отпред и реката, която защитава стените, изпита усещането, че вече е виждал това, което, чувайки, си представяше — и пред необятността, която го стягаше в обсада, се почувства обсаден и за миг понечи инстинктивно да вдигне пушката. Беше в Казале и насреща му се разгръщаше испанската войска с тропота на обозни коли, звъntenето на оръжията, теноровите гласове на кастилците, гълчавата на неаполитанците, суровото грухтене на ландскнехтите — и на този фон някой звук на тръба, който долиташе приглушен, и смекчените гърмежи на аркебузна стрелба, клок, поф, таапум, като жабешките бомбички на селски празник.

И сякаш животът му беше протекъл между две обсади, едната образ на другата, с единствената разлика, че сега, при сключването на този кръг от две обилни петилетия, реката беше премного широка и също кръгова — така че да направи невъзможен всеки излаз, — Роберто преживя отново дните в Казале.

---

[1]

Пасификът ли е моят дом?

Джон Дън, „Химн към Бога,
моя Бог“

↑

[2]

*Глупецо нищ! Кому говориш там?
Разказвам своята тъга,
изправен пред брега
на повей глух, на камък ням...
О, нека да не отговаря друг —
вълните шепнещи ми стигат тук!*

Джован Батиста Марино,
„Ехо“, „Лира“, XIX

Превод: Драгомир Петров. ↑

[3] **Бушприт** — наклонена мачта, издадена извън носа на кораба; между него и фокмачтата се окачват триъгълни ветрила. — Б.пр. ↑

[4] **Бак** — част от палубата между носа на кораба и предната мачта (фокмачтата). — Б.пр. ↑

[5] **Стълбата на Иаков** — стълбата между земята и небето, която се явила насън на еврейския патриарх Иаков; от върха ѝ Бог му известил, че ще има многобройно потомство, което ще се разпростре

по земята (Бит. 28:12). Всички библейски имена, изрази и цитати в превода се придържат към Библия, издание на Св. синод на Българската православна църква, София, 1993. — Б.пр. ↑

[6] ... *Херкулес, който души змиите в люлката* — от ненавист към съперницата си, смъртната Алкмена, която родила на Зевс Херкулес (гр. Херакъл), богиня Хера изпратила в люлката на бебето две отровни змии; то обаче удушило всяка от тях с по една ръка. — Б.пр. ↑

[7] **Порти** — отвори, изрязани в борда на кораба, през които се подават дулата на оръдията. — Б.пр. ↑

[8] **Ливония** — територията на днешна Латвия и Естония, завоювана от немските кръстоносци, на която била създадена конфедерация от пет феодални държави; Възкресници — вампири. — Б.пр. ↑

[9] **Балестриля** (от исп. balestrilla) — старинен астрономико-навигационен уред за определяне на положението на небесните светила; състои се от две разположени на кръст линейки, които се плъзгат по друга линия с деления. — Б.пр. ↑

[10] **Ют** — задната, кърмова част от палубата. — Б.пр. ↑

[11] ...*едно от ветрилата на фокмачтата* — описва се тримачтов кораб; трите мачти (от носа към кърмата) са фок, грот и бизан; парокет (итал. рагосchetto) — марселът (средното ветрило) на фокмачтата. — Б.пр. ↑

[12] **Шпигат** — отвор за оттичане на попадналата на палубата вода зад борда. — Б.пр. ↑

[13] **Румпел** — лост, прикрепен към оста на кормилото, посредством който то се завърта в желаната посока. — Б.пр. ↑

[14] **Ноктурлабия** (от лат. „нощ“ и „астро/лабия“) или ноктурнал — астрономико-навигационен уред за определяне на височината на Полярната звезда над хоризонта и съответно географската ширина на наблюдателя. — Б.пр. ↑

[15] **Армиларна сфера** (от лат. armilla, гривна) — старинен астрономически уред за определяне на координатите на небесните светила; състои се от няколко метални пръстена с деления, които могат да се въртят около една централна точка; през XVII в. на практика вече е излязла от употреба. — Б.пр. ↑

[16] **Региомонтан** (новолатински превод на „Кьонигсбергски“, по родното му място) — с това име е известен немският астроном и математик Йохан Мюлер (1436–1476), смятан за основоположник на тригонометрията на новото време; използвал в астрономията тригонометрични методи, извлечени от арабската астрономическа наука. — Б.пр. ↑

[17] *Anker, passer, sterre-kyker, roer* (нидерл.) — котва, компас, астролабия, рул. — Б.пр. ↑

[18] *Pestis, quae dicitur bubonica* (лат.) — чума, която се нарича бубонна. — Б.пр. ↑

[19] **Контрабизан** — косо четириъгълно ветрило на бизанмачтата. — Б.пр. ↑

[20] **Гафел** — наклонено ранхоутно дърво, закрепено с долния си край към мачтата; в случая за него е захванат горният край на контрабизана. — Б.пр. ↑

[21] **Антиподите** — хипотетична южна земя, според древните гърци диаметрално противоположна на познатия свят. — Б.пр. ↑

2. ЗА ОНОВА, КОЕТО СЕ СЛУЧИ В МОНФЕРАТО

Роберто открива твърде малко за своите шестнайсет години живот преди онова лято на 1630. Споменава епизоди от миналото само когато му се струва, че издават някаква връзка с настоящето му на *Дафна*, и хронистът на неговата опърничава хроника трябва да дебне между диплите на разказа. Ако следва приумиците му, би изглеждал като автор, който, за да отдалечи разкриването на убиеца, подава на читателя само оскъдни улики. И така, аз крада сведения като доносник.

Поцо ди Сан Патрицио бяха род от дребното благородничество, който притежаваше обширното имение Ла Грива на границите на алесандрийската провинция (по онова време част от миланското херцогство и следователно испанска територия), но който по политическа география или душевно разположение се смяташе за васален на маркиза на Монферато. Бащата — който говореше на френски с жена си, на диалект със селяните и на италиански с чужденците — пред Роберто се изразяваше различно според това дали му показваше някой удар с шпага, или го водеше на езда из полята, псувайки по птиците, които му съсипваха реколтата. Иначе момчето прекарваше времето си без приятели, рисувайки във фантазията си далечни земи, когато бродеше отегчено из лозята, лов със соколи, ако гонеше бързолетите, битки с дракона, ако играеше с кучетата, скрити съкровища, докато изследваше стаите на родовото замъче или замъчище или каквото изобщо беше. Рицарските романи и поеми, които изнамираше прашасали в южната кула, разпалваха у него тези скиталчества на ума.

Необразовано значи не беше, имаше дори наставник, макар и сезонен. Един кармелит, за когото се говореше, че бил пътешествал на изток, и там — шепнеше, кръстейки се, майката — бил станал според

мълвата мюсюлманин, пристигаше веднъж в годината в имението с един прислужник и четири муленца, натоварени с книги и други писания, и намираше подслон за три месеца. Какво е преподавал на ученика си, нямам представа, но когато пристигна в Париж, Роберто си беше вече Роберто или във всеки случай попиваше бързо онова, което чуеше.

За този кармелит се знае едно-единствено нещо и Роберто неслучайно го отбелязва. Веднъж, когато лъскал някаква сабя, старият Поцо се порязал и дали защото оръжието било ръждясало, или защото била пострадала чувствителна част на ръката или на пръстите, но раната му причинявала силни болки. Тогава кармелитът взел оръжието, посипал го с някакъв прах, който държал в една кутийка, и Поцо се закълел, че начаса изпитал облекчение. Така или иначе, на другия ден раната вече заздравявала.

Кармелитът приел със задоволство всеобщото изумление и казал, че тайната на това вещество му била разкрита от един арабин и се отнасяло за цяр, много по-мощен от онзи, който християнските спагирици^[1] наричат *unguentum armarium*^[2]. Когато го попитали защо прахът не се слага върху раната, а върху острието, което я е причинило, отвърнал, че така действа природата, измежду чиито най-силни сили е всемирната симпатия, която управлява действията от разстояние. И додал, че ако всичко това можело да изглежда не за вярване, достатъчно било да си помислят за магнита — камък, който привлича металните стружки, — или за големите планини от желязо, покриващи севера на нашата планета, които привличат стрелката на компаса. Така и оръжейният мехлем, прилепвайки здраво към сабята, привличал онези свойства на желязото, които сабята била оставила в раната и които пречели за оздравяването ѝ.

Никое създание, което в детството си е бивало свидетел на подобно нещо, не може да не остане белязано от него за цял живот; и скоро ще видим как съдбата на Роберто е била решена от влечението му към привличащата сила на прахове и мехлеми.

От друга страна, не това е епизодът, сложил най-дълбок отпечатък върху детството на Роберто. Има един друг, впрочем не собствено епизод, а своего рода рефрен, от който момчето запазило подозрителен спомен. И така, изглежда, че бащата, който положително е бил привързан към тоя свой син, въпреки че се отнасял към него с

мълчаливата суровост, присъща на мъжете от онзи край, понякога — именно през първите пет години от живота му — го вдигал високо на ръце и му викал гордо: „Ти си моят първороден син!“ Нищо странно наистина, като се изключи едно простимо прегрешение в пусторечие, понеже Роберто бил единственият син. Но ето че като поотраснало, момчето започнало да си спомня (или си внушило, че си спомня) как при тези изблици на бащина радост лицето на майката придобивало изражение едновременно на угриженост и доволство, сякаш бащата правел добре, като изричал тия думи, ала честото им повторение събуждало у нея някаква вече приспана тревога. Въображението на Роберто дълго се щурало около тона на това възклицание, заключавайки, че бащата го произнасял като да било не очевидна истина, а необичайно благоволение, натъртвайки на това „ти“, сякаш искал да каже: „Ти, а не друг, си моят първороден син.“

Не друг или не другият? В писмата на Роберто все се мярка по някоя отпратка към един Друг, който не му дава мира, и тази мисъл, изглежда, се е родила у него именно тогава, когато си вгълпил (а и над какво ли е можело да си блъска главата едно дете, изгубено сред кули, пълни с прилепи, лозя, гущери и коне, непохватно в игрите със селянчетата — неравностойни връстници, — което, ако не е слушало някои приказки от баба си, е слушало тези на кармелита?), че там някъде обикаля един друг, непризнат брат, който трябва да е бил с лош нрав, щом бащата го е напъдил. Роберто бил отначало твърде малък, а после твърде целомъдрен, за да се запита дали този брат му е такъв от бащина или от майчина страна (а и в двата случая върху единия от родителите щяла да легне сянката на отколешен и непростим грях): бил е брат, по някакъв начин (може би свръхестествен) положително бил виновен за понесената прокуда и поради това положително мразел него, Роберто, предпочетения.

Сянката на този брат враг (когото при все това му се искало да опознае, за да обикне и да бъде обикнат от него) смущавала момчешките му нощи; по-късно, като юноша, листел в библиотеката стари томове, за да намери — знам ли — някой скрит портрет, свидетелство от свещеника, издайническа изповед. Обикалял из таваните, тършувал из стари ракли, пълни с премени на прадедите, потъмнели медали, някоя и друга мавърска кама, и опипвал с

тръпнещи пръсти камизолки от фино платно, несъмнено обвивали някога младенец, но кой знае преди години, или векове.

Малко по малко дал и име на този изгубен брат — Феранте — и захванал да му приписва дребни прегрешения, в които бивал несправедливо обвиняван, като кражба на сладкиш или самоволно освобождаване на някое куче от веригата му. Феранте, улеснен от заличаването си, действал зад гърба му, а той се прикривал зад Феранте. Привичката да вини несъществуващия брат за онова, което той, Роберто, нямало как да е извършил, дори прераснала полека-лека в наклонност да го криви и за това, което наистина бил сторил и за което се разкайвал.

Не че Роберто изричал пред другите лъжа: а понасяйки мълком и с буца в гърлото наказанието за простъпките си, успявал да убеди сам себе си в своята невинност и да се почувства жертва на произвол.

Веднъж например, за да изпробва една нова секира, току-що взета от ковача, а отчасти и за да си върне заради не знам каква несправедливост, която смятал, че е понесъл, Роберто съсякъл едно плодно дръвче, което бащата бил посадил наскоро с големи надежди за идните сезони. Когато си дал сметка колко сериозна е сторената глупост, Роберто си въобразил ужасяващи последици, най-малкото да бъде продаден на турците, които да го принудят да гребе до живот на галерите им, и се готвел да побегне и да завърши дните си като разбойник по хълмовете. В търсене на оправдание набързо си наумил, че дървото положително е било повалено от Феранте.

След като открил престъплението обаче, бащата събрал всички деца от имението и казал, че за да не бъде гневът му безогледен, виновникът би постъпил по-добре, ако си признае. Роберто се почувствал милосърдно жертвоготовен: ако обвинял Феранте, клетникът щял да бъде отново натирен; всъщност нещастникът вършел злини, за да задуши сирашката си изоставеност, оскърбена от гледката на тези родители, които задушавали с ласки другия... Направил крачка напред и треперейки от страх и гордост, казал, че не иска никой друг да бъде обвинен вместо него. Макар да не било признание, изявлението било прието като такова. Засуквайки мустак и поглеждайки към майката, бащата, като час по час прочиствал строго гърлото си, се произнесъл, че престъплението несъмнено е много тежко и наказанието — неизбежно, но не можел да не оцени, че

младият „господин Дела Грива“ прави чест на традициите на рода и че един благородник трябва винаги да постъпва така, дори да е само на осем години. После отсъдил Роберто да не участва в гостуването в средата на август у братовчедите от Сан Салваторе, което положително било мъчително наказание (в Сан Салваторе бил Куирино, лозар, който умее да покачва Роберто на една смокиня с шеметна височина), ала положително не колкото галерите на султана.

На нас историята ни изглежда проста: бащата е горд, че има издънка, която не лъже, поглежда майката със зле прикрито задоволство и наказва меко, колкото за очи. Но Роберто ще има дълго да доизмисля тази случка, стигайки до заключението, че бащата и майката положително са се досетили, че виновникът е Феранте, оценили са братския героизъм на любимия син и са изпитали облекчение, задето не се налагало да вадят на показ тайната на семейството.

Може би аз съм този, който си доизмисля върху оскъдни улики, но то е защото присъствието на отсъстващия брат ще има своята тежест в историята. Следи от тази детска игра ще открием в поведението на зрелия Роберто — или поне на Роберто в момента, когато го намираме на *Дафна* в безизходица, която, да си кажем право, би оплела всекиго.

Във всеки случай се отвличам; предстои ни още да установим как Роберто стига до обсадата на Казале. И тук е мястото да дадем воля на фантазията и да си представим как може да се е случило.

В Ла Грива вестите не дохождаха твърде навременно, но поне от две години се знаеше, че унаследяването на херцогство Мантуа причинява много беди в Монферато и вече е имало една полуобсада. Накратко — и това е история, която други вече са разказвали, макар и по-откъслечно от мен — през декември 1627 херцог Винченцо II Мантуански умираше и около смъртното ложе на този разпасаник, който не беше съумял да създаде потомство, се бе разиграл танц на четирима претенденти, техните агенти и покровители. Побеждава маркиз Дьо Сен-Шармон, който успява да убеди Винченцо, че наследството се полага на един братовчед от френски клон, Карло ди Гонзага, херцог Дьо Невер. Между два хрипа старият Винченцо налага

или позволява на Невер да се ожени бързо-бързо за неговата племенница Мария Гонзага и издъхва, като му оставя херцогството.

Е, Невер беше французин, а херцогството, което наследяваше, включваше и княжество Монферато с неговата столица Казале, най-важната крепост в Северна Италия. Със своето разположение между принадлежащата на Испания миланска област и земите на фамилията Савоя Монферато позволяваше надзор над горното течение на По, движението между Алпите и юга, пътя Милано-Генуа и се вмъкваше като възглавничка между Франция и Испания — докато никоя от двете сили не можеше да има вяра на онази друга възглавничка, каквато беше херцогство Савоя: там Карло Емануеле I играеше игра, която би било великодушно да се нарече двойна. Да се даде Монферато на Невер, беше все едно да се даде на Ришельо; така че беше естествено Испания да предпочита някой друг, примерно херцог Ди Гуастала. Без да смятаме, че известно право на унаследяване можеше да предяви и Савойският херцог. Но тъй като завещание имаше и то сочеше Невер, на другите претенденти не им оставаше нищо, освен да се надяват германският Император на Свещената римска империя, на когото херцогът на Мантуа беше формално васал, да не утвърди приемника.

Испанците обаче бяха нетърпеливи и в очакване Императорът да вземе някакво решение Казале бе вече обсадено веднъж от Гонсало де Кордова и сега, за втори път, от внушителна армия испанци и имперски войници, предвождана от прочутия Спинола^[3]. Френският гарнизон се готвеше да оказва отпор до пристигането на френска помощна армия, още заета на север, която Бог знае дали щеше да дойде навреме.

Събитията бяха горе-долу на този етап, когато в средата на април старият Поцо събра пред замъка по-младите от слугите и по-будните от селяните си, раздаде всички оръжия, които се намериха в имението, повика Роберто и произнесе пред всички тази реч, която трябва да си беше подготвил през нощта:

— Народе, слушай. Тая наша земя на Ла Грива винаги е плащала данък на Маркиза на Монферато, който от някое време е все едно Херцогът на Мантуа, какъвто стана господин Дьо Невер, и който дойде да ми каже, че Невер не е нито мантуанец, нито монфератец, ще му

перна един ритник в задника, защото сте прости селяндури и от тия неща не разбирате и шушка, така че по-добре си трайте и оставете тая работа на господаря си, че той поне знае що е чест. Но понеже вие честта си я туряте на онуй място, трябва да ви е ясно, че ако имперците влязат в Казале, това са хора дето много-много не го увъртат, и вашите лозя отиват по дяволите, а за жените ви по-добре да не говорим. Така че тръгваме да отбраняваме Казале. Аз не задължавам никого. Ако има някой посран търтей, дето да не е на това мнение, да казва отсега да го обеса на тоя дъб.

Никой от присъстващите не можеше още да е видял офортите на Кало^[4] с гроздовете хорица като тях, увиснали от други дъбове, но нещо трябва да се е носело във въздуха: всички дигнаха кой мускета, кой пиката, кой пръта с вързан накрая сърп и викнаха „Да живее Казале, долу имперците“. Като един човек.

— Синко — рече Поцо на Роберто, докато язدهа низ хълмовете с малката си войска, която ги следваше пешком, — тоя Невер не струва и колкото едната от тогите ми, и на Винченцо, когато му е прехвърлял херцогството, освен пилено не му е шавало вече и пипето, което впрочем не му шаваше и преди. Но го е прехвърлил на него, а не на оня дървенияк Гуастала, а Поцовци са васали на законните господари на Монферато от време оно. Така че отиваме в Казале и ако трябва, си оставяме костите там, защото, майка му стара, не можеш да бъдеш с едного, докато нещата вървят добре, и после да го зарежеш ей тъй, когато е затънал до гуша. Но ако не ни убият, е по-добре, така че си отваряй очите.

Походът на тези доброволци от границите на александрийската провинция до Казале бе несъмнено сред най-дългите, които историята помни. Старият Поцо беше изказал разсъждение само по себе си образцово:

— Познавам испанците — бе рекъл, — те са хора, дето обичат да им е сгода. Значи ще се насочат към Казале, като пресекат равнината на юг, защото там по-лесно минават обозни коли, оръдия и всякакви талиги. Така че ако ние току преди Мирабело свърнем на запад и поемем пътя през хълмовете, ще изгубим ден или два повече, но ще пристигнем, без да срещаме мъчнотии и преди да пристигнат те.

За зла чест Спинола имаше по-засукани идеи за това, как трябва да се подготви една обсада и докато на югоизток от Казале започваше

да завзема Валенца и Очимиано, от няколко седмици беше изпратил на запад от града херцог Ди Лерма, Отавио Сфорца и граф Фон Гембург с около седем хиляди пешаци, за да се опитат да завладеят веднага крепостите на Розиняно, Понтестура и Сан Джорджо и да спрат всяко евентуално подкрепление, идващо от френската армия; в същото време в клещи от север пресичаше По на юг губернаторът на Алесандрия дон Херонимо Аугустин с други пет хиляди мъже. И всичките се бяха разположили по протежение на пътя, който Поцо смяташе за благодатно безлюден. А и когато узна това от селяните, нашият благородник нямаше как да смени посоката, защото на изток вече имаше повече имперска войска, отколкото на запад.

Поцо каза просто:

— Ние няма да отбиваме. Аз познавам тия места по-добре от тях; ще се промушим като белки.

Което впрочем предполагаше отбивки и криволици не една и две — а толкова, че чак да се натъкнат на французите от Понтестура, които междуременно се бяха предали и, стига да не се връщат в Казале, им беше разрешено да се спуснат към Финале, откъдето можеха да се доберат до Франция по море. Тези от Ла Грива ги срещнаха накрай Отеля; за малко не се изпостреляха взаимно, като всеки взе другите за врагове; и Поцо научи от техния предводител, че между условията на поражението било договорено и зърното на Понтестура да бъде продадено на испанците, а те щели да изпратят парите на казалците.

— Испанците са синьори, синко — каза Поцо, — хора, срещу които да ти е драго да се биеш. За щастие не сме вече във времената на Карл Велики срещу маврите, когато войните са били само едно „убий ме ти, та да не те убия аз“. Това са войни между християни, за Бога! Сега ония са записани в Розиняно, ние ще минем зад гърба им, ще се проврем между Розиняно и Понтестура и за три дни сме в Казале.

Като изрече тия думи в края на април, Поцо пристигна със своите на видимо разстояние от Казале на 24 май. Голямо ходене падна, поне в спомените на Роберто, като все изоставяха пътища и пътеки и цепеха през нивята; така и така, казваше Поцо, война ли е, всичко отива по дяволите, и ако реколтата не я опропадим ние, ще я опропастьят те. За да се прехранват, го удариха на веселба по лозя, овощни градини и курници: така и така, казваше Поцо, това беше монфератска земя и трябваше да храни бранителите си. На един

селянин от Момбело, който възнегодува, нареди да ударят трийсет тояги, като му рече, че няма ли малко дисциплина, войните ги печелят другите.

На Роберто войната започваше да му изглежда чудесно преживяване; от друмници се дочуваха нравоучителни истории, като онази за френския кавалер, ранен и пленен в Сан Джорджо: той се оплакал, че някакъв войник му задигнал портрет, който му бил много скъп; като чул това, херцог Ди Лерма наредил да му се върне портретът, излекувал го и после с един кон го изпратил обратно в Казале. От друга страна, макар и с такива спирални обходи, та да изгуби всякаква ориентация, старият Поцо беше успял да направи така, че война като война неговата дружина още да не е видяла.

Затова с голямо облекчение, но и с нетърпението на оногова, който бърза да се присъедини към дългоочаквано празненство, съгледаха един хубав ден от билото на един хълм долу под краката и пред очите си града, препречен на север, от лявата им страна, от широката лента на По, която току пред крепостта беше прокъсана от две големи островчета наред реката и завършваше почти островърхо към юг със звездообразната грамада на цитаделата. Грейнало от кули и камбанарии отвътре, отвън Казале изглеждаше направо непревземаемо, както беше цяло щръкнало от трионозъби бастиони, та приличаше на някой от ония змейове, дето се виждат по книгите.

Беше наистина прекрасна гледка. Навред околоръст града, сред групи палатки, окичени със знамена, и рицари с щедро оперени шапки, воини в пъстри облекла теглеха обсадни машини. Час по час сред зеленината на горите или жълтите нивя се виждаше внезапен проблясък, който поразяваше окото — бяха благородници със сребърни ризници, които се шегуваха със слънцето, и не се разбираше накъде отиват, а може би се и перчеха на седлата тъкмо за зрелище.

Красива за всички, гледката се стори не тъй радостна на Поцо, който каза:

— Народе, тоя път наистина я загазихме.

А Роберто, който питаше как така, плесна по тила:

— Не се прави на занесен, тия са имперските войници, да не мислиш, че казалците са колцина и се пошляйват така извън стените. Казалците и французите са вътре, влачат бали слама и пълнят гащите,

защото нямат и две хиляди, а тия долу са поне сто хиляди, загледай и по ония хълмове там отсреща.

Преувеличаваше, войската на Спинола наброяваше само осемнайсет хиляди пешаци и шест хиляди конници, но и те стигаха и хартисваха.

— Какво ще правим, бащице мой? — запита Роберто.

— Ще правим това — каза бащата, — че ще си отваряме очите къде са лутераните и оттам не минаваме: *in primis*, не се разбира и бъкел от онова, дето приказват, *in secundis* първо те убиват и после те питат кой си. Гледайте хубаво къде ви приличат на испанци: чухте вече, че това са хора, с които можеш да се разбереш. И да са испанци от добро потекло. В тия работи важното е възпитанието.

Отгатнаха проход покрай един стан с отличителните знаци на техни католически величества, където проблясваха повече брони от другаде, и заслизаха нататък, уповавайки се на Бога. В бъркотията можаха да напреднат доста посред врага, понеже в ония времена униформа имаха само някои избрани части като мускетарите, а иначе никога не се разбираше кой е от твоите. По някое време обаче, и то тъкмо когато им оставаше само да прекосят една ничия земя, се натъкнаха на преден пост и бяха спрени от офицер, който учтиво ги попита кои са и къде отиват, докато зад гърба му отряд войници стоеше нащрек.

— Господине — каза Поцо, — окажете ни любезността да ни сторите път, тъй като трябва да отидем да застанем на подходящото място, за да стреляме после по вас.

Офицерът свали шапка, направи реверанс и като поздрави така, че помете прахта на два метра пред себе си, каза:

— *Señor, no es menor gloria vencer al enemigo con la cortesía en la paz que con las armas en la guerra.*^[5]

После на добър италиански добави:

— Минете, господине, ако една четвърт от нашите има наполовина вашата смелост, ще победим. Нека небето ми дари удоволствието да ви срещна отново на бойното поле и честта да ви убия.

„*Fisti orb d’an fisti secc*“^[6], промърмори през зъби Поцо, което на езика на неговия край и до днес е радушен израз, за да се отпрати на събеседника приблизително благопожеланието да бъде най-напред

лишен от зрението си и веднага след това гърлото му да бъде препречено от чуждо тяло. Но на висок глас, призовавайки всичките си езикови запаси и цялото си реторично умение, каза:

— Yo también!^[7]

После поздрави с шапка, смуши леко коня, макар и не колкото театралността на момента го изискваше, тъй като трябваше да даде време на своите да го последват пеша, и се отправи към стените.

— Кажете каквото щеще, ама са благородници — обърна се към сина си и добре, че завъртя глава: избягна един изстрел от аркебуз, изпратен му от бастионите. — Ne tirez pas, cornichons, on est des amis, Nevers, Nevers!^[8] — викна, размахвайки ръце. — Гледаш ли, неблагодарен народ — рече после на Роберто. — Не да се намирам на приказка, ама испанците са по свят.

Влязоха в града. Някой трябва да беше доложил веднага за това пристигане на коменданта на гарнизона господин Дьо Тоара, отколешен събрат по оръжие на стария Поцо. То бяха големи прегръдки, и после една първа разходка по бастионите.

— Скъпи приятелю — разказваше Тоара, — според парижките регистри излиза, че разполагам с пет пехотни полка от по десет роти всеки или общо с десет хиляди пехотинци. Но господин Дьо ла Гранж има само петстотин човека, Монша — двеста и петдесет, и всичко на всичко мога да разчитам на хиляда и седемстотин души без коне. После имам шест кавалерийски роти, общо четиристотин души, макар и добре екипирани. Кардиналът знае, че съм с по-малко хора, отколкото трябва, но твърди, че били три хиляди и осемстотин. Аз му пиша, като му давам доказателства за противното, а Негово Високопреосвещенство се преструва, че не разбира. Наложил се да набера един полк италианци, какви да е, корсиканци и монфератци, но ако ми позволите, те са лоши войници; и представете си, трябваше дори да наредя на офицерите да зачислят в отделна рота слугите си. Вашите хора ще се включат в италианския полк, под разпореждането на капитан Басиани, който е добър войник. Ще изпратим там и младия Дьо ла Грив, та като ще влиза в огъня, да разбира добре заповедите. Колкото до вас, скъпи приятелю, ще се присъедините към една група храбри благородници, които дойдоха при нас по собствена воля, като

вас, и които са в моята свита. Вие познавате местността и ще можете да ми давате добри съвети.

Жан дьо Сен-Боне, синьор на Тоара, беше висок, тъмнокос, със сини очи, в пълната зрелост на своите четирийсет и пет години, холеричен, но великодушен и склонен към помирение, с резки обноси, но в края на краищата сърдечен, включително с войниците. Беше се отличил като защитник на остров Ре във войната срещу англичаните, ала на Ришельо и двора, изглежда, не беше симпатичен. Приятелите му разнасяха мълвата за някаква негова словесна престрелка с канцлера Дьо Марийак, който му казал пренебрежително, че във Франция можели да се намерят две хиляди благородници, способни да проведат също толкова добре операцията на остров Ре, а той му отвърнал, че могат да се намерят четири хиляди, способни да държат печатите по-добре от Марийак. Неговите офицери му приписваха и още една духовита фраза (която според други обаче принадлежеше на някакъв шотландски капитан): на военен съвет при Ла Рошел отец Жозеф, който беше впрочем прословутото сиво високопреосвещенство^[9] и се смяташе за светило в стратегията, сложил пръст върху една карта с думите „Ще пресечем оттук“, а Тоара отбелязал хладно: „Преподобни отче, за жалост вашият пръст не е мост.“

— Ето това е положението, cher ami! — продължаваше Тоара, като крачеше по площадките на външната стена и сочеше пейзажа. — Театърът е превъзходен, а актьорите са най-доброто от две империи и много синьории: отсреща имаме дори флорентински полк, при това командван от един Медичи. Можем да разчитаме на Казале, разбираемо като град: крепостта, от която контролираме тази част от реката, е добра бастилия, защитена е от хубав ров, а на стените сме разположили насип, който ще позволи на бранителите да работят добре. Цитаделата има шейсет оръдия и бастиони по всички правила на изкуството. Тук-там са уязвими, но съм ги подсилил с полумесеци^[10] и батареи. Всичко това е отлично, за да се удържи на фронтална атака, ала Спинола не е новак: погледнете онова движение там, подготвят минни галерии, и когато те стигнат тук долу, ще бъде все едно, че сме отворили вратите. За да осуетим работите, трябва да излезем на открит бой, но там сме по-слаби. А веднага щом изнесе по-напред тези оръдия, врагът ще започне да обстрелва града, и тук вече

влиза в играта настроението на буржоата от Казале, на които никак нямам вяра. От друга страна, ги разбирам: държат повече на спасението на града си, отколкото на господин Дьо Невер, и още не са се убедили, че е добре да се умре за лилиите на Франция. Въпросът е да ги накараме да разберат, че със Савойския херцог или с испанците ще изгубят свободите си и Казале няма да бъде вече столица, а ще стане една каква да е крепост като Суза, която Савоецът е готов да продаде за шепа скуди. За останалото ще импровизираме, иначе няма да е *commedia all'italiana*. Вчера излязох с четиристотин души към Фрасинето, където се съсредоточавах имперски части, и те се изтеглиха. Но докато бях залисан там, на онзи хълм, точно на отсрещната страна, се настанили неаполитанци. Подложих ги на артилерийски огън в продължение на няколко часа и мисля, че устроих добра касапница, обаче не си отидоха. Чий е бил денят? Кълна се в Господа Бога, не зная, а не го знае и Спинола. Но зная какво ще правим утре. Виждате ли онези къщурки в равнината? Ако са в наши ръце, ще държим под обстрел много вражески позиции. Един шпионин ми каза, че са изоставени, и това е вече основание да се боим, че някой се крие там — мой млади синьор Роберто, не приемайте такова възмутено изражение, а запомнете, теорема първа, че добрият военачалник печели битката, като използва умело шпионите, и теорема втора, че на един шпионин, тъй като е предател, не му струва нищо да предаде онзи, който му плаща, стига да предава своите. Във всеки случай утре пехотата ще иде да завземе онези къщи. Вместо да държим хората да клечат между стените, по-добре да ги изложим на огъня, което е хубаво упражнение. Не припирайте, синьор Роберто, това още няма да бъде вашият час; но вдругиден полкът на Басиани ще прекоси По. Виждате ли онези зидове там? Те са част от укрепление, което бяхме започнали да строим, преди да пристигнат ония. Моите офицери не са съгласни, но мисля, че е добре да си го върнем, преди да са го завладели имперските дружини. Въпросът е да ги държим под обстрел в равнината, така че да не им даваме мира и да забавим строежа на галериите. С една дума, слава ще има за всички. Но сега да отидем да вечеряме. Обсадата е още в началото си и провизии не липсват. Плъховете ще ги ядем чак по-късно.

---

[1] **Спагирици** — последователи на медицинското учение на Парацелз; „спагиричен“ (от гр. „извличам“ и „събирам“) е определение, дадено от самия Парацелз на неговата медицина (спагирична медицина), основана на изучаването на природата, на физичните, телурични и космически закони, изследването на биологичните явления и терапевтичното използване на химичните средства. — Б.пр. ↑

[2] *Unguentum armarium* (лат.) — оръжеен мехлем. — Б.пр. ↑

[3] **Амброджо, маркиз ди Спинола** (1569–1630) — италиански пълководец на испанска служба, водил множество победоносни битки, особено във Фландрия; в 1625 завладял след прочута обсада холандската крепост Бреда. — Б.пр. ↑

[4] **Жак Кало** (1592–1635) — френски художник, майстор на офорта, автор на големи панорамни композиции и серии малки гравюри; двата му цикъла Бедствията на войната датират от 1632–1633. — Б.пр. ↑

[5] *Señor, no es menor gloria... en la guerra* (исп.) — Господине, не по-малка слава е да победиш врага с вежливост в мир, отколкото с оръжие във война. — Б.пр. ↑

[6] *Fisti orb d'an fisti secc* (диал.) — Да окъоравееш и да се затыкнеш дано. — Б.пр. ↑

[7] *Yo también!* (исп.) — Аз също. — Б.пр. ↑

[8] *Ne tirez pas... Nevers!* (фр.) — Не стреляйте, глупаци, приятели сме, Невер, Невер! — Б.пр. ↑

[9] **Франсоа Жозеф льо Клер дю Трамбле**, наричан **Отец Жозеф** (1577–1638) — френски капуцин, довереник и съветник на Ришельо, известен с прозвището Сивото Високопреосвещенство (*L'Eminence grise*); отгук изразът добива голяма популярност в значението на „близък съветник, който действа в сянка, личност, чието тайно влияние направлява нечии действия и решения“, като от френски се пренася и в други романски езици. — Б.пр. ↑

[10] **Полумесец** — отбранително съоръжение във формата на полукръг, изнесено пред крепостната стена. — Б.пр. ↑

3.

ГРАДИНАТА НА ИЗУМЛЕНИЯТА

Да се измъкне от обсадата на Казале, където в края на краищата поне плъхове не се бе наложило да яде, за да попадне на *Дафна*, където плъховете може би щяха да изядат него... Размишлявайки плахо над този хубав парадокс, Роберто най-после се намери да изследва местата, от които предната вечер бе чул да долитат неясните шумове.

Реши да слезе през кърмовата надстройка и ако всичко беше като на *Амарилида*, знаеше, че трябва да намери дузина оръдия от двете страни и сламениците или хамаците на екипажа. Проникна от стаята с румпела в помещението отдолу, пресечено от руля, който се полюшваше с бавно проскърцване, и можеше да излезе веднага през вратата, която извеждаше в подпалубното пространство. Но сякаш за да привикне с тези дълбинни области, преди да се изправи срещу незнайния си враг, се спусна през един люк още по-надолу, където обичайно би трябвало да се намират други провизии. Вместо това обаче откри, разположени с голяма пестеливост на място, постели за дузина мъже. Значи повечето от моряците спяха тук долу, като че ли останалото беше запазено за други цели. Постелите бяха в съвършен порядък. Ако бе имало епидемия, значи всеки път, когато някой беше умираше, оцелелите ги бяха оправяли по всички правила, сякаш за да кажат на другите, че нищо не се е случило... Но в края на краищата кой беше казал, че моряците са измрели, и то всичките? И още веднъж тази мисъл не го успокои: чумата, която мори целия екипаж, е събитие естествено, според някой теолози дори предопределено; но произшествието, накарало същия този екипаж да побегне, при това оставяйки кораба в такъв неестествен ред, беше много по-обезпокоително.

Може би обяснението се криеше под палубата, трябваше да събере смелост. Роберто се върна горе и отвори вратата, която водеше към страховитото място.

Тогава разбра предназначението на широките скари, които бяха надупчили палубата. Така пространството под нея беше хитроумно преобразено в нещо като черковен неф, озаряван през решетките от лъчите на вече изгрелия ден; те падаха косо, кръстосваха се със светлината, навлизаща от портите, и се обагряха от отражението, сега кехлибарено, на оръдията.

Отначало Роберто не забеляза нищо друго освен остриета слънце, в които се виждаха безброй залутани частици, и щом ги видя, не можа да не си спомни (а как се отплесва да жонглира с учена памет, за да смае своята Синьора) думите, с които каноникът от Дин го бе приканвал да се вгледа във водопадите светлина, леещи се в мрака на една катедрала и оживяващи се извътре от множество монади, семена, неразтворими естества, капки мъжки тамян, които се разпукваха ненадейно, първични атоми, увлечени в сражения, схватки, ръкопашни боеве между неизброими срещи и раздели — очевидно доказателство за самия състав на тази наша вселена, съставена не от друго, а от изначални тела, гъмжащи в пустотата.

И веднага, сякаш в потвърждение, че мирозданието не е нищо друго освен творение на този танц на атоми, изпита усещането, че се намира наскоро сред градина, и си даде сметка, че откакто бе влязъл тук, беше връхлетян от рой ухания, много по-силни от онези, които бяха долетели преди това до него от брега.

Градина, покрит разсадник — ето какво бяха създали на това място изчезналите мъже от *Дафна*, за да пренесат в родината цветя и растения от островите, които се бяха заели да изследват, позволявайки на слънцето, ветровете и дъждовете да им дадат възможност да оцелеят. Дали после корабът би успял да съхрани за месеци плаване шумнатата плячка, дали първата буря не би я отровила със сол, Роберто не можеше да каже, но положително фактът, че в тази природа още струеше живот, потвърждаваше — както и за храната, — че попълнението е било направено наскоро.

Цветя, храсти, дръвчета бяха пренесени с корените и туйките си и настанени в кошове и сандъци с импровизирана направа. Много от съдовете обаче се бяха изкорубили, пръстта се беше изсипала, образувайки помежду им пласт влажна почва, в която вече се

загнездваха пълзящите стъбла на някои растения; струваше му се, че е в някакъв Едем, избуял от самите дъски на *Дафна*.

Слънцето не беше толкова силно, че да дразни очите му, но вече достатъчно, за да открие багрите на листака и да разтвори първите цветове. Погледът на Роберто падна върху два листа, които отначало му се бяха сторили като опашка на рак с напъпили бели цветове, после върху друг нежнозелен лист, където от китка дренки в оттенъка на слонова кост набъбваше нещо като полуцвят. Противен полъх го привлече към едно жълто ухо, в което сякаш бе втъкнат мамул, отстрани се спускаха фестони порцеланови раковини, снежнобели с порозовял връх, а от друг грозд висяха тромпети или преобърнати камбанки с лекия мирис на дървесен мъх. Видя едно лимоново цвете, чиято изменчивост щеше да открие в хода на дните, защото то щеше да става кайсиево подир пладне и тъмночервено на заник слънце, и други, шафрановожълти в средата, които преливаха в лилиева белота. Съзря грапави плодове, които не би посмял да докосне, ако един от тях, паднал на земята и разпукнат от зрелост, не беше разкрил гранатова сърцевина. Осмели се да опита други — и ги е оценил не толкова посредством езика, с който се вкухва, колкото посредством този, с който се говори, след като описва един от тях като торбичка с мед, манна^[1], замръзнала в благодатта на своя ствол, смарагдов накит, отрупан с най-ситни рубини. Прочее, четейки в контражур, бих дръзнал да кажа, че е открил нещо много подобно на смокиня.

Никои от тези цветя или плодове не му бяха познати, всяко нещо беше като че ли родено от фантазията на художник, пожелал да наруши законите на природата, за да сътвори убедителни неправдоподобия, изтерзани блаженства и апетитни измами — като онова венче, покрито с белезникав мъх, което надничаше сред кичур виолетови пера, или не, като избеляла примула, вирнала непристоеен израстък, или маска, която закрива лице, прошарено от кози бради. Кой можеше да е измислил този храст с листа от едната страна тъмнозелени с дивашка червено-жълта украса, от другата огнени, заобиколени от други листа в по-нежно граховозелено, с месеста субстанция, извита в легенче, така че още да съдържа водата от последния дъжд?

Обладан от внушението на мястото, Роберто не се запитваше остатъци от кой дъжд пазят листата, след като поне от три дни със сигурност не беше валило. Ароматите, които го упояваха, го настройваха да приема за естествена всяка магия.

Струваше му се естествено един сплут и разкашкан плод да мирише на ферментирало сирене, а нещо като морав нар с дупка на дъното при разтърсване да издава във вътрешността си танцуващо семе, сякаш се отнасяше не за цвете, а за дрънкалка; не се изненада и от едно цвете във формата на итил, с твърдо и заоблено дъно. Роберто не беше виждал никога плачеща палма, като да беше върба, а сега тя беше пред него, припнала с множество корени, върху които се присаждаше ствол, излизащ от един-единствен шубрак, докато вейките на това дърво, за плач родено, се огъваха омаломощени от собствения си цъфтеж; Роберто не беше виждал и друг един шубрак, който даваше живот на широки и налети листа, вкоравени от средна, сякаш желязна жилка и вече готови да бъдат използвани като блюда и подноси, докато отстрани растяха още листа с формата на услужливи лъжици.

Без да знае дали е попаднал в механична гора или в земен рай, скрит в глъбта на земята, Роберто бродеше из този Едем, който го подтикваше към уханни изстъпления.

Когато после заразказва за това на Синьората, ще говори за диви буйства, своеволия на градините, листати Протеи^[2], кедри (кедри?), обезумели в китен бяс... Или ще го възкреси като плаваща пещера, пълна с лъжовни автомати, където, опасани с чудовищно усукани властунни, никнат фанатични поточарки, нечестиви издънки на варварски лес... Ще пише за опиум на сетивата, за хайка на зловонни елементи, която, утаявайки се в нечисти екстракти, го е довела до антиподите на разсъдъка.

Беше отдал отначало на песента, която долиташе до него от острова, чувството, че пернати гласове се разнасят сред цветята и дърветата; но внезапно настръхна от прелитането на прилеп, който почти докосна лицето му, а миг след това трябваше да отскочи, за да избегне сокол, който се бе нахвърлил върху плячката си, просвайки я с един удар на клюна.

Проникнал под палубата, още чувайки в далечината птиците от Острова, и убеден, че ги долавя все така през отворите в корпуса, Роберто сега чуваше тези звуци много по-наблизо. Не можеше да идват

от брега: други птици, значи, и недалеч, пееха отвъд растенията, към носа, по посока на килера, от който предната нощ бяха изпълзели шумовете.

Както продължаваше напред, му се стори, че разсадникът свършва в подножието на високостеблено дърво, което пробива горната палуба; после разбра, че е стигнал приблизително до средата на кораба, където гротмачтата се вкореняваше до най-дълбоките недра на трюмовете. Но тук вече изкуство и природа се объркваха до такава степен, че можем да оправдаем объркването на нашия герой. Включително и защото тъкмо в този момент ноздрите му започнаха да усещат смесица от благоухания, землисти плесени и животинска смрад, сякаш бавно преминаваше от градина в торище.

И тогава, пристъпвайки отвъд ствола на гротмачтата, към носа, видя птичарника.

Не съумя да определи по друг начин това единство от тръстикови кафези, пресечени от здрави клони, които служеха за стъпенки, обитавани от летящи твари, унесени да отгатват тази зора, от която получаваха само подаяние светлина, и да отвръщат с нестройни гласове на зова на себеподобните си, които пееха на свобода на Острова. Стоящи на земята или висящи от решетките на палубата, кафезите се разполагаха из този друг неф като сталактити и сталагмити, давайки живот на друга пещера на чудесата, където създанията разлюляваха с прехвъркването си кафезите и те срещаха слънчевите лъчи, които пораждаха пърхане на багри, суграшица от небесни дъги.

Ако никога до този ден не беше чувал истински да пеят птиците, Роберто не можеше да каже и че някога ги е виждал, поне в такова многообразие, че да се запита дали са в природно състояние, или ръката на художник ги е изрисувала и нагиздила за някаква пантомима или за да изобразят войска на парад, където всеки пехотинец и конник се е загърнал в своя пряпорец.

Като сащисан Адам той нямаше имена за тези неща, освен имената на птиците от своето полукълбо: ето чапла, казваше си, жерав, пьдпъдък... Но беше все едно да назове лебеда гъска.

Тук прелати с широка пурпурна опашка и човка като аламбик разтваряха криле с цвят на трева, издуваха рубинена гушка и откриваха сини гърдички, каканижейки почти по човешки; там множество отбори

се извяваха в голям турнир, щурмуваха снижените куполи, които опасваха арената им, сред гълъбови стрели и червени и жълти прорези, като орифлами, които някакъв знаменосец запраща и пак улавя в полет. Навъсени конници с дълги нервни крака в прекалената теснотия цвилеха възмутено кра-кра-кра, току залитаха само на един крак и се оглеждаха недоверчиво наоколо, разлюлявайки кичурите на протегнатите си глави... Сам в една клетка, построена по негова мярка, снажен капитан с небесен плащ, с мундир, ален като очите му и снопче пера от синчец на гребена, издаваше вопъл на гугутка. В клетчица до него трима пешаци, лишени от криле, оставаха на земята като подскачащи валма от омацана вълна с миши муцунки, мустакати в основата на голям закривен клюн, с чиито ноздри изчадийцата душеха, човъркайки, червеите, които намираха по пътя... В една клетка, която се гънеше като черво, дребен щъркел с морковени крака, гърдички в аквамарин, черни криле и морав клюн пристъпваше колебливо, следван от няколко малки в индианска нишка, а секнеше ли тази негова пътека, подразнен грачеше, като отпърво се заинатяваше да различи това, което вземаше за плетеница от ластари, после отстъпваше назад и обръщаше пътя със своите рожби, които вече не знаеха дали да вървят пред или след него.

Роберто се разкъсваше между възбудата от откритието, състраданието към пленниците, желанието да отвори кафезите и да види своята катедрала завладяна от тези херолди на една въздушна войска, за да ги измъкне от обсадата, в която *Дафна*, на свой ред обсадена от другите техни събратя там отвън, ги държеше. Помисли си, че са гладни, и забеляза, че в кафезите се мяркаха само следи от храна, а паничките и съдините, в които трябваше да има вода, бяха празни. Но край клетките откри чували зърно и късове сушена риба, приготвени от оногова, който е искал да откара тази плячка в Европа, защото един кораб не кръстосва моретата на противоположния юг, без да занесе на дворовете или академиите свидетелства за тези светове.

Продължавайки по-нататък, откри и заграждение, направено от дъски, с дузина ровеци животинки, които отнесе към кокошия вид, въпреки че у дома не беше виждал птици с такова оперение. И те изглеждаха гладни, но кокошките бяха снесли (и оповестяваха събитието досущ като посестримите си по цял свят) шест яйца.

Роберто веднага взе едно, проби го с върха на ножа и го изпи, както правеше като дете. После прибра другите в ризата си и за да се отплати на майките и на тъй плодовитите бащи, които го измерваха начумерено, разтърсвайки обички, раздаде вода и храна; така направи клетка по клетка, питайки се по силата на какво провидение беше попаднал на *Дафна* точно когато създанията бяха на предела на изнемогата. Наистина вече от две ноци беше на кораба, а някой се беше погрижил за птиците най-много в деня преди идването му. Чувстваше се като гост, който пристига действително със закъснение на празненство, но тъкмо когато последните сътрапезници едва-що са се разотишли и масите още не са раздигнати.

Впрочем, каза си, ясно е като бял ден, че преди тук е имало някого, а сега вече няма. Дали го е имало един или десет дни преди моето идване, не променя с нищо участието ми, най-много я прави по-присмехулна: ако всичко се беше случило ден по-рано, можех да се присъединя към моряците на *Дафна*, където и да са отишли те. Или не, можех да умра с тях, ако са умрели. Въздъхна (цялата тази работа поне нямаше отношение към плъховете) и заключи, че разполага и с пилета. Размисли пак над порива си да освободи двуногите от по-благородно потекло и стигна до убеждението, че ако това му заточение трябваше да трае дълго, те също биха могли да послужат за прехрана. Красиви и пъстроцветни бяха и онези *hidalgos* пред Казале, помисли си, и все пак стреляхме по тях, а ако обсадата беше продължила повече, щяхме даже да си ги изядем. Който се е сражавал в Трийсетгодишната война (казвам го аз, но който я е преживявал тогава, не я е наричал така, а може и дори да не е разбирал, че става дума за една-единствена дълга война, в която час по час някой е подписвал мир), се е научил да бъде коравосърдечен.

---

[1] **Манна** — освен библейската манна, така се нарича и сладкият сок, който се отделя от кората на някои дървета (ясени, евкалипт и др.) и засъхва на въздуха; манната на мъждряна например, която се събира от нарочно направени нарязи по стъблото, се използва в медицината поради съдържанието си на манит. — Б.пр. ↑

[2] *листати Протеи* — в стгр. митология Протей е морски бог, подчинен на Посейдон, който притежава способността да приема

всякакви образи: явява се ту като дърво, ту като течаща вода, лъв, дракон и т.н. — Б.пр. ↑

4.

НАГЛЕДНА ФОРТИФИКАЦИЯ

Защо Роберто възкресява Казале, за да опише своите първи дни на кораба? Разбира се, има го вкуса към сравнението — обсаден единия път, обсаден и другия, — но от човек на неговия век бихме очаквали нещо по-добро. Може би в сходството са го очаровали различията, плодовити на изящни антитези: в Казале е влязъл по свой избор, за да не влязат другите, а на *Дафна* е бил изхвърлен и е копнеел само да излезе от нея. Но бих казал по-скоро, че докато е изживявал една история от полусенки, се е пренасял в поредица от трескави действия, изживени под ярко слънце, така че искрометните дни на обсадата, които паметта му е връщала, да го овъзмездят за това безцветно блуждаене. А може би се намесва и още нещо. През първата част от живота си Роберто е имал само два периода, в които е научил нещо за света и начините на обитаването му, говоря за няколкото месеца на обсадата и последните години в Париж; сега е изживявал своята трета възраст на изграждане, може би последната, в края на която зрелостта е щяла да се покрие с упадъка, и се е мъчел да прозре нейното скрито послание, виждайки миналото като образ на настоящето.

Казале е било в началото една история на набези. Роберто я разказва на Синьората с преображения, сякаш за да каже, че както е бил неспособен да превземе твърдата от нейния непокътнат сняг, брулен, но не разтопен от пламъка на двете ѝ слънца, на пламъка на друго слънце все пак е бил способен да се съизмери с оногова, който е залагал обсада на неговата монфератска цитадела.

На сутринта след пристигането на хората от Ла Грива Тоара беше изпратил отделни офицери с карабини на рамо да разузнаят какво се бяха заели да разполагат неаполитанците на хълма, завладяя предишния ден. Офицерите се бяха приближили твърде много, бе

последвала размяна на изстрели и един млад лейтенант от полка Помпадур бе паднал мъртъв. Другарите му го бяха пренесли обратно зад стените и Роберто бе видял първия убит през живота си. Тоара бе решил да превземе къщите, за които беше споменал предния ден.

От бастионите можеше да се наблюдава добре настъплението на десет мушкетари, които по едно време се разделиха, за да стегнат в клещи първата къща. От стените се разнесе канонада, която мина над главите им и отнесе покрива на къщата; от нея като рояк насекоми наизскачаха неколцина испанци и си плюха на петите. Мушкетарите ги оставиха да избягат, завзеха къщата, барикадираха се в нея и откриха поддържащ огън към хълма.

Предвидливостта изискваше операцията да се повтори и с други къщи: сега и от бастионите можеше да се види, че неаполитанците се бяха заловили да копаят окопи и да ги заграждат със снопове вършини и кошове с пръст. Тези окопи обаче не опасваха хълма, а се разгъваха към равнината. Роберто научи, че така започват да се строят минните галерии. Стигнаха ли веднъж до стените, щяха да бъдат натъпкани в най-последния отрязък с бурета барут. Трябваше постоянно да се пречи изкопните работи да достигнат достатъчно ниво, за да продължат под земята, иначе оттук нататък враговете щяха да действат под прикритие. Цялата игра беше в това да се предотвратява отвън и на открито построяването на галериите и да се копаят контрагалерии, докато не пристигнеше подкреплението и докато се изчерпеха припасите и мунициите. При една обсада няма какво друго да правиш: досаждаш на другите и чакаш.

На идната сутрин според обещаното дойде ред на малкото укрепление. Роберто се видя да грабва пушка посред разпасана чета люде, на които в Лу, Кукаро или Одаленго не им се работеше, и мълчаливи корсиканци, струпани в лодки, за да прекосят По, след като две френски роти вече бяха стъпили на другия бряг. Тоара със свитата си наблюдаваше от десния бряг, а старият Поцо махна на сина си, като първо направи знак „върви, върви“ с ръка, после вдигна показалец и опъна скула, за да рече „Отваряй си очите!“

Трите роти се разположиха на лагер в укреплението. Строежът не беше довършен, а част от направеното вече се беше сринало. Отрядът прекара деня в барикадиране на празнините в стените, но укреплението беше добре защитено от ров, оттатък който изпратиха

няколко часова. Когато падна нощта, небето беше толкова светло, че часовите се одремаха, а и офицерите не смятаха, че има вероятност от нападение. Но ето че по някое време се чу сигнал за атака и изникнаха испанските леки конници.

Роберто, сложен от капитан Басиани зад няколко бали слама, които запълваха порутен участък от заграждението, не свари да разбере какво става: всеки конник беше качил зад себе си по един мускетар и щом дойдоха близо до рова, конете тръгнаха да го обикалят в кръг, докато в същото време мускетарите стреляха, изваждайки от строя малцината часова; после се хвърлиха от седлата, отъркулвайки се в рова. Докато конниците се разполагаха в полуокръжност срещу входа, принуждавайки с чест огън бранителите да се прикриват, мускетарите се добираха невредими до портата и по-слабо защитените брегове.

Италианската рота, която беше на пост, беше изпразнила оръжията и после панически се беше разпръснала, за което щеше дълго да бъде хулена, но и френските роти не съумяха да покажат нещо по-добро. От началото на пристъпа до прехвърлянето на стените бяха изминали няколко минути и хората бяха изненадани от нападателите, вече отсам зида, преди още да са се въоръжили.

Възползвайки се от изненадата, враговете избиваха гарнизона и бяха тъй многобройни, че докато едни се бяха запретнали да повалят още читавите защитници, други вече се хвърляха да оплячкосват падналите. След като беше стрелял по мускетарите, както с мъка зареждаше отново с изтръпнало от отката рамо, Роберто бе изненадан от щурма на конниците, и копитата на един кон, който минаваше над главата му през бреша, го бяха погребали под развалината на барикадата. И слава Богу: прикрит от падналите бали, бе отървал първия и смъртоносен сблъсък и сега, надзъртайки от копата си, виждаше с ужас как враговете довършват ранените, режат я някой пръст, за да отмъкнат пръстена, я ръка заради гривната.

За да измие срама на своите ударили на бяг хора, капитан Басиани още се биеше храбро, но бе обкръжен и трябваше да се предаде. От реката бяха забелязали, че положението е критично, и полковник Ла Гранж, който току-що беше напуснал след оглед форта, за да се прибере в Казале, напираше да се хвърли на помощ на защитниците, задържан от своите офицери, които настояваха да се

поиска подкрепление от града. От десния бряг потеглиха други лодки, докато сепнатиет посред сън Тоара пристигаше в галоп. Бързо се разбра, че французите търпят поражение и единственото, което можеше да се направи, беше с прикриваща стрелба да се помогне на оживелите да се доберат до реката.

В тази бъркотия старият Поцо бе видян да снове с тропот между генералния щаб и пристана за лодките, търсейки Роберто сред оцелелите. Когато почти се убеди, че няма повече пристигащи лодки, бе чут да изпуска едно „Ох, майчице!“ После като човек, който познава капризите на реката и изкарвайки скудоумници онези, които дотогава бяха гребали пряко сили, избра място пред едно от островчетата и като пришпори коня, го подкара във водата. Прекоси по един брод, озова се на другия бряг, без дори да се наложи конят да плува, и се понесе като обезумял с вдигната сабя към укреплението.

Небето вече просветляваше, когато група вражески мускетари се изпречи насреща му, без дори да разбере кой е този самотен ездач; самотникът премина през тях, като съсече поне петима с уверени саблени удари, натъкна се на двама конници, изправи коня на задните крака, наведе се встрани, избягвайки един удар, и мигновено се вдигна, като в същото време описа с острието кръг във въздуха: първият противник се свлече на седлото с черва, които се стичаха по ботушите му, докато конят препускаше; вторият остана с изблецени очи, търсейки опипом ухото си, което, закачено за бузата, висеше под брадата му.

Поцо пристигна в подножието на форта и нашествениците, улигани да грабят последните сразени в гръб бегълци, дори не разбраха откъде иде. Втурна се в заграждението, викайки високо сина си, помете още четирима души, докато изпълняваше нещо като въртележка, мушкайки със сабята във всяка от основните посоки на света; изпълзявайки от сламата, Роберто го видя отдалеч, а още преди баща си разпозна Панюфли, бащиния кон, с който играеше от години. Пъхна два пръста в уста и изсвири със звук, който животното добре познаваше — и наистина вече беше рипнало на задните си крака с щръкнали уши и влачеше бащата към бреща. Поцо съзря Роберто и викна: „Ама точно тука ли трябваше да застанеш? Качвай се, безумецо!“ И докато Роберто скокваше зад него, вкопчвайки се за дрехата му, каза: „Да му се не види, теб човек никога не те намира там,

дето трябва да си.“ После смушка Панюфли и се понесе в галоп към реката.

Някои от грабителите накрая се усетиха, че този човек на това място не е на място, и взеха да го сочат с викове. Един офицер с очукана броня, следван от трима войници, се опита да му отреже пътя. Поцо го видя, понечи да отбие, сетне дръпна юздите и възкликна: „После човек вика, било съдба!“ Роберто погледна напред и осъзна, че това беше испанецът, който ги беше пуснал да минат преди два дни. Той също бе разпознал плячката си и с блеснали очи се приближаваше с вдигната сабя.

Старият Поцо прехвърли в миг сабята в лявата си ръка, измъкна пистолета от колана и се прицели. Направи всичко тъй бързо, че завари неподготвен испанеца, който, понесен от устрема си, беше вече почти под него. Ала не стреля веднага. Отдели време да каже: „Прощавайте за пистолета, но щом като сте с броня, това ще да ми дава правото...“ Натисна спусъка и го просна с един куршум в устата. Като видяха, че командирът им пада, войниците удариха на бяг и Поцо прибра обратно пистолета с думите:

— По-добре да вървим, преди да са изгубили търпение... Давай, Панюфли!

В голяма пушилка прекосиха еспланадата и сред яростни пръски — реката, докато някой отдалеч още гърмеше подире им.

Добраха се сред аплодисменти до десния бряг.

— *Très bien fait, mon cher ami!* — каза Тоара, после се обърна към Роберто: — Ла Грив, днес всички избягаха, само вие останахте. Кръвта вода не става. Но в тази рота пъзльовци отивате нахалост. Ще минете към моята свита.

Роберто благодари и после, слизайки от седлото, подаде ръка на баща си, за да благодари и на него. Поцо я стисна разсеяно с думите:

— Съжалявам за онзи испански синьор, така или иначе беше славен мъж. Ех, проклета работа е туй войната. От друга страна, помни винаги, сине: добри, да, ама ако някой иде насреща ти, за да те усмърти, той е кривият. Не е ли така?

Прибраха се в града и Роберто чу как баща му още си мърмореше: „Туй аз хич не съм го търсил...“

5.

ЛАБИРИНТЪТ НА СВЕТА^[1]

Роберто, изглежда, възкресява този епизод в миг на синовна жал, въздишайки по щастливото време, когато една закрилническа фигура е можела да го измъкне от зашеметението на една обсада, но няма как да не си спомни и какво се е случило впоследствие. И не мисля, че е просто приумица на паметта. Вече споменах как ми се струва, че Роберто сблъсква онези далечни събития и преживяното на *Дафна*, сякаш за да открие връзки, причини, знаци на съдбата. Сега бих казал, че на кораба връщането към дните в Казале му е нужно, за да издири фазите, през които като юноша бавно е научавал, че светът се разчленява в неведоми построения.

Така че, от една страна, сегашната му изгубеност между небе и море е можела да му се стори само като най-логичното следствие от трите му петилетия скиталчества из една земя, изтъкана от раздвояващи се пътеки; а, от друга, мисля, именно преброждайки историята на своите неволи, се е опитвал да намери утеха за сегашното си състояние, сякаш корабокрушението го е връщало в обятията на онзи земен рай, който е познал в Ла Грива и от който се е откъснал, влизайки между стените на обсадения град.

Сега Роберто вече не се пощеше в палатките на войниците, а седеше на трапезата на Тоара, сред благородници, които идваха от Париж, и слушаше техните хвалби, разкази за други походи, лековати и бляскави речи. От тези разговори — и още от първата вечер — бе извлякъл основание да мисли, че обсадата на Казале не е начинанието, в което бе вярвал, че се впуска.

Беше дошъл, за да даде живот на своите рицарски блянове, подхранени от поемите, които беше чел в Ла Грива: да е от добро коляно и да има най-сетне сабя на хълбока за него означаваше да стане

паладий, който хвърля живота си за една дума на своя крал или за избавлението на една дама. След пристигането му свещените редици, към които се бе присъединил, се бяха оказали сбирщина от размъкнати селяни, готови да обърнат гръб при първия сблъсък.

Сега бе допуснат в едно общество на сърцати мъже, които го приемаха като равен. Но той знаеше, че неговата сърцатост е плод на заблуждение и че не беше избягал, защото беше още по-уплашен от бегълците. И нещо по-лошо — докато присъстващите, след като господин Дьо Тоара се оттеглише, се застояваха до среднощ и даваха воля на приказките, постепенно проумяваше, че самата обсада не е нищо друго освен глава от една история без смисъл.

И така дон Винченцо Мантуански бе умрял, оставяйки херцогството на Невер, но щеше да е достатъчно някой друг да бе сполучил да го види последен, и цялата история щеше да бъде различна. Например и Карло Емануеле претендираше за известно право над Монферато чрез една племенница (женеха се все помежду си) и отдавна искаше да присъедини това владение, което беше като трън в хълбока на неговото херцогство, където се вклиняваше на няколко десетки мили от Турино. Така че веднага след посочването на Невер Гонсало де Кордова, възползвайки се от амбициите на Савойския херцог, за да осуети домогванията на французите, му бе пошушнал да се присъедини към испанците, за да завладее с тях Монферато, и после да делят наполовина. Императорът, който и без това си имаше предостатъчно грижи с останалата част от Европа, не беше дал съгласието си за нашествието, но не се беше произнесъл и срещу Невер. Гонсало и Карло Емануеле бяха пристъпили към действие и единият от двамата бе започнал да завзема едно по едно Алба, Трино и Монкалво. Добър — да, ала глупав — не, императорът бе поставил Мантуа под възбрана, поверявайки я на имперски комисар.

Празният такт трябваше да се отнася за всички претенденти, но Ришельо го бе приел като обида към Франция. Или му беше удобно да го приеме така, но не помръдваше, защото още обсаждаше протестантите в Ла Рошел. Испания гледаше благосклонно на това изтребление на шепа еретици, но оставяше Гонсало да се възползва от него, за да обсади с осем хиляди мъже Казале, отбранявано от двестатина бойници. Това беше първата обсада на Казале.

Тъй като обаче императорът не даваше вид, че ще отстъпи, Карло Емануеле бе подушил лошия обрат и докато продължаваше да съзаклятничил с испанците, вече влизаше в тайни връзки с Ришельо. Междувременно Ла Рошел падна, Ришельо бе поздравен от мадридския двор за тази красива победа на вярата, благодари, събра отново войската си с Луи XIII начело, преведе я през Монджиневро през февруари 1629 и я строи пред Суза. Карло Емануеле усети, че както седи на два стола, рискува да загуби не само Монферато, но и Суза, и опитвайки се да продаде онова, което му откъкваха — предложи Суза в замяна на някой френски град.

Един сътрапезник на Роберто припомняше развеселено случилото се. Не без сарказъм Ришельо поръчал да попитат херцога дали предпочита Орлеан или Поатие, а междувременно един френски офицер се представил в гарнизона в Суза и поискал подслон за краля на Франция. Савойският комендант, който бил мъж с присъствие на духа, отговорил, че негово височество херцогът положително би бил много щастлив да подслони негово величество, но тъй като негово величество бил дошъл с тъй многолюдна свита, трябвало да му се позволи да извести преди това негово височество. С не по-малка елегантност маршал Дьо Басомпиер, препускайки изящно по снега, свалил шапка пред своя крал и като го уведолил, че цигулките са влезли, а маските са на вратата, му поискал разрешение да започне балета. Ришельо отслужил литургия в лагера, френската пехота нападнала и Суза била завладяна.

При това положение Карло Емануеле решил, че Луи XIII е негов най-желан гост, отишъл да го приветства с добре дошъл и го помолил само да не губи време в Казале, защото той вече се бил заел с него, а вместо това да му помогне да завземат Генуа. Бил любезно приканен да не говори въртоглавщини и му било тикнато в ръката едно хубаво гъше перо, за да подпише договор, с който позволявал на французите да се разполагат както намерят за добре в Пиемонт: като милостиня му оставяли Трино и херцогът на Мантуа се задължавал да му плаща годишен наем за Монферато.

— Така — казваше сътрапезникът, — за да има свое, Невер трябваше да плати за него наем на оновова, който никога не го беше притежавал!

— И плати! — смееше се друг. — Ама че глупак!

— Невер винаги е плащал за щуротиите си — рече един абат, който на Роберто бе представен като изповедника на Тоара. — Невер е фанатик, който се смята за Свети Бернар^[2]. Мислил е винаги и само как да събере християнските князе за нов кръстоносен поход. В тия времена християните се избиват помежду си, кой ли ти се занимава още с неверници. Господа от Казале, ако от този приветлив град остане камък върху камък, очаквайте вашият нов синьор да покани всички ви в Йерусалим!

Абатът се усмихваше развеселен, приглаждайки русите си и добре поддържани мустаци, а Роберто си мислеше: ето, тая сутрин щях да умра заради един смахнат, а този смахнат го сочат за смахнат, защото сънува, както аз сънувах, времената на прекрасната Мелисанда и Прокажения цар^[3].

Последвалите събития още по-малко помогнаха на Роберто да улови нишката на движещите сили в тази история. Измамен от Карло Емануеле, Гонсало де Кордова разбра, че е изгубил кампанията, призна договора от Суза и изтегли своите осем хиляди души на миланска територия. Един френски гарнизон се настани в Казале, друг в Суза, а останалата част от армията на Луи XIII прехвърли обратно Алпите, за да отиде да довърши последните хугеноти в Лангедок и долината на Рона.

Никой от тези достойни мъже обаче нямаше намерение да спазва споразуменията и сътрапезниците го разказваха, сякаш беше нещо напълно естествено, някои дори изразиха одобрение, отбелязвайки, че „la c d’Estat, ah, la Raison d’Estat“^[4]. От държавни съображения Оливарес — Роберто разбираше, че той е нещо като испански Ришельо, но не дотолкова галеник на съдбата — си даде сметка, че здравата се е изложил, отстрани безогледно Гонсало, сложи на негово място Амброджо Спинола и започна да разправя, че обидата, нанесена на Испания, е всъщност в ущърб на Църквата.

— Измишльотини — отбеляза абатът, — нали Урбан VII спомогна за възкачването на Невер.

А Роберто седеше и се питаше какво общо имаше папата със събития, които не засягаха по никакъв начин въпросите на вярата.

Междувременно императорът — и кой знае колко го притискаше всячески Оливарес — си спомни, че Мантуа е още под комисарски режим и че Невер не може нито да плати, нито да не плати за нещо,

което още не му се полага; изгуби търпение и изпрати двайсет хиляди души да обсадят града. Виждайки протестантски наемници да върлуват из Италия, папата веднага си помисли за ново оплячкосване на Рим^[5] и изпрати войски на границата с мантуанските земи. Спинола, по-амбициозен и непоколебим от Гонсало, реши да обсади отново Казале, но този път насериозно. Накратко, заключавахе от всичко това Роберто, за да се избегнат войните, не би трябвало никога да се сключват мирни договори.

През декември 1629 французите прехвърлиха отново Алпите; според договореностите Карло Емануеле трябваше да ги пусне да минат; в доказателство за лоялност обаче той предяви отново претенциите си към Монферато и настоя за шест хиляди френски войници, за да обсади Генуа — мисъл, която направо не му даваше мира. Ришелю, който го смяташе за змия, не казваше нито „не“, нито „да“. Един капитан, който в Казале се обличаше така, сякаш беше в двора, се върна в спомените си към дните от миналия февруари:

— Възхитително празненство, приятели! Липсваха музикантите от Пале Роаял, но ги имаше фанфарите! Негово величество, следван от войската, яздеше пред Торино в черен костюм, извезан със злато, с перо на шапката и броня, лъсната до блясък!

Роберто очакваше разказ за някакъв голям щурм — но не, и това се оказа само парад. Кралят не нападаше, внезапно се отклоняваше към Пинероло и го заграбваше (или презаграбваше, тъй като някое и друго столетие по-рано то бе принадлежало на Франция). Роберто имаше мъглява представа за това къде е Пинероло и не проумяваше по каква причина трябваше да се завземе Пинероло, за да се освободи Казале. „Дали пък не сме обсадени в Пинероло?“, питаше се.

Загрижен от обратата, който вземаха нещата, папата бе изпратил свой представител при Ришелю, за да го посъветва да върне града на савойците. Дружината се отплесна в сплетни около този пратеник, някой си Джулио Мадзарини^[6]: сицилианец, римски плебей, какво ти — горещеше се абатът, — незаконен син на някакъв чочарец с мътно потекло, станал капитан неизвестно как, който служеше на папата, но правеше всичко, за да си извоюва доверието на Ришелю, а той вече душата си даваше за него. Трябваше да го държат под око, тъй като в този момент беше или поемаше към Ратисбона^[7], която е нейде по

дяволите, и тъкмо там се решаваха съдбините на Казале, а не с някоя минна галерия или контрагалерия.

Междувременно, понеже Карло Емануеле се опитваше да отреже съобщенията на френските войски, Ришельо сложи ръка и на Анеси и Шамбери; савойци и французи се сблъскаха в Авиляна. В тази бавна партия имперската армия заплашваше Франция, нахлувайки в Лотарингия, Валенщайн предприемаше ходове в помощ на фамилията Савоя, а през юли шепа имперски войници, превозени с шлепове, превзе изневиделица един шлюз в Мантуа, войската в пълен състав нахлу в града, оплячкоса го за седемдесет часа, опразвайки херцогския дворец от горе до долу, а за успокоение на папата лутераните от имперската армия опустошиха до една църквите в града. Да, тъкмо онези ландскнехти, които Роберто беше видял, дошли в подкрепление на Спинола.

Френската армия беше още заета на север и никой не можеше да каже дали ще дойде навреме, преди Казале да падне. Не оставаше нищо друго, освен да се надяват на Бога, както изтъкна абатът:

— Господа, политическа добродетел е да се знае, че трябва да се дирят човешките средства, сякаш не съществуват Божиите, и Божиите средства, сякаш не съществуват човешките.

— Да се надяваме значи на Божиите средства — възкликна един благородник, но с тон не дотам благочестив и размахвайки чаша така, че разля вино върху мундира на абата.

— Господине, вие ме опръскахте с вино! — викна абатът, пребледнявайки (което беше начинът да се изрази възмущение в онези времена).

— Приемете, че ви се е случило по време на освещаването — отвърна другият. — Нали все е вино, и това, и онова.

— Господин Дьо Сен-Савен — викна абатът, скочи и посегна към шпагата си, — не за първи път безчестите името си, като скверните името Божие! Щяхте да сторите по-добре, да ме прости Господ, ако си бяхте останали в Париж да безчестите дамите, какъвто обичай имате вие, пиронистите^[8]!

— Хайде, хайде — отвърна Сен-Савен, видимо пиан, — ние, пиронистите, нощем ходехме да изнасяме концерти на дамите и сърцатите мъже, които искаха да направят някой добър удар, се присъединяваха към нас. Но ако дамата не се покажеше, знаехме

добре, че то е, за да не напусне леглото, което ѝ топли в това време семейният свещеник.

Другите офицери бяха наставали и задържаха абата, който искаше да изтегли шпагата си. Господин Дьо Сен-Савен е замаян от виното, казваха му; трябва все пак да се направи някаква отстъпка на един мъж, който през тези дни се би добре, а и малко уважение към току-що падналите другари.

— Така да бъде — заключи абатът, напускайки залата, — господин Дьо Сен-Савен, каня ви да завършим нощта, като прочетем едно *De Profundis* за нашите загинали приятели и ще се сметна за удовлетворен.

Абатът излезе, а Сен-Савен, който седеше току до Роберто, се наведе над рамото му и отбеляза:

— Кучетата и речните птици не вдигат такъв шум, какъвто ние, когато режем някое *De Profundis*. Защо е нужен толкова камбанен звън и толкова литургии за възкресяване на мъртъвците?

Изпразни отведнъж чашата си и вдигна предупредително пръст към Роберто, сякаш да го напъти в праведния живот и във върховните тайни на нашата света религия:

— Господине, бъдете горд: днес се докоснахте до една красива смърт; дръжете се и в бъдеще също тъй нехайно, знаейки, че душата умира с тялото. Значи отивате към смъртта, след като сте вкусили живота. Ние сме животни сред животните, като тях рожби на материята, само дето сме по-беззащитни. Но тъй като за разлика от зверовете знаем, че трябва да умрем, да се приготвим за този миг, наслаждавайки се на живота, който ни е даден от случая и по случайност. Нека мъдростта ни научи да употребим дните си, за да пием и да водим приятни разговори, както подобава на благородници, презирайки жалките души. Побратими, животът ни е длъжник! Ние гнием в Казале и сме се родили твърде късно, за да се порадваме на времената на добрия крал Анри^[9], когато в Лувъра човек можел да срещне копелета, маймуни, луди и придворни смешници, джуджета и *cul-de-jatte*^[10], музиканти и поети, и Кралят се забавлявал с тях. Сега йезуити, похотливи като козли, кълнат всеки, който чете Рабле и латинските поети, и искат всички да сме добродетелни, за да тробим хугенотите. Боже Господи, войната е хубава, но искам да се бия за собствено удоволствие, а не защото противникът ми яде месо в петък.

Езичниците са били по-мъдри от нас. И те са имали трима богове, но поне майка им Кибела не се е правила, че ги е родила, оставайки си девица.

— Господине! — възнегодува Роберто, докато другите се смееха.

— Господине — отвърна Сен-Савен, — първото достойнство на един честен човек е презрението към религията, която повелява да се боим от най-естественото нещо на света, каквото е смъртта, да мразим единственото хубаво нещо, дадено ни от съдбата, каквото е животът, и да се стремим към едно небе, където във вечно блаженство живеят само планетите, за които няма нито награди, нито присъди, а само вечно движение в обятията на пустотата. Бъдете силен като мъдреците на древна Гърция и гледайте смъртта право в очите и без страх. Иисус твърде много се е потил, докато я е чакал. А от какво е имало да се бои, от друга страна, след като е щял да възкръсне?

— Стига толкова, господин Дьо Сен-Савен — почти му заповяда един офицер, улавяйки го под ръка. — Не скандализирайте нашия млад приятел, който още не знае, че в Париж в днешно време сквернословието е най-изтънчената форма на *bon ton* и би могъл да ви вземе твърде насериозно. Идете да поспите и вие, господин Дьо ла Грив. Знайте, че добрият Господ е тъй съчувствен, че ще прости дори на господин Дьо Сен-Савен. Както казал един богослов, силен е кралят, който всичко унищожава, по-силна е жената, която всичко получава, но още по-силно е виното, което удавя разсъдъка.

— Цитирате наполовина, господине — проломоти Сен-Савен, докато двамина от другарите му го извличаха навън почти на ръце, — тази фраза се приписва на езика, който добавил: още по-силна обаче е истината и аз, който я казвам. А моят език, въпреки че вече го обръщам с мъка, няма да млъкне. Мъдрецът трябва да атакува лъжата не само със силата на шпагата, а и със силата на езика си. Приятели, как можете да наричате съчувствено едно божество, което иска нашето вечно нещастие само за да укроти своя мигновен гняв? Значи ние трябва да прощаваме на ближния си, а то не? Нима трябва да обичаме толкова жестоко същество? Абатът ме нарече пиронист, но ние, пиронистите, щом така иска, се грижим да утешаваме жертвите на измамата. Веднъж с трима побратими раздадохме на дамите броеници с неприлични медальончета. Ако знаете колко набожни станаха от тоя ден!

Излезе, сподирен от смеховете на цялата дружина, а офицерът отбеляза:

— Ако не Бог, то поне ние да простим на езика му, след като сабята му е тъй добра.

После се обърна към Роберто:

— Сприятелете се с него и не му противоречете свръх необходимото. Той е сразил повече французи в Париж по един богословски пункт, отколкото испанци е успяла да намушка моята рота за тези дни. Не бих искал да го имам до себе си на литургия, но бих се смятал за щастливец да е до мен на бойното поле.

Напътен така в първите съмнения, Роберто трябваше да познае други на следващия ден. Беше се върнал в онова крило на крепостта, където бе преспал първите две нощи със своите монфератци, за да си вземе торбата, но мъчно се ориентираше из дворовете и коридорите. Вървеше по един от тях и забеляза, че е сбъркал пътя, когато видя в дъното огледало, оловносиво от мръсотия, в което зърна собствения си образ. Приближавайки се обаче осъзна, че този образ имаше наистина неговото лице, но яркоцветно облекло с испанска кройка и носеше косите си събрани в мрежичка. Отгоре на всичко този образ по някое време не беше вече насреща му, а се изгубваше встрани.

Не беше значи огледало. Наистина Роберто се увери, че е голям прозорец с напращени стъкла, който гледаше към външна площадка; от нея по една стълба се слизаше в двора. Не беше видял значи себе си, а някой друг, много приличен на него, чиято следа сега беше изгубил. Естествено, помисли си веднага за Феранте. Феранте го бе последвал или изпреварил в Казале, може би беше в някоя друга рота на същия полк или в някой от френските полкове и докато той рискуваше живота си в укреплението, извличаше от войната кой знае какви облаги.

На тази възраст Роберто беше вече склонен да се усмихва на своите детински фантазии за Феранте и размишлявайки над видението си, много скоро стигна до убеждението, че беше видял само някой, който можеше смътно да прилича на него.

Реши да забрави произшествието. В продължение на години се бе въртял в мислите си около един невидим брат; тази вечер му се бе сторило, че го вижда; но (каза си, опитва се с разума да обори сърцето си), ако беше именно видял някого, то той не беше плод на

въображението, а тъй като Феранте беше плод на въображението, онзи, когото беше видял, не можеше да е бил Феранте.

Един учител по логика би възразил срещу паралогизма, но за Роберто в момента той беше задоволителен.

---

[1] Почти всички глави в книгата носят заглавия на съчинения от епохата; ще посочваме някои от тях. Лабиринтът на Света (Labyrinth sveta) е произведение на **Ян Амос Коменски**. — Б.пр. ↑

[2] **Свети Бернар Клервоски** (1090–1153) — френски църковен деец, доктор на Църквата, с много силно влияние във Франция, Италия, Испания, Швеция, Дания, съветник на князе и папи, автор на редица богословски трудове и основател на множество манастири; проповядвал в полза на II кръстоносен поход. — Б.пр. ↑

[3] **Прекрасната Мелисанда** — легендарна графиня на Триполи (Сирия), от любов по която умрял през XII в. трубадурът Жофроа Рюдел; трогателното предание е вдъхновило произведения на Хайне, Ростан, Кардучи. *Прокаженият цар* — Балдуин IV Йерусалимски (1161–1185). Възкачил се на престола едва 13-годишен; въпреки проказата, от която страдал още тогава, и липсата на подкрепа от Запад, водил храбри войни срещу многократно превъзхождащите го сили на Саладин и всеотдайна борба за укрепване и разширяване на своята християнска държава. — Б.пр. ↑

[4] *La Raison d'Etat...* (фр.) — държавното основание, държавното съображение; израз, с който през XVI и XVII в. държавният интерес се изтъква като критерий за политическа оценка и действие. **Всички чуждоезични изрази и цитати в текста фигурират в съответната за епохата архаична форма.** — Б.пр. ↑

[5] ... *ново оплячкосване на Рим* — в 410 вестготите начело с Аларих, в 455 вандалите превземат и опустошават Рим: това е началото на края на Западната римска империя, която в 476 фактически престава да съществува, като на нейната територия възникват отделни „варварски“ държави. — Б.пр. ↑

[6] *Джулио Мадзарини* е оригиналното италианско звучене на името; във Франция бъдещият кардинал става известен като Жул Мазарен; възприетата на български форма Мазарини е своеобразен хибрид между двете. Тук ще спазваме разграничението, въведено от автора с художествена цел. — Б.пр. ↑

[7] **Ратисбона** — латинското име на Регенсбург (Германия), запазено и до днес в романските езици; през XVII в. Регенсбург е имперски град; там се подписва през октомври 1630 мирният договор между Свещената римска империя и Франция. — Б.пр. ↑

[8] **Пиронисти** — последователи на пиронизма, учението на Пирон от Елида (ок. 365–275 пр.н.е.), първия от големите гръцки скептици; неговите основни принципи са принципът на съмнението и принципът на невъзмутимостта на духа; в по-широк смисъл пиронизъм се използва като синоним на скептицизъм. — Б.пр. ↑

[9] ... *добрия крал Анри* — Анри IV, крал на Франция (1589–1610) и крал на Навара под името Анри III (1562–1610). — Б.пр. ↑

[10] *Cul-de-jatte* (фр.) — (в мн.ч. би трябвало да е *culs-de-jatte*) безноги, хора, чиито крака са отрязани до трупа. — Б.пр. ↑

6. ВЕЛИКО ИЗКУСТВО НА СВЕТЛИНАТА И СЯНКАТА^[1]

След като посвети писмото си на първите спомени от обсадата, Роберто намери няколко бутилки испанско вино в стаята на капитана. Не можем да го укоряваме, ако след като беше запалил огъня и си беше направил един тиган яйца с късчета сушена риба, бе отпушил една бутилка и си бе устроил царска вечеря на трапеза, наредена почти по всички правила на изкуството. Ако щеше да остане задълго корабокрушенец, трябваше да се придържа към добрите обноски, за да не подивее. Спомняше си, че в Казале, когато раните и болестите вече караха дори офицерите да се държат като корабокрушенци, господин Дьо Тоара беше изискал поне на масата всеки да спазва онова, което бе научил в Париж: „Да се представя с чисти дрехи, да не пие след всеки залък, да си изтрива преди това мустаците и брадата, да не облизва пръсти, да не плюе в чинията, да не се секне в салфетката. Не сме имперски войници, господа!“

Събуди се на другата сутрин с песента на петела, но се излежава още дълго. Когато откряна отново прозореца откъм галерията, разбра, че е станал късно в сравнение с предния ден и че зората вече отстъпва на изгрева: сред сипкави облаци зад хълмовете сега избиваше розовината на небето.

Тъй като първите лъчи скоро щяха да озарят плажа и да го направят непоносим за очите му, Роберто реши да погледне там, където слънцето още не властваше, и по галерията отиде до другия борт на *Дафна*, към западната земя. Тя веднага му се яви като насечен тюркоазен профил, който само след няколко минути вече се разделяше на две хоризонтални ивици: една четка от зеленина и светли палми искреше под мрачната зона на планините, над които още виснеха

заинатено облаците на нощта. Все така съвсем черни в средата, те обаче бавно се разслояваха по краищата в бяло-розова смес.

Сякаш слънцето, вместо да ги огрее отсреща, се изхитряше да се роди в тях изотвътре и те, макар и отмалели от зрак по кенарите, набъбваха, подгизнали от мрачевина, противящи се да се разтворят в небето, за да го превърнат във вярно огледало на морето, сега чудотворно светло, заслепено от искристи петна, като да го пресичаха пасажи от риби, дарени с вътрешни фенерчета. Не след дълго обаче облаците вече се бяха поддали на призива на светлината и се бяха отцедили от себе си, отпускаяки се по върхарите, и, от една страна, полепваха по диплите, сгъстявайки се и отлагайки се като сметана, бухнала там, където се стичаше надолу, по-сбита на най-високото, където образуваше преспа; а, от друга, докато преспата на върха се превръщаше в една-едничка ледена лава, експлодираха във въздуха във формата на гъба, апетитни изригвания в една вълшебна страна на изобилието.

Гледката може би стигаше да оправдае корабокрушението му: не толкова заради насладата, която този менлив лик на природата му доставяше, а заради светлината, която тази светлина хвърляше върху думи, които беше чувал от Каноника от Дин.

Наистина дотогава често се бе питал дали не сънува. Онова, което се случваше с него, не се случваше обичайно на хората или можеше най-много да му напомни романите от детството: като създаване от сън бяха и корабът, и създаванията, които бе срещнал на него. От същата субстанция, от която са направени сънищата, изглеждаха сенките, които от три дни го обгръщаха, и с хладен ум все пак се догаждаше, че дори багрите, по които се бе прехласвал в разсадника и птичия кът, се бяха показали сияйни единствено на неговите слисани очи, а всъщност се разкриваха само през онази патина на стара лютня, покрила всяко нещо на кораба, в една светлина, която вече беше облизала греди и дъги от отлежало дърво, наслоени с масла, лакове и смоли... Дали тогава не беше сън и големият театър на небесни чародейства, който мислеше, че вижда сега на хоризонта?

Не, рече си Роберто, болката, която светлината причинява сега на очите ми, ми казва, че не сънувам, ами виждам. Зениците ми страдат

поради бурята от атоми, които като от някой голям боен кораб ме обстрелват от онзи бряг, и видението не е друго освен тази среща на окото с разпрашението на материята, което го връхлита. Разбира се, беше му казал Каноникът, не е предметите отдалеч да ти изпращат, както твърдял Епикур, свършени подобия, които да разкриват и външната им форма, и скритата им природа. Ти улавяш само знаци, белези, за да извлечеш от тях догадката, която наричаме образ. Но самият факт, че преди малко той беше назовал с разни тропи това, което смяташе, че вижда, създавайки във форма на думи онова, което още безформеното нещо му подсказваше, беше за него потвърждение, че именно вижда. Защото измежду многото уверености, чието отсъствие оплакваме, една само присъства, и тя е фактът, че всички неща ни изглеждат, както ни изглеждат, и не е възможно да не е от вярно по-вярно, че ни изглеждат тъкмо така.

Поради което виждайки и бидейки сигурен, че вижда, Роберто имаше едничката сигурност, на която сетивата и разумът можеха да се опанят, сиреч увереността, че вижда нещо — и това нещо беше едничката форма на битие, за която можеше да говори, не бидейки битието друго освен големият театър на видимото, разположен в купата на Пространството — което ни казва доста нещо относно този чудат век.

Той беше жив, в будно състояние, и ей там, остров ли беше или континент, имаше нещо. Какво беше, не знаеше: както цветовете зависят и от предмета, с който са обременени, от светлината, която се отразява в него, и от окото, което се вира в тях, така най-далечната земя му се показваше истинска в своето случайно и преходно единение на светлината, на ветровете, на облаците, на неговите възторгнати и клетки очи. Може би утре или след няколко часа тази земя щеше да бъде различна.

Онова, което виждаше, беше не само посланието, което небето му изпращаше, а и плодът на една дружба между небето, земята и положението (и часа, и годишното време, и ъгъла), от което той гледаше. Без съмнение, ако корабът беше закотвен по протежение на друго деление на румба на ветровете, гледката щеше да бъде различна; слънцето, зората, морето и земята щяха да бъдат друго слънце, друга зора, море и земя близнаци на тези, но разнолики. Безкрайността на световите, за която му говореше Сен-Савен, трябваше да се търси не

само отгатакъ съзвездията, а и в самия център на този мехур на пространството, на който той, чисто око, беше сега извор на безкрайни паралакси.

Ще простим на Роберто, че при толкова премеждия не е извел отвъд този предел своите построения било по метафизика, било по физика на телата; включително и защото ще видим, че ще го направи по-късно, и повече от дължимото; но и тук още го заварваме да размишлява, че ако можеше да има един-единствен свят, в който да се явяват различни острови (много в този миг за много Робертовци, които биха гледали от много кораби, застанали на различни меридианни градуси), тогава в този единствен свят можеха да се явяват и смесват много Робертовци и много Ферантовци. Навярно онзи ден в крепостта се беше изместил, без да разбере, с няколко лакътя спрямо най-високия връх на Железния остров^[2], и бе видял вселената, обитавана от друг Роберто, неосъден да завладява укреплението извън стените или спасен от друг баща, който не е убивал галантния испанец.

Но в тези разсъждения Роберто положително се вдаваше, за да не признае, че онова далечно тяло, което се съчленяваше и разчленяваше в сладострастни метаморфози, се бе превърнало за него в анаграма на друго тяло, което би желал да обладава; и тъй като земята му се усмихваше томително, искаше му се да я достигне и да се слее с нея, блажен пигмей на гърдите на тази кръшна великанка.

Не мисля обаче да е било свян; по-скоро страхът от премногото светлина ще да го е подтикнал да се прибере — и може би друг един зов. Наистина беше чул кокошките, които известяваха нова доставка на яйца, и му хрумна да си позволи за вечеря и едно петле на шиш. Отдели обаче време да приведе в ред — с ножиците на капитана — мустаците, брадата и косата си, още на корабокрушенец. Беше решил да изживее корабокрушението си като ваканция на вила, която му предлагаше охолен низ от зазорявания, изгреви и — предвкушаше — залези.

И така, слезе по-малко от час, след като кокошките бяха пропели, но веднага проумя, че ако бяха снесли яйца (а не можеше да са излъгали с песента си), то яйца той не виждаше. И не само това, ами всички птици имаха ново зърно, добре разпределено на купчинки, сякаш още не бяха го ровили.

Обзет от подозрение, се бе върнал в разсадника, за да открие, че както предния ден и повече от предния ден листата лъщяха от роса, камбанките бяха събрали бистра вода, пръстта при корените беше влажна, тинята — още по-тинеста: знак следователно, че през нощта някой бе ходил да напои растенията.

Странно е да се каже, но първият му порив бе на ревност: някой държеше във владение същия негов кораб и му отнемаше грижите и облагите, на които имаше право. Да загуби света, за да завладее един изоставен кораб, и после да си даде сметка, че той принадлежи другиму, му звучеше тъй непоносимо, както опасението, че неговата Синьора, недостижим предел на възжелението му, би могла да стане плячка на нечие чуждо възжеление.

После нахлу един по-разсъдъчен смут. Както светът на неговото детство беше обитаван от един Друг, който го предшестваше и следваше, така очевидно *Дафна* имаше подмоли и тайници, още непознати нему и обитавани от незнаен домакин, който обхождаше същите пътеки, още щом той се отдалечеше от тях или миг преди да ги е обходил.

Побягна да се скрие той, в своята стаичка — като африканския щраус, който, затуляйки главата си, вярва, че заличава света.

За да стигне до кърмовата надстройка, бе минал край подстъпа към една стълба, която водеше в трюма: какво ли се таеше там, щом като под палубата бе намерил остров в миниатюра? Там ли беше царството на Натрапника? Да отбележим, че вече се отнасяше към кораба като към обект на любов: в мига, когато го откриеш и откриеш, че го желаш, всички, които преди това са го имали, стават узурпатори. И тъкмо тук Роберто изповядва в писмо до Синьората, че първия път, когато я видял, а я видял именно проследявайки зора на друг, който се отправял към нея, изпитал погнусата на човек, съгледал гъсеница върху роза.

Най-лесно би извикал усмивка подобен изблик на ревност към някакво корито, вмирисано на риба, пушек и изпражнения, но Роберто вече се губеше в този изменчив лабиринт, където всяко разклонение го връщаше все към един и същ образ. Страдаше както за Острова, който нямаше, така и за кораба, който имаше него — две неща еднакво недостижими, едното поради своето отстояние, другото поради своята загадка, но и двете вместо една любима, мамеща с гальовните

обещания, които той си даваше сам. И не бих могъл да обясня другояче писмото, в което Роберто се впуска в жаловити фиоритури — само за да каже, в края на краищата, че Някой го е лишил от сутрешната му закуска.

Синьора,

Как мога да очаквам милост от тази, която няма милост към мен? И все пак на кого друго, ако не на Вас мога да доверя мъката си, дирейки утеха ако не във Вашите уши, то поне в моето нечуто слово? Ако любовта е лек, който цери всяка болка с болка още по-голяма, нима не бих могъл да я изпитвам като мъка, която убива поради прекомерност всяка друга мъка, тъй че да стане цяр за всичките, освен за самата себе си? Щом ако някога съм виждал хубост и съм я пожелавал, то е било само блян по Вашата, защо да се вайкам, че друга хубост е също тъй блян за мен? По-лошо щеше да е, ако нея направех своя и намерех удовлетворение, та да не чезна повече по образа на Вашата. На твърде жалък лек бих се радвал и болестта би се разраснала от угризението за тази измяна. По-добре да се уповавам на Вашия образ, толкова повече сега, когато зърнах още веднъж враг, чиито черти не познавам и бих искал може би да не позная никога. За да загърбя този ненавистен призрак, нека ме сполети Вашето обично видение. Нека направи от мен любовта поне безчувствена отломка, мандрагора, каменен извор, който да сълзи навън всяка тревога...

Но в терзанията си Роберто не се превръща в каменен извор, а веднага отнася тревогата, която чувства, към другата тревога, изпитана в Казале. Както ще видим, с далеч по-скръбни последици.

---

[1] *Велико Изкуство на Светлината и Сянката — Ars Magna Lucis et Umbrae* на Атаназиус Кирхер (1602–1680), немски учен и

философ, йезуит, работил в изключително много области: математика, физика, астрономия, астрология, естествена история, география, геология, логика, музика, лингвистика (опит за разчитане на египетските йероглифи, опит за идентифициране на един изначален език, залегнал в основата на всички езици, асирология, китаистика), автор на 36 труда, 2000 писма и ръкописи, предполагаем изобретател на *lanterna mágica*, на малтийското запалително огледало и приложението на магнетизма като лечебен метод; създател (в Рим) на първия музей, отворен за публика, в който излага най-разнородни експонати (животни, камъни, инструменти и т.н.); цитиран много често от Еко. — Б.пр. ↑

[2] *Железния остров* — о. Иеро или Феро, най-западният от Канарските острови, през който повечето картографи превеждали първия меридиан. — Б.пр. ↑

7.

PAVANE LACHRYME^[1]

Историята е колкото прозрачна, толкова и непрогледна. Докато се редуваха малки схватки със същото предназначение, каквото може да добие в играта на шах не ходът, а погледът, който коментира помисъла за ход от страна на противника, та да го разколебае от печелившия облог, Тоара бе решил, че трябва да се предприеме нещо по-съществено. Беше ясно, че играта се играеше между шпиони и контрашпиони: в Казале бяха плъзнали слухове, че помощната армия приближава, предвождана от самия крал, с господин Дьо Монморанси, пристигащ от Асти, и маршалите Дьо Креки и Дьо ла Форс — от Иврея. Заблуда, както разбираше Роберто от гневните изблици на Тоара, когато той приемаше куриер от севера: в тази размяна на послания Тоара уведомяваше Ришельо, че вече е привършил провизиите, а кардиналът му отговаряше, че господин Ажанкур е правил навремето оглед на складовете и е заключил, че Казале би могло чудесно да издържи цялото лято. Армията щяла да потегли през август, възползвайки се по пътя си от току-що прибраната реколта.

Роберто беше смаян, че Тоара инструктиреше корсиканци да дезертират и да отидат да предадат на Спинола, че армията се очаква едва през септември. Чу го обаче да обяснява на генералния си щаб:

— Ако Спинола разчита, че има време, спокойно ще строи галериите си и ние ще успеем да построим контрагалерии. Ако обаче мисли, че скоро ще пристигнат подкрепленията, какво му остава? Положително не да тръгне срещу френската армия, защото знае, че няма достатъчно сили; нито да я чака, защото после би бил обсаден на свой ред; нито пък да се върне в Милано и да подготви отбраната на миланските земи, защото честта не му позволява да се оттегли. Тогава не би му оставало нищо друго, освен да завладее веднага Казале. Но тъй като не може да го направи с фронтална атака, ще трябва да

похарчи цяло състояние в подстрекаване към предателство. И от този момент всеки приятел би станал за нас враг. Така че да изпратим шпиони на Спинола, за да го убедим в закъснението на подкрепленията, да му позволим да си строи минни галерии там, където няма да ни притесняват много, да му събаряме онези, които наистина ни застрашават, и да го оставим да се изтощи в тази игра. Господин Поцо, вие познавате местността: къде можем да не го закачаме и къде трябва да му попречим на всяка цена?

Без да гледа картите (които му се струваха прекалено натруфени, за да са верни) и сочейки с ръка от прозореца, старият Поцо обясни на кои места почвата се свлича, просмукана от водите на реката — там Спинола можеше да копае, колкото си иска, и миньорите му щяха да се издушат, гълтайки голи охлюви. Затова пък в други зони беше удоволствие да се копаят галерии и там трябваше да се бие с артилерията и да се правят набези.

— Добре — каза Тоара, — значи утре ще ги принудим да се размърдат, за да защитят позициите си при бастиона Сан Карло, а после ще ги ударим ненадейно при бастиона Сан Джорджо.

Играта беше подготвена добре, с точни указания към всички роти. И тъй като Роберто имаше красив почерк, Тоара го бе държал от шест вечерта до два през нощта, за да му диктува съобщения, после го бе накарал да спи облечен върху един сандък пред стаята му, за да получава и проверява отговорите и да го събуди, ако възникнеше някаква спънка. А това стана неведнъж от два часа до заранта.

На идната сутрин дружините бяха в очакване из покритите ходове на контрескарпа и зад стените. По знак на Тоара, който наблюдаваше акцията от цитаделата, една първа, доста многобройна част пое в лъжлива посока: най-напред авангард от пиконосци и мускетари с резерв от петдесет карабини, който ги следваше отблизо; после, най-очевидно, пехотен корпус от петстотин души и две кавалерийски роти. Беше хубав парад и впоследствие се разбра, че испанците го бяха приели като такъв.

Роберто видя трийсет и петима мъже, които под командването на капитан Колюмба се хвърлиха в разгънат строй срещу една траншея, и испанския капитан, който се подаде от барикадата и им отправи най-изящен поздрав. Възпитанието накара Колюмба и неговите хора да спрат и отвърнат с подобаваща галантност. След това испанците

понечиха да се изтеглят, а французите заудряха крак; Тоара изпрати от стените канонада по траншеята, Колюмба разбра поканата, поведе щурма, конницата го последва, атакувайки траншеята по двата фланга, испанците неохотно заеха отново позиция и бяха пометени. Французите бяха като побеснели; раздавайки удари, някои крещяха имената на другарите си, убити в предишните схватки: „Това за Бесиер, това за мандрата на Брикет!“ Възбудата беше такава, че когато Колюмба поиска да събере отново отряда, не успя; мъжете още вилнееха над падналите, показвайки към града трофеите си — обици, портупей — и размахвайки пиките с набучени като на шиш шапки.

Контраатака не последва веднага и Тоара направи грешката да го прецени като грешка, докато беше сметка. Като реши, че имперските военачалници са погълнати да изпращат други части, за да удържат нападението, ги приканваше с други канонади, но те се ограничиха да стрелят в града и едно гюлле порути църквата „Сант’Антонио“, досами главната квартира.

С това Тоара бе удовлетворен и се разпореди другата група да потегли от бастиона Сан Джорджо. Само няколко роти, но под командването на господин Дьо ла Гранж, жизнен като юноша въпреки петдесет и петте си години. С вдигната сабя Ла Гранж даде заповед за щурм срещу изоставена черквица, край която течаха работите по вече напреднала галерия. Тогава иззад един овраг внезапно подаде глава ядрото на вражеската армия, което от часове чакаше тази среща.

— Клопка — викна Тоара, слизайки на портата, и заповяда на Ла Гранж да обърне назад.

Малко по-късно отряд от полка Помпадур му доведе, вързано с въже през китките, някакво казалско момче, което било изненадано в една куличка край крепостта, докато правело знаци към обсаждащите с бяла кърпа. Тоара нареди да го проснат на земята, пъкна палеца на дясната му ръка под вдигнатото петле на пистолета си, насочи дулото към лявата му ръка, сложи пръст на спусъка и го запита: „Et alors?“

Момчето схвана в миг накъде отива работата и проговори: предната вечер към полунощ пред църквата „Сан Доменико“ някой си капитан Гамберо му бил обещал шест пистола, като му дал три от тях в предплата, ако направи онова, което после беше направило, в мига, когато французите тръгнат от бастиона Сан Джорджо. Без да е много наясно с военното изкуство, момчето дори имаше вид като да си

искаше останалите пистולי, сякаш на Тоара трябваше да му стане драго от тая негова услуга. А по някое време зърна Роберто и се развика, че прословутият Гамберо бил той.

Роберто се вцепени, татко Поцо се нахвърли върху мерзкия клеветник и щеше да го удуши, ако няколко благородници от свитата не го бяха удържали. Тоара веднага напомни, че Роберто беше прекарал цялата нощ край него и че колкото и напет да беше, никой не би могъл да го вземе за капитан. Междувременно други бяха установили, че някакъв капитан Гамберо наистина съществува в полка Басиани, и с блъскане и мушкане го бяха докарали пред Тоара. Гамберо провъзгласяваше невинността си и наистина плененото момче не го разпознаваше, но от предпазливост Тоара нареди да го затворят. Като сетен елемент в бъркотията дойдоха да доложат, че докато частите на Ла Гранж се оттегляли, от бастиона Сан Джорджо някой побягнал и се добрал до испанските линии, където бил посрещнат с буйна радост. Никой не можеше да каже много за него, освен че бил млад, облечен по испански маниер и с мрежичка върху косите. Роберто си помисли веднага за Феранте. Но онова, което го впечатли повече, беше подозрението, с което френските военачалници гледаха италианците от свитата на Тоара.

— Нима един малък негодяй стига да спре цяла войска? — чу баща си да пита, сочейки към французите, които отстъпваха. — Прощавайте, скъпи приятелю — обърна се Поцо към Тоара, — но тук май си наумяват, че ние от нашия край сме всичките, кажи-речи, като тоя обесник Гамберо. Или се лъжа?

И докато Тоара го уверяваше в уважение и приятелство, но с разсеян вид, рече:

— Оставете това. Чини ми се, че всички се посират, а на мен тая работа малко не ми понася. Дошли са ми дотук тия лайняни испанци и ако ми позволите, ще очистя двама-трима от тях, колкото да се види, че и нас ни бива да танцуваме галярда^[2], когато потрябва, и ако ни прихванат дяволите, не си поплюваме, мамка му и Господ!

Излетя през портата и препусна като хала с вдигната сабя срещу вражеските редици. Не че смяташе да ги обърне в бяг, види се, но му се бе сторило, че е време да покаже малко вироглавщина, та да даде на другите да се разберат.

Като доказателство за храброст беше добро, като военно начинание — от лошо по-лошо. Един куршум го улучи в челото и го свлече на гърба на неговия Панюфли. Втори залп се надигна към контрескарпа и Роберто почувства свиреп удар в слепоочието, като от камък, и се олюля. Куршумът го беше одраскал, но той се изсули от ръцете на онези, които го подкрепяха. Викайки името на баща си, се изправи и съгледа Панюфли — конят галопираше напосоки с тялото на бездиханния си господар из една ничия земя.

Още веднъж вдигна пръсти към устата си за познатото изсвирване. Панюфли чу и се върна към стените, но бавно, в ситен тържествен тръс, за да не изхлузи от седлото ездача си, който вече не притискаше властно хълбоците му. Прибра се, цвилейки своята павана в памет на покойния господар, и предаде тялото му на Роберто, който склопи тези още широко отворени очи и избърса това лице, опръскано с вече съсирена кръв, докато неговата още жива кръв браздеше бузата му.

Кой знае дали куршумът не му бе засегнал някой нерв: на следващия ден, още с излизането си от катедралата „Сант’Евазио“, в която Тоара бе пожелал да се отслужи тържествено опело за синьор Поцо ди Сан Патрицио дела Грива, с мъка издържаше на светлината на деня. Може би очите му бяха зачервени от сълзите, но така или иначе, от този момент започнаха да го болят. Днес познавачите на психиката биха казали, че бидейки баща му влязъл в сянката, в сянката е искал да влезе и той. Роберто не знаеше много за психиката, но тази стилна фигура може би го привлякла, поне в светлината — или в сянката — на онова, което се случи после.

Мисля, че Поцо е умрял от честолюбие, което ми се струва величаво, ала Роберто не съумяваше да го оцени. Всички хвалеха пред него героизма на баща му, той би следвало да носи скръбта си с гордост, а хлипаше. Спомняше си думите на баща си, че един благородник трябва да свикне да понася със сухи ресници ударите на враждебната съдба, и се оправдаваше за слабостта си (пред родителя, който вече не можеше да го сгълчи), като си повтаряше, че за първи път става сирак. Смяташе, че, ще не ще, ще привикне с тази мисъл, и още не беше разбрал, че със загубата на един баща е излишно да привикваш, защото няма да ти се случи втори път: така че по-добре направо си остави раната отворена.

Но за да придаде някакъв смисъл на случилото се, не можа да не прибегне още веднъж до Феранте. Преследвайки го отблизо, Феранте бе продал на врага тайните, до които той имаше достъп, и после безсрамно се бе присъединил към неприятелските редици, за да се радва на заслуженото възнаграждение; бащата беше разбрал, бе поискал да измие опетнената чест на рода и да хвърли върху Роберто отражението от блясъка на своята смелост, за да го пречисти от сянката на подозрение, която едва-едва се бе разпростряла върху него, невинния. За да не обезсмисли смъртта му, Роберто му дължеше поведението, което всички в Казале очакваха от сина на героя.

Не можеше да постъпва иначе: бе се озовал в положението на вече законния господар на Ла Грива, наследник на родовото име и имение, и Тоара не посмя повече да го използва за дребни възложения — нито можеше да го призове за големите. Така, останал сам, за да може да носи новата си роля на именит сирак, се намери още по-сам, без дори подкрепата на действието: в разгара на една обсада, освободен от всякакво задължение, стоеше и се питаше как да употреби дните си на обсаден.

---

[1] *Pavane Lachryme* — заглавие на музикална пиеса от нидерландския композитор и музикант Якоб ван Ейк (ок. 1590–1657), вдъхновил образа на слепия музикант в романа. **Паваната** е танц от XVI и XVII в. с бавни, величествени движения, който се изпълнявал при тържествени процесии, кортежи, маскаради; подета е като композиционна форма през XX в. от М. Равел (срв. по-долу ... *павана в памет на покойния господар с Павана в памет на покойната инфанта на Равел*). — Б.пр. ↑

[2] **Галярда** — жив, бърз танц с подскоци, широко разпространен във Франция и Италия през XVI и XVII в. — Б.пр. ↑

8.

ЧУДАТАТА ДОКТРИНА НА ИЗЯЩНИТЕ ДУХОВЕ ОТ ОНОВА ВРЕМЕ

Възпирайки за миг вълната на спомените, Роберто си даде сметка, че бе възкресил смъртта на баща си не в жалеен помисъл да държи отворена тази Филоктетова рана^[1], а по чиста случайност, докато възкресяваше призрака на Феранте, събуден от призрака на Натрапника на *Дафна*. Двата му изглеждаха вече дотолкова близнаци, че реши да премахне по-слабия, за да се разправи с по-силния.

В края на краищата, каза си, случи ли се през онези дни на обсада пак да ми се стори, че надушвам Феранте? Не. Дори какво стана? Това, че в неговото несъществуване ме убеди Сен-Савен.

Наистина Роберто беше завързал приятелство с господин Дьо Сен-Савен. Бе го видял отново на погребението и той му бе засвидетелствал сърдечност. Вече не в плен на виното, Сен-Савен беше безукорен благородник. Дребен на ръст, нервен, отривист, с лице, белязано може би от парижките разгули, за които разправяше, трябва да нямаше още трийсет години.

Бе се извинил за своята невъздържаност на онази вечеря, не за онова, което бе казал, а за нецивилизования начин, по който го бе казал. Бе поискал младежът да му разкаже за господин Поцо и Роберто му беше признателен, задето поне си даваше вид, че проявява такъв интерес. Разправи му как баща му го беше научил на онова, което знаеше от фехтовката, Сен-Савен зададе разни въпроси, запали се при споменаването на някакъв удар, измъкна шпагата си, там, наред един площад, и поиска Роберто да му покаже хватката. Или вече я знаеше, или беше много сръчен, защото отби ловко, но призна, че е хитрина от висока класа.

За да благодари, показа само един свой похват на Роберто. Накара го да заеме бойна стойка, размениха си няколко измами, изчака

първата атака, внезапно сякаш се подхлъзна на земята и докато Роберто се разкриваше объркан, вече се бе изправил като по чудо и бе резнал едно копче на мундира му — в доказателство, че би могъл да го рани, ако беше мушнал по-навътре.

— Харесва ли ви, приятелю? — попита, докато Роберто поздравяваше, признавайки се за победен. — Това е *le Coup de la Mouette*, или Ударът на Чайката, както казвате вие. Ако един ден тръгнете по море, ще видите, че тези птици се устремяват право надолу, сякаш падат, но едва докоснали водата, се издигат обратно с плячка в клюна. Този удар изисква дълго упражнение и невинаги се удава. Не се удаде с мен на онзи самохвалко, който го беше измислил. Така той ми подари и живота, и тайната си. Мисля, че се раздели по-неохотно с второто, отколкото с първото.

Щяха да продължат още много, ако не се беше събрала малка тълпа граждани.

— Да спрем — предложи Роберто, — не бих искал някой да подхвърли, че съм забравил траура си.

— Вие отдавате по-добре почит на баща си сега — отбеляза Сен-Савен, — като си спомняте неговите поучения, отколкото преди, докато слушахте лош латински в църквата.

— Господин Дьо Сен-Савен — му бе казал Роберто, — не се ли боите, че ще свършите на кладата?

Сен-Савен помръкна за миг.

— Когато бях горе-долу на вашите години, се възхищавах от оногова, който беше за мен като по-голям брат. Подобно на древен философ се казваше Луцилий, беше философ и той, и духовник в добавка. Свърши на кладата в Тулуза, но преди това му изтръгнаха езика и го удушиха. Та видите ли, ако ние, философите, сме чевърсти в езика, то не е само, както казваше онзи господин миналата вечер, за да си придадем *bon ton*. А за да си послужим с него, преди да са ни го изтръгнали. Или, шегата настрана, да скъсаме с предразсъдъците и да открием природната причина на нещата.

— Значи вие наистина не вярвате в Бога?

— Не намирам природни основания за това. И не съм единственият. Страбон ни казва, че у галицийците не съществувала представа за някакво висше същество. Когато мисионерите понечили да говорят за Бог на туземците от Западните Индий, разказва ни

Акоста^[2] (който все пак е бил йезуит), трябвало да използват испанската дума *Dios*. Няма да повярвате, но в техния език просто липсвало подходящо име. Ако идеята за Бог не е позната в природно състояние, трябва значи да се отнася за човешка измислица... Но не ме гледайте, сякаш нямам здрави принципи и не съм верен слуга на своя крал. Истинският философ съвсем не се опитва да преобръща порядъка на нещата. Той го приема. Иска само да бъде оставен да култивира мислите, които ободряват един силен дух. Колкото до другите, щастие е, че ги има и папите, и епископите, та да възпират тълпите от бунт и злодеяние. Държавният ред изисква еднаквост на поведението, религията е необходима на народа и мъдрецът трябва да пожертва част от независимостта си, за да стои обществото мирно. Колкото до мен, мисля, че съм човек почтен: верен съм на приятелите, не лъжа, освен когато се обяснявам в любов, обичам знанието и съчинявам — поне така казват — добри стихове. Затова дамите ме намират за галантен. Бих искал да пиша романи, които са твърде на мода, но мисля за много, а не се залавям да напиша нито един...

— За какви романи мислите?

— Понякога гледам Луната и си представям, че нейните петна са пещери, градове, острови, а местата, които блестят, са онези, където морето посреща светлината на слънцето като стъклото на огледало. Бих искал да разкажа историята на тамошните крале, на техните войни и революции, или за злочестието на тамошните влюбени, които през своите нощи въздишат, загледани в нашата Земя. Иска ми се да разкажа за войната и за приятелството между различните части на тялото, за ръцете, които влизат в битка с краката, и за вените, които се любят с артериите, или костите — с костния мозък. Всички романи, които ми се иска да напиша, ме преследват. Когато съм в стаята си, ми се струва, че всичките са край мен, като Дяволчета, и че един ме дърпа за ухото, друг за носа, и всеки ми казва: „Господине, направете ме, прекрасен съм.“ После ми идва наум, че може да излезе също толкова хубава история, като се измисли един оригинален дуел, например биеш се и убеждаваш противника да се отрече от Бога, после пронизваш гърдите му, така че да умре като грешник. Алт, господин Дьо ла Грив, извадете шпагата още веднъж, добре, отбийте, хоп! Слагате петите на една линия: лошо, така се губи устойчивостта на крака. Главата не се

държи изправена, защото разстоянието между нея и рамото излага прекалено голяма площ на ударите на противника...

— Но аз пазя главата с шпагата в права ръка.

— Грешка, в това положение се губи сила. И после аз открих със защита по немски, а вие взехте защита по италиански. Лошо. Когато има да се посреща защитно действие, то трябва да се наподоби възможно най-близко. Но не ми разкажете за себе си и своите прекеждия, преди да се озовете в тази прашна долина.

Нищо не е в състояние да омае един младеж така, както зрял мъж, способен да блести с превратни парадокси, комуто той веднага пожелава да бъде равен. Роберто откри сърцето си на Сен-Савен и за да събуди интерес — тъй като първите му шестнайсет години живот предлагаха твърде малко поводи, — му разказа за своята натрапчива мисъл около непознатия брат.

— Чели сте прекалено много романи — каза му Сен-Савен — и се опитвате да изживеете един от тях, защото целта на романа е да учи, развличайки, а онова, на което учи, е да се разпознават клопките на света.

— И на какво би ме научило това, което вие наричате роман за Феранте?

— Виждате ли — обясни му Сен-Савен, — романът трябва винаги да има за основа някакво подвеждане — с лице, действие, място, време или обстоятелство, — и от тези основни подвеждания трябва да се раждат епизодични подвеждания, обърквания, перипетии, и най-сетне неочаквани и приятни разкрития. Казвам подвеждания като мнимата смърт на някой герой, или когато едно действащо лице е убито вместо друго, или количествените подвеждания, както когато една жена смята за мъртъв любовника си и се омъжва за друг, или качествените, когато в заблуда е мерилото на сетивата, или когато се погребва някой, който изглежда мъртъв, а е всъщност във властта на сънотворно биле; или още подвежданията по връзка, както когато единият бъде заподозрян без право за убиец на другия; или по средство, както когато уж се пробожда някой с такова оръжие, че при нанасянето на удара острието не влиза в гърлото, а се прибира в ръкава и притиска там сунгер, напоен с кръв... Да не говорим за подправените съобщения, мнимите гласове, писмата, предадени навреме или предадени я другаде, я другиму. И от тези стратегеме най-

величан, но твърде обикновен е похватът, който води до объркването на едно лице с друго и дава основание за подмяната посредством Двойника... Двойникът е отражение, което героят води подире си или което го предшества във всяка ситуация. Хубава машинация, с нея читателят открива себе си в героя, с когото споделя смътния страх от един Брат Враг. Но виждате как и човекът е машина и стига да се завърти едно колело на повърхността, за да се задвижат други колела вътре: Братът и враждата не са нищо друго освен отражение на страха, който всеки има от себе си и от дебрите на собствената си душа, където се таят неизповядани желаниа или, както се казва сега в Париж, глухи и неизразени представи. След като беше показано, че съществуват недоловими мисли, които впечатляват душата, без тя да разбере, потайни мисли, чието съществуване се доказва от факта, че колкото и малко всеки да се вглежда в себе си, няма да пропусне да забележи, че носи в сърцето си любов и омраза, радост или печал, без да може да си спомни отчетливо мислите, които са ги породили.

— Значи, Феранте... — понечи да каже Роберто и Сен-Савен заключи:

— Значи Феранте е изразът на вашите страхове и вашите срамове. За да не признаят сами на себе си, че са автори на своята съдба, хората често виждат тази съдба като роман, воден от някакъв своеволен и разюздан автор.

— Но какво би трябвало да ми открива тази парабола, която ще да съм си съчинил, без да зная?

— Кой знае? Може би не сте обичали баща си толкова, колкото си мислите, плашила ви е суровостта, с която е искал от вас доблест, и сте му приписали една вина, за да го накажете после не с вашите, а с вините на друг.

— Господине, говорите със син, който още оплаква дълбоко обичния си баща! Мисля, че е по-голям грях да се напътства в непочитание към бащите, отколкото към Господа Бога!

— Хайде, хайде, драги Ла Грив! Философът трябва да има смелостта да критикува всички лъжовни напътствия, които са ни били вътълпени, а сред тях е абсурдната почит към старостта, сякаш младостта не е висше измежду благата и добродетелите. С ръка на сърце, нима когато един млад мъж е способен да замисля, отсъжда и действа, не е по-умел в ръководенето на едно семейство, отколкото

слабоумния шейсетгодишен старец, комуто снегът по главата е смразил и фантазията? Онова, което тачим като благоразумие у по-възрастните от нас, не е нищо друго освен панически страх от действие. На тях ли искате да се покорявате, когато вялостта е омаломощила мускулите, вкочанила артериите, изпарила духовете и изсмукала мозъка от костите им? Ако вие боготворите една жена, нима то не е заради нейната красота? Нима продължавате коленопреклоненията си, след като старостта превърне това тяло в сянка, призвана да ви напомня вече за приближаващата смърт? А ако така се отнасяте с любовниците си, защо да не трябва да правите същото и с вашите старци? Ще ми възразите, че този старец е ваш баща и че Небето ви обещава дълъг живот, ако го почитате. Кой го е казал? Еврейски старци, които са разбирали, че могат да оцелеят в пустинята само на гърба на плода от утробата си. Ако вярвате, че Небето ще ви даде макар и ден живот в повече, защото сте били овца на баща си, лъжете се. Смятате ли, че един благоговеен поздрав, който ще накара перото на шапката ви да пропълзи в краката на вашия родител, може да ви изцери от коварен абсцес или да затвори раната ви от пробождане с рапира, или пък да ви освободи от камък в мехура? Ако беше така, лекарите нямаше да предписват онези техни противни отвари, а за да ви отърват от италианската болест^[3], щяха да ви назначат четири реверанса на вашия господин баща преди вечеря и една целувка на вашата госпожа майка преди лягане. Ще ми кажете, че без този баща вас нямаше да ви има, нито него без неговия, и така до Мелхиседек^[4]. Но длъжник е той на вас, а не вие на него: вие плащате с много години сълзи един негов миг на приятен гъдел.

— Вие не вярвате в това, което казвате.

— Е добре, не. Почти никога. Но философът е като поета. Поетът съчинява идеални писма за една своя идеална нимфа само за да измери посредством словото гълбините на страстта. Философът поставя на изпитание безпристрастието на своя поглед, за да види доколко може да бъде накърнена крепостта на лицемерието. Не искам да намалява уважението ви към вашия баща, след като ми казвате, че ви е дал добри напътствия. Но не линейте над спомена. Виждам ви да роните сълзи...

— О, това не е от скръбта. Раната в главата трябва да е отслабила очите ми...

— Пийте кафе.

— Кафе ли?

— Кълна се, че съвсем скоро ще бъде на мода. То е панацея. Ще ви набавя. Изсушава студените хумори^[5], прогонва газовете, засилва черния дроб, върховен лек е срещу воднянка и краста, ободрява сърцето, дава облекчение на стомашните болки. Парите му се препоръчват именно срещу кръвонапълванията на очите, бръмченето на ушите, хремата, простудата или теченето на носа, както искате го наречете. И после погребете заедно с баща си и неудобния брат, който сте си създали. И най-вече намерете си обект на любов.

— Обект на любов ли?

— Ще бъде по-добро от кафето. Страдайки по едно живо създание, ще смекчите горестта си по едно мъртво създание.

— Никога не съм обичал жена — призна Роберто, като се изчерви.

— Не казах жена. Би могло да е мъж.

— Господин Дьо Сен-Савен! — извика Роберто.

— Вижда се, че идвате от село.

Крайно смутен, Роберто се бе извинил с думите, че очите вече много го болят, и бе прекратил срещата.

За да побере в главата си всичко, което беше чул, си каза, че Сен-Савен се е пошегувал с него: като в дуел бе поискал да му покаже какви удари се знаеха в Париж. А Роберто се беше държал като провинциалист. И не само това, ами и вземайки насериозно тези речи, беше съгрешил — нещо, което нямаше да стане, ако ги беше взел на шега. Съставяше списъка на престъпленията, които беше извършил, слушайки всичките тези приказки срещу вярата, нравите, държавата, уважението, дължимо на семейството. И мислейки за своята виновност, бе обладан от друга тревога: спомни си, че баща му беше умрял с богохулство на уста.

---

[1] *Филоктетова рана* — мъчителна и незаздравяваща. Според стгр. митология в похода към Троя Филоктет, цар на тесалийска Мелибея, бил ухапан от змия; гърците не издържали на стенанията и на зловонието от раната му и го изоставили на о. Лемнос. Едва десет години по-късно Одисей го потърсил и завел пред Троя, където лечителят Махаон го изцерил. — Б.пр. ↑

[2] **Акоста** (отец Хосе де, 1539–1600) — испански естествовик и йезуитски мисионер в Перу, автор на няколко съчинения, сред които доста популярната на времето си и преведена на няколко езика *Естествена и морална история на Индиите* (*Historia natural y moral de las Indias*). — Б.пр. ↑

[3] **Италианската болест** — сифилис; французите го наричат „италианската“, италианците — „френската болест“, защото върлувал по време на войната на Франсоа I в Италия (битката при Павия, 1525). — Б.пр. ↑

[4] **Мелхиседек** — библейска личност, цар на Салим (вероятно Йерусалим) и „свещеник на Бога Всевишни“ по времето на Авраам (Бит. 14:18). — Б.пр. ↑

[5] **Студените хумори** — така била наричана скрофулата, защото се развива без външен признак на възпаление и без температура. — Б.пр. ↑

9.

АРИСТОТЕЛОВСКИЯТ ДАЛЕКОГЛЕД

На следващия ден бе отишъл пак да се помоли в катедралата „Сант’Евазио“. Беше го направил, за да намери прохлада: онзи следобед в началото на юни слънцето напичаше полупустите улици — така както в този миг, на *Дафна*, той усещаше зноя, който се разпростираше над залива и за който фалшбордовете на кораба не бяха преграда, сякаш дървото се бе нажежило. Но бе изпитал и нуждата да изповяда както своя, така и бащиния си грях. Бе спрял един духовник в нефа; отначало той му бе казал, че не принадлежи към енорията, ала после, пред погледа на младежа, бе склонил и бе седнал в една изповедалня, приемайки го като каещ се.

Отец Емануеле трябва да не беше много възрастен, може би да имаше към четирийсетина години и беше по думите на Роберто, „налят и розов, с достолепно и благо лице“ и Роберто се почувства насърчен да му довери всичките си мъки. Каза му най-напред за бащиното богохулство. Беше ли това достатъчна причина баща му да не почива сега в обятията на Отеца, а да стене вдън Ада? Изповедникът зададе няколко въпроса и доведе Роберто дотам да признае, че в който и момент старият Поцо да беше умрял, бе имало добри изгледи събитието да настъпи, докато е изговарял напразно името Господне: попържането беше лош навик, който се придобива от селяните, и земевладелците от монфератския край смятаха за белег на безцеремонност да говорят в присъствие на равните си като своите селяндури.

— Видиш ли, синко — бе заключил изповедникът, — твоят баща е умрял, докато е извършвал едно от онези велики & благородни Деяния, поради които казват, че се влиза в Рая на Хероите. Затуй, макар да не вярвам, че такъв Рай съществува, и да смятам, че в Царството Небесно съжителстват в света хармония Дрипльовци & Властелини, Херои & Страхливци, добрият Господ положително не ще да е отказал своето Царство на оца твой само защото му се е

отплеснал малко Езикът в момент, когато е имал да мисли за едно велико Начинание, и бих се одързостил да река, че в такива моменти дори такава едно Възклицование може да бъде начин да се призове Господ за Свидетел & Съдник на собственото красиво Деяние. Но ако ли ти още се косиш, то моли се за Душата на твоя Родител & поръчай да му се отслужи някоя Литургия, и не за да наклониш Господа да промени своите Повеления, щото това не е Ветропоказател, дето да се обръща според както духат горняците и долняците, колкото за да сториш добро на Душата си.

Тогава Роберто му каза за размирните речи, които беше слушал от свой приятел, и отецът разпери безотрадно ръце:

— Синко, малко зная за Париж, но от онова, което чувам да разправят, съм осветлен колцина Безумци, Властолюбци, Вероотстъпници, Доносници, Люде Интриганти съществуват в тоз новий Содом. И измежду тях има Лъжесвидетели, Крадци на Дарохранителници, тъпкачи на Разпятия, & такива, които дават пари на Нищите, за да ги накарат да се отрекат от Бога, & също тъй люде, които за Поругание са кръщавали Псета... И това наричат да се следва Модата на Времето. В Черковите вече не изричат Молитви, ами се разхождат, смеят се, залагат се зад колоните, за да подкачат Дамите, и има там непрестанно Брожение дори по време на Издигането. Претендират, че философстват & те връхлитат с вероломни Защо, защо Бог е дал Закони на Света, защо се забранява Блудството, защо Синът Божи се е въплътил, & използват всеки твой Ответ, за да го обърнат в Довод на Атеизма. Ето ги Изящните Духове на Времето:

Епикурейци, Пиронисти, Диогенисти & Либертини! Тъй че ти не надавай Ухо на тези Съблазни, щото идат от Лукаваго.

Обикновено Роберто не прибягва до чрезмерната употреба на главни букви, с която са блестяли писателите от неговото време; но когато записва слова и сентенции на отец Емануеле, слага много, сякаш отецът не само е пишел, а и е говорел така, че слухът да долавя особеното достойнство на нещата, които е имал да каже — знак, че е бил човек с голямо и притегателно красноречие. И наистина Роберто се почувства така ободрен от думите му, че когато излезе от изповедалнята, поиска да се поразговори още малко с него. Научи, че е савойски йезуит и положително човек не случаен, след като пребиваваше в Казале тъкмо като наблюдател по поръчение на херцога

на Савоя — неща, които в ония времена са можели да се случат при една обсада.

Отец Емануеле упражняваше охотно мисията си: обсадната сивота му създаваше удобство да провежда обстойно някои свои изследвания, които не търпяха суетнята на град като Турино. А запитан с какво се занимава, бе казал, че и той като астрономите конструира далекоглед.

— Ще да си чувал да се говори за онзи флорентински Астроном, който, за да обясни Вселената, е използвал Далекогледа^[1], хипербола на очите, и с Далекогледа е видял онова, което очите само са си въобразявали. Аз много уважавам тази употреба на Механически Инструменти, за да се разбере, както днес има обичай да се казва, Протяжното Нещо. Но за да се разбере Мислещото Нещо^[2] или нашият начин да опознаваме Света, ние можем да използваме само друг един Далекоглед, същия, който още Аристотел е използвал, и който не е нито тръба, нито леща, а канава от Думи, Проницателна Идея, защото само дарът на Изкусното Красноречие ни позволява да прозрем тази Вселена.

С тези думи отец Емануеле поведе Роберто вън от църквата; разхождайки се, двамата се изкачиха на площадките на външната стена, на едно спокойно този подиробед място, докато от противоположния край на града се донасяха приглушени топовни гърмежи. Пред тях в далечината бяха имперските станове, но в дълъг обсег полята бяха свободни от войски и обозни коли и ливадите и хълмовете сияеха на пролетното слънце.

— Какво виждаш, синко? — запита го отец Емануеле.

— Ливадите — отвърна Роберто още с оскъдно красноречие.

— Разбира се, всеки е способен да види ей там Ливадите. Но знай добре, че съобразно положението на Слънцето, цвета на Небето, часа от денонощието & годишното време те могат да ти се явят под различни форми и да ти вдъхнат така различни Чувства. На селяка, уморен от работата, те изглеждат като Ливади & нищо друго. Същото се случва и с простия рибар, обзет от страх пред някои от онези Огнени Образи, които понякога нощя в небето се явяват & плашат; но още щом Метеористите, които са също и Поети, дръзнат да ги нарекат Гривести, Брадати & Опашати Комети, Кози, Греди, Щитове, Сърпове & Стрели, тези словесни фигури ти откриват с какви остроумни

Символи е наклонна да говори Природата; тя си служи с тези Образи като с йероглифи, които, от една страна, препращат към Знаците на Зодиака, & от друга — към Събития минали или бъдни. А Ливадите? Виждаш ли колко можеш да кажеш за Ливадите, & как, казвайки, ти все повече виждаш и разбираш: появява Фабоний^[3], Земята се разтваря, плачат Славейците, кипрят се Дървесата с бухлати вейки, & ти откриваш чудния гений на Ливадите в многообразието на техните родове Триви, кърмени от Ручейците, които играят в засмяно детство. Празничните Ливади ликуват в закачливо веселие, при изгрева на Слънцето откриват лик & виждаш в тях дъгата на една усмивка, & се възраждат от завръщането на Звездата, пияни от сладките целувки на Южняка, & смехът танцува върху тази Земя, която се разтваря за безгласна Наслада, & утринната прохлада тъй ги изпълва с Радост, че се обливат в сълзи от Роса. Увенчани с Цветя, Ливадите се отдават на своя Гений & съчиняват остроумни Хиперболи на Небесни дъги. Но много скоро Младостта им сякаш забързва към смърт, смехът им помръква от внезапна бледнина, губи цвят небето & Зефир, който още се помайва, въздиша вече над една морна Земя; а щом надвиснат свъсени зимните небеса, Ливадите униват & се вкочаняват в Слана. Ето, синко: ако ти беше казал просто, че Ливадите са приветливи, друго нямаше да си направил, освен да ми представиш злата им — за който вече знам, — но ако ти кажеш, че Ливадите се смеят, ще ме накараш да видя земята като един Човек Одушевен, & обратно, ще се науча да наблюдавам в човешките лица всичките отсенки, които съм уловил в ливадите... И това е длъжност на Фигурата, най-лична измежду всичките — Метафората. Ако Находчивостта, и следователно Знанието, се състоят в това да се свързват заедно далечни Понятия и да се открива Подобие у неща неподобни, то Метафората, сред Фигурите най-проникновена и скиталница, единствена е способна да извиква Почуда, от която се ражда Наслаждението, както от смяната на сцените в театъра. А ако Наслаждението, което ни носят Фигурите, е това да научаваме нови неща без труд и много неща в малък обем, ето че Метафората, понасяйки в полет нашия ум от Вид на Вид, ни позволява да зърнем в една само Дума повече от един Предмет.

— Но трябва да умееш да измисляш метафори, а това не е работа за селяк като мен, който през живота си из ливадите само е стрелял по птичките...

— Ти си Благороден Мъж и малко остава да станеш онова, което в Париж наричат Изискан Мъж, ловък в словесните схватки, колкото и в тези с шпагата. А да умееш да формулираш Метафори, а значи и да виждаш Света необятно по-разнообразен, отколкото изглежда на неуките, е Изкуство, което се усвоява. Защото, ако искаш да знаеш, в този свят, където днес всички си губят ума по множество и удивителни Машини — някои от тях съзираш, уви, и в тази Обсада, — и аз конструирам Аристотеловски Машини, които позволяват всекиму да вижда посредством Думите...

През следващите дни Роберто се запозна със синьор Дела Салета, който служеше като офицер за свръзка между Тоара и военачалниците от града. Тоара се оплакваше — беше го чувал — от казалците, на чиято вярност много-много не вярваше:

— Не разбират ли — казваше той ядосан, — че дори в мирно време Казале се оказва в положението да не може да прекара даже прост пешак или кошница провизии, без да поиска разрешение за преминаване от испанските чиновници? Че само с френската закрила може да има сигурността, че ще бъде зачитано?

Но сега от синьор Дела Салета Роберто научаваше, че Казале не се беше чувствало в свои води и при мантуанските херцози. Политиката на фамилията Гонзага винаги беше целяла да намали казалската съпротива и за шейсет години градът беше понесъл постепенното ограничаване на много привилегии.

— Разбирате ли, господин Дьо ла Грив? — казваше Салета. — Преди се оплаквахме от прекомерни налози, а сега търпим ние разходите за издръжката на гарнизона. Не обичаме испанците у дома, ала обичаме ли наистина французите? За себе си ли умираме или за тях?

— Но тогава за кого умря баща ми? — бе попитал Роберто.
Синьор Дела Салета не бе могъл да му отговори.

Отвратен от политическите разговори, няколко дни по-късно Роберто бе потърсил пак отец Емануеле, в манастира, където той живееше и където го упътиха не към килия, а към един щаб, който му бе отреден под сводовете на тих вътрешен двор. Завари го да разговаря

с двама благородници, единият от които в пищни одежди: беше облечен в пурпур със златни галони, плащ, украсен с позлатени ширити и подплатен с кожа с къс косъм, елек, обточен с кръстата червена ивица и лента с дребни камъни. Отец Емануеле го представи като кавалер дон Гаспар де Саласар, но още по надменния тон, формата на мустаците и прическата Роберто бе разпознал в негово лице благородник от вражеската армия. Другият беше синьор Дела Салета. За миг у Роберто изникна подозрението, че е попаднал в гнездо на шпиони, после разбра, както научавам и аз по този повод, че *la etiqueta* на обсадата позволяваше един представител на обсадителите да получи достъп до обсадения град за контакти и преговори, така както синьор Дела Салета имаше свободен достъп до лагера на Спинола.

Отец Емануеле каза, че тъкмо се готвел да покаже на посетителите си своята Аристотеловска Машина, и отведе гостите в стая, където се издигаше най-странната мебел, за която може да се говори — нито съм сигурен, че съм в състояние да възпроизведа точно формата ѝ от описанието, което Роберто прави за Синьората, тъй като положително се отнася за нещо невиждано нито преди, нито след това.

И така, долната част, основата, беше образувана от един сандък или шкаф, на чиято лицева страна се отваряха в квадрати осемдесет и едно чекмеджета — девет хоризонтални реда на девет вертикални, като всеки ред в двете измерения беше обозначен с една гравирани буква (BCDEFGHIK). Върху горната плоскост на сандъка беше изправена вляво стойка с поставена на нея голяма книга, ръкописна и с изрисувани начални букви. Вдясно от стойката имаше три валяка, с намаляваща дължина и растящ диаметър (най-късият беше най-обхватен и побираше двата по-дълги), захванати така, че една манивела отстрани можеше после да ги накара да се въртят по инерция един в друг с различна скорост според тежестта. Всеки валяк носеше гравирани в левия си край същите девет букви, с които бяха отбелязани чекмеджетата. Достатъчно беше едно завъртане на манивелата и валяците се задвижваха независимо един от друг, а когато спираха, можеха да се прочетат триади букви, събрани от случая — я CBD, я KEF или BGI.

Отец Емануеле се зае да обясни замисъла, на който се основаваше неговата Машина.

— Както ни е научил Философът, Находчивостта е не друго, а способност да се вниква в предметите посредством десет Категории, а те пък са Субстанция, Количество, Качество, Отношение, Действие, Претърпяване, Положение, Време, Място, & Наличие. Субстанциите са самият субект на всяко остроумие & за тях ще трябва да се предицират находчивите Подобия. Кои ще да са субстанциите, е отбелязано в тази книга под буквата А, и животът може би няма да ми стигне, за да съставя пълния им Списък. Все пак съм насъбрал вече няколко Хиляди, като съм ги извлякъл от книгите на Поетите и на мъдреците, и от този удивителен Регистър, какъвто е *Работилницата на Света* на Алуно^[4]. Така сред Субстанциите ще сложим, под Всевишния Господ, Божиите Лица, Идеите, Приказните Богове — поголеми, средни & низши, — Небесните, Въздушните, Морските, Земните & Адските Богове, обожествените Херои, Ангелите, Демоните, Таласъмите, Небето и блуждаещите Звезди, небесните Знаци и Съзвездията, Зодиака, Кръговете и Сферите, Елементите, Парите, Изпаренията, и после — за да не казваме всичко — Подземните Огньове и Искрите, Метеорите, Моретата, Реките, Изворите & Езерата и Скалите... И така-така през Изкуствените Субстанции, с творбите на всяко Изкуство, Книги, Пера, Мастила, Глобуси, Компаси, Триъгълници, Дворци, Храмове & Колиби, Щитове, Саби, Барабани, Платна, Четки, Статуи, Брадви & Триони, и накрая Метафизическите Субстанции като Рода, Вида, Собствения признак, Съпътстващия признак & подобни Понятия.

Сега пристъпваше към чекмеджетата на своята мебел, отваряше ги едно по едно и показваше как всяко съдържа квадратни листове от много дебел пергамент — от онзи, който се използва за подвързване на книги — натъпкани по азбучен ред:

— Трябва да знаете, че всеки вертикален ред, от В до К, се отнася за една от другите девет Категории, и за всяка от тях всяко от деветте чекмеджета вмества семейства от Членове. *Verbi gratia*^[5], за Количеството се вписва семейството на Количеството по Величина, което като Членове включва Малкото, Голямото, Дългото или Късото; или семейството на Числовото Количество, чиито Членове са Николко, Едно, Две & с, или Много и Малко. Или под Качеството ще имаме семейството на качествата, относими към Зрението, като Видимо, Невидимо, Красиво, Безобразно, Светло, Тъмно; или към Обонянието,

като Благоухание и Смрад; или към Качествата на Страсти, като Радост и Тъга. И така за всяка категория. И тъй като всеки лист бележи един Член, означавам там всичките Неща, които произтичат от него. Ясно ли е?

Гостите кимнаха възхитени и отецът продължи:

— Да разгърнем сега наслуки голямата Книга на Субстанциите и да потърсим една произволна... Ето, Джудже. Какво бихме могли да кажем, преди да заговорим остроумно, за едно Джудже?

— Que es pequeño, picoletto, petit — предположи дон Гаспар де Саласар, — у que es feo, e infeliz, у ridiculo...^[6]

— Точно така — съгласи се отец Емануеле, — но вече не зная какво да избира, а и наистина ли съм сигурен, че ако трябваше да говоря не за едно Джудже, а, да кажем, за Коралите, щях да изтъкна веднага също толкова открити черти? И после, Малкостта води към Количеството, Грозотата — към Качеството, & откъде би трябвало да започна? Не, по-добре да се доверим на Фортуна, чиито министри са моите Цилиндри. И така, завъртам ги и получавам, както сега случайно става, триадата ВВВ. В в първа Позиция е Количеството, В във втора Позиция ме отправя да търся, по линията на Количеството, в чекмеджето на Величината, & тук, в сами началото на поредицата на Нещата В, намирам Малко. И на този лист, посветен на Малко, откривам, че е малък Ангелът, който се побира в една точка, & Полюсът, който е неподвижна точка на Сферата, & измежду елементарните неща Искрата, Капката вода & Скрупулата Камък, & Атомът, от който според Демокрит се състои всяко нещо; за Человеческите Неща ето Ембриона, Зеницата, Астрагала; за Животинските Мравката & Бълхата, за Растенията Гранката, Синапеното Семе & Трохата Хляб; за Математическите науки Minimum Quod Sic, Буквата I, книгата, подвързана във формат шестнайсетина, или Драхмата на Дрогеристите; за Архитектурата Скриниумът или Оста, или за Басните Psicарax general на Мишките срещу Жабите & Мирмидонците, родени от Мравките... Но да спрем дотук: вече мога да нарека нашето Джудже Скринум на Природата, Кукла на Децата, Троха Човек. И забележете, че ако опитаме да завъртим пак Цилиндрите и получим този път, ето вижте, СВФ, буквата С би ме отправила към Качеството, В би ми указала да търся моите Членове в чекмеджето с онова, което касае Зрението, & тук вече

буквата F би ме отвела да срещна като Член Невидимостта. А измежду Невидимите Неща бих намерил — удивително стечение — Атома & Точката, които вече биха ми позволили да определя моето Джудже като Атом Човек или Точка Плът.

Отец Емануеле въртеше своите цилиндри и листеше в чекмеджетата, бързорък като фокусник, и метафорите му сякаш изникваха по магия, без да се долавя механичното пъхтене, което ги произвеждаше. Но не беше още удовлетворен.

— Господа — продължи, — от Находчивата Метафора се очаква много по-голяма сложност! Всяко Нещо, което аз досега намерих, следва да бъде на свой ред анализирано в светлината на десетте Категории, & както обяснява моята Книга, ако трябва да разгледаме едно Нещо, което зависи от Качеството, това предполага да разберем дали е видимо, & колко отдалеко, каква Безобразност или Красота обладава & какъв Цвят; колко Звук, колко Мирис, колко Вкус; дали е сетивно възприемаемо или осезаемо, дали е рядко или гъсто, топло или студено, & с каква Фигура, какво Странение, Любов, Изкуство, Знание, Здраве, Болест; & дали изобщо може да се получи за него Познание. Тези въпроси назовавам Частици. И така, нашият първи опит вече ни е отвел да работим върху Количеството, което приютява измежду Членовете си Малкостта. Сега завъртам отново Цилиндрите и ми се представя триадата ВКD. Ако река да погледна в моята книга, буквата В, която вече решихме да отнесем към Количеството, ми казва, че първата Частица, пригодна да изрази едно Малко Нещо, е да се установи С Какво Се Измерва то. Потърся ли в книгата към какво да се отнесе Мярката, тя ме отправя пак към чекмеджето на Количествата, под Семейството на Количествата Изобщо. Отивам на листа на Мярката & избирам там нещото К, което е Мярката на Геометричния Пръст. И ето че вече съм в състояние да съчиня доста остроумно Определение, като например, че поискаме ли да измерим тази Кукла на Децата, този Атом Човек, един Геометричен Пръст би бил Мярка Чрезмерна — което, прибавяйки към Метафората и Хиперболата, ми казва много за Нещастieto & Смешността на Джуджето.

— Чудо на чудесата — каза синьор Дела Салета, — но от втората получена триада още не сте използвали последната буква, D...

— Не по-малко очаквах от вашата проникателност, Синьоре — отбеляза със задоволство отец Емануеле, — та вие засегнахте

Удивителната Точка на моето построение! Това е буквата, която остава (& която можех да изхвърля, ако ми додееше или сметнех, че вече съм постигнал целта си), онази, която ми позволява да започна пак отначало моето изследване! Това D ми дава възможност да подхвана отново цикъла на Частиците, като отида да търся в категорията на Наличието (exempli gratia^[7], какво облекло му подхожда или дали може да служи за отличителен знак на нещо), & от нея да тръгна пак, както направих преди с Количеството, като завъртя отново Цилиндриите, използвам първите две букви & задържа третата за друг още опит, & така до безкрай, за милиони Възможни Съчетания, при все че някои ще се явят по-остроумни от други, & ще дойде ред моят Разсъдък да отбере онези, които са по-способни да породят Почуда. Но не искам да ви лъжа, Господа, не избрах Джудже случайно: тъкмо миналата нощ се трудих с голямо прилежание да извлека всичко възможно именно от тази Субстанция.

Размаха един лист и зачете върволицата определения, с които задушаваше своето клето джудже, човече, по-късо от името си, ембрион, фрагмент от хомункулус, такова, че корпускулите, които проникват със светлината от прозореца, изглеждат много по-големи, тяло, което заедно с милиони подобни нему би могло да бележи часовете низ шийката на клепсидра, съчленение, в което кракът е досами главата, сегмент плът, който започва там, където свършва, линия, която се събира в една точка, иглен връх, обект, комуто да се говори предпазливо от страх да не го отнесе дъхът, субстанция тъй малка, та да не се поддава на цвят, синапена искра, телце, което няма нищо в повече и нищо в по-малко от онова, което никога не е имало, материя без форма, форма без материя, тяло без тяло, чиста мисловна същност, находка на остроумието тъй силна, доколкото ситна, че никой удар никога не би я открил, за да я нарани, годна да се изплъзне през всяка пролука и да се храни цяла година с едно-едничко овесено зърно, същество, съкратено дотолкова, че никога не знаеш седи ли, лежи ли или стои право, способно да се удави в черупка на охлюв, семка, песъчинка, люспица, точка на i, математически индивид, аритметична нула...

И щеше да продължи, разполагайки с достатъчно материал, ако присъстващите не го бяха прекъснали с аплодисменти.

[1] ... онзи флорентински Астроном... Далекогледа — когато Галилей публикува Звездно съобщение, терминът „телескоп“ още не съществува; той нарича своя уред „далекоглед“, „инструмент“ или „зрителна тръба“; думата „телескоп“ е използвана за първи път година по-късно (1611), пак по повод на неговия уред. — Б.пр. ↑

[2] *Протяжното Нещо...*, *Мислещото Нещо* — опозицията е на Декарт, който разграничава две коренно различни, противоположни, равностойни субстанции (неща): материя, която е протяжна, но не мислеща, и дух, който е мислещ, но не протяжен. — Б.пр. ↑

[3] **Фавоний** — топъл западен вятър. — Б.пр. ↑

[4] **Франческо Алуно** (1485–1556) — италиански граматик, лексиколог и лексикограф, автор на изследвания върху езика на Петрарка и Бокачо, а най-вече на внушителния методичен речник в 10 книги *Работилницата на Света*. — Б.пр. ↑

[5] *Verdi gratia* (лат.) — например. — Б.пр. ↑

[6] *Que es pequeño* (исп.), *picoletto* (итал.), *petit* (фр.), *у que es feo, e infeliz, у ridiculo* (исп.) — Че е малко и че е грозно, и нещастно, и смешно. — Б.пр. ↑

[7] *Exempli gratia* (лат.) — например. — Б.пр. ↑

10. ПРЕОБРАЗУВАНА ГЕОГРАФИЯ И ХИДРОГРАФИЯ

Сега Роберто разбираше, че отец Емануеле постъпваше всъщност като да беше последовател на Демокрит и Епикур: трупаше атоми от понятия и ги свързваше по различни начини, за да състави от тях много предмети. И както Каноникът твърдеше, че един свят, изграден от атоми, не противоречи на идеята за едно божество, което да ги разполага заедно по промисъл, така от този прах от понятия отец Емануеле приемаше само наистина остроумните съчетания. Би правил може би същото, ако се беше заел да съчинява сцени за театър: нима комедиографите не извличат случки невероятни и остроумни от късове неща достоверни, но безсолни, така че да ни доставят наслада с ненадейни хибриди от действия?

И ако беше така, дали това стечение на обстоятелства, което беше породило и неговото корабокрушение, и положението, в което се намираще *Дафна* — бидейки и най-малката случка правдоподобна, плясъкът и скърцането на кораба, мирисът на растенията, гласовете на птиците, — не се стичаше цяло да очертае отпечатъка на едно присъствие, който не беше нищо друго освен плод на призрачно видение, възприемано само от ума, като смеха на ливадите и сълзите на росата? Значи призракът на скрития натрапник беше съчетание от атоми от действия, като този на изгубения брат, а и двамата бяха образувани от фрагментите на собственото му лице и на неговите желаниа или мисли.

Лекият дъждец, който сега освежаваше пладнешкия зной, се дочу по стъклата тъкмо докато си казваше: естествено — аз, а не някой друг, се качих на този кораб като натрапник, аз смущавам тишината с моите стъпки, и ето че сякаш в уплах да не осквернявам нечие чуждо светилище съм съчинил едно друго аз, което броди под същите палуби. Какви доказателства имам, че онзи съществува? Няколко капки вода по

листата? А не би ли могло, както сега вали, да е валяло и миналата нощ, та макар и за малко? Зърното? Но не може ли птиците да са поместили, както са ровили, онова, което вече го е имало, внушавайки ми, че някой е хвърлил друго? Изчезналите яйца? Та не видях ли тъкмо вчера ястреб да поглъща летяща мишка! Аз измислям обитател на един трюм, в който още не съм стъпил, и го правя може би за успокоение, понеже съм ужасен да се озова изоставен между небе и море. Господин Роберто дьо ла Грив, повтаряше си, ти си сам и току-виж сам си останеш до края на дните си, а този край може и да е близък: храната на борда е много, но за седмици, не за месеци. Така че по-добре иди да сложиш на палубата някой и друг съд, та да събереш колкото се може повече дъждовна вода, и се научи да ловиш риба през борда, като понасяш слънцето. И все един ден ще трябва да намериш начин да достигнеш Острова и да заживееш на него като единствен обитател. За това мисли, а не за истории с натрапници и ферантовци.

Събра празни бурета и ги нареди на юта, изтърпявайки прецедената от облаците светлина. Докато вършеше тази работа, усети, че е още много отпаднал. Слезе пак долу, отрупа с храна птиците (може би за да не се изкуши някой друг да го направи вместо него) и още веднъж се отказа да се спусне по-надолу. Върна се и прекара няколко часа на легло; дъждът не възнамеряваше да намалее. Надигна се някой и друг порив на вятър и за първи път си даде сметка, че е върху плаваща къща, която се люлееше като люлка, докато блъскане на врати оживяваше едрата снага на тази дървесна утроба.

Оцени последната метафора и се запита как ли отец Емануеле би прочел кораба като извор на Енигматични Символи. После се замисли за Острова и го определи като недостижима близост. Красивата фигура му показва, за втори път през този ден, неподобното подобие между Острова и Синьората, и той будува до дълбока нощ да ѝ пише — онова, което успях да извлека в тази глава.

Дафна се бе клатушкала през цялата нощ; заедно с вълнистото движение на залива люлеенето ѝ бе стихнало в най-ранна утрин. Роберто бе зърнал от прозореца предвестията на студена, но бистра зора. Спомняйки си за онази Хипербола на Очите, възкресена предишния ден, си каза, че би могъл да разучи брега с далекогледа, който беше видял в съседната каюта: самият ръб на лещата и

ограничената сцена щяха да смекчат за погледа му слънчевите отблясъци.

Облегна инструмента на рамката на един от прозорците на галерията и се взря храбро в сетните предели на залива. Островът се откриваше ясен, с връх, разрошен от къделя вълна. Както беше научил на борда на *Амарилуда*, океанските острови задържат влагата от пасатите и я скупчват в мъглявинни валма, така че преди да са зърнали бреговете, мореплавателите често отгатват присъствието на сушата по кълбата въздушен елемент, които тя държи като на рейд.

За пасатите му беше разказвал доктор Бърд — който ги наричаше *Trade-Winds*, но французите казваха *alises*: над онези морета силни ветрове се разпореждат с ураганите и безветрията, ала с тях се шегуват пасатите, които са ветрове на прищявката, дотолкова, че картите изобразяват скитанията им под формата на танц от извивки и течения, на захласнати хороводи и кръшни отклонения. Те се вмъкват в хода на по-големите ветрове и го преобръщат, пресичат го напъряко, вплитат в него пробези. Те са гуцери, които се стрелкат по ненадейни пътеки, изпречват се един другиму и се отбягват взаимно, сякаш в Морето на Противоположното са в сила само правилата на изкуството, не и тези на природата. Приличат на нещо ръкотворно и вземат не хармоничния строй на нещата, които идат от небето или от земята, като снега или кристалите, а се оформят като спиралите, които архитектите налагат на куполи и капители.

Че това беше море на подправеността, Роберто подозираше отдавна и вече намираше обяснение как така космографите винаги са си представяли тук долу същества противоестествени, които ходят с краката нагоре.

Положително не художниците, които в дворовете на Европа са майсторили пещери, инкрустирани с лазурит, с фонтани, движени от скрити помпи, са могли да вдъхновят природата да изобрети земите на тези морета; нито природата на Непознатия Полюс е могла да вдъхнови художниците. Работата е там, казваше си Роберто, че както Изкуството, така и Природата обичат кроежите, и не друго правят самите атоми, когато се скачват ту тъй, ту иначе. Та нима съществува чудо по-нагласено от костенурката, изделие на златар отпреди хиляди и хиляди години, търпеливо гравирани Ахилев щит, който държи в плен змия с лапи?

При нас, казваше си, всичко, що е растителен живот, има крехкостта на листа с неговите жилки и на цвета, който трае една утрин, докато тук растителното е сякаш пергамент, материя плътна и мазна, люспа, готова да отвърща на лъчите на обезумели слънца. По тези земи, където дивите обитатели положително не познават изкуството на металите и глините, всеки лист би могъл да стане инструмент, острие, бокал, шпатула, а листата на цветята са от лак. Всичко, що е растително, тук е силно, а е от слабо по-слабо онова, що е животинско, ако се съди по птиците, които видях, източени от многоцветно стъкло, докато при нас животинска е силата на коня или тъпата държеливост на вола...

Ами плодовете? При нас руменината на ябълката, цвят на здравето, е белег за дружелюбния ѝ вкус, докато синкавината на гъбата издава нейните отрови. А тук, нали видях вчера, а и по време на плаването на *Амарилуда*, има дяволита игра на противоположности: мъртвешката белота на един плод обещава живителна сладост, докато най-цветущите плодове могат да отцеждат смъртоносна яд.

С далекогледа изследваше брега и съзираше между земя и море пълзящи корени, които сякаш подрипваха към откритото небе, и гроздове въздълги плодове, които положително издаваха сиропирана зрелост с вида си на незрели бобонки. По други палми различаваше жълти като летни пъпешки кокосови орехи, а знаеше, че ще означават узряването си, приемайки цвят на мъртва пръст.

Значи за да живее в този земен Отвъден свят — трябваше да го помни, ако искаше да стигне до споразумение с природата, — следваше да постъпва противно на инстинкта си. Инстинктът вероятно е находка на първите гиганти, които се опитали да се нагодят към природата от другата страна на земното кълбо и смятайки, че най-природната природа е тази, към която те се нагаждали, я мислели за природно родена да се нагоди към тях. Затова вярвали, че слънцето е малко, както на тях им изглежда, а огромни са някои стръкове трева, които те гледали с око, сведено до земята.

Да живееш в Антиподите тогава, значи да преустроиш инстинкта, да съумееш да направиш от чудото природа и от природата — чудо, да откриеш колко непостоянен е светът, който в първата си половина следва едни закони, а в другата — противоположни.

Чуваше пак птиците да се разбудят там на Острова и за разлика от първия ден долавяше доколко плод на изкуство са тези песни, сравнени с чуруликането в неговите земи: то бяха бърбрежи, подсвирвания, гъргорения, припуквания, цъкания с език, скимтения, приглушени изстрели от мускет, цели хроматични стълбици от почуквания, а навремени се различаваше и сякаш кряк на жаби, притаени сред листата на дърветата, в многогласна врява.

Далекогледът му позволяваше да зърва вретена, пухени топчици, черни или с неопределена багра тръпки, които се хвърляха от някое по-високо дърво, устремявайки се към земята с умопомрачението на Икар, пожелал да ускори гибелта си. По някое време му се стори дори, че едно дърво, може би с китайски портокалчета, изстрелва във въздуха един от плодовете си, пасмо от пламнал минзухар, което много бързо излезе от кръглото око на далекогледа. Каза си, че е било ефект на отражение, и престана да мисли за това, или поне така си въобрази. По-късно ще видим, че колкото до смутни мисли, Сен-Савен бе имал право.

Помисли си, че тези пернати от неестествено естество бяха емблема на парижките кръгове, които бе напуснал от много месеци: в тази лишена от човеци вселена, където ако не единствените живи, то положително единствените говорещи същества бяха птиците, се озоваваше като в онзи салон, където при първото прекрачване на прага бе доловил само неясен роман на непознат език, чийто аромат плахо отгатваше — въпреки че, бих казал, накрая трябва да беше попил добре усета за този аромат, иначе не би могъл да разсъждава за него, както правеше сега. Спомняйки си, че там бе срещнал Синьората — и следователно ако имаше място всевишно измежду всичките, то беше онова, а не това, — заключи, че не там подражаваха на птиците от Острова, а тук, на Острова, крилатите се опитваха да достигнат най-човешкия Език на Птиците.

Мислейки за Синьората и нейната далечност, която предишния ден бе сравнил с непристъпната далечина на онази земя на запад, се взря пак в Острова. Далекогледът му разкриваше само бледи и скъпернически щрихи, но така, както става с образите в онези изпъкнали огледала, които отразяват само част от малка стая, а подсказват безкраен и замрял сферичен космос.

Какъв ли щеше да му се покаже Островът, ако един ден стъпеше на него? Ако се съди по сцената, която гледаше сега от ложата си, и образците, за които бе намерил свидетелство на кораба, той беше може би Райска градина, където сред ликуващо изобилие от плодове и кротки твари в ручейте тече мляко и мед? Какво друго търсеха на островите от противоположния юг смелчаците, които се отправяха насам, предизвиквайки бурите на един илюзорно тих океан? Не искаше ли тъкмо това Кардиналът, когато го бе изпратил с мисията да открие тайната на *Амарилуда* — възможността да пренесе лилиите на Франция на онази Terra Incognita, която да поднови най-послед даровете на една долина, незасегната нито от греха на Вавилон, нито от всемирния потоп, нито от първото Адамово провинение? Чисти трябваше да са там човечите, тъмни по кожа, но снежнобели по сърце, нехайни за планините злато и балсамите, безгрижни техни пазители.

Но ако беше така, нямаше ли да повтори простъпката на първия грешник, ако поискаше да накърни девствеността на Острова? С право може би Провидението бе пожелало той да остане целомъдрен свидетел на една красота, която не биваше да смути никога. Не беше ли това проява на най-завършената любов, каквато изповядваше на своята Синьора — да обичаш отдалеч, отказвайки се от гордостта на владението? Любов ли е тази, която се стреми към завоевание? Ако Островът трябваше да му се яви като едно цяло с обекта на неговата любов, то на Острова дължеше същото благоговение, което бе дарил нему. Самата трескава ревност, която бе изпитвал всеки път, когато се бе побоявал, че чуждо око е застрашило неприкосновения олтар, трябваше да бъде разбираана не като предявяване на собствено право, а като отрицание на правото на всекиго — длъжност, която неговата любов му налагаше като пазител на този Граал. Към същото целомъдрие трябваше да се чувства призован спрямо Острова — колкото повече го искаше изпълнен с обещания, толкова по-малко би следвало да иска да го досегне. Далеч от Синьората, далеч от Острова: и за двете би трябвало само да говори, желаейки ги неопетнени, за да могат да се запазят неопетнени, докосвани единствено от ласката на елементите. Ако имаше някъде красота, нейна цел беше да остане без цел.

Наистина ли беше такъв Островът, който виждаше? Кой го поощряваше да разгадава така йероглифа му? Още от първите

плавания край тези острови, които картите обозначаваха на мъгляви места, се знаеше, че на тях били изоставяни бунтовниците и те се превръщали в тъмници с въздушни решетки, в които същите тези осъдени били тъмничари на самите себе си, погълнати да се наказват един другия. Да не го достига, да не открива тайната му беше не дълг, а право да се изплъзне от ужаси без край.

Или не, единствената реалност на Острова беше, че в средата му се издигаше и приканваше с нежните си багри Дървото на Забравата; вкусвайки от неговите плодове, Роберто би могъл да намери покой.

Да изгуби памет. Прекара деня така, привидно бездеен, пренапрегнат в усилието да се превърне в *tabula rasa*. И както се случва с онзи, който си налага да забрави, колкото повече усилия правеше, толкова повече паметта му се оживяваше.

Опитваше се да приложи всички съвети, които беше чувал. Пренасяше се мислено в стая, гъмжаща от вещи, които му напомняха нещо: воала на неговата дама, хартията, върху която бе направил образа ѝ присъстващ с жалбите по отсъствието ѝ, мебелите и gobлените от двореца, където я бе видял за първи път, и си се представяше в мига, когато изхвърля всичките тези неща през прозореца, докато стаята (а с нея и умът му) не останеше гола и празна. Полагаше чудовищни усилия да извлича до перваза съдове, шкафове, кресла и паноплии; но противно на онова, което му бяха казвали, с непосилната изнемога фигурата на Синьората се множеше и от различни ъгли следеше напъните му с лукава усмивка.

Така, прекарвайки деня във влачене на покъщнина, не беше забравил нищо. Напротив. Вече дни наред мислеше за миналото си, вперил очи в единствената сцена, която имаше пред себе си, тази на *Дафна*, и *Дафна* малко по малко се преобразяваше в един Театър на Паметта, каквито се измисляха по негово време. Всеки щрих му напомняше отколешен или скорошен епизод от неговата история: бушпритът — пристигането след корабокрушението, когато бе разбрал, че няма да види повече любимата; обраните ветрила, с поглед в които дълго бе сънувал Нея, изгубената, Нея, изгубената; галерията, от която изследваше далечния Остров, Нейната далечина... Но на Нея бе посветил толкова размишления, че докато останеше тук, всеки ъгъл на тази морска къща щеше да му припомня миг по миг всичко, а искаше да забрави.

Че беше вярно, си даде сметка, когато излезе на палубата, за да се поразведри. Това беше неговата гора, в която ходеше, както нещастните влюбени ходят в горите; ето я неговата мнима природа — дървеса, рендосани от антверпенски корабостроители, реки от развято сурово платно, пещери, запушени с кълчища, звезди *астролабии*. И както влюбените, връщайки се на някое място, отъждествяват любимата с всяко цвете, всяко шумолене на листа и всяка пътека, ето, сега той щеше да умре от любов, галейки дулото на едно оръдие...

Нима поетите не славеха своята дама, възпявайки рубинените ѝ устни, очите ѝ въглени, мраморната ѝ гръд, диамантеното ѝ сърце? Е, добре, и той — заточен в тази мина на ели, превърнали се вече във вкаменелости — щеше да има само минерални копнения: във въжа, накъдрени от възли, щеше да открива Нейните коси, в блясък на обкови — забравените ѝ очи, в ред водостоци — зъбите ѝ, окъпани в уханна слюнка, в развиващ се скрипец — шията ѝ, накичена с конопени огърлици. И щеше да намери покоя в илюзията, че е обичал творение на конструктор на механизми.

После се разкая за твърдостта си в изобразяването на нейната твърдост, каза си, че вкаменявайки чертите ѝ, вкаменява своето желание — а той го искаше живо и неудовлетворено — и тъй като вечерта беше настъпила, отправи очи към широката купа на небето, осяна с неразгадаеми съзвездия. Само в съзерцание на небесни тела у него можеха да се родят небесните мисли, подобаващи на оногова, който по небесна повеля е осъден да обича най-небесното от човешките създания.

Кралицата на горите, която в бяла одежда озарява лесовете и посребрява полята, не бе надникнала още навръх Острова, обвит в траур. Околовръст небето беше пламнало и видимо и на югозападния предел, почти досами морето отвъд голямата земя, съзря съсирек от звезди, който доктор Бърд го бе научил да разпознава: беше Южният кръст. И Роберто си спомни видението на един забравен поет, от когото обаче неговият кармелитски наставник го бе накарал да научи наизуст няколко откъса, видение, омаяло детството му: един скиталец из царствата на отвъдното, който изникнал тъкмо в тази незнайна страна и видял тези четири звезди, зървани някога само от първите (и последни) обитатели на Земния Рай.

11.

ИЗКУСТВОТО НА БЛАГОРАЗУМИЕТО^[1]

Виждаше ги, защото наистина беше претърпял корабкрушение накрай Едемската градина или защото беше изникнал от търбуха на кораба като от адска фуния? Може би и двете неща. Връщайки го сред гледката на една друга природа, това корабкрушение го бе измъкнало от Ада на Света, в който бе влязъл, изгубвайки илюзиите на детството, през дните в Казале.

Пак там, след като бе прозрял историята като място на множество капризи и непонятни интриги на Държавното Съображение, бе осъзнал с помощта на Сен-Савен колко коварна е голямата машина на света, терзана от злочинствата на Случая. Блянът за героични дела от юношеството му се бе стопил за няколко дни, а с отец Емануеле бе разбрал, че е нужен плам за Хероическите Деяния и че един живот може да бъде употребен не за да се срази великан, а за да се назове по премного начини едно джудже.

На излизане от манастира бе тръгнал да изпрати господин Дела Салета, който на свой ред изпровождаше господин Де Саласар вън от стените. За да стигнат до онова, което Саласар наричаше Puerta de Estora^[2], изминаваха участък от бастиона.

Двамата благородници хвалеха машината на отец Емануеле и Роберто наивно попита за какво би могла да послужи толкова мъдрост в направляването на съдбините на една обсада.

Господин Де Саласар се разсмя.

— Млади приятелю — каза, — всички ние сме тук, по волята на различни монарси, за да се реши тази война по справедливост и чест. Но вече не сме в епоха, когато мечът може да обърне хода на звездите. Отминало е времето, когато благородниците са създавали кралете; сега кралете създават благородниците. Някога дворцовият живот е бил

очакване на мига, в който благородникът е щял да се покаже като такъв на война. Сега всички благородници, които отгатватей там — и сочеше към испанските палатки — и ей там — и сочеше към френския лагер, — преживяват тази война, за да могат да се върнат в своето естествено място, което е дворът, а в двора, приятелю мой, вече не се надпреварват да се мерят с краля по доблест, а да се домогват до благосклонността му. Днес в Мадрид има благородници, които никога не са вадели сабя и не се отдалечават от града: докато се покриват с прах по полетата на славата, биха го оставили в ръцете на охолни буржоа и едно благородничество по имот, което и монарсите вече зачитат много. Ще не ще, воинът трябва да изостави доблестта, за да следва благоразумието.

— Благоразумието ли? — попита Роберто. Саласар го прикани да погледне към равнината. Двете страни бяха заети в лениви схватки и се виждаше как облаци прах се вдигат при отворите на галериите, там, където падаха гюлетата от оръдията. На северозапад имперски войници бутаха един мантилет^[3]: беше яка кола, набучена с фалкастри^[4] отсам и оттам, която завършваше челно със стена от дъбови дъски, бронирани с железни пръти с шипове. На тази фасада се отваряха бойници, от които стърчаха спингарди, кулеврини и аркебузи^[5], а зад нея се виждаха барикадираните ландскнехти. Настръхнала от дула отпред и остриета отстрани, скърцаща от вериги, машината изпускаше навремени кълба огън от някоя своя паст. Враговете положително не се канеха да я употребят веднага, защото беше съоръжение, което трябваше да се закара под стените, когато мините вече са свършили работата си, но също толкова положително я вадеха на показ, за да всяват ужас у обсадените.

— Виждате ли — казваше Саласар, — войната ще се реши от машините, били те мантилети или минни галерии. Някои наши достойни другари и от двете страни, които подложиха гръд на противника, ако не се случи да умрат по грешка, го направиха не за да победят, а за да се сдобият с репутация, която да харчат при завръщането си в двора. Най-доблестните измежду тях ще имат съобразителността да изберат начинания, които вдигат шум, но пресмятайки съотношението между това, колко рискуват и колко могат да спечелят...

— Баща ми... — започна Роберто, сирак на един герой, който не беше пресмятал нищо. Саласар го прекъсна.

— Вашият баща беше именно човек на отминалите времена. Не мислете, че не тъгувам по тях, но струва ли си още трудът да се извършва смел подвиг, когато ще се говори повече за едно красиво отстъпление, отколкото за един дръзновен щурм? Не видяхте ли току-що военна машина, готова да реши съдбините на обсадата повече, отколкото някога са правили това сабите? А нима от години вече сабите не са отстъпили място на аркебуза? Ние още носим ризници, ала всеки пикаро^[6] може да се научи за един ден да прави на решето ризницата на великия Байар^[7].

— Но тогава какво остава на благородника?

— Мъдростта, господин Дьо ла Грив. Успехът няма вече цвета на слънцето, а расте на светлината на луната и никой никога не е казал, че това второ светило не е драго на създателя на всички неща. Самият Иисус е размишлявал в Гетсиманската градина нощем.

— Но после е взел решение според най-героичната от добродетелите, не по благоразумие...

— Но ние не сме първородният Син на Всевечния, ние сме синове на века. Когато свърши тази обсада, ако някоя машина не ви е отнела живота, какво ще правите, господин Дьо ла Грив? Нима ще се върнете към вашите ниви, където никой няма да ви даде възможност да се изявите като достоен за баща си? Само от няколко дни се движите сред парижки благородници и вече показвате, че сте запленил от техните нрави. Вие ще поискате да опитате щастието си в големия град и добре знаете, че там му е мястото да похарчите ореола на доблест, с който дългото бездействие между тези стени ще ви е увенчало. Ще търсите и вие сполука и ще трябва да бъдете ловък, за да я постигнете. Ако тук сте се научили да убягвате от куршума на мускет, там ще трябва да се научите да убягвате от завистта, ревността, хищността, биейки се с равностойни оръжия с вашите противници, сиреч с всички. Така че изслушайте ме. От половин час ме прекъсвате, казвате онова, което мислите, и с вид, че ми задавате въпрос, искате да ми покажете, че се лъжа. Не го правете никога повече, особено с могъщите. Понякога вярата във вашата проникателност и чувството, че трябва да свидетелствате за истината, могат да ви подтикнат да дадете добър съвет на онзи, който е повече от вас. Не го правете никога. Всяка

победа поражда омраза у победения, а ако тя се удържа над собствения господар, е или глупава, или опасна. Владетелите обичат да бъдат подкрепяни, не и превъзхождани. Но бъдете благоразумен и с равните вам. Не ги унижавайте с вашите достойнства. Не говорете никога за себе си: или бихте се хвалили, което е суета, или бихте се порицавали, което е плиткоумие. По-скоро оставете другите да ви открият някой простим недостатък, който завистта да може да гризе, без твърде да ви навреди. Ще трябва да бъдете великан, а понякога да изглеждате джудже. Щраусът не се стреми да се издигне във въздуха, за да се изложи на сгромолясване за чудо и приказ: оставя малко по малко да се открие красотата на перата му. И най-вече ако някакви страсти ви вълнуват, не ги излагайте на показ, колкото и благородни да ви изглеждат. Човек не бива да открива за всички достъпа до сърцето си. Благоразумното и предпазливо мълчание е ковчето на мъдростта.

— Господине, но вие се опитвате да ми кажете, че първият дълг на един благородник е да се научи да симулира!

Тук се намеси с усмивка господин Дела Салета:

— Виждате ли, драги Роберто, господин Де Саласар не казва, че мъдрият трябва да симулира. Подказва ви, ако добре съм разбрал, че трябва да се научи да дисимулира. Симулира се онова, което го няма, дисимулира се онова, което го има. Ако се хвалите с нещо, което не сте направили, вие симулирате. Но ако отбягвате — без да позволите да се забележи — да откривате изцяло онова, което сте направили, тогава дисимулирате. Добродетел над добродетелите е да се дисимулира добродетелта. Господин Де Саласар ви учи как благоразумно да бъдете добродетелен, или да бъдете добродетелен съобразно благоразумието. Откакто отворил очи и познал, че е гол, първият човек се погрижил да се притули дори за взора на своя Създател: така че усърдието в прикриването се е родило почти със самия свят. Да се дисимулира, означава да се простре воал от пристоеен мрак — от което не се образува фалшивото, а се дава известен отдих на истинското. Розата изглежда красива, защото на пръв поглед дисимулира, че е нещо тъй мимолетно; и въпреки че за тленната хубост е обичайно да се казва, че е сякаш неземна, тя не е нищо друго освен труп, дисимулиран от благоразположението на възрастта. В този живот винаги е добре да си с открито сърце, и истините, които са ни най-присърце, трябва да се казват винаги наполовина. Дисимулацията не е измама. Тя е

майсторство да не се показват нещата, каквито са. И е майсторство трудно: за да блестим в него, трябва другите да не разпознават нашия блясък. Ако някой се прочуеше със способността си да приема различни лица, като актьорите, всички биха знаели, че не е този, за когото се представя. За блестящите дисимулатори, които е имало и има, не се знае нищо.

— И забележете — допълни господин Де Саласар, — че с поканата да дисимулирате не сте приканен да останете ням като скудоумник. Напротив. Ще трябва да се научите да правите с остроумното слово онова, което не можете да правите с откритото слово; да се движите в един свят, където привидността е на почит, с цялата ловкост на красноречието; да бъдете тъкач на думи от коприна. Ако стрелите пробождат тялото, думите могат да понижат душата. Направете да стане у вас природа онова, което в машината на отец Емануеле е механично изкуство.

— Но, господине — възрази Роберто, — машината на отец Емануеле ми се струва образ на Находчивостта, която не се гласи да поразява или прелъстява, а да открива и показва връзки между нещата, и следователно да се превърне в нов инструмент на истината.

— Това за философите. Но с глупците използвайте Находчивостта, за да смайвате, и ще срещнете одобрение. Хората обичат да бъдат смайвани. Ако вашата съдба и вашата сполука се решават не на бойното поле, а в дворцовите салони, една хубава точка, отбелязана в разговора, ще бъде по-благодатна, отколкото една хубава атака в битката. Благоразумният мъж се измъква от всяка каша с елегантна фраза и умее да използва езика си с лекотата на перце. Повечето от нещата могат да се платят с думи.

— Чакайте ви на портата, Саласар — каза Салета.

Така за Роберто завърши този неочакван урок по живот и мъдрост. Не доби поука от него, но беше благодарен на двамата си учители. Бяха му обяснили много мистерии на века, за които в Ла Грива никой не му бе казал нищо.

---

[1] *Изкуството на Благоразумието* — Балтасар Грасиан-и-Моралес, *Oráculo Manual y Arte de Prudencia*. — Б.пр. ↑

[2] *Puerta de Estopa* (исп.) — Фитилената порта (вж. и бел. 263). — Б.пр. ↑

[3] **Мантелет** — подвижно прикритие, един вид защитна стена на колела, което нападателите използвали, за да се приближат до укрепеното място. — Б.пр. ↑

[4] **Фалкастри** — дълги метални остриета, подобни на сърпове или коси, но с режещата част навън, които се монтирали отстрани на бойните колесници, коли или подвижни прикрития. — Б.пр. ↑

[5] **Спингарди, кулеврини, аркебузи** — видове старинни огнестрелни оръжия. — Б.пр. ↑

[6] **Пикаро** — героят или по-скоро антигероят на пикареската, наречена още „измамнически роман“: хитрец и мошеник от низшите слоеве или издънка на разорила се благородническа фамилия, дързък авантюрист, безскрупулен измамник и лукав любител на облагите без труд. — Б.пр. ↑

[7] **Пиер Терай дьо Байар** (1476–1524) — френски благородник, отличил се във войните, водени от Шарл VIII, Луи XII и Франсоа I; със своята храброст и доблест си спечелил прозвището *Рицар без страх и без слабост*. — Б.пр. ↑

12.

СТРАСТИТЕ НА ДУШАТА^[1]

В това рушение на всяка илюзия Роберто изпадна във властта на любовна полуда.

Идеше вече краят на юни и беше доста горещо; от десетина дни бяха плъзнали първите слухове за случай на чума в испанския лагер. В града започваха да не достигат мунициите, на войниците се раздаваха вече едва по четиринайсет унции черен хляб, а за да се намери пинта вино от казалците, трябваше да се наброят три флорина, или все едно дванайсет реала. Бяха се изредили Саласар в града и Салета в лагера да преговарят за откупа на офицери, пленени от едната и от другата страна в хода на сраженията, и откупените трябваше да се задължат да не хващат повече оръжие. Говореше се отново за онзи капитан, вече във възход в дипломатическия свят, Мадзарини, на когото Папата беше поверил преговорите.

Някоя и друга надежда, някой и друг набег и надиграване на взаимно унищожаване на галериите — ето как се развиваше тази безстрастна обсада.

В очакване на преговори — или на помощната армия — войнствените духове се бяха уталожили. Нехайни за вялите пушечни изстрели, които испанците надаваха отдалеч, някои казалци бяха решили да излязат извън стените, за да ожънат онези ниви със зърно, които бяха убегнали на колите и конете. Но не всички бяха беззащитни: Роберто видя висока рижа селянка, която навремени оставяше жътвата, навеждаше се сред класовете, вдигаше една пушка, прицелваше се като стар войник, притискайки приклада о червената си буза, и стреляше срещу смутителите. Испанците се бяха подравнили от гърмежите на тази бойка Церера, бяха отвърнали и един куршум я бе одраскал по китката. Сега тя отстъпваше окървавена, но не преставаше

да зарежда и да стреля, като викаше нещо към врага. Когато беше вече почти под стените, неколцина испанци я клъвнаха:

— Puta de los francesrs!^[2]

На което тя отвърна:

— Si, a sun la putan'na dei francés, ma ad vui no!^[3]

Тази девича фигура, тази квинтесенция на напращяла хубост и боен бяс, в добавка с подозрението в леконравие, с което оскърблението бе покачило скъпоценността ѝ, разпали чувствата на юношата.

Този ден бе пребродил улиците на Казале, за да възкреси видението; бе разпитвал селяни, беше научил, че момичето се наричало според някои Ана-Мария Новарезе, Франческа според други, а в една кръчма му бяха казали, че е на двайсет години, че е дошло от околните села и че има вземане-даване с някакъв френски войник. „L'è brava la Francesca, se l'è brava“^[4], подмятаха със съучастнически усмивки и на Роберто възлюблената се стори още по-желана, доколкото още веднъж възвеличена от волнодумните намеци.

Няколко вечери след това, минавайки покрай една къща, я съгледа в тъмна стая на приземния етаж. Беше седнала до прозореца, за да улови ветреца, който едва-едва смекчаваше монфератската задуха, осветена от невидима отвън лампа, поставена край перваза. Отначало не я позна, защото прелестните коси бяха завити около главата, само две кичурчета висяха над ушите. Виждаше се леко склоненото лице, един-едничък най-чист овал, оросен от няколко капчици пот, сякаш единственият истински светилник в този полумрак.

Шиеше на ниска масичка, над която бе свела съсредоточен поглед, така че не забеляза младежа, който се бе отдръпнал да я дебне от страни, притаен до стената. С блъсващо се в гърдите му сърце Роберто виждаше устните ѝ, засенчени от рус мъх. По някое време тя бе вдигнала ръка, още по-сияйна от лицето, за да поднесе към устата си тъмния конец; бе го провряла между червените си устни, откривайки бели зъби, и го бе прекъснала отведнъж, с движение на благороден звяр, усмихвайки се радостно на незлобивата си жестокост.

Роберто можеше да чака цялата нощ, едва дишайки от боязън да не бъде открит и от жарта, която го вледеняваше. Малко по-късно обаче Момичето угаси светилника и видението се разсея.

Беше минавал по тази улица в дните подир това, без повече да я зърне, освен веднъж само, но не беше сигурен, защото тя — ако беше тя — седеше с наведена глава, с разголена розова шия и водопад от коси покриваше лицето ѝ. Една матрона стоеше зад гърба ѝ и плаваше из тези лъвски вълни с гребен като на овчарка, като току го оставяше, за да улови с пръсти някоя побягнала гадинка, която пукваше с уверен жест между ноктите си.

Роберто не беше чужд на ритуалите на пощенето, но сега за първи път откриваше тяхната прелест и си представяше, че може да потопа ръце сред тези талази от коприна, да притисне пръсти о този тил, да целува тези бразди, да разгроми той сам тези стада мирмидонци, които ги тъпчеха.

Приближаването на народ, който гълчеше по улицата, го принуди да се отдръпне от чародейството; и това бяха последните любовни видения, които този прозорец му бе отредил.

Други следобеди и други вечери зърна пак матроната и едно друго момиче, не и нея. Заклучи, че това не беше нейната къща, а на някоя сродница, у която бе отишла само да помогне нещо. А къде беше тя, в течение на дълги дни така и не узна.

Тъй като любовната нега е питие, което добива по-голяма сила, когато се прелее в ушите на приятел, докато преброждаше безплодно Казале и линееше в своето дирене, Роберто не бе успял да скрие състоянието си от Сен-Савен. Бе го споделил от суета, защото всеки влюбен се кичи с красотата на любимата — а в тази красота е, както се полага, положителен.

— Е, добре, обичайте — бе отвърнал небрежно Сен-Савен. — Не е нещо ново. Изглежда, че човеците намират наслада в това за разлика от животните.

— Животните не обичат ли?

— Не, простите машини не обичат. Какво правят колелата на една кола по някой склон? Търкалят се към ниското. Машината е тежест, тежестта тегли и зависи от сляпата нужда, която я тласка надолу. Така е и с животното: то тегли към съвкуплението и не се смирява, докато не го получи.

— Но не ми ли казахте вчера, че и хората са машини?

— Да, но човешката машина е по-сложна от минералната машина, от животинската също, и намира удоволствие в колебливото движение.

— И тогава?

— Тогава вие обичате и следователно желаете и не желаете. Любовта прави човека враг на самия себе си. Боите се, че постигането на целта ще ви разочарова. Наслаждавате се *in limine*^[5], както казват теолозите, вкусвате отлагането.

— Не е вярно, аз... аз я искам веднага!

— Ако беше така, бихте били още и само един селянин. Но вие притежавате изтънченост. Ако я искахте, щяхте вече да сте я взели — и щяхте да бъдете скот. Не, вие искате вашето желание да се разпали, а междувременно да се разпали и нейното. Ако нейното се запалеше до такава степен, та да я накара да ви се отдаде веднага, вероятно не бихте я искали повече. Любовта процъфтява в очакването. Очакването пристъпва ли пристъпва из просторните поля на Времето към Случая.

— Но какво да правя през това време?

— Ухажвайте я.

— Но... тя не знае още нищо, и трябва да ви призная, че ми е трудно да я приближа...

— Напишете ѝ писмо и ѝ изкажете вашата любов.

— Та аз никога не съм писал любовни писма! Дори, срамувам се да го кажа, но никога не съм писал писма.

— Когато природата ни изменя, да се обърнем към изкуството. Ще ви го продиктувам аз. Един благородник често се забавлява да съчинява писма за дама, която никога не е виждал, и аз не оставам по-назад. Тъй като не обичам, умея да говоря за любов по-добре от вас, когото любовта прави ням.

— Но аз мисля, че всеки човек обича по различен начин... Би било нещо подправено.

— Ако ѝ разкриехте вашата любов с гласа на искреността, бихте изглеждали недодялано.

— Но бих ѝ казал истината...

— Истината е девойче колкото хубаво, толкова и свенливо и затова трябва винаги да бъде загръщана с наметало.

— Но аз искам да ѝ изкажа моята любов, а не тази, вие бихте описали!

— Е, добре, за да ви вярват, преструвайте се. Няма съвършенство без блясъка на машинацията.

— Но тя ще разбере, че в писмото не се говори за нея.

— Не се бойте. Ще повярва, че онова, което ви продиктувам, е било съчинено по нейна мярка. Хайде, сядайте и пишете. Почакайте само да намеря вдъхновение.

Сен-Савен кръжеше из стаята, казва Роберто, като да имитираше полета на пчела, която се връща към кошера си. Почти танцуваше, а очите му блуждаеха, сякаш трябваше да прочете във въздуха още несъществуващото послание. После започна.

— Синьора...

— Синьора ли?

— А как бихте ѝ казали? Може би: ей ти, малка казалска уличнице?

— *Put a de los franceses* — не можа да се сдържи да не прошепне Роберто, ужасен, че Сен-Савен на шега се бе доближил толкова ако не до истината, то поне до одумките.

— Какво казахте?

— Нищо. Добре. Синьора. И после?

— Синьора, в дивния строй на Вселената е било писано още от рождествения ден на Сътворението, че някога ще ви срещна и обикна. Но от първия ред на това писмо чувствам вече как душата ми тъй избликва, че ще се е откъснала от устните и от перото ми, преди да съм завършил.

— ... завършил. Но не зная дали ще бъде разбираемо за...

— Истината е толкова по-желана, колкото е осеяна с трудности, и повече ценим откровението, което ни е струвало много. Да извисим дори тона. Да кажем тогава... Синьора...

— Пак ли?

— Да. Синьора, за дама, красива като Алсидиана, е била без съмнение потребна, както за тази Героиня, непристъпна обител. Мисля, че по магия вие сте била пренесена другаде и ваше владение е станал един втори Плаващ Остров, който вятърът на моите въздишки отдалечава, колкото повече се опитвам да го приближа, владение от Антиподите, земя, до която ледовете не позволяват достъп. Виждам, че сте смутен, Ла Грив: още ли ви се струва посредствено?

— Не, работата е, че... аз бих казал обратното.

— Не се бойте — успокой го Сен-Савен, който го бе разбрал иначе, — няма да липсват контрапунктове от антитези. Да продължим. Може би вашите прелести ви дават право да останете далечна, както на Боговете подобава. Но нима не знаете, че Боговете приемат благосклонно поне уханията на тамяна, който им кадим тук долу? Затова не отхвърляйте моето обожание: ако вие притежавате във висша степен красотата и блясъка, бихте ми наложили неблагочестие със забраната да обожавам във ваше лице два от най-великите божествени атрибути... Така по-добре ли звучи?

Тук вече Роберто си мислеше, че сега единственият проблем е дали Новарезе умее да чете. Преодолее ли се този бастион, каквото и да прочетеше, то щеше положително да я опияни, след като той се опияняваше, пишейки.

— Боже мой — каза, — би трябвало да полудее...

— Ще полудее. Продължавайте. Далеч от това да съм изгубил сърцето си, когато ви поднесох в дар моята свобода, го откривам от този ден много по-голямо, умножено дотолкова, че — сякаш едно само не ми е стигало, за да ви любя — да се възпроизвежда по всичките ми артерии, където го чувствам да тупти.

— О, Господи...

— Запазете самообладание. Говорите за любов, не любите. Простете, Синьора, безумието на един отчаян, или по-скоро нека това не ви натъжава: не се е чувало властелините да трябва да забелязват смъртта на своите роби. О, да, аз трябва да смятам достойна за завист съдбата си, че вие си дадохте труда да причините моята гибел: ако поне благоволите да ме мразите, това ще ми каже, че не съм ви бил безразличен. Така смъртта, с която смятате, че ме наказвате, ще бъде за мен причина за радост. Да, смъртта: ако е любов да разбереш, че две души са създадени, за да бъдат съединени, то когато едната усети, че другата не чувства, може само да умре. За което — докато е живо още и за кратко тялото ми, — отивайки си, моята душа ви известява.

— Отивайки си, ви?

— Известява.

— Оставете ме да си поема дъх. Главата ми се сгорещява...

— Владейте се. Не смесвайте любовта с изкуството.

— Но аз я обичам! Обичам я, разбирате ли?

— Аз не. Затова се доверихте на мен. Пишете, без да мислите за нея. Мислете, я да видим, за господин Дьо Тоара...

— Моля ви!

— Не приемайте такова изражение. Той е хубав мъж в края на краищата. Но пишете. Синьора...

— Пак ли?

— Пак. Синьора, аз съм при това обречен да умра сляп. Нима не превърнахте в два аламбика моите очи, та да изцедите през тях живота ми? И как става тъй, че колкото повече влажнеят очите ми, толкова повече пари? Може би моят баща не е изваял тялото ми от същата глина, която е дала живот на първия човек, а от вар, щом водата, която проливам, ме топи. И как става, че стопен пак живея и намирам нови сълзи, та да се топя още?

— Не е ли прекалено?

— В грандиозните случаи трябва да бъде грандиозна и мисълта. Сега Роберто вече не протестираше. Струваше му се, че е станал Ана-Мария и изпитва онова, което тя би трябвало да изпита, четейки тези страници. Сен-Савен диктуваше.

— Изоставяйки сърцето ми, насадихте в него една нахалница, която е вашият лик и която се хвали, че има над мен власт на живот и на смърт. А вие си отидохте от мен, както правят владетелите, които напускат мястото на екзекуцията от страх, че ще им се досажда с молби за помилване. Ако моята душа и моята любов се състоят от две чисти въздишки, когато умирам, ще заклинам Агонията въздишката на любовта ми да е тази, която да ме напусне последна, и ще съм извършил — като сетен мой дар — чудото, с което би трябвало да се гордеете: че за миг поне ще е въздишало по вас едно вече мъртво тяло.

— Тяло. Това ли е?

— Не, оставете ме да помисля, сега ни трябва завършек, който да съдържа някаква *pointe*...

— Пуен какво?

— Да, акт на интелекта, който като че ли да изразява нечуваното съответствие между два обекта, отвъд всяко наше вярване, така че в тази приятна игра на духа да се изгуби щастливо всяко съобразяване със същността на нещата.

— Не разбирам...

— Ще разберете. Ето: Да преобърнем междувременно посоката на зова, всъщност не сте още умрял, да ѝ дадем възможност да се притече на помощ на умирация. Пишете. Бихте могли може би, Синьора, все още да ме спасите. Отдадох ви моето сърце. Но как мога да живея без самия движител на живота? Не ви искам да ми го върнете, защото само във ваш плен то се радва на най-върховна свобода, но ви моля, изпратете ми в замяна вашето, че не ще намери олтар, по-жаден да го приеме. За да живеете, не са ви потребни две сърца, а моето тупти тъй силно за вас, че ще ви осигури най-всеобщия плам.

После изпълни полузавъртане и се поклони като актьор, който очаква аплодисментите:

— Не е ли хубаво?

— Хубаво ли? Намирам го... Как да кажа... смешно. Не ви ли се струва, че виждате как тази дама тича из Казале да получава и да връчва сърца, като някакъв паж?

— Да не искате да обикне мъж, който говори като най-обикновен буржоа? Подпишете и запечатайте.

— Но аз не мисля за дамата, мисля, че ако го покаже някому, бих умрял от срам.

— Няма да го направи. Ще държи писмото в пазвата си и всяка нощ ще запалва свещ край леглото си, за да го препрочита и покрива с целувки. Подпишете и запечатайте.

— Но да си представим, казвам го просто така, че тя не умее да чете. Ще трябва, така или иначе, някой да ѝ го издекламира...

— Но господин Дьо ла Грив! Нима искате да ми кажете, че сте се прехласнали по селяндурка? Че сте пропилили моето вдъхновение, за да хвърлите в смут една дивачка? Не ни остава друго, освен да се бием.

— Беше просто пример. Шега. Но мен ме учиха, че благоразумният мъж трябва да претегля — случаите, обстоятелствата, и сред възможните също и най-невъзможните...

— Виждате ли, че привиквате да се изразявате както подобава. Но сте претегляли зле и сте избрали най-смехотворната измежду възможностите. Във всеки случай не искам да ви насилвам. Добре, задраскайте последното изречение и продължете, както ще ви кажа...

— Но ако задраскам, ще трябва да препиша писмото.

— При това сте и мързеливец. Но мъдрият трябва да извлича полза от неблагоприятията. Задраскайте... Готов ли сте? Ето.

Сен-Савен топна пръст в една стомна, после остави да капне капка върху заличения параграф и така се получи мокро петно с размазани очертания, потъмняващи постепенно от чернотата на мастилото, което водата бе накарала да отстъпи върху листа.

— А сега пишете. Простете, Синьора, че нямах сърце да оставя жива една мисъл, която, открадвайки ми сълза, ме ужаси със своята дързост. Така вулканичният огън поражда най-сладък бряг от солени води. Но, о, Синьора, моето сърце е като морската раковина, която, пиейки красивата пот на зората, ражда перлата и расте ведно с нея. При мисълта, че вашето безразличие иска да отнеме от сърцето ми перлата, която то тъй ревностно е хранило, сърцето ми се излива от очите... Да, Ла Грив, така несъмнено е по-сполучливо, понамалихме крайностите. По-добре да завършим, смекчавайки патоса на влюбения, за да засилим вълнението на възлюбената. Подпишете, запечатайте и ѝ го изпратете. После чакайте.

— Да чакам какво?

— Северът на Компаса на Благоразумието е в това да опънеш платна на вятъра на Благоприятния Момент. В тези неща изчакването никога не е от вреда. Присъствието смалява достойнството, далечността го увеличава. Ако стоите далеч, ще ви имат за лъв, а бидейки присъстващ, може да станете мишлето, родено от планината. Вие положително притежавате чудесни качества, но качества губят лъскавина, когато много се пипат, а фантазията стига по-далеч от погледа.

Роберто благодари и хукна към къщи, криейки писмото в пазвата си, като да го беше откраднал. Боеше се някой да не му открадне плода на неговата кражба.

Ще я намеря, казваше си, ще се поклоня и ще връча писмото. После се въртеше в леглото, мислейки си как тя щеше да го чете с устни. Вече си представяше Ана-Мария-Франческа-Новарезе като надарена с всички онези достойнства, които Сен-Савен ѝ беше приписал. След като беше изповядал, макар и с гласа на друго, своята любов, се бе почувствал още по-любец. Правейки нещо пряко

воля, бе залюлян от Вдъхновението. Сега той обичаше Новарезе със същата сладка ярост, за която говореше писмото.

Тръгнал да търси онази, от която бе тъй склонен да остане далеч, докато над града час по час преваляваха оръдейни изстрели, нехаен за опасността, няколко дни по-късно я зърна на един уличен ъгъл, натоварена с житни класове като митологично създание. Вътрешно разбунен, се втурна насреща ѝ, без добре да знае какво ще направи или каже.

Приблужи се треперещ, изстъпи се отпреде ѝ и изрече:

— Госпожице...

— Накъмто мене ли? — отвърна със смях момичето, и после: — Е, и?

— Ами — не можа да измисли нищо по-добро Роберто, — бихте ли могли да ме упътите откъде се отива за крепостта?

Тя въртна назад глава с буйния водопад от коси:

— А чи оттам де!

И свърна зад ъгъла.

На този ъгъл, докато Роберто стоеше в нерешителност дали да я последва, падна със свистене гюлле, като срути зидчето на една градина и вдигна облак прах. Роберто се закашля, изчака прахта да се разреде и разбра, че пристъпвайки твърде колебливо из просторните поля на Времето, бе пропуснал Случая.

За да се накаже, накъса съкрушено писмото и се упъти към къщи, докато късовете на сърцето му се валяха по земята.

Неговата първа смътна любов го бе убедила завинаги, че любимият обект се крие в далечността, и, мисля, че това е белязало съдбата му на любовник. В подирните дни се бе връщал на всеки ъгъл (където беше получил някое известие, където беше отгатнал някоя следа, където беше чул да се говори за нея и където я беше видял), за да композира отново един пейзаж на паметта. Така бе нарисувал едно Казале на своята страст, преобразявайки улички, чешми, площадчета в Реката на Влечението, Езерото на Безразличието или Морето на Враждебността; беше направил от ранения град Страната на собствената си неутолена Нежност, остров (още тогава, знаменателно) на своята самота.

[1] *Страстите на душата* — **Рене Декарт**, *Les passions de l'âme*. — Б.пр. ↑

[2] *Puta de los franceses!* (исп.) — Курва на французите. — Б.пр. ↑

[3] *Si, a sun la putan'na dei francés, ma ad vui no!* (диал.) — Да, курва съм на французите, ама на вас не! — Б.пр. ↑

[4] *L'e brava la Francesca, se l'e brava* (диал.) — Бива си я тая Франческа, ама как си я бива. — Б.пр. ↑

[5] *In limine* (лат.) — на прага, на границата, преди започването. — Б.пр. ↑

13. КАРТАТА НА НЕЖНОСТТА

В нощта на 29 юни силен грохот бе разбудил обсадените, последван от барабанен бой: беше избухнала първата мина, която враговете бяха успели да взривят под стените, отнасяйки един полумесец и погребвайки двацет и петима войници. На следващия ден, към шест вечерта, се бе дочула сякаш буря на запад, а на изток се бе появил един рог на изобилието, по-бял от останалото небе, с връх, който се издължаваше и скъсяваше. Беше комета, която хвърли в смут воините и подгони жителите да се залостят по домовете си. В подирните седмици бяха хвъркнали други участъци от стените, докато от площадките обсадените стреляха на празно, защото противниците вече се движеха под земята, а контрагалериите не стигаха да ги изкарат оттам.

Роберто изживяваше това корабокрушение като страничен пасажер. Прекарваше дълги часове в беседи с отец Емануеле относно най-добрия начин да се опишат огньовете на обсадата, но се виждаше все по-често и със Сен-Савен, за да извайва с него не по-малко ловки метафори, които да обрисуват огньовете на любовта му — чийто провал не бе посмял да признае. Сен-Савен му предоставяше сцена, където неговата галантна история можеше да се развие щастливо; той понасяше мълком безчестието да реди с приятеля си нови и нови писма, които после се преструваше, че отнася, а вместо това ги препрочиташе всяка нощ, сякаш дневникът на всички тези копнения беше отправен от нея към него.

Пренасяше се с въображението си в ситуации, в които Новарезе, преследвана от ландскнехтите, падаше сломена в обятията му, той помиташе враговете и я отвеждаше безсилна в някаква градина, където се наслаждаваше на дивата ѝ признателност. При такива мисли се отпускате в отмала връз леглото си; съвземаше се след дълга несвяст и съчиняваше сонети за любимата.

Беше показал един на Сен-Савен.

— Намирам го за забележително грозен, ако ми позволите — бе се произнесъл той, — но утешете се: повечето от онези, които в Париж наричат себе си поети, пишат по-лоши. Не стихоплетствайте за вашата любов, страстта ви отнема онази божествена студенина, която е била славата на Катул.

Откри, че е в меланхолично настроение, и каза това на Сен-Савен.

— Радвайте се — отбеляза приятелят му, — меланхолията е не утайка, а каймак на кръвта и произвежда героите, защото, граничейки с лудостта, ги тласка към най-безразсъдните дела.

Но Роберто не се чувстваше тласнат към нищо и го обземаше меланхолия, че не е достатъчно меланхоличен.

Глух за виковете и топовните гърмежи, чуваше гласове на облекчение (има криза в испанския лагер; казват, че френската армия напредвала), радваше се, задето в средата на юли една контрамина беше успяла най-сетне да избие много испанци; но междувременно отхвъркваха нови полумесеци, а в средата на юли вражеският авангард можеше вече да стреля направо в града. Научаваше, че някои казалци се опитвали да ловят риба в По, и без да го е грижа дали извървява улици, изложени на вражеския огън, тичаше да види от страх да не би имперците да застрелят Новарезе.

Минаваше, като си пробиваше път между разбунтувани войници, чийто договор не предвиждаше да копаят траншеи; но казалците отказваха да го правят заради тях и Тоара трябваше да обещае надбавка към възнаграждението. Честитеше си като всички при вестта, че Спинола е заболял от чума, злорадстваше, виждайки група неаполитански дезертъори, влезли в града, след като бяха изоставили от страх противниковия лагер, в който се беше загнездила болестта, чуваше отец Емануеле да казва, че това може да стане причина за зараза...

В средата на септември чумата се появи в града; Роберто ѝ обърна внимание само доколкото се уплаши да не би Новарезе да пострада; и се събуди една сутрин със силна треска. Успя да изпрати някого да предупреди отец Емануеле и бе настанен скришом в неговия манастир — така избегна някой от импровизираните лазарети, където болните мряха набързо и без врява, за да не разсейват другите, улисани да мрат от пиротехника.

Роберто не мислеше за смъртта: смесваше треската с любовта и сънуваше, че докосва плътта на Новарезе, докато всъщност мачкаше гънките на сламеника или милваше потните и болезнени части на собственото си тяло.

Под внушението на една твърде живописна памет тази вечер на *Дафна*, докато нощта напредваше, небето извършваше своите бавни движения и Южният кръст беше изчезнал от хоризонта, Роберто вече не знаеше дали гори от съживена любов по войнствената Диана от Казале или по също толкова далечната от взора му Синьора.

Поиска да узнае къде ли можеше да е избягала и изтича в каютата с навигационните уреди, където май имаше карта на тези морета. Намери я — беше голяма, цветна и незавършена, защото тогава много карти бяха непълни по принуда: на една нова земя мореплавателят чертаеше бреговете, които беше видял, но оставяше незатворен контура, не знаейки никога как и колко и докъде тази земя се простира. Затова картите на Пасифика често изглеждаха като арабески от плажове, загатвания за периметри, хипотези за обеми, а определени се явяваха само малкото обиколени островчета и ходът на ветровете, познат от опит. За да направят узнаваем един остров, някои просто рисуваха с дребнава точност формата на върховете и спрелите над тях облаци, тъй че да бъдат отличими, както се разпознава отдалеч човек по периферията на шапката или по приблизителната походка.

На онази карта се виждаха границите на два обърнати един към друг бряга, разделени от пролив, ориентиран от юг на север, и единият от тези два бряга почти се сключваше, с разни криволици, за да се определи като остров. Можеше да е неговият Остров; но отвъд широк отрязък море имаше други групи предполагаеми острови с доста сходен облик, които също можеха да изобразяват мястото, на което се намираше.

Ще сбъркаме, ако си помислим, че Роберто бе обзет от любопитството на географ. Твърде много отец Емануеле го беше напътствал да преобръща видимото през лещата на своя аристотеловски далекоглед. Твърде много Сен-Савен го беше учил да разпалва желанието посредством езика, който преобразява едно девойче в лебед и един лебед в жена, слънцето в котел и котела в

слънце! В късна нощ заварваме Роберто да бълнува над картата, вече преобразена в бленуваното женско тяло.

Ако е грешка на влюбените да изписват любимото име върху пясъка на плажа, откъдето после го отмиват вълните, колко ли благоразумен влюбен се е чувствал той, който беше поверил любимото тяло на извивките на вдатините и лиманите, косите — на струенето на теченията из меандрите на архипелазите, лятната влага по лицето — на отражението на водите, загадката на очите — на синевата на една пуста шир, така че картата да повтаря многократно чертите на любимото тяло в низ отмали от заливи и издатини. Потъваше в копнеж с уста върху картата, смучеше този океан от сладост, погъделичкваше някой нос, не дръзваше да проникне в някой проток, с буза, притисната към листа, вдъхваше диханието на ветровете, искаше му се да всърбне кладенчетата и изворите, да се отдаде зажаднял да пресушава естуарите, да стане слънце, за да целува бреговете, прилив, за да гали тайната на всяко устие...

Но се наслаждаваше не на притежанието, а на лишението: докато се мяташе и опипваше този мъгляв трофей на ерудирана четка, може би Други, на истинския Остров — там, дето той се простираше в мамещи форми, които картата не беше съумяла още да улови, — вкуса на плодовете му, къпеха се в неговите води... Други, гиганти слисани и стръвни, доближаваха в този миг груба ръка към неговата гръд, безобразни Вулкани обладаваха тази крехка Афродита, подминаваха устите ѝ със същото малоумие, с което рибарят от Ненамерения Остров, отвъд сетния хоризонт на Канарите, хвърля, без да знае, най-рядката измежду перлите...

Тя в други любящи ръце... Тази мисъл беше върховното опиянение, в което Роберто се гърчеше, скимтейки своето копиеносно безсилие. И в треска, опипом по масата, сякаш за да сграбчи поне крайчец на дреха, погледът му се плъзна от изображението на кроткото, меко вълнисто тяло към друга карта. Незнайният автор се бе опитал може би да изобрази огненосните канали на вулканите на западната земя: беше портулан^[1] на цялото наше кълбо, обвито в облаци пушек навръх издатините на кората, а във вътрешността — плетеница от обгорели вени. Той се почувства отведнъж живият образ на това кълбо, захърка, издъхвайки лава от всяка пора, изригвайки лимфата на своето неутолено удовлетворение, изгубвайки накрай сваят

— съкрушен от пресъхнала водянка (така пише) — над тази лелеяна астрална плът.

---

[1] **Портулан** (от лат. portus, пристанище) — старинна навигационна карта (XIII–XVII в.). — Б.пр. ↑

14.

ТРАКТАТ ПО ФЕХТОВАЛНА НАУКА

И в Казале сънуваше открити пространства и обширната котловина, в която бе видял за първи път Новарезе. Но сега не беше вече болен, и значи с по-бистър ум мислеше, че никога няма да я намери отново, защото той щеше да умре след малко или вече беше мъртва тя.

Всъщност не умираше, дори бавно оздравяваше, но не го проумяваше и вземаше отмалата на възстановяването за отлитане на живота. Сен-Савен бе идвал често да го навести, поднасяше му вестника на събитията^[1], когато беше там отец Емануеле (който го дебнеше, като че ли се гласеше да му отмъкне тази душа), а когато той трябваше да ги остави (защото в манастира преговорите зачестяваха), разсъждаваше като философ над живота и смъртта.

— Добри ми приятелю, Спинола е на смъртно легло. Поканен сте на празненствата, които устройваме за неговата кончина.

— Идната седмица ще съм умрял и аз...

— Не е вярно, щях да разпозная лицето на един смъртник. Но бих постъпил зле, ако ви откъснеш от мисълта за смъртта. Дори възползвайте се от болестта, за да направите това хубаво упражнение.

— Господин Дьо Сен-Савен, говорите като духовник.

— Ни най-малко. Аз не ви казвам да се подготвите за другия живот, а да използвате добре този едничък живот, който ви е даден, за да посрещнете, когато дойде, едничката смърт, която някога ще познаете. Необходимо е човек първо да размишлява, и то многократно, върху изкуството на умирането, за да съумее после да го направи добре един-единствен път.

Искаше да стане, а отец Емануеле го възпираше, защото мислеше, че още не е готов да се върне в грохота на войната. Роберто му загатна, че няма търпение да види някого. Отец Емануеле отсъди, че е глупаво неговото тъй залиняло тяло да се оставя да бъде

умъртвявано от мисълта за нечие друго тяло, и се опита да му представи като достоен за презрение женския род:

— Този най-суетен женски свят — му каза, — който някакви модерни Атлантки са понесли на гръб, се върти около Безчестието и има Знаците на Рака и на Козирога за Тропици. Огледалото, което е неговият Първи Двигател^[2], не е нивга тъй мътно, както когато отразява Звездите на тези лъстиви Очи, станали от излъхването на Парите на изглупелите Любовници Метеори, които вещаят беди на Почтеността.

Роберто не оцени астрономическата алегория, нито разпозна любимата в портрета на светските магьосници. Остана в леглото, но излъхваше още повече Парите на своята влюбеност.

Междувременно господин Дела Салета му донасяше други вести. Казалците се питаха дали не трябва да допуснат французите в Цитаделата: вече бяха проумели, че за да се попречи наистина на врага да влезе в нея, беше нужно силите да се обединят. Но господин Дела Салета даваше да се разбере, че сега повече от всякога, докато градът като че ли беше на път да падне, те, засвидетелствайки сътрудничество, преразглеждаха в сърцето си съюзническия пакт.

— От нас се иска — беше казал — да бъдем чисти като гълъбици с господин Дьо Тоара, но хитри като змии в случай, че неговият крал рече после да продаде Казале. Трябва да се бием, така че ако Казале се спаси, да бъде и по наша заслуга; но без да прекаляваме, та ако падне, вината да е само на французите.

И беше добавил за поука на Роберто:

— Благоразумният не бива да слага всичките яйца в една кошница.

— Но французите казват, че сте търгаши: никой не забелязва, когато се биете, а всички виждат, че продавате с лихва!

— За да живееш много, е добре да струваш малко. Пукнатият съд е този, който не се строшава никога съвсем и чак додява с прекомерната си трайност.

Една сутрин в началото на септември върху Казале се изля освободителен порой. Здрави и оздравяващи наизлязоха навън да се къпят на дъжда, който трябваше да отмие всяка следа от заразата. Беше по-скоро начин да повдигнат духа си, отколкото изцерение, и болестта продължи да върлува и след бурята. Единствените утешителни вести

се отнасяха до работата, която чумата вършеше не по-зле и във вражеския лагер.

Вече в състояние да се държи на крака, Роберто се впусна във от манастира и по някое време видя на прага на една къща, белязана със зеления кръст, който я обявяваше за място на зараза, Ана-Мария, или Франческа Новарезе. Беше изпита като фигура от Танца на Смъртта. От сняг и малина, каквато беше, се бе докарала до една само жълтевина, макар и не безпаметна в изстрадалите черти за някогашните ѝ хубости. Роберто си спомни едно изречение на Сен-Савен: „Нима продължавате коленопреклоненията си, след като старостта превърне това тяло в сянка, призвана да ви напомня вече за приближаващата смърт?“

Момичето плачеше на рамото на един капуцин като да беше загубило скъп човек, може би своя французин. Капуцинът, с лице посиво и от брадата му, го подкрепяше, сочейки с костелив пръст към небето, сякаш да каже: „Един ден, там горе...“

Любовта става нещо душевно само когато тялото желае и желанието е угнетено. Ако тялото е окаяно и неспособно да желае, душевното отлита. Роберто откри, че е тъй слаб, та чак неспособен да люби. Exit^[3] Ана-Мария (Франческа) Новарезе.

Върна се в манастира и легна пак, решен да умре наистина: премного страдаше, че вече не страда. Отец Емануеле го подканяше да подиша чист въздух. Но известията, които му носеха отвън, не го насърчаваха да живее. Освен чумата вече имаше и глад, дори нещо по-лошо, стръвен лов за храна, която казалците още укриваха и не скланяха да дадат на съюзниците. Роберто каза, че щом не може да умре от чума, иска да умре от глад.

Най-сетне отец Емануеле се наложи и го изгони навън. Докато свиваше зад ъгъла, Роберто се натъкна на група испански офицери. Понечи да побегне, а те го поздравиха церемониално. Разбра, че след като бяха взривили не един и два бастиона, враговете се бяха настанили вече и в разни точки на селището, поради което можеше да се каже, че не полето обсаждаше Казале, а Казале обсаждаше своята крепост.

В дъното на улицата срещна Сен-Савен.

— Драги Ла Грив — каза му той, — разболяхте се като французин, а оздравявате като испанец. Тази част от града е вече във

вражески ръце.

— И ние можем да минаваме?

— Не знаете ли, че се подписа примирие? А и испанците искат крепостта, не нас. Във френската част виното не достига, а казалците го вадят от избите си като да е кръв Господня. Не можете да попречите на добрите французи да посещават някои пивници от тази страна, където кръчмарите вече внасят отлично вино от околността. И испанците ни посрещат на широка нога. Само че сме длъжни да спазваме благоприличието: ако искаме да си устройваме сбивания, трябва да го правим у дома си със сънародници, а отсам следва да се държим вежливо, както подобава между врагове. Така че признавам, испанската част не е толкова забавна, колкото френската, поне за нас. Но присъединете се към нашата компания. Тази вечер се каним да направим серенада на една дама, която кри от нас прелестите си до онзи ден, когато я видях за миг на прозореца.

Така онази вечер Роберто срещна отново пет познати лица от двора на Тоара. Не липсваше дори абатът, който за случая се беше нагиздил с ширити и дантели и с атлазен портупей.

— Да ни прости Господ — казваше с вятърничаво лицемерие, — но е потребно все пак да ободряваме духа си, ако искаме още да изпълняваме дълга си...

Къщата беше на един площад във вече испанската част, но испанците по това време трябва да бяха все по кръчмите. В правоъгълника небе, очертан от ниските покриви и короните на дърветата, които обрамчваха площада, се извисяваше ведро, едва-едва сипаничава луна и се отразяваше във водата на фонтан, който ромонеше в средата на този вгълбен квадрат.

— О, най-нежна Диана — каза Сен-Савен, — как ли трябва да са сега тихи и умиротворени твоите градове и твоите села, които не знаят що е война, защото селенитите живеят в едно свое природно щастие, непознали греха...

— Не богохулствайте, господин Дьо Сен-Савен — прекъсна го абатът, — защото и да беше луната обитаема, както избълнува в оня си неотдавнашен роман господин Дьо Мулине^[4] и както Писанията не ни учат, то най-злочести биха били нейните жители, които не са познали Въплъщението.

— И най-жесток би бил Господ Бог да ги лиши от такова откровение — отвърна Сен-Савен.

— Не се опитвайте да прониквате в Божиите тайни. Бог не е дал проповедта на своя Син и на индианците от Американците, но в добротата си изпраща сега мисионерите да им занесат светлината.

— Защо тогава господин папата не проводи мисионери и на луната? Нима селенитите не са чада Божии?

— Не говорете глупости!

— Отминавам това, че ме нарекохте глупак, господин абате, но знайте, че под тази глупост се крие тайна, която господин папата положително не иска да разбули. Ако мисионерите откриеха жители на луната и ги видеха да гледат към други светове, до които техният взор стига, а нашият не, биха ги видели да се питат дали и в онези светове не живеят други същества, подобни на нас. И би трябвало да си зададат въпроса дали и неподвижните звезди^[5] не са пак слънца, заобиколени от техните луни и от другите техни планети, и дали жителите на онези планети не виждат и те други, незначайни за нас звезди, които биха били също такива слънца със също такива планети, и така нататък до безкрай...

— Бог ни е направил неспособни да проумеем безкрая, така че, човешки род, задоволи се с *quia*^[6].

— Серенадата, серенадата — шушукаха другите. — Ето го прозореца.

А прозорецът се откриваше обляхнат от розова светлина, която струеше от вътрешността на въображаем алков. Но двамината спорещи вече се бяха разгорещили.

— И добавете — упорстваше подигравателно Сен-Савен, — че ако светът беше краен и заобиколен от Нищото, би бил краен и Бог: щом като е негова длъжност, както вие казвате, да е на небето и на земята и на всяко място, не би могъл да е там, където няма нищо. Нищото е не-място. Или пък, за да разпростре света, би трябвало да разпростре самия себе си, раждайки се за пръв път там, където преди не го е имало, което пък противоречи на претенцията му за вечност.

— Достатъчно, господине! Отричате вечността на Всеобщия, а това не ви позволявам. Дойде часът да ви убия, та вашият така наречен силен дух да не може повече да ни отслабя! — И изтегли шпагата си.

— Щом така искате — каза Сен-Савен, като поздрави и зае бойна стойка. — Но аз няма да ви убия: не желая да отнемам войници на моя крал. Просто ще ви обезобразя, та да трябва занапред да живеете, носейки маска, както правят италианските комедианти — достойнство, което ви приляга. Ще ви украся с белег от окото до устната, но ще ви нанесе този хубав удар на скопяч на свинчета само след като ви преподам между мушканията един урок по натурална философия.

Абатът се нахвърли да го срази веднага с широки сечащи удари, като му крещеше, че е отровна гад, бълха, въшка, която трябва да се смачка без жал. Сен-Савен парира, настъпи на свой ред и го притисна към едно дърво, като философстваше при всяко движение.

— Ай, боздуганните похвати са плебейски удари на заслепения от гняв! Липсва ви Идея за Фехтовката. Но ви липсва и милосърдие, щом презирате бълхите и въшките. Вие сте животинче твърде малко, за да можете да си представите света като голямо животно, какъвто ни го е показал още божественият Платон. Опитайте се да си помислите, че звездите са светове с други по-малки животни и че по-малките животни служат съответно за свят на други народи — и тогава няма да намерите за противоречиво да мислите, че и ние, и конете, и слоновете сме светове за бълхите и въшките, които ни обитават. Те не ни възприемат поради нашата големина, така и ние не възприемаме по-големи светове поради нашата младост. Може би сега има един народ от въшки, който взема вашето тяло за свят, и когато някоя от тях ви преброди от челото до тила, другарките ѝ казват за нея, че е дръзнала да достигне пределите на *terra cognita*. Този малък народ взема вашите косми за горите на своята страна, а когато ви раня, ще види раните ви като езера и морета. Когато се вчесвате, вземат това вълнение за прилива и отлива на океана, и толкова по-зле за тях, че светът им е тъй изменчив поради вашата склонност да се решите час по час като жена, а сега, като ви отрежа това пискюлче, ще вземат вашия вик на ярост за ураган, хоп! — И му отпра един орнамент, като без малко не сръза везания му мундир.

Абатът се пенеше от гняв, беше се изместил в центъра на площада, като се оглеждаше назад, за да се увери, че има място за измамите, които сега опитваше, после отстъпваше, за да се прикрие в гръб с фонтана.

Сен-Савен сякаш танцуваше наоколо му, без да атакува:

— Вдигнете глава, господин абате, погледнете луната и размислете, че ако вашият Бог беше съумял да направи душата безсмъртна, би могъл чудесно да направи света безкраен. Но ако светът е безкраен, ще бъде такъв както в пространството, така и във времето, и следователно ще бъде извечен, а има ли извечен свят, който не се нуждае от сътворение, ще бъде излишно да се възприема идеята за Бог. Ама че хубава шега, господин абате: ако Бог е безкраен, не можете да ограничите неговото могъщество — той не би могъл никога *ab opere cessare*^[7], и значи ще бъде безкраен светът; но ако е безкраен светът, няма да има вече Бог, както след малко няма да има повече пискюли на вашия мундир!

И подкрепяйки думите с дела, резна още няколко висулки, с които абатът твърде се гордееше, после скъси разстоянието, държейки върха малко по-високо; и докато абатът се опитваше да поведе схватката в съкратена дистанция, нанесе внезапен батман по острието на шпагата на противника. Абатът почти изтърва оръжието, стискайки с лява ръка навехнатата си китка.

— Трябва най-сетне да ви заколя, безбожнико, богохулнико, Търбух Божи — ревна, — заради всичките проклети светци от Рая, заради кръвта на Разпнатия!

Прозорецът на дамата се отвори, някой надникна и извика. Присъстващите вече бяха забравили целта на начинанието си и се въртяха около двамата дуелиращи се, които с викове обикаляха фонтана, докато Сен-Савен объркваше врага със серия кръгови отвори и двойни мушкания.

— Не викайте на помощ тайните на Въплъщението, господин абате — подкачаше го. — Вашата света римска църква ви е учила, че тази наша топка от кал е в центъра на вселената, която се върти наоколо ѝ като менестрел и ѝ свири музиката на сферите. Внимавайте, отстъпвате твърде много към водоскока, квасите полите си като старец, хванал каменната болест... Но ако в голямата пустота кръжат безброй светове, както каза един голям философ, когото вам подобните изгориха в Рим, и много, много от тях обитавани от създания като нас, и ако всички те са били създадени от вашия Бог, какво ще правим тогава с Изкуплението?

— Какво ще направи Бог с теб, грешнико! — викна абатът, отбивайки с мъка една ответна атака със захват.

— Може би Христос се е въплътил само веднъж? Значи първородният грях е бивал един-единствен път на тази земя? Каква несправедливост! Или за другите, лишени от Въплъщението, или за нас, защото в такъв случай във всички останали светове хората биха били съвършени като нашите прародители преди греха и биха се наслаждавали на едно природно щастие без бремето на кръста. Или пък безброй Адамовци са извършвали безброй пъти първото прегрешение, изкушавани от безброй Еви с безброй ябълки, и Христос е бил принуден да се въплъщава, да проповядва и да страда на Голгота безброй пъти, и може би го прави още, и ако световите са безкрайни, безкрайна ще е и задачата му. Ако е безкрайна задачата му, безкрайни са и формите на неговото страдание: ако отвъд Галактиката съществува земя, където хората имат по шест ръце, както у нас в Terra Incognita, Синът Божи няма да е бил прикован на кръст, а на разпятие с формата на звезда — което ми се струва достойно за автор на комедии.

— Стига, ще сложа край аз на вашата комедия! — изрева абатът върх от себе си и се нахвърли върху Сен-Савен, сипейки последните си удари.

Сен-Савен ги удържа с няколко добри отбива, после всичко се разви в миг. Докато абатът беше още с вдигната шпага след взета защита, понечи сякаш в подновена атака да нанесе мушкане с превод и се престори, че пада напред. Абатът се дръпна встрани, надявайки се да го пониже при падането. Но Сен-Савен, който не беше изгубил контрола над краката си, вече се бе стрелнал като мълния, оттласквайки се с опряната на земята лява ръка, а дясната бе плъзнал нагоре: беше Ударът на Чайката. Върхът на шпагата беляза лицето на абата от основата на носа до устната, разсичайки левия му мустак.

Абатът псуваше, както никой епикуреец не би дръзнал никога, докато Сен-Савен заставаше в положение за по-здрав, а околните аплодираха майсторския удар.

Тъкмо в този момент обаче от дъното на площада се зададе испански патрул, може би привлечен от шумовете. Французите инстинктивно посегнаха към шпагите, испанците видяха шестима въоръжени врагове и викнаха „Клопка!“. Един войник вдигна мускета и стреля. Сен-Савен падна, улучен в гърдите. Офицерът забеляза, че четирима души, вместо да се втурнат в битка, притичваха край

падналия, хвърляйки оръдията, погледна абата с окървавено лице, разбра, че е смутил дуел, даде заповед на своите и патрулът изчезна.

Роберто се наведе над клетия си приятел.

— Видяхте ли — отрони с мъка Сен-Савен, — видяхте ли, Ла Грив, моя удар? Размишлявайте над него и се упражнявайте. Не искам тайната да умре с мен...

— Сен-Савен, приятелю — плачеше Роберто, — не бива да умираш толкова глупаво!

— Глупаво ли? Сразих един глупак и умирам на бойното поле, и то от вражески куршум. В живота си избрах мъдра мярка... Да говориш винаги сериозно — това причинява досада. Да присмехулничаш винаги — презрение. Да философстваш винаги — тъга. Да се шегуваш винаги — смущение. Играл съм всички роли, според времето и случая, а понякога съм бивал и дворцовият луд. Но тази вечер, ако разкажете добре историята, няма да е било комедия, а една хубава трагедия. Не се нажалявайте, че умирам, Роберто — и за първи път го наричаше по име, — *une heure après la mort, notre ame évanouie, sera ce qu'elle estoit une heure avant la vie...*^[8] Хубави стихове, нали?

Издъхна. Вземайки решение за една благородна лъжа, на което се съгласи и абатът, казаха навред, че Сен-Савен е паднал в сблъсък с ландскнехти, които се приближавали към крепостта. Тоара и всички офицери го оплакаха като храбрец. Абатът разказа, че в сблъсъка бил ранен и той, и се приготви да получи църковен бенефиций при завръщането си в Париж.

За кратко време Роберто бе изгубил баща си, любимата, здравето, приятеля си и може би войната.

Не му се удаде да срещне утеха у отец Емануеле, твърде зает със своите тайни сбирания. Пое отново службата при господин Дьо Тоара, сетно близко лице, и под неговите заповеди стана свидетел на последните събития.

На 13 септември в крепостта дойдоха пратеници на краля на Франция, на Савойския херцог и капитан Мадзарини. Помощната армия също водеше преговори с испанците. Като не последна чудатост на тази обсада французите искаха примирие, за да могат да пристигнат навреме да спасят града; испанците им го даваха, защото и техният

лагер, опустошен от чумата, беше в криза, дезертърствата зачестяваха, а Спинола вече едвам удържаше душата си със зъби. Тоара се озова в положение новодошлите да му налагат условията на спогодбата, които му позволяваха да продължи да отбранява Казале, когато Казале беше вече превзето: французите щяха да се настанят в Цитаделата, оставяйки града и самата крепост на испанците, поне до 15 октомври. Ако до тази дата помощната армия не пристигнеше, французите щяха да си отидат и оттам, окончателно победени. В противен случай испанците щяха да върнат града и крепостта.

В това време обсадителите щяха да снабдяват с продоволствия обсадените. Положително не това е начинът, по който на нас ни се струва, че е трябвало да се развива една обсада в онези времена, но е начинът, по който в онези времена се е приемало тя да се развива. То не е било водене на война, а игра на зарове, прекъсвана час по час, когато противникът е трябвало да отиде по себе си. Или като залагане на печелившия кон. А конят беше онази армия, чиито размери малко по малко набъбваха на крилете на надеждата, но която още никой не беше видял. В Казале, в Цитаделата, се живееше като на *Дафна*: в сън по далечен Остров и с натрапниците у дома.

Ако испанският авангард се беше държал добре, сега в града влизаше ядрото на войската и казалците трябваше да си имат работа с бесновати, които изземваха всичко, изнасилваха жените, налагаха мъжете и се отдаваха на удоволствията на градския живот след месеци по горите и полята. Поделена по равно между завоеватели, завоювани и залостени в Цитаделата беше чумата.

На 25 септември се разнесе мълва, че е умрял Спинола. Ликуване в Цитаделата, смут сред завоевателите, сираци и те като Роберто. Заредиха се дни, по-безцветни от тези на *Дафна*, докато на 22 октомври не бе оповестено, че помощната армия е вече в Асти. Испанците се бяха заели да въоръжават крепостта и да строят оръдия по бреговете на По, изменяйки (ругаеше Тоара) на спогодбата, според която при пристигането на армията трябваше да напуснат Казале. Испанците — чрез устата на господин Де Саласар — напомниха, че спогодбата сочеше като крайна дата 15 октомври и комай французите бяха тези, които трябваше да са отстъпили Цитаделата от една седмица.

На 24 октомври от стените на Цитаделата се забелязаха големи раздвижвания сред вражеските части; Тоара се приготви да подкрепя със своите оръдия пристигащите французи. През следващите дни испанците се заеха да товарят снаряжението си на лодки по реката, за да го изпратят в Алесандрия, и в Цитаделата това се посрещна като добър знак. Но по реката враговете започваха да хвърлят и понтонни мостове, за да подготвят изтеглянето си, и на Тоара това се стори тъй лишено от еlegantност, че взе да ги пушка с топовете си. От яд испанците пък задържаха всички французи, които се намираха още в града, а как така ги е имало още, признавам, че ми убягва, но така съобщава Роберто, а и от тази обсада вече съм готов да очаквам какво ли не.

Французите бяха наблизко. Знаеше се, че Мадзарини прави всичко възможно, за да предотврати сблъсъка по възложение на папата. Сновеше между едната войска и другата, връщаше се да се съвещава в манастира на отец Емануеле, поемаше пак на кон, за да отнесе контрапредложения на едните и на другите. Роберто го виждаше все и само отдалеч, покрит с прах, щедър на реверанси към всички. Междувременно и двете страни стояха на място, тъй като първата, която помръднеше, щеше да получи шах и мат. Роберто стигна дотам да се запита дали помощната армия не беше случайно измислица на младия капитан, който караше обсадители и обсадени да сънуват един и същ сън.

В действителност още от юни се провеждаше събрание на имперските електори в Регенсбург и Франция беше изпратила там свои посланици, между които отец Жозеф. И докато се поделяха градове и области, относно Казале беше постигнато споразумение още от 13 октомври. Мадзарини го бе узнал твърде скоро, както каза отец Емануеле на Роберто; оставаше само да убеди в него както онези, които пристигаха, така и другите, които ги очакваха. Колкото до известия, испанците бяха получили не едно и две, всяко обаче казваше обратното на другото; французите също поназнайваха нещо, ала се бояха, че Ришельо няма да е съгласен — и наистина не беше, но още тогава бъдещият кардинал Мазарен се изхитряше да подрежда работите посвоему и зад гърба на оногова, който щеше да стане после негов покровител.

Така стояха нещата, когато на 26 октомври двете армии се озоваха лице в лице. На изток, досами линията на хълмовете към Фрасинето, се бе строила френската армия; насреща, с реката отляво, в равнинния участък между стените и хълмовете — испанската войска, която Тоара обстрелваше в гръб.

Върволица вражески коли излизаше от града, Тоара събра малкото кавалерия, която му беше останала, и я хвърли вън от стените, за да ги спре. Роберто умоляваше да вземе участие в операцията, но не получи разрешение. Сега се чувстваше като на горната палуба на кораб, от който не можеше да слезе, загледан в голям отрязък море и възвишенията на един Остров, който му беше отказан.

По някое време се чу да се стреля, може би двата авангарда влизаха в сблъсък; Тоара разпореди излаз, за да въвлече на два фронта хората на Негово Католическо Величество. Дружините се гласяха да излязат вън от стените, когато от бастيونите Роберто видя един черен конник, който, без да обръща внимание на първите куршуми, препускаше по средата между двете войски, току по огневата линия, размахвайки някаква хартия и викайки — така после разказаха близкостоящите — „Мир, мир!“

Беше капитан Мадзарини. При последните си странствания между единия и другия бряг беше убедил испанците да приемат споразуменията от Регенсбург. Войната беше свършила. Казале оставаше на Невер, французи и испанци се задължаваха да го напуснат. Редиците вече се разпръсваха, когато Роберто скочи на верния Панюфли и препусна към мястото на неосъществения сблъсък. Видя благородници в позлатени доспехи, увлечени в изтънчени поклони, комплименти, танцови стъпки, докато се подготвяха импровизирани масички, за да се скрепят с печати договореностите.

На следващия ден започнаха да отпътуват — първо испанците, после французите, но с някои обърквания, случайни срещи, размени на дарове, обяснения в приятелство, — докато в града се разлагаха на слънцето труповете на чумавите, хълцаха вдовиците, някои буржоа се озоваваха забогатели и със звонки монети, и с френската болест, без впрочем да бяха лягали с друпиго освен със собствените си съпруги.

Роберто се опита да открие своите селяни, но от армията на Ла Грива нямаше вече и следа. Някои сигурно бяха измрели от чума,

другите се бяха пръснали. Роберто си помисли, че са се върнали у дома и от тях може би майка му беше научила вече за смъртта на съпруга си. Запита се дали не беше негов дълг да е до нея в този момент, но вече не разбираше кой е неговият дълг.

Трудно е да се каже дали бяха разтърсили повече вярата му безкрайно малките и безкрайно големите светове, в една пустота без Бог и без правило, където Сен-Савен му бе дал да надникне, уроците по благоразумие на Салета и Саласар или изкуството на Хероическите Деяния, което отец Емануеле му оставяше като едничка мъдрост.

От начина, по който възкресява това на *Дафна*, съдя, че в Казале, докато е губел и баща си, и себе си в една война с твърде много значения и без никакво значение, Роберто се е научил да вижда всемира като несигурна канава от енигми, зад която не стои вече Автор; или, ако го има, изглежда изгубен в преправянето на самия себе си от премного перспективи.

Ако там беше доловил един свят вече без център, съставен само от периметри, тук се чувстваше наистина в най-крайната и най-изгубената от перифериите; защото ако център имаше, беше пред него, и той бе неговият неподвижен спътник.

---

[1] ... поднасяше му вестника на събитията... — срв. Е. Ростан, *Сирано дьо Бержерак*: „цял вестник е за мене със своите новини“, „Четете моя вестник!“ — Б.пр. ↑

[2] Огледалото, което е неговият Първи Двигател — което движи този свят: освен осемте небесни сфери (за Луна, Меркурий, Венера, Слънце, Марс, Юпитер, Сатурн и неподвижните звезди) била разглеждана и девета сфера, която не съдържала звезди, а играела ролята на *primum mobile* (първи двигател), т.е. осигурявала небесното движение. — Б.пр. ↑

[3] *Exit* (лат.) — излиза (театрална ремарка, с която се посочва, че действащото лице напуска сцената). — Б.пр. ↑

[4] **Никола Мулине дю Парк** (поч. преди 1625) — френски адвокат, автор на няколко романа. — Б.пр. ↑

[5] *Неподвижните звезди* — звездите, за разлика от блуждаещите звезди — планетите. — Б.пр. ↑

[6] ... човешки род, задоволи се с *quia* — цитат от *Божествена комедия* на Данте (превод Иван Иванов, Любен Любенов). *Quia* (лат.) — защото; през средновековието означавало „що“; смисълът е: задоволи се със знанието за съществуващото, без да се опитваш да проумееш причините за нещата. — Б.пр. ↑

[7] *ab opere cessare* (лат.) — да прекъсне делото си. — Б.пр. ↑

[8] *une heure après la mort...* (фр.) — час подир смъртта душата отлетяла ще бъде туй, що час преди живота тя била е. — Б.пр. ↑

15.

ЧАСОВНИЦИ (НЯКОИ Е МАХАЛО)^[1]

Мисля, че затова от поне сто страници говоря за толкова премеждия, предшестващи изхвърлянето му на *Дафна*, а на *Дафна* не правя да се случи нищо. Ако дните на борда на един необитаем кораб са празни, то не мога да бъда винен аз, тъй като още не е речено дали тази история си струва труда да бъде пренаписана, нито Роберто. Него най-много бихме могли да укорим, че е употребил цял ден (от едно на друго сме едва на трийсетина часа, откакто бе установил, че са му откраднали яйцата), за да пропъди мисълта за единственото нещо, способно да услади престоя му. Както щеше да му стане ясно съвсем скоро, беше излишно да смята *Дафна* за толкова безобидна. На този флейт обикаляше — или дебнеше в засада — някой или нещо, което не беше само той. И на кораба беше немислима обсадата в чист вид. Врагът беше у дома.

Трябва да го е заподозрял още в нощта на картографското си съвкупление. Съвземайки се, бе изпитал жажда, каната беше празна и бе отишъл да потърси буре с вода. Онези, които беше наредил да събират дъждовната вода, бяха тежки, но имаше и по-малки в склада. Слезе, взе първото, което му попадна подръка — разсъждавайки по-късно, стигна до увереността, че е било прекалено подръка — и като се върна в стаичката, го сложи на масата и се залепи на канелката.

Не беше вода — кашляйки, осъзна, че буренцето съдържаше ракия. Не можеше да определи каква, но като добър селянин можеше да каже, че не беше винена. Житието не му се стори неприятно и той се поувлече, внезапно развеселен. Не му дойде наум, че ако буренцата в килера бяха все от тоя вид, би следвало да се разтревожи за запасите си от чиста вода. Не се запита и как така втората вечер бе наточил от първото буренце от провизиите и го бе намерил пълно със сладка вода. Едва по-късно стигна до убеждението, че Някой беше заложил —

после — коварния дар така, че той да грабне него най-напред. Някой, който искаше да го доведе до упоение, за да го държи в своя власт. Но ако планът беше такъв, Роберто му откликна с преголямо въодушевление. Не мисля, че е изпил кой знае колко, ала за такъв катехумен като него и няколко чашки бяха даже в повече.

От целия по-нататъшен разказ се налага заключението, че Роберто е изживял по-сетнешните събития в състояние на опиянение и че така е щял да прави и през идните дни.

Както подобава на пияните, заспа, но измъчван от още по-силна жажда. В лепкавия сън в ума му се връщаше една последна картина от Казале. Преди да замине, бе отишъл да се сбогува с отец Емануеле и го бе заварил да разглобява и опакова своята поетическа машина, за да се завърне в Торино. Но след като се бе разделил с отец Емануеле, се бе натъкнал на колите, на които испанците и имперските войници накамаряха частите на обсадните си машини.

Тези зъбчати колела населяваха сега съня му: чуваше скърцане на запирки, стържене на оси — и бяха шумове, които този път не можеше да е произвел вятърът, тъй като морето беше замряло в неподвижност. Подразнен като човек, който на пробуждане сънува, че сънува, се насили да отвори очи, но не престана да чува шума, който идеше или изпод палубата, или от трюма.

Надигна се с тежко главоболие. За цяр не му хрумна нищо по-добро от това да се залепи пак за буренцето; когато се отлепи, беше по-зле отпреди. Въръжи се след множество неуспешни опити да затъкне ножа в колана, прекръсти се веднъж, дважд, трижд и олюлявайки се, тръгна да слиза.

Под него, вече знаеше, беше рулят. Спусна се още надолу, до края на трапа: ако се насочеше към носа, щеше да влезе в разсадника. По посока на кърмата имаше една заключена врата, която още не беше насилил. Оттам се донасяше сега гръмко, многогласно и неравно тракане, сякаш наслаждане на множество ритми, сред които можеше да различи не щеш ли тик-тик, не щеш ли ток-ток и так-так, но цялостното впечатление беше като от едно титикететок-такатакете-тик. Сякаш зад тази врата имаше легион оси и стършели и всичките летяха бясно по разни траектории, блъскаха се в стените и отскачаха едни от други. Дотолкова, че се побоя да отвори, страхувайки се да не бъде връхлетян от пощръклелите атоми на този кошер.

След много двоумение се реши. Вдигна приклада на пушката, изби катинара и влезе.

Помещението се осветяваше от друг оръдеен порт и приютяваше часовници.

Часовници. Водни часовници, пясъчни часовници, слънчеви часовници, наредени край стените, но най-вече механични часовници, поставени върху разни полици и скринове, часовници, движени от бавното спускане на тежести и противотежести, от колела, които захапваха други колела, а те пък още други, докато последното не прихапваше двете нееднакви лопатки на отвесна пръчица, принуждавайки ги да извършват две полузавъртания в противоположни посоки, така че в това си непристойно кълчене тя да задвижи като балансир един водоравен лост, скачен с горния ѝ край; часовници с пружина, където коноид с нарези развиваше верижка, теглена от кръговото движение на буренце, което я придърпваше брънка по брънка.

Някои от тези часовници потуляха механизмите си под външност от поръждавели орнаменти и разядени произведения на резбарството, откривайки само бавното движение на стрелките си; но повечето излагаха на показ озъбената си железария и напомняха за онези танци на Смъртта, в които единственото живо нещо са ухилените скелети, размахали косата на Времето.

Всички тези машини бяха в действие — по-големите клепсидри, които още жвакаха пясък, по-малките, вече почти пълни в долната половина, а останалото беше едно скърцане на зъби, едно астматично дъвкотене.

На оногова, който влизаше за първи път, трябва да се е струвало, че пороят от часовници продължава до безкрай: дъното на стаичката беше покрито с платно, което изобразяваше низ от стаи, обитавани единствено от други часовници. Ала и да се отърсеше от магията и да загледаше само часовниците, така да се каже, от плът и кръв, имаше от какво да се изуми.

Може да ви се струва невероятно — на вас, които четете от разстояние, — но ако на безлюден кораб един корабокрушенец, обвит в ракиени пари, намери сто часовници, които да разказват почти в съзвучие историята на неговото нескончаемо време, той мисли най-напред за историята, а не за автора ѝ. Така направи и Роберто,

разглеждайки една по една тези играчки, залъгалки за старческото му юношество на осъден на най-дълга смърт.

Гърмът от небето дойде после, както пише Роберто, когато, изплувайки от кошмара, се предаде пред необходимостта да намери причината му. Ако часовниците вървяха, някой трябва да ги беше задвижил: въпреки че ходът им беше замислен да трае дълго, ако бяха курдисани преди неговото идване, щеше вече да ги е чул, когато беше минавал покрай вратата.

Да се отнасяше за един-единствен механизъм, можеше да сметне, че е бил нагласен да заработи и е трябвало само някой да му даде начален тласък; тласъкът можеше да е дошъл от някое полюшване на кораба или някоя морска птица, влязла през отвора и кацнала на този лост или на онази манивела, пораждайки поредица механични действия. Не залюлява ли понякога силният вятър камбаните, не е ли бивало да отскачат назад мандала, които не са били бутнати напред до края на техния ход?

Но никоя птица не може да задвижи само с един тласък десетки часовници. Не. Дали беше съществувал Феранте или не, беше едно, но Натрапник на кораба имаше.

Той беше влязъл в това скривалище и беше задействал неговите механизми. По каква причина го бе направил, беше първият въпрос, но по-малко настойчивият. Вторият беше къде се бе спотаил.

Трябваше значи да се слезе в трюма: Роберто си казваше, че повече не може да избягва да го стори, но както си повтаряше твърдото си намерение, така отлагаше изпълнението му. Разбра, че не е съвсем на себе си, качи се на палубата да намокри главата си с дъждовна вода и с поизбистрен ум седна да разсъждава над самоличността на Натрапника.

Не можеше да е някой дивак, дошъл от Острова, нито пък оцелял моряк, който би направил всичко (би го нападнал посред бял ден, би се опитал да го убие нощя, би молил за милост), само не и да храни пилета и навива механизми. На *Дафна* значи се криеше човек мирен и книжовен, може би обитателят на каютата с картите. Тогава — щом го имаше и го имаше преди него — беше Натрапник в Правото си. Хубавата антитеза обаче не уталожваше ядната тревога на Роберто.

Ако Натрапникът беше в Правото си, защо се криеше? От страх пред кривия Роберто? И щом се криеше, защо правеше явно

присъствието си, устройвайки часовия концерт? Дали не беше човек с извратен ум, който се боеше от него и неспособен да се изправи насреща му, искаше да го погуби, като го докара до лудост? Но защо го правеше? Та нали, също толкова корабкрушенец на този ръкотворен остров, можеше да извлече само полза от съюзничеството на един другар по злочестие? Може би, каза си по-нататък Роберто, *Дафна* криеше още тайни, които Онзи не искаше да разбули пред никого.

Злато значи, и диаманти, и всичките богатства на Terra Incognita или на Соломоновите острови, за които му беше говорил Колбер...

Тъкмо при споменаването на Соломоновите острови Роберто бе осенен сякаш от прозрение. Ами да, часовниците! Какво правеха толкова часовници на кораб, плаващ из морета, където утринта и вечерта се определят от хода на слънцето, а друго не е потребно да се знае? Натрапникът беше дошъл чак на този далечен паралел, за да търси и той, както доктор Бърд, *el Punto Fijo*^[2]!

Положително беше така. По някакво невъобразимо стечение Роберто, който беше потеглил от Холандия, за да следи като шпионин на кардинала тайните маневри на един англичанин, плаващ почти нелегално на холандски кораб, за да търси *el Punto fijo*, се озоваваше сега на кораба (холандски) на Друг, кой знае от коя страна, погълнат от преследването на същата тайна.

---

[1] *Часовници (някои с махало)* — Христиан Хюйгенс, *Horologium Oscillatorium*. Всъщност нидерландският учен изобретява първия часовник с махало в 1657, а го описва в споменатия труд в 1658. От друга страна, в 1641, малко преди смъртта на Галилей, по негови указания е направен чертеж на часовник с махало; запазен е обаче само чертеж, а несъвършен махален часовник по Галилей е изготвен едва десет години след смъртта му. — Б.пр. ↑

[2] *El Punto Fijo* (исп.) — Неподвижната точка. — Б.пр. ↑

16.

СЛОВО ЗА СИМПАТИКОВИЯ ПРАХ^[1]

Как се беше забъркал в тази каша?

Роберто открива твърде малко за годините, изтекли между завръщането му в Ла Грива и влизането му в парижкото общество. От пръснати тук-там следи става ясно, че е останал да помага на майка си до прага на своите двацет години, в неохотни препирни с управителите за сеитби и жътви. Веднага щом майка му последвала съпруга си в гроба, Роберто открил, че е вече чужд на този свят. Тогава и трябва да е поверил владението на някой роднина, осигурявайки си солидна рента, и да е тръгнал да обикаля света.

Поддържал е още кореспонденция с някой познат от Казале и той го е подтикнал да разшири познанията си. Не зная как се е озовал в Екс-ан-Прованс, но очевидно е бил там, след като си спомня с признателност за двете години, прекарани у някакъв местен благородник, сведущ във всякоя наука, с библиотека, богата не само на книги, а и на предмети на изкуството, древни паметници и препарирани животни. Тъкмо у домакина си от Екс ще да се е запознал и с онзи свой учител, когото споменава всякога с предана почит като Каноника от Дин, а някой път като *le doux pretre*^[2]. С негови именно препоръчителни писма на неуточнена дата стъпил най-сетне в Париж.

Тук влязъл веднага във връзка с приятелите на Каноника и бил допуснат в едно от най-изтъкнатите места в града. Споменава често някакво студио на братя Дюпюи и си го спомня като място, където всеки следобед неговият ум се отварял все повече в тоя досег с учени мъже. Но намирам по някоя дума и за други кабинети, които е посещавал по онова време, богати на колекции от медали, ножове от Турция, ахатови камъни, математически рядкости, раковини от Индиите...

На кой кръстопът се е въртял през щастливия април (или може би май) на годините си, ни казват честите цитати из напътствия, които на нас ни изглеждат несъзвучни. Прекарвал дните си да се учи от Каноника как може човек да си въобрази един свят, изграден от атоми, в съгласие с учението на Епикур, и при все това пожелан и управляван от Божието провидение; но, теглен от същата любов към Епикур, посвещавал вечерите на приятели, които наричали себе си епикурейци и умеели да редуват дискусиите върху вечността на света с посещенията при красиви и недотама добродетелни дами.

Споменава често група другари безгрижни, ала не и невежи на двайсет години в онова, което мнозина биха се гордели да знаят на петдесет — Линиер, Шапел, Дасуси, мъдрец и поет, който обикалял с лютня през рамо, Поклен, който превеждал Лукреций, но мечтаел да стане автор на бурлески, Ерколе Савиниано, който се бил сражавал храбро при обсадата на Арас, съчинявал обяснения в любов за въображаеми любовници, демонстрирал галювна интимност с млади благородници и се хвалел, че си е спечелил от тях италианската болест; в същото време обаче вземал на подбив свой другар по разпътство „qui se plasoit a l’amour des masles“^[3] и обяснявал насмешливо, че трябвало да му се прости поради неговата стеснителност, която все го карала да се крие зад гърбовете на приятелите си.

Чувствайки се приет в общество на силни духове, Роберто ставал ако не мъж сведущ, то презрител на невежеството, което уличавал както у благородниците при двора, така и у някои забогатели буржоа, които държали на явен показ празни кутии, подвързани с левантински марокен, с имената на най-добрите автори, отпечатани със златни букви на гърба.

Накратко, влязъл в кръга на онези *honnêtes gens*^[4], които макар да произхождали не от *noblesse de sang*, а от *noblesse de robe*^[5], съставлявали солта на този свят. Но бил млад, жадуващ нови преживявания, и въпреки ерудитските си другарства и либертинските си набези не останал безчувствен към чара на благородничеството.

Колко дълго се бе прехласвал отвън, разхождайки се вечер по улица Сен-Тома-дю-Лувр, по двореца Рамбуйе с неговата красива

фасада, модулирана от корнизи, фризове, архитрави и пиластри в една игра на червени тухли, бял камък и тъмни шисти!

Гледаше грейналите прозорци, виждаше гостите да влизат, представяше си вече прославената красота на вътрешната градина, рисуваше във въображението си залите на този малък двор, който цял Париж величаеше, учреден от една жена с вкус — за нея бе лишен от изисканост другият двор, подвластен на каприза на един крал, неспособен да оцени изяществата на духа.

Най-сетне Роберто се бе догадил, че като италианец би се ползвал все пак с известно благоразположение в дома на дама, родена от майка римлянка, с потекло по-древно от самия Рим, възлизащо до някогашен род от Алба Лонга^[6]. Неслучайно петнайсетина години преди това като почетен гост в този дом кавалерът Марино^[7] бе показал на французите пътищата на новата поезия, предопределена да затъмни изкуството на древните.

Бе сполучил да му се отворят вратите на този храм на елегантността и интелекта, на благородници и *précieuses*^[8] (както тогава се казваше), знаещи без педантизъм, галантни без волнодумие, весели без вулгарност, пуристи без комичност. Роберто се чувстваше свободно в тази среда: струваше му се, че му се позволява да диша въздуха на големия град и на двора, без да трябва да се покорява на онези предписания на благоразумието, които му бе втълпявал в Казале господин Де Саласар. От него не се искаше да се нагажда към волята на някой властник, а да отстоява своята различност. Не да лицемери, а да мери ръст — макар и съблюдавайки някои правила на добрия вкус — с люде превишаващи го. Не се искаше да засвидетелства угодничество, а дързост, да изявява дарбите си в учтивия и изискан разговор и да умее да изказва с лекота дълбоки мисли... Не се чувстваше слуга, а участник в дуел, от когото се изискваше едно изцяло умствено безстрашие.

Възпитаваше се да избягва предвзетостта, да си служи във всяко нещо с ловкостта да скрива похвата и усилието, така че всичко, което правеше или казваше, да изглежда като спонтанен дар; стремеше се да стане майстор в онова, което в Италия наричаха небрежна естественост, а в Испания — *despejo*^[9].

Свикнал с ухаещите на лавандула простори на Ла Грива, сега, влизайки в двореца на Артенис, Роберто се движеше сред салони, из

които винаги се носеше ароматът на безброй цветници, като да беше все пролет. Малкото аристократични домове, които беше виждал, се състояха от стаи, принесени в жертва на централно стълбище; у Артенис на стълбите бе отреден един ъгъл в дъното на вътрешния двор, та да може всичко останало да бъде низ от зали и салони, с високи врати и прозорци, разположени едни срещу други; стаите не бяха все тягостно червени или с цвят на щавена кожа, а в различни багри, и *la Chambre Bleue*^[10] на Домакинята беше със стени, покрити с тъкани в този цвят, гарнирани със злато и сребро.

Артенис приемаше приятели, полегнала в стаята си, между паравани и дебели тапицерии, за да предпазва гостите си от студа: самата тя не понасяше нито светлината на слънцето, нито жарта на мангалите. Огънят и дневната светлина сгорещяваха кръвта във вените ѝ и ѝ причиняваха загуба на свят. Веднъж бяха забравили един мангал под леглото ѝ и бе получила червен вятър. Приличаше на онези цветя, които, за да запазят свежестта си, не искат да са нито все на светлина, нито все на сянка, и градинарите трябва да им устройват специален сезон. Здравна, Артенис приемаше на легло, с крака, увити в чувал от меча кожа, и се накачулваше с толкова нощни шапчици, та духовито отбелязваше, че оглушавала на Свети Мартин^[11] и възвръщала слуха си на Великден.

И все пак, макар и вече не млада, тази Домакиня беше самото олицетворение на изяществото, едра и добре сложена, с възхитителни черти на лицето. Невъзможно беше да се опише светлината на нейните очи, която не внушаваше непристойни мисли, а вдъхваше любов, примесена с трепет, пречиствайки сърцата, които бе разпалила.

В онези зали Домакинята ръководеше, без да се натрапва, беседи върху приятелството или върху любовта; но със същата лекота се засягаха въпроси на морала, политиката, философията. Роберто откриваше достойнствата на другия пол в техните най-прелестни проявления, боготвореше отдалеч недостижими принцеси, красивата Мадмоазел Поле с гордата ѝ грива, която всички наричаха „*la Lionne*“^[12], и дами, съумели да съчетаят красотата с онзи дух, който стародавните Академии признаваха само на мъжете.

След няколко години в тази школа беше готов да срещне Синьората.

Видя я за първи път една вечер, когато му се яви в тъмни одежди, забулена като целомъдрена Луна, която се крие зад атлаза на облаците. *Le bruit*^[13], тази едничка форма, която в парижкото общество служеше за истина, му каза за нея неща противоречиви: че преживявала жестоко вдовство, но не откъм съпруг, а откъм любовник, и парадирала с тази загуба, за да утвърди пълновластието си над изгубеното благо. Някой му бе пошушнал, че криела лицето си, защото била прекрасна египтянка, дошла от Морея^[14].

Каквато и да беше истината, само при прошумоляването на дрехата ѝ, при лекото преминаване на стъпките ѝ, при тайнствеността на скритото ѝ лице сърцето на Роберто бе нейно. Озаряваше се от тази лъчиста тъма, представяше си я като утриннобяла птица на нощта, тръпнеше пред чудото, по силата на което светлината помръкваше и мракът заискряваше, мастилото ставаше мляко, абаносът — слонова кост. Ониксът просвятваше в косите ѝ, ефирната тъкан, която откриваше, забулвайки, контурите на лицето и тялото ѝ, имаше сребрилата чернота на звездите.

Но внезапно, и още същата онази вечер на първата среща, воалът бе паднал за миг от челото ѝ и той бе успял да зърне под този лунен сърп сияйната бездна на очите ѝ. Две любящи сърца, които се поглеждат, казват повече, отколкото биха могли да изрекат за цял ден всички езици във вселената — се бе поласкал Роберто, сигурен, че тя го беше погледнала, и че поглеждайки го, го беше видяла. И когато се бе прибрал у дома, ѝ бе писал.

Синьора,

Огънят, с който ме изгорихте, издъхва тъй тежък дим, че не ще можете да отречете да сте била заслепена от него, криейки се зад почернели пари. Едничко могъществото на Вашия поглед ме накара да изпусна из ръце оръжията на гордостта и ме хвърли в копнеж да поискате живота ми. И колко аз самият спомогнах за победата Ви, аз, който влязох в сражение като оногова, що желае да бъде победен, откривайки за вашия пристъп най-беззащитната част на тялото си, едно сърце, което изплакваше кървави сълзи — доказателство, че вече сте били лишени от вода моя дом, та

да го направите плячка на пожара, лумнал от искрата на Вашето при това тъй кратко внимание.

Бе намерил писмото така великолепно вдъхновено от предписанията на аристотеловската машина на отец Емануеле, така пригодно да разкрие на Синьората природата на единственото същество, способно на толкова нежност, че не сметна за необходимо да го подписва. Още не знаеше, че скъпоценните колекционираха любовни писма като панделки и брошки, по-заинтригувани от стилните фигури, отколкото от автора им.

Не получи през следващите седмици и месеци ни помен от отговор. Синьората междувременно се бе разделила отпърво с тъмното облекло, после с воала, и най-сетне му се бе показала в белотата на своята не мавърска кожа, с русите си коси, в триумфа на вече не уклончивите си зеници, прозорци на Аврора.

Но сега, когато можеше свободно да среща погледите ѝ, знаеше, че ги улавя, докато се отправяха другиму; блаженстваше от музиката на думи, които не бяха предназначени за него. Можеше да живее само в нейната светлина, но беше осъден да остане в конуса сянка на друго тяло, което поглъщаше лъчите ѝ.

Една вечер бе изкопчил името ѝ, дочувайки някой да я назовава Лилия; това положително беше нейното скъпоценно име на скъпоценна, и той добре знаеше, че тези имена се даваха на игра: самата маркиза бе наречена Артенис по анаграма на истинското ѝ име, Катерин — но се говореше, че майсторите на тази *ars combinatoria*, Ракан и Малерб, са изковали още Ерасент и Каренте^[15]. И все пак сметна, че Лилия, а не друго име можеше да бъде дадено на неговата Синьора, наистина лилийна в уханната си белота.

От този миг Синьората бе за него Лилия; на Лилия посвещаваха любовни стихове, които после веднага унищожаваше от страх, че са неравностойна почит: *О, най-нежна Лилия,/ едва откъснах цвят и те изгубих!/ Нима не скланяш да те видя пак?/ Аз следвам те, ти бягаш,/ мълвя ти, ти мълчиш...* Но не ѝ мълвеше, освен с поглед, изпълнен с крамолна любов, защото колкото повече човек люби, толкова по-склонен е към ожесточение, сещайки тръпки на студен огън, възбуден от болестно здраве, с душа, лека като оловно перо, попарена от

свидната горчилка на любов без обич; и продължаваше да пише писма, които изпращаше без подпис на Синьората, и стихове за Лилия, които запазваше ревниво за себе си и препрочиташе всеки ден.

Пишейки (и не изпращайки) *Лилия, Лилия, де си? Де да те диря?/ Лилия, блясък небесен,/ дойде в едничък миг/ да порaziш, да отлетиш, умножаваше нейните присъствия. Проследявайки я нощем, когато тя се прибираше у дома с камериерката си (в най-мрачни лесове,/ по най-мрачни пътеки/ пак радост е да следвам, и макар напразно/ на лекото краче убягващите стъпки...),* бе открил къде живее. Притайваше се в засада край онзи дом в часа на дневната разходка и тръгваше подире ѝ, щом тя излезеше. След няколко месеца можеше да повтори наизуст деня и часа, в който бе променила прическата си (възпяваше онези скъпи примки за душата, които се виеха по ясното чело като лъстиви змийчета), и си спомняше вълшебния април, когато бе сложила за първи път една пелерина с цвят на жълтуга, която ѝ придаваше игривия летеж на слънчева птичка, докато вървеше в първия пролетен вятър.

Понякога, след като я проследеше като шпионин, се връщаше в лудешки бяг по стъпките си, обикаляше карето и забавяше крачка едва когато да свие зад ъгъла, на който сякаш случайно, щеше да я види отпреде си; тогава я пресрещаше с трепетен поздрав. Тя му се усмихваше дискретно, изненадана от съпадението, и го даряваше щедро с бегло кимване, както изискваше благоприличието. Той оставаше насред улицата като солен стълб, изпръскан с вода от минаващите карети, сразен от тази любовна битка.

В разстояние на много месеци Роберто бе успял да нагласи цели пет такива победи: терзаеше се над всяка, като да беше първата и последната, и убеждаваше сам себе си, че при тази си честота не ще да бяха плод на случая и че може би не той, а тя бе подучила жребия.

Ромео на изплъзваща се светиня, менлив влюбен, искаше да бъде вятърът, който развяваше косите ѝ, утринната вода, която целуваше тялото ѝ, дрехата, която я галеше нощем, книгата, която тя галеше през деня, ръкавицата, която сгръваше ръката ѝ, огледалото, което можеше да я съзерцава във всяка поза... Веднъж научи, че са ѝ подарили катеричка, и се сънува като любопитно животинче, което под нейните ласки завираше невинна муцунка между девичите гърди, докато с опашка милваше бузата ѝ.

Смущаваше се от дързостта, към която неговата жар го тласкаше, изливаше нецеломъдрие и угризение в неспокойни стихове, после си казваше, че изисканият мъж може да бъде влюбен като луд, но не като глупак. Съдбата му на любовник щеше да се реши само когато дадеше доказателство за духовитост в Синия салон. Като новак в галантните ритуали бе разбрал, че една скъпоценна се завладява единствено чрез словото. Така че слушаше салонните беседи, в които благородниците се впускаха като в турнир, но не се чувстваше още готов.

Сближаването с ерудитите от студиото Дюпюи му подсказа как началата на новата наука, още непознати в обществото, можеха да се превърнат в метафори на сърдечни пориви. А срещата с господин Д'Игби го вдъхнови за речта, която щеше да го доведе до гибел.

Господин Д'Игби — или така поне го наричаха в Париж — беше англичанин, с когото се бе запознал първо у Дюпюи и после бе срещнал отново в един салон.

Не бяха изминали три петилетия, откакто херцог Дьо Букенкан^[16] беше показал, че един англичанин може да носи *le roman en teste*^[17] и да е способен на възвишени безумства: бяха му казали, че има във Франция кралица красива и горда, и на този блян бе посветил живота си до смърт, живеейки дълго време на кораб, където бе издигнал олтар на любимата. Когато се бе разчуло, че дузина години преди това Д'Игби, и тъкмо по възложение на Букенкан, е водил корсарска война срещу Испания, вселената на скъпоценните го бе намерила за очарователен.

Колкото до обкръжението на братята Дюпюи, то в него англичаните не се ползваха с популярност: отъждествяваха ги с личности като Robertus a Fluctibus, Medicinae Doctor, Eques Auratus u Armiger Oxoniensis^[18], срещу когото бяха изписани множество пасквили, заклинащи прекомерното му упование в окултните действия на природата. В същото това обкръжение обаче се приемаше обсебен духовник като господин Гафарел^[19], който, що се отнася до вярване в нечувани чудатости, не отстъпваше на никой британец. От друга страна, Д'Игби се бе показал способен да дискутира с голяма начетеност въпроса за необходимостта от Празното пространство — в кръжец от натурфилософи, гледащи с ужас на всеки, който загатнеше ужас от Празното пространство.

Авторитетът му може и да беше донякъде понакърнен сред онези благороднички, на които бе препоръчал крем за разкрасяване собствено изобретение, причинил мехури на една от дамите, а някой бе измърморил, че година-две преди това обичната му съпруга Венеция направо се споминала вследствие на някаква негова отвара от пепелянки. Но положително се касаеше за злословия на завистници, засегнати от разискванията върху други негови церове против бъбречни камъни на основата на течност от кравешки лайна и диви зайци, разкъсани от хрътки. Подобни разговори не можеха да срещнат горещо приветствие в среди, където за беседите с дамите се подбираха надлежно думи, които да не съдържат срички с макар и смътно неприлично звучене.

Веднъж в един салон Д'Игби бе изрецитирал няколко стиха на някакъв поет от неговите земи:

*Душите ни, единство свято,
не се разкъсват в таз раздяла,
а ще се стелят като злато,
ковано тънко до премала.*

*Те две са, колкото са две
и рамената на пергела —
духът ми в кръг край теб снове,
а ти към мен си се навела.*

*И все във центъра стоиш,
когато надалеч блуждая,
и пътя ми с лице следиш
до връщането ми накрая.*

*С теб, твърдо рамо в свят менлив,
намирам дирята си точна;
кръгът ми стана устойчив
и свършва там, където почна.^[20]*

Роберто го бе слушал с поглед, вперен в Лилия, която му бе обърнала гръб, и бе решил, че за нея ще бъде навеки другото рамо на пергела и че трябва да научи английски, за да прочете други неща от този поет, който изразяваше така добре неговите трепети. По онова време никому в Париж не би хрумнало да учи един толкова варварски език, но изпрацвайки Д'Игби до странноприемницата му, Роберто бе разбрал, че той изпитва затруднение да се изразява на добър италиански, макар да беше пътешествал из Полуострова, и се чувства унижен, че не владее достатъчно един език, необходим на всеки образован човек. Бяха решили да се сближат и да се направят един другото сладкодумни всеки на родната си реч.

Така се бе родило здраво приятелство между Роберто и този мъж, който се бе оказал извор на медицински и природни познания.

Бе имал ужасно детство. Баща му бил замесен в Барутния заговор^[21] и екзекутиран. По необикновено съвпадение — или може би оправдано следствие от неведоми пориви на душата — Д'Игби щял да посвети живота си на размишлението над друг един прах^[22]. Беше пътешествал много, най-напред осем години из Испания, после три из Италия, където — друго съвпадение — се бе запознал с кармелита наставник на Роберто.

Д'Игби беше също, както повеляваха корсарските му уклони, отличен шпагист и в течение на няколко дни щеше да се забавлява да се фехтува с Роберто. Този ден с тях беше и един мускетар, който бе взел да мери сили с един знаменосец от ротата на кадетите; беше на игра и фехтувачите много внимаваха, но по някое време мускетарят понечи с прекомерен плам да нанесе точното попадение, принуждавайки противника да реагира със сечащ удар, и бе ранен доста лошо в ръката.

Д'Игби веднага го превърза с един от жартиерите му, за да държи затворени вените, но няколко дни по-късно раната заплашваше да гангренияса и хирургът каза, че ръката трябва да се отреже.

Тогаваше именно Д'Игби предложи услугите си, като обаче предупреди, че биха могли да го сметнат за шарлатанин, и помоли всички да му се доверят. Мускетарят, който вече не знаеше на кой светец да се кланя, отвърна с една испанска поговорка: „Nagase el milagro, у hágalo Mahoma.“^[23]

Д'Игби му поиска тогава парче плат, на което да има кръв от раната, и мускетарят му даде една кърпа, която до предния ден му беше служила за превръзка. Д'Игби накара да му донесат леген с вода, изсипа в него витриолов прах и бързо го разтвори. После натопи превръзката в съдината. Внезапно мускетарят, който междуременно се беше разсеял, потрепера, улавяйки се за ранената ръка; и каза, че паренето отведнъж престанало и дори изпитал усещане за разхлада върху язвата.

— Добре — кимна Д'Игби, — сега остава само да поддържате раната чиста, като я промивате всеки ден с вода и сол, така че да може да приема подходящото влияние. А аз ще излагам легена през деня на прозореца, а нощем в ъгъла край камината, за да бъде все на умерена температура.

Тъй като Роберто приписваше внезапното подобрене на някаква друга причина, Д'Игби със заговорническа усмивка взе превръзката и я изсуши на камината; мускетарят веднага поднови стенанията си, така че се наложи да накваси пак кърпата в разтвора.

Раната на мускетаря оздравя за седмица.

Струва ми се, че в епоха, когато дезинфекциите са били претрупвана работа, самият факт на ежедневното промиване на раната вече е бил достатъчна причина за изцеление, но не можем да упрекваме Роберто, че употреби следващите дни да разпитва приятеля си относно това лечение; освен всичко то му напомняше почина на кармелита, който познаваше от детството си. Само че кармелитът беше посипал праха върху оръжието, причинило злината.

— Действително — отвърна Д'Игби — диспутът около *unguentum armarium* продължава вече от много време, а пръв е заговорил за това великият Парацелз. Някои използват мазен мехлем и смятат, че неговото действие се упражнява по-добре върху оръжието. Но, както разбирате, оръжието, нанесло раната, или кърпата, която я е превързвала, са едно и също нещо, защото препаратът трябва да се приложи там, където има следи от кръвта на ранения. Виждайки, че се обработва оръжието, за да се изцерят последиците от удара, мнозина са мислили за някакво магическо действие, докато моят Симпатиков Прах се основава на операциите на природата!

— Защо Симпатиков Прах?

— И тук името би могло да въведе в заблуждение. Мнозина са говорили за сходство или симпатия, която свързвала нещата помежду им. Агрипа^[24] казва, че за да разбудим мощта на някое светило, трябва да се отнесем към нещата, които са подобни нему и следователно приемат неговото влияние. И нарича симпатия това взаимно привличане на нещата помежду им. Както с катран, сяра и масло се подготвя дървото да приеме пламъка, така при прилагането на неща, съобразни с операцията и със светилото, една особена благодат прониква материята, предразположена правилно посредством душата на света. За да се повлияе на слънцето, следователно би трябвало да се въздейства върху златото, слънчево по естеството си, и върху онези растения, които се обръщат към слънцето, или които свиват или затварят листата си при заник, за да ги разтворят пак при изгрев, като копривката, божура, жълтеничето. Но това са измишльотини, подобна аналогия не е достатъчна да обясни действията на природата.

Д'Игби посвети Роберто в своята тайна. Всемирът, сиреч сферата на въздуха, е пълен със светлина, а светлината е субстанция материална и телесна — представа, която Роберто прие с готовност, тъй като в студиото Дюпюи беше чувал, че и светлината не е нищо друго освен много фин прах от атоми.

— Очевидно е — казваше Д'Игби, — че светлината, излизайки непрестанно от слънцето и устремявайки се с голяма скорост на всички страни по прави линии, там, където срещне препятствие по пътя си поради противопоставянето на твърди и непрозрачни тела, се отразява *ad angulos aequales*^[25] и поема в друга посока, докато не се отклони на друга страна поради срещата с друго твърдо тяло, и така продължава, докато угасне. Както в играта на топка^[26], когато топката, запратена към стената, отскача от нея към отсрещната стена, а често извършва и пълна обиколка, като се връща на мястото, от което е тръгнала. А какво става, когато светлината падне върху едно тяло? Лъчите отскачат от него, откъсвайки при това атоми, малки частици, както топката може да отнесе със себе си част от прясната мазилка на стената. И тъй като тези атоми са образувани от четирите Елемента, светлината със своята топлина поема лепкавите части и ги отнася надалеч. Нека бъде доказателство това, че ако речете да изсушите влажна кърпа на огъня, ще видите, че лъчите, които кърпата отразява, носят със себе си нещо като водна мъгла. Тези блуждаещи атоми са

като конници, възседнали крилати жребци, които скитат из пространството, докато слънцето на заник не им отнеме Пегасите и не ги остави без коне. И тогава те политат вкупом пак към земята, от която произхождат. Но тези явления се получават не само със светлината, а също например и с вятъра, който не е нищо друго освен поток от сходни атоми, привлечени от земните твърди тела...

— И с дима — подсказа Роберто.

— Разбира се. В Лондон добиват огъня от земни въглища, които идат от Шотландия и съдържат голямо количество летлива, силно разяждаща сол; тази сол, носена от дима, се разпръсква във въздуха и руши стените, леглата и мебелите със светъл цвят. Когато една стая се държи затворена няколко месеца, после се намира вътре черен прах, който покрива всяко нещо, както се вижда бял прах в мелниците и в хлебопекарните. А през пролетта всички цветя поникват мазно мръсни.

— Но как е възможно толкова частици да се разпръсват във въздуха, а тялото, което ги изпуска, да не претърпява никакво намаление?

— Намаление може би има, ще установите това, когато изпарявате вода, но при твърдите тела не го забелязваме, както не го забелязваме при мускуса или при други миризливи вещества. Всяко тяло, колкото и малко да е, може винаги да се раздели на нови части, без да се стигне никога до края на неговото деление. Помислете си за тънкостта на частиците, които се отделят от живото тяло и благодарение на които нашите английски кучета, водени от обонянието си, са в състояние да следват дирята на някое животно. Нима лисицата в края на своя бяг ни изглежда по-малка? Е, именно по силата на тези частици се осъществяват явленията на привличане, които някои славят като Действие от Разстояние, а то не е от разстояние и значи не е магия, а идва от постоянното обращение на атоми. Така е с привличането чрез всмукване, като това на водата или на виното посредством сифон, с привличането на желязото от магнита, или с привличането чрез просмукване, както когато потопите памучна лента в съд, пълен с вода, и оставите да виси във вода голяма част от нея — тогава виждате как водата прехвърля ръба и покапва по земята. А последното привличане е онова, което става посредством огъня: той привлича заобикалящия го въздух заедно с всичките частици, които се

вихрят в него; действайки според природата си, огънят понася със себе си въздуха, който е наоколо му, както водата на реката завлича пръстта от коритото ѝ. И тъй като въздухът е влажен, а огънят — сух, ето че се свързват един с друг. Така че за да заеме мястото на въздуха, отнесен от огъня, трябва от съседство да придойде друг въздух, иначе би възникнала пустота.

— Значи отричате пустотата?

— Ни най-малко. Казвам, че веднага щом се натъкне на такава, природата се стреми да я запълни с атоми — в борба за завладяване на всяка нейна област. Та нали ако не беше така, моят Симпатиков Прах нямаше да действа, както, напротив, ви показва опитът. Огънят предизвиква със своето действие постоянен приток на въздух и божественият Хипократ прочистил от чума цяла провинция, като накарал да запалят навред големи клади. Все така по време на чума се избиват котки, гълъби и други топли животни, които постоянно изпускат духове, за да може въздухът да заеме мястото на духовете, освободени при това изпарение, и да направи така, че чумните атоми да полепнат по перата и козината на тези твари — както хлябът, изваден от пещта, привлича към себе си пяната на бъчвите и променя виното, ако се подържи върху капака на бъчвата. Така става впрочем и ако се изложи на въздуха либра тартарат, подобаващо калциниран и нагрят, който ще даде десет либри хубаво тартарово масло. Лекарят на папа Урбан VIII ми разказа историята на една римска монахиня, която от премногото пости и молитви била тъй сторецила тялото си, че костите ѝ се били съвсем изсушили. Тази вътрешна топлина привличала наистина въздуха, който придобивал телесност в костите, както прави в тартарата, и излизал на мястото, където се намира отходът на телесните води, значи през пикочния мехур, така че клетата светица давала повече от двеста либри урина за двайсет и четири часа — чудо, което всички приемали като доказателство за нейната святост.

— Но ако така всичко привлича всичко, то защо елементите и телата остават разделени, а няма съприкосновение на която и да е сила с друга?

— Проницателен въпрос. Тъй като телата, които имат еднакво тегло, се съединяват по-лесно, и маслото се съединява по-лесно с маслото, отколкото с водата, то следва да заключим, че онова, което скрепява заедно атомите от едно и също естество, е тяхната рядкост

или гъстота — както и философите, с които общувате, чудесно биха могли да ви кажат.

— И ми го казаха, а също и доказаха с разните видове соли, които, както и да ги стриваш или утаяваш, възвръщат все естествената си форма. Обикновената сол се явява винаги в кубове с квадратни страни, селитрата — в колонки с шест страни, а нишадърът — в хексагони с шест върха, като снега.

— Пикочната сол пък образува пентагони, с което господин Дейвидсън обяснява формата на всеки от осемдесетте камъка, открити в мехура на господин Пелетие. Но ако телата със сходна форма са по-склонни да се смесват, то с още по-голямо основание ще се привличат с повече сила от другите. Затова ако си изгорите ръката, ще получите облекчение от страданието, като я подържите малко пред огъня.

— Веднъж, когато един селянин беше ухапан от пепелянка, моят наставник държа върху раната главата на пепелянката...

— Разбира се. Отровата, която се е процеждала към сърцето, се е връщала към основния си източник, където е имало от нея в по-голямо количество. Ако във време на чума си носите в стъкло прах от крастави жаби, или също жива жаба и паяк, или дори арсеник, отровната субстанция ще привлече към себе си заразата от въздуха. А сухият лук ферментира в хамбара, когато този в градината започне да кълни.

— Това обяснява и пощевките на децата: майката силно желае нещо и...

— Тук бих бил по-предпазлив. Понякога сходни явления имат различни причини и човекът на науката не бива да се хваща на всяко суеверие. Но да се върнем на моя прах. Какво е станало, когато подложих за няколко дни на действието на Праха превръзката, изцапана с кръвта на нашия приятел? На първо място слънцето и луната са привлекли от голямо разстояние духовете на кръвта, които са се намирили върху кърпата, благодарение на топлината на средата; и духовете на витриола, които са били в кръвта, не е имало как да не изминат същия път. От друга страна, раната е продължавала да изпуска голямо изобилие от топли и огнени духове, привличайки така околния въздух. Този въздух е привличал друг въздух, а той пък — друг още, и духовете на кръвта и на витриола, разнесени на голямо разстояние, най-сетне са се съединявали с този въздух, който е носел със себе си

други атоми от същата кръв. И така, когато атомите на кръвта — тези от кърпата и тези от язвата — са се срещали, прогонвайки въздуха като ненужен съдружник, и са били привлечани към тяхното най-голямо средоточие — раната, — духовете на витриола, присъединени към тях, са прониквали в плътта.

— А не можехте ли да нанесете витриола направо върху язвата?

— Бих могъл, ако раненият е насреща ми. Но ако е далеч? Да добавим и това, че ако бях нанесъл витриола направо върху язвата, неговата разяждаща сила щеше да я разлюти още повече; а когато бива пренасян от въздуха, той отдава само своята блага и целебна част, способна да укроти кръвта; пак тя се използва и в колирите за очи. — Тук Роберто бе надал ухо, за да направи в бъдеще капитал от тези съвети, което несъмнено обяснява утежняването на недъга му.

— От друга страна — бе додал Д'Игби, — не трябва, разбира се, да се използва обикновеният витриол, както е било обичай някога, та да се причинява повече зло, отколкото добро. Аз се снабдявам с витриол от Кипър, и най-напред го калцинирам на слънце: калцинирането му отнема излишната влага — все едно, че извличам от него наситен бульон; и после калцинирането прави духовете на това вещество пригодни да бъдат пренасяни от въздуха. А накрая добавям и трагант^[27], който затваря по-бързо раната.

Спрях се на онова, което Роберто е научил от Д'Игби, защото откритието е било предопределено да сложи отпечатък върху съдбата му.

Налага се все пак да кажем, за срам на нашия приятел — и той го признава в писмата си, — че бе завладян от цялото това откровение не по причини на природната наука, а пак и все от любов. С други думи, описанието на една вселена, гъмжаща от духове, които се съединяват според влечението си, му се стори алегория на влюбването; и той взе да посещава читални, издирвайки всичко, което можеше да се открие относно оръжейния мехлем, а то по онова време беше вече много; и от много по-много щеше да бъде в подирните години. Подучен от монсиньор Гафарел (на ухо, та да не чуят другите посетители на Дюпюи, които не хващаха твърде вяра на тия работи), четеше *Ars Magnesia* на Кирхер, *Tractatus de magnetica vulnerum curatione* на Гоклений, Фракасторо, *Discursus de unguento armario* на Флъд,

Норлохризма спонгус на Фостър. Градеше се като познавач, за да обърне знанието си в поезия и да може един ден да блесне с красноречие като вестител на всемирната симпатия — там, дето беше постоянно унижаван от чуждото красноречие.

В продължение на много месеци — толкова трябва да беше траяло инатливото му търсене, докато не напредваше и с крачка по пътя на завоеванието — Роберто бе упражнявал своего рода принцип на двойната, дори на множествената истина — идея, която мнозина в Париж смятаха за безразсъдна и благоразумна в същото време. През деня дискутираше върху възможната вечност на материята, а нощта вадеше очите си над съчиненийца, които му обещаваха — макар и под образа на натурална философия — окултни чудеса.

В големите начинания човек трябва да търси не толкова да създава случаите, колкото да се възползва от онези, които му се представят. Една вечер у Артенис, след оживено разискване върху нашумялата *Astrée*^[28], Домакинята бе подканила присъстващите да разсъдят какво общо има между любовта и приятелството. Тогава Роберто бе взел думата, отбелязвайки, че принципът на любовта, била тя между приятели или между любовници, не е разнороден с онзи, по който действа Симпатиковият Прах. При първия признак на интерес бе повторил разказите на Д'Игби, прескачайки само историята с уриниращата светица, после се бе увлякъл в темата, забравяйки приятелството и говорейки само за любовта.

— Любовта се подчинява на същите закони като вятъра, а ветровете са пропити винаги с дъха на местата, от които идат, и ако идат от ливади и градини, могат да ухаят на жасмин или на мента, или на розмарин, и така изпълват мореплавателите с жад да достигнат земята, която им отправя толкова обещания. Така и любовните духове опиват ноздрите на влюбеното сърце (нека простим на Роберто тъй несполучливия троп). Възлюбеното сърце е лютня, която изтръгва съзвучен трепет от струните на друга лютня, както звукът на камбаните действа върху повърхността на реките и ручейте, особено нощем, когато в отсъствието на други шумове се поражда във водата същата тръпка, която се е породила във въздуха. С любящото сърце се случва онова, което става с винения камък, който понякога ухае на розова вода, ако е бил оставен да се разтваря на тъмно в някоя изба в сезона на розите, и въздухът, пълен с розови атоми, превръщайки се

във вода посредством привличането на тартарата, пропива с ухание винения камък. Безсилна е дори жестокостта на любимата. Когато лозята са в цвят, бъчвата с вино ферментира и изхвърля на повърхността свой бял цвят, който трае, докато не опадат цветовете на лозите. Но любящото сърце е по-непоколебимо от виното: покрие ли се с цвят при цъфтежа на възлюбеното сърце, то отглежда своя кълн и след като изворът пресъхне.

Стори му се, че улавя разнежен поглед на Лилия, и продължи:

— Да любиш е като да правиш Лунна Баня. Лъчите, които идват от луната, са тези на слънцето, отразени към нас. Ако се концентрират лъчите на слънцето с огледало, се увеличава тяхната сгорещителна сила. Ако се концентрират лъчите на луната със сребърно легенче, ще се види, че неговото вдлъбнато дъно отразява лъчите ѝ, разхладителни поради росата, която съдържат. Изглежда безсмислено да се миеш в празно легенче: и все пак се озоваваш с навлажнени ръце, и това е безотказен цяр против брадавици.

— Но, господин Дьо ла Грив — бе подхвърлил някой, — любовта не е лек за брадавици!

— О, положително не — бе се съвзел Роберто, вече неудържим, — ала аз дадох примери, които идват от най-нищожните неща, за да ви напомня как и любовта зависи от един прост прах от частици. Или иначе казано, любовта се подчинява на същите закони, които управляват както подлунните, така и небесните тела^[29], само че е най-благородното измежду проявленията на тези закони. Любовта се ражда от погледа и от пръв поглед пламва: а какво друго е виждането, ако не приемане на една светлина, отразена от тялото, което се гледа? Виждайки любимото тяло, моето тяло се прониква от неговата най-добра, най-въздушна част, която посредством канала на очите стига право до сърцето. Да любиш от пръв поглед, следователно означава да пиеш духовете от сърцето на любимата. Когато е съчленявал нашето тяло, Великият Архитект на природата е вложил в него вътрешни духове наместо стражи, та те да донасят откритията си на своя генерал, сиреч на въображението, което е все едно стопанинът на телесното семейство. И ако то бъде поразено от някой обект, се случва онова, което става, когато чуем да свирят виоли: ние носим тяхната мелодия в паметта си и я чуваме дори в съня си. Нашето въображение изгражда едно подобие на този обект, което носи сладост на влюбения,

макар и да го разкъсва при това, именно защото е само подобие. Оттук произтича, че когато човек е изненадан от видението на притегателното същество, той изменя цвета си, изчервява се и пребледнява, според това дали тези служители, каквито са вътрешните духове, отиват бързо или бавно към обекта, за да се върнат после при въображението. Но тези духове не отиват само в мозъка, а направо в сърцето по големия провод, който увлича от него към мозъка жизнените духове и там те се превръщат в животински духове; пак по този провод въображението изпраща в сърцето част от атомите, които е получило от някой външен обект. Тъкмо тези атоми предизвикват кипежа на жизнените духове, които понякога разширяват сърцето, а понякога причиняват секването му.

— Вие ни казвате, господине, че любовта се развива като физическо движение, по начин не различен от този, по който кипва виното; но не ни казвате как така любовта, за разлика от други феномени на материята, е достойнство избирателно. По каква причина значи любовта ни прави роби на едно, а не на друго създание?

— Именно затова изведох достойнствата на любовта до същия принцип като при Симпатиковия Прах, сиреч, че еднакви и със съответстваща форма атоми привличат еднакви атоми! Ако аз поръся с този прах оръжието, ранило Пилад, не бих изцерил раната на Орест. Любовта значи свързва само две същества, които по някакъв начин вече са имали една и съща природа, благороден дух със също толкова благороден дух и прост дух със също толкова прост дух — тъй като се случва да любят и селяците, като пастирките, и ни го показва възхитителната история на господин Д'Юрфе. Любовта разкрива съзвучие между две създания, което е било предначертано още от зората на времената, тъй както Съдбата е била открай време отредила Пирам и Тисба да се слеят в едно-едничко черничево дърво.

— А нещастната любов?

— Аз не вярвам, че има наистина нещастна любов. Има само любов, която още не е достигнала до свършено съзряване, защото по някаква причина възлюбената не е уловила посланието, което струи към нея от очите на любящия. Но любящият до такава степен знае каква природна близост му е била открита, че по силата на вярата си умее да чака, дори цял живот. Той знае, че откровението за двамата и новото единение може да настъпи дори подир смъртта, когато, след

като са се изпарили атомите от всяко от двете тела, които се разлагат в земята, те ще се съберат отново на някое небе. И може би като ранения, който даже без да подозира, че някой посипва с Прах поразилото го оръдие, се радва на ново здраве, колко ли любящи сърца се радват сега на внезапно облекчение на духа, без да знаят, че щастието им е дело на възлюбленото сърце, станало на свой ред любящо, което е дало начало на сливането на сродните атоми.

Трябва да кажа, че цялата тази заплетена алегория се крепи само донякъде и може би Аристотеловската Машина на отец Емануеле би показала нейната неустойчивост. Но онази вечер всички останаха убедени в родството между Праха, който лекува от една болка, и любовта, която, освен че лекува, по-често причинява болка.

Затова и историята на това слово за Симпатиковия Прах и за Любовната Симпатия обикаля в продължение на няколко месеца и може би повече Париж с резултатите, за които ще разкажем.

Затова също и Лилия в края на речта се усмихна пак на Роберто.

Беше усмивка на поздравление, много е да се каже на възхищение, но нищо не е по-естествено от това да вярваме, че сме обичани. Роберто изтълкува усмивката като приемане на всички писма, които ѝ бе писал. Премного привикнал към терзанията на отсъствието, напусна сбирката, заситен от победата. Постъпи зле и впоследствие ще видим причината. Оттогава положително се осмеляваше да заговаря Лилия, но срещаше в отговор все противоположно поведение. Понякога тя прошепваше: „Точно както се каза преди няколко дни.“ Друг път обаче промърморваше: „Та нали бяхте казали нещо съвсем различно.“ Ту пък обещаваеше, изчезвайки: „Но ще поговорим пак, имайте постоянство.“

Роберто не разбираше дали тя поради разсеяност всеки път му приписваше думите и делата на друг, или го предизвикваше с кокетство.

Онова, което предстоеше да му се случи, щеше да го подтикне да съчетае тези редки епизоди в една много по-смущаваща история.

---

[1] Слово за Симпатиковия Прах — *Oratio de pulvere sympathetica*, съчинение на **Сър Кенелм Д'Игби** (1603–1655), английски политически деец, учен, философ и писател, живял известно време във Франция, където поддържал връзки с Декарт и

други философи; работил в областта на физиката, химията, ботаниката; един от основателите на английското кралско дружество. — Б.пр. ↑

[2] *Le doux prêtre* (фр.) — благият свещеник, милият отец. — Б.пр. ↑

[3] *Qui se plasoit a l'amour des masles* (фр.) — който намира наслада в любовта на мъжете. — Б.пр. ↑

[4] *Honnêtes gens* (или в ед.ч. *honnête homme*) (фр.) — през XVII в. изразът носи смисъл, твърде различен от днешния на „честни, почтени хора“; означава хора с широка обща култура, които се интересуват от всичко, без да са специалисти в някаква област, интелigentни и със способност за съждение, с вкус към философията и литературата и в същото време със социални качества, които ги правят приятни за обществото в съответствие с идеала на епохата. — Б.пр. ↑

[5] *Noblesse de sang* (фр.) — благородничество по кръв; *poblesse de robe* — благородничество по имот. — Б.пр. ↑

[6] **Алба Лонга** — най-старият град в Лациум, основан според една легенда от Еней, според друга — от неговия син Асканий. Съперник на Рим, градът бил победен и разрушен по време на управлението на римския цар Тул Хостилий през 665 пр.н.е.; повечето от жителите му се преселили в Рим'. — Б.пр. ↑

[7] *Кавалерът Марино* — така във Франция наричали италианския поет **Джамбатиста Марино** (1569–1625), който в 1615 по покана на Мария Медичи се установява в Париж и се превръща в един от литературните кумири на кралския двор; въпреки легендата не е установено дали наистина е бил приет в Синия салон, но вероятно е оказал известно влияние на френската прециозна литература. Основоположник на *маринизма*, едно от направленията в поезията на барока, отличаващо се с крайна възискателност към формата, смята, че основната задача на поета е да смайва читателя с необикновени съзвучия, причудливи образи, изненадващи метафори, антитези, сравнения. Много от стиховете в романа са заимствани от негови произведения. — Б.пр. ↑

[8] *Précieuses* (фр.) — „скъпоценни“, определение, дадено през първата половина на XVII в. на дамите от избраното общество, които като реакция срещу нравите на времето, смятани от тях за пошли, се

стремели да се отличат — и разграничат — с изискани маниери, изящен изказ и изтънчени чувства; същия нюанс носи и терминът „прециозна литература“. — Б.пр. ↑

[9] *Despejo* (исп.) — непринуденост. — Б.пр. ↑

[10] *La Chambre Bleue* (фр.) — Синият салон. Дворецът Рамбуйе (който днес вече не съществува) с неговата анфилада от салони бил построен по планове на самата маркиза, жена с удивителни художествени и интелектуални дарби. — Б.пр. ↑

[11] ... *оглушавала на Свети Мартин* — празникът на Св. Мартин от Тур е през ноември. — Б.пр. ↑

[12] *La Lionne* (фр.) — Лъвицата. — Б.пр. ↑

[13] *Le bruit* (фр.) — мълвата. — Б.пр. ↑

[14] **Морея** — (от лат. *morea*, черница) — име, дадено на Пелопонес от кръстоносците (IV кръстоносен поход, 1202–1204), които основават там княжество, наречено Морея или Ахайа; през XVII в. е турско владение. — Б.пр. ↑

[15] Името *Arthenice*, получено чрез разместване на буквите на Catherine (други варианти са *Eracinthe* и *Carinthee*), е дадено на маркиза Дьо Рамбуйе от **Франсоа дьо Малерб** (1555–1628) — френски поет, смятан със своята реформа на езика и стиха за основоположник на поезията на френския класицизъм; **Онора дьо Бюей, маркиз дьо Ракан** (1589–1670) — френски поет, ученик и приятел на Малерб. — Б.пр. ↑

[16] ... *херцог Дьо Вукенкан* — така французите наричали Бъкингам. — Б.пр. ↑

[17] (*Porter*) *le roman en teste* (фр.) — да носи романа в главата си, т.е. да витае в облаците. — Б.пр. ↑

[18] *Robertus a Fluctibus...* (лат.) — Робърт с Морските вълни, Доктор по Медицина, Златен Конник и Оксфордски Воин: става дума за Робърт Флъд (1574–1637), английски медик и философ, окултист, розенкройцер. „A Fluctibus“, „с Морските вълни“, е ироничен намек за съчинението му *Кратка апология, измиваща и пречистваща — чрез истината като с морски вълни — подозренията и позорните петна, с които братството на Розенкройцерите е опръскано*; същевременно е използвано и сходството с името му (*Fludd* — *Fluctibus*). — Б.пр. ↑

[19] **Жак Гафарел** (1601–1681) — френски теолог и ерудит (бил е библиотекар на Ришельо), автор на съчинения на френски и

латински, предимно в областта на кабалистиката и окултните науки, сред които многократно преиздаваното Нечувани чудатости за талисманната скулптура на персийците, от което е заимствано заглавието на 18 глава. — Б.пр. ↑

[20] Джон Дън, „Прощални думи: за забрана на скръбта“. Превод от английски Кристин Димитрова. ↑

[21] *Барутният заговор (The Gunpowder Plot)* — заговор, организиран през 1605 срещу крал Джеймс I и английския парламент, според който двете камари трябвало да бъдат взривени по време на заседание с участието на краля. Съзаклятниците били разкрити случайно, докато струпвали барут в подземията, осъдени за държавна измяна и екзекутирани. — Б.пр. ↑

[22] ... *друг един прах* — игра на думи: на италиански за „прах“ и „барут“ се използва една и съща дума (polvere); на английски „прах“ (powder) е съставна част на думата за „барут“ (gunpowder). — Б.пр. ↑

[23] *Hágase el milagro, у hágalo Mahoma* (исп.) — Нека стане чудото, пък ако ще би да го стори и Мохамед. — Б.пр. ↑

[24] **Хенрих Корнелий Агрипа фон Нетесхайм** (1486–1535) — немски естествовик и философ, окултист, автор на *Окултна философия (De occulta philosophia)* в три книги; тук се привеждат свободни цитати от първата книга, *Природна магия*. — Б.пр. ↑

[25] *Ad angulos aequales* (лат.) — под еднакви ъгли. — Б.пр. ↑

[26] *както в играта на топка* — става дума за старинна италианска игра (описана в трактат още през 1555), много подобна на тениса: играе се с ракета и топка, която се прехвърля през мрежа. — Б.пр. ↑

[27] **Трагант** (или **трагакант**) — лепливо вещество, което се извлича от клея на някои южни растения (днес се получава и синтетично); използва се във фармацевтиката, сладкарството, производството на платове, хартия и др. — Б.пр. ↑

[28] *Astree* — *Астрея*, прочут на времето си пасторален роман от френския писател **Оноре д'Юрфе** (1567–1625), образец на прециозната литература. — Б.пр. ↑

[29] ... *както подлунните, така и небесните тела* — още според космологията на древните гърци лунната сфера разделя космоса на две: подлунен свят, където телата са съставени от четирите стихии и са тленни, сътворими, разрушими, и небесен свят, където са разположени

небесните сфери и тела, които са нетленни, несътворими, неразрушими. — Б.пр. ↑

17.

ЖАДУВАНАТА НАУКА ЗА ДЪЛЖИНИТЕ

Беше — най-после една дата, за която да се хванем — вечерта на 2 декември 1642. Излизаха от един театър, където Роберто безмълвно бе играл сред публиката своята любовна роля. На изхода Лилия бе стиснала скритом ръката му, прошепвайки: „Господин Дьо ла Грив, станали сте май стеснителен. Не бяхте такъв онази вечер. Е, значи утре пак, на същата сцена.“

Бе излязъл луд от смущение при тази покана за среща на място, което нямаше как да знае, насърчен да повтори нещо, за което никога не се бе осмелявал. И все пак тя не можеше да го е взела за друг, защото го бе назовала с името му.

О — пише, че си е казал, — днес ручеите текат нагоре към изворите си, бели жребци изкачват кулите на парижката „Света Богородица“, огън се усмихва жарко в леда, щом като все пак се случи Тя да ме покани. Или не, днес кръв блика от камъка, влечуго се сношава с мечка, слънцето е станало черно, защото моята любима ми поднесе потир, от който не ще мога нивга да отпия, след като не зная къде е пирът...

На крачка от щастието тичаше отчаяно към дома, единственото място, където бе сигурен, че тя не е.

Думите на Лилия могат да се изтълкуват и в смисъл съвсем не тъй мистериозен: тя просто му е припомняла неговото отдавнашно слово върху Симпатиковия Прах, подканяла го е да произнесе и друго, в същия онзи салон на Артенис, където вече бе говорил. Оттогава го е виждала в безгласно обожание, а това не е отговаряло на правилата на играта — определена от ненарушим правилник — на съблазняването. Призовавала го е, бихме казали днес, към неговия светски дълг. Е хайде, казвала му е, онази вечер не бяхте стеснителен, изявете се отново на същата сцена, аз чакам този случай. А и друго предизвикателство не бихме могли да очакваме от една скъпоценна.

А Роберто беше разбрал: „Стеснителен сте, и все пак преди няколко вечери не бяхте такъв и ме...“ (допускам, че ревността е възпирала и в същото време е подтиквала Роберто да си въобрази продължението на това изречение). „Значи утре пак, на същата сцена — на същото тайно място.“

Естествено е — след като фантазията му бе поела по най-трънливия път — веднага да си бе помислил за заблуда, за някой, който се бе представил за него и в неговия облик бе получил от Лилия онова, за което той би разменил живота си. Появяваше се значи отново Феранте и всички нишки на миналото му отново се навързваха. Като лукаво alter ego Феранте се бе вмъкнал и в тази история, залагайки на неговите отсъствия, неговите закъснения, неговите прибързани оттегляния, и в подходящия момент бе грабнал наградата за речта на Роберто върху Симпатиковия Прах.

И докато се терзаеше така, чу да се хлопа на вратата. О, надежда, съновидение на будните! Втурна се да отвори, убеден, че ще види Нея на прага: но беше един офицер от гвардията на кардинала с други двама мъже зад него.

— Господин Дьо ла Грив, предполагам — каза той и се представи като капитан Дьо Бар. — Съжалявам за това, което трябва да направя — извини се, — но вие, господине, сте арестуван и ви моля да ми предадете сабята си. Ако благовъзпитано ме последвате, ще се качим като двама добри приятели в каретата, която ни очаква, и няма да имате причини да се срамувате.

Даде да се разбере, че не е запознат с основанията за ареста, и изрази вяра, че се касае за недоразумение. Роберто го последва мълком със същото пожелание, и в края на пътуването, след като с множество извинения бе предаден в ръцете на одремания пазач, се намери в една килия на Бастилията.

Остана там две много студени нощи, посещаван само от няколко плъха (проницателна подготовка за плаването на *Амарилуда*) и от един стражар, който на всеки въпрос отговаряше, че през това място са минали толкова изтъкнати гости, та е престанал да се пита как така са попадали вътре; и че след като от седем години е тук толкова знатен мъж като Басомпиер^[1], то никак не иде Роберто да се завайка само подир няколко часа.

След като му бяха оставени два дни да опита най-лошото, на третата вечер дойде отново Дьо Бар, даде му възможност да се умие и го извести, че трябва да се яви пред Кардинала. Роберто разбра поне, че е държавен затворник.

Пристигнаха в двореца късно вечерта и още по движението около портала се отгатваше, че е необикновена вечер. Стълбището беше залято с хора от всички слоеве, които тичаха в противоположни посоки; в едно преддверие благородници и църковни мъже нахълтваха задъхани, прочистваха благопристойно гърлата си пред изографисаните стени, приемаха скръбно изражение и влизаха в друга зала, откъдето пък излизаха лакеи, които викаха на висок глас неоткриваеми слуги и правеха на стълпилите се знак да съблюдават тишина.

В тази зала бе въведен и Роберто, и видя само хора в гръб, които надничаха през вратата на друга стая, на пръсти, без да вдигат шум, сякаш за да зърнат печална картина. Дьо Бар се огледа наоколо, като да търсеше някого, накрая направи знак на Роберто да стои в един ъгъл и изчезна.

Друг гвардеец, който се опитваше да отпрати навън много от присъстващите, с различна церемониалност според ранга, съгледа брадясалия Роберто с изпатилата от затворничеството дреха и сурово го попита какво търси там. Роберто отвърна, че е очакван от Кардинала; в отговор гвардеецът отбеляза, че за зла участ на всички самият Кардинал е очакван от Някого, и то доста по-важен.

Така или иначе го остави там, където беше, и лека-полека, тъй като Дьо Бар (вече единственото приятелско лице, което му бе останало) не се връщаше, Роберто се присламчи в гръб към скупчилите се и къде изчаквайки, къде понатискайки, стигна до прага на последната стая.

Там, на едно легло, сред преспа от възглавници, видя и позна сянката на оногова, от когото цяла Франция се боеше и малцина обичаха. Великият Кардинал беше заобиколен от лекари в тъмни дрехи, които изглеждаха погълнати не толкова от него, колкото от своя спор; един духовник избърсваше устните му, по които слаби пристъпи на кашлица образуваха червеникава пяна. Под завивките се отгатваше мъчителното дишане на едно вече изхабено тяло, една ръка се

подаваше от риза, стискайки разпятие. По някое време духовникът избухна в ридание. Ришелъ обърна с мъка глава, загатна усмивка и пророни: „Нима мислехте, че съм безсмъртен?“

Докато Роберто стоеше и се питаше кой ли може да го беше призовал край постелята на смъртника, отзад настана голяма суматоха. Някои зашушукаха името на енорийския свещеник на „Сент-Йосташ“ и докато всички се отдръпваха в шпалир, влезе един отец със свитата си, носейки елея.

Роберто усети докосване по рамото; беше Дьо Бар.

— Да вървим — каза му той, — Кардиналът ви очаква.

Без да разбира, Роберто го последва по някакъв коридор. Дьо Бар го въведе в една зала, направи му знак да почака още, после се оттегли.

Залата беше обширна, с голям географски глобус в средата и часовник върху поставка в единия ъгъл, срещу червена завеса. Вляво от завесата, под внушителен портрет в цял ръст на Ришелъ, Роберто най-сетне забеляза човек в гръб, в кардиналски одежди, прав, погълнат да пише нещо върху един пюпитър. Негово високопреосвещенство едва се извърна косо, правейки му знак да се приближи, но докато Роберто се приближаваше, се преви над писалището си, слагайки лявата си ръка като параван край полето на листа, въпреки че от почтителното разстояние, на което още стоеше, Роберто не би могъл да прочете нищо.

После достолепният се обърна сред пурпурни дипли и остана няколко секунди прав, сякаш да възпроизведе позата на големия портрет зад гърба си, с дясна ръка, облеганата на пюпитъра, лява повдигната предвзето на височината на гърдите, с длан нагоре. След това седна на едно кресло до часовника, поглади кокетно мустаците и острата си брадичка и запита:

— Господин Дьо ла Грив?

Господин Дьо ла Грив до този миг бе живял с увереността, че сънува в някакъв кошмар същия онзи Кардинал, който гаснеше десетина метра по-нататък, но сега го виждаше подмладен, с не тъй изострени черти, сякаш върху бледото аристократично лице от портрета някой бе подсилил светлосенките на кожата и преочертал устните с по-откроени и извити линии; после гласът с чуждестранен акцент събуди у него някогашния спомен за онзи капитан, който

дванайсет години преди това галопираше между противниковите редици в Казале.

Роберто стоеше пред кардинал Мазарен и проумяваше, че полека-лека в течение на агонията на своя покровител този мъж поемаше функциите му; наистина офицерът бе казал „Кардиналът“, сякаш други такива вече нямаше.

Понечи да отговори на първото запитване, но трябваше не след дълго да съобрази, че кардиналът привидно задаваше въпрос, а всъщност заявяваше — предпоставяйки, че във всеки случай неговият събеседник може единствено да се съгласява.

— Роберто дьо ла Грив — потвърди наистина кардиналът, — от синьорите Поцо ди Сан Патрицио. Познаваме замъка, както познаваме добре Монферато. Тъй плодородно, че би могло да е Франция. Вашият баща се би с чест в дните на Казале и ни бе по-лоялен от другите ви съотечественици. — Казваше ни, сякаш по онова време самият той е бил вече рожба на Краля на Франция. — Вие също сте се държали храбро тогава, ни бе съобщено. Не мислите ли, че толкова повече следва да сме по бащински огорчени, задето като гост на това кралство не сте съблюдавали дълга на госта? Не знаехте ли, че в това кралство законите се прилагат в еднаква мяра както към поданиците, така и към гостите? Естествено, естествено няма да забравим, че благородникът е винаги благородник, каквото и престъпление да е извършил: ще се ползвате със същите облаги, които бяха дадени на Сен-Мар^[2], чиято памет не изглежда да буди у вас дължимото омерзение. Ще умрете и вие от секира, а не от въже.

Роберто не можеше да е в неведение по събитието, за което цяла Франция говореше. Маркиз Дьо Сен-Мар се бе помъчил да убеди краля да отстрани Ришельо, а Ришельо го бе убедил, че Сен-Мар съзаклятничи срещу кралството. В Лион осъденият се бе опитал да се държи с дръзко достойнство пред лицето на палача, но той се бе поругал с шията му по начин тъй недостоен, че възмутената тълпа се бе поругала с него.

Тъй като Роберто ужасен понечваше да заговори, кардиналът го възпря с движение на ръката:

— Хайде, Сан Патрицио — каза, и Роберто се догади, че използва това име, за да му напомни, че е чужденец; а, от друга страна, му говореше на френски, докато би могъл да му говори на италиански.

— Поддали сте се на пороците на този град и тази страна. Както има обичай да казва Негово Високопреосвещенство Кардиналът, присъщата лековатост на французите ги кара да желаят промяна поради досадата, която изпитват от настоящите неща. Някои от тези лековати благородници, които Кралят се погрижи да облекчи и от главите им, са ви прелъстили с размирните си кроежи. Вашият случай е такъв, че няма да додее на никой съд. Държавите, чието запазване трябва да ни бъде крайно скъпо, биха рухвали бързо, ако що се отнася до престъпления, насочени към тяхното подриване, се изискваха доказателства, ясни колкото тези, които се изискват при обикновените случаи. Преди две вечери сте бил забелязан да разговаряте с приятели на Сен-Мар, които са изказали още веднъж умисли за държавна измяна. На оногова, който ви е видял сред тях, може да се вярва, тъй като се е внедрил там по наше поръчение. И това стига. Хайде — избърза отегчено, — не сме ви извикали тук, за да слушаме уверения в невинност, така че успокойте се и слушайте.

Роберто не се успокои, но си извади някои заключения: в същия момент, в който Лилия докосваше ръката му, той биваше видян другаде да съзаклятничу срещу държавата. Мазарен беше така убеден в това, че идеята ставаше факт. Навсякъде се шушукаше, че гневът на Ришельо още не се е уталожил, и мнозина се страхуваха да не бъдат избрани за ново назидание. Както и да беше избран, Роберто беше във всеки случай изгубен.

Роберто би могъл да размисли над факта, че често, а не само две вечери преди това, се бе поспирал за разговор на излизане от салона Рамбуйе; че не беше невъзможно сред тези събеседници да е имало някой близък приятел на Сен-Мар; че ако Мазарен по някаква своя причина искаше да го погуби, би му било достатъчно да изтълкува лукаво която и да е фраза, донесена от някой шпионин... Но, естествено, размишленията на Роберто бяха други и потвърждаваха страховете му: някой бе взел участие в бунтовническо събрание, разнасяйки и неговото лице, и неговото име.

Едно основание в повече да не прави опити за защита. Необяснима оставаше за него само причината, поради която — щом като беше вече осъден — кардиналът си даваше труда да го уведомява за участта му. Той не беше адресатът на никакво послание, а логогрифът, самата гатанка, която други, още в съмнение относно

решението на краля, трябваше да разгадаят. Зачака в мълчание някакво обяснение.

— Виждате ли, Сан Патрицио, ако не бяхме облечени в църковния сан, с който папата — и желанието на Краля — ни удостоиха преди година, бихме казали, че Провидението е водило вашето неблагоприятие. Отдавна ви наблюдавахме и се питахме как бихме могли да ви поискаме една услуга, която няхахте никакво задължение да ни оказвате. Приехме вашата погрешна стъпка отпреди три вечери като необикновен дар от Небето. Сега можете да ни бъдете длъжник и нашето положение се променя, да не говорим за вашето.

— Длъжник?

— За живота си. Естествено, не е в наша власт да ви простим, но е наше право да се намесим. Да кажем, че бихте могли да се изплъзнете от суровостта на закона с бягство. Мине ли година или повече, паметта на свидетеля положително ще се е объркала и той ще може да се закълне, без да хвърли петно върху честта си, че мъжът отпреди три вечери не сте били вие; и би могло да се изясни, че по това време сте играли другаде табла с капитан Дьо Бар. Тогава — не решаваме, внимавайте, предполагаме, а би могло да се случи и обратното, но да се надяваме, че виждаме вярно — ще ви бъде отдадена пълна справедливост и безусловна свобода. Седнете, моля — каза. — Възнамерявам да ви предложа една мисия.

Роберто седна.

— Мисия ли?

— И то деликатна. В хода на която, не го крием от вас, ще имате някой и друг случай да изгубите живота си. Но това е договорка: измъквате се от сигурния палач и ви се оставят много възможности да се върнете читав, ако проявявате съобразителност. Да кажем, една година прекеждия в замяна на цял един живот.

— Ваше Високопреосвещенство — отвори уста Роберто, който виждаше поне да се разсейва образът на палача, — доколкото разбирам, е излишно да се кълна, в честта си или в Кръста, че...

— Бихме били лишени от християнско милосърдие, ако изключехме напълно вие да сте невинен, а ние — жертва на недоразумение. Но недоразумението би било в такова съгласие с нашите проекти, та не бихме видели причина да го изобличаваме. Няма да поискате впрочем да внушите, че ви предлагаме нечиста

сделка, като да казваме: или невинен под секирата, или признал се, и лъжовно, за виновен — на нашите услуги...

— Далеч от мен такъв непочтителен помисъл, Ваше Високопреосвещенство.

— Е, значи, предлагаме ви известен възможен риск, но сигурна слава. Ще ви кажем как така сме спрели поглед на вас, без преди това да ни е било известно вашето присъствие в Париж. Градът, видите ли, одумва щедро онова, което става в салоните. Цял Париж шумя преди време около една вечер, когато сте блеснали в очите на много дами. Цял Париж, не се изчервявайте. Загатваме за онази вечер, когато сте изложили с увлечение достойнствата на някакъв прах, наречен Симпатиков, и по начин такъв (нали така се казва в онези среди?), че ирониите да придават на темата сочност, параномазиите — грациозност, сентенциите — тържественост, хиперболите — богатство, сравненията — картинност...

— О, Ваше Високопреосвещенство, излагах неща, научени...

— Възхищавам се на скромността, но, изглежда, сте показали добро познаване на някои природни тайни. Е, нужен ми е човек също толкова знаещ, който да не е французин и който, без да злепоставя короната, да може да се промъкне на един кораб, потеглящ от Амстердам, с намерението да открие една нова тайна, по някакъв начин свързана с използването на онзи прах.

Възпря още едно възражение на Роберто:

— Не се бойте, потребно ни е да сте съвсем наясно какво търсим, та да можете да тълкувате и най-мъглявите знаци. Искаме ви добре изучен по въпроса, след като ви виждаме вече тъй разположен да ни угодите. Ще имате талантлив учител, не се оставяйте да ви заблуди младостта му.

Протегна ръка и подръпна един шнур. Не се чу никакъв звук, но от жеста трябва да бе отекнал някъде звънец или друг сигнал. Поне така заключи Роберто — в епоха, когато величията още си деряха гърлата да викат слугите колкото им глас държи.

Наистина не след дълго влезе чинно един младеж, който изглеждаше на малко повече от двайсет години.

— Добре дошли, Колбер, това е лицето, за което ви говорихме днес — каза му Мазарен, после се обърна към Роберто: — Колбер, който навлиза обещаващо в тайните на управлението на държавата,

обмисля отдавна един проблем, който е твърде присърце на Кардинал Ришельо, а следователно и на мен. Може би знаете, Сан Патрицио, че преди Кардиналът да поеме кормилото на този голям кораб, на който Луи XIII е капитанът, френската флота беше нищо в сравнение с тази на нашите врагове, и във война, и в мир. Сега можем да се гордеем с нашите корабостроителници, с Източния флот, както и със Западния, и сигурно ще си спомните с какъв успех преди не повече от шест месеца маркиз Дьо Брезе можа да строи срещу Барселона четирийсет и четири галеона, четиринайсет галери и не помня вече колко други кораби. Укрепихме завоеванията си в Нова Франция^[3], осигурихме си владението на Мартиника и Гуаделупа и на много от онези Острови на Перу, както обича да казва Кардиналът. Започнахме да основаваме търговски компании, макар и още не с пълен успех, но, за жалост, в Обединените Провинции, Англия, Португалия и Испания няма благородническа фамилия, която да не е изпратила едного от своите да търси щастието си по море; уви, във Франция не е така. Доказателството е, че знаем може би достатъчно за Новия Свят, но малко за Най-Новия. Колбер, покажете на нашия приятел как се явява още празна от земи другата част на този глобус.

Младежът завъртя глобуса и Мазарен се усмихна печално:

— Уви, тази водна шир е празна не по причина на една природа мащеха; празна е, защото ние знаем твърде малко за нейната щедрост. И все пак след откриването на западен път за Молукските острови е поставена на карта именно обширната неизследвана зона между западните брегове на американския континент и последните източни разклонения на Азия. Говоря за океана, наречен Тихи, както са пожелали да го назоват португалците, в който положително се простира Непознатата Южна Земя; от нея са известни няколко острова и тук-там неясни брегове, но достатъчно, та да се знае като хранителка на приказни богатства. Из тези води кръстосват сега и отдавна много авантюристи, които не говорят на нашия език. Нашият приятел Колбер — и не мисля, че е само по младежка приумица — лелее идеята за френско присъствие из тези морета. Още повече, че според нас първият, който е стъпил на някаква Южна Земя, е бил един французин, господин Дьо Гонвил, и то шестнайсет години преди начинанието на Магелан. И все пак този заслужил благородник ли, духовник ли или какъвто там е бил, е пропуснал да отбележи върху картите мястото, до

което е стигнал. Можем ли да си помислим, че един славен французин е бил тъй нехаен? С положителност не; работата е там, че в онези далечни времена не е знаел как да разреши напълно един проблем. Но този проблем, и ще се изненадате да научите кой, си остава загадка и за нас.

Направи пауза и Роберто разбра, че след като и кардиналът, и Колбер знаеха ако не решението, то поне името на загадката, паузата беше единствено в негова чест. Намери за добре да изиграе ролята на омаяния зрител и попита:

— И каква е загадката, за Бога?

Мазарен погледна съучастнически Колбер и каза:

— Това е загадката на дължините.

Колбер кимна дълбокомислено.

— За разрешаването на проблема с *el Punto Fijo* — продължи кардиналът — още преди седемдесет години Филип II Испански е предлагал цяло състояние; по-късно Филип III обещаваше шест хиляди дуката вечна рента и две хиляди пожизнена издръжка, а холандските Генерални щати — трийсет хиляди флорина. И ние не сме се скъпили на парични помощи за бележити астрономи... Впрочем, Колбер, онзи доктор Морен^[4], вече осем години го държим в очакване...

— Ваше Високопреосвещенство, вие сам изказвате убеденост, че това с лунния паралакс е химера...

— Да, но за да подкрепи своята от съмнителна по-съмнителна хипотеза, той действено е проучил и разкритикувал другите. Да го включим в новия проект, би могъл да попросвети господин Ди Сан Патрицио. Нека му се отпусне пенсия, нищо не поощрява добрите наклонности така, както парите. Ако идеята му съдържа зрънце истина, ще намерим начин да си осигурим и по-добро, и в същото време няма да допуснем той, чувствайки се изоставен в родината, да отстъпи пред настояванията на холандците. Струва ми се, че тъкмо холандците, виждайки, че испанците се колебаят, са започнали да преговарят с онзи Галилей; и ние бихме сторили добре да не оставаме настрана от тази работа...

— Ваше Високопреосвещенство — каза Колбер колебливо, — благоволете да си припомните, че Галилей умря в началото на тази година...

— Наистина ли? Да молим Бога да бъде щастлив, повече, отколкото му се удаде приживе.

— Така или иначе и неговото решение изглеждаше задълго окончателно, ала не е...

— Сполучливо ни изпреварихте, Колбер. Но да предположим, че и решението на Морен не струва пукната пара. Е добре, въпреки това да го подкрепим, да раздухаме отново дискусията около неговите идеи, да подбудим любопитството на холандците: да направим така, че да се поддаде на изкушението, и за някое време ще сме пратили противниците по лъжлива следа. Ще са били във всеки случай добре похарчени пари. Но за това се каза достатъчно. Продължете, моля ви, та докато Сан Патрицио научава, да научавам и аз.

— Ваше Високопреосвещенство ме е научил на всичко, което зная — рече Колбер, като се изчерви, — но вашата доброта ме насърчава да започна.

С тези думи трябва да се бе почувствал вече на приятелска територия: вдигна глава, която бе държал все сведена, и пристъпи свободно към глобуса.

— Господа, в океана — където дори и да се срещне земя, не се знае коя е, а ако се отива към известна земя, се броди в течение на много дни из водната шир — мореплавателят няма други ориентири освен звездите. С помощта на уреди, прославили още древните астрономи, той определя височината на звездата над хоризонта, оттук извежда разстоянието от Зенита и знаейки деклинацията^[5] ѝ, тъй като зенитното разстояние плюс или минус деклинацията дава ширината, разбира в същия миг на кой паралел се намира, сиреч колко на север или на юг от дадена известна точка. Струва ми се ясно.

— Понятно и за дете — каза Мазарен.

— Би следвало да се смята — продължи Колбер, — че по подобен начин той може да определи и колко на изток или на запад е от същата точка, сиреч на каква дължина, или с други думи на кой меридиан. Както казва Сакробоско^[6], меридианът е кръг, който минава през полюсите на нашия свят и до зенита над главата ни. Нарича се меридиан, защото където и да се намира човек, и по което и да било време на годината, когато слънцето достигне до неговия меридиан, там е за този човек пладне^[7]. Уви, по някаква мистерия на природата всяко средство, изнамирано за определяне на дължината, се е оказвало

винаги измамливо. Какво значение има, би попитал непосветеният. Голямо.

Придобиваше увереност; завъртя глобуса, сочейки очертанятията на Европа:

— Около петнайсет меридианни градуса делят Париж от Прага, малко повече от двайсет — Париж от Канарските острови. Какво бихте казали за предводителя на една сухопътна войска, който вярва, че се сражава на Бяла гора, а вместо да избива протестанти, коли докторите от Сорбоната на хълма Сент-Жьонвиев^[8]?

Мазарен се усмихна, вдигайки ръце пред себе си, сякаш в изказ на пожелание подобни неща да се случват само на верния меридиан.

— Но драмата е — продължи Колбер, — че грешки от такава величина се правят със средствата, които още използваме за определяне на дължините. И така се случва онова, което се случило преди почти век на онзи испанец Менданя^[9], който открил Соломоновите острови — страна, благословена от небето с плодовете на земята и подземното злато. Този Менданя определил местоположението на сушата, която бил открил, и се върнал в родината си да оповести събитието; за по-малко от двайсет години му били пригответени четири кораба, за да отплава отново нататък и да установи окончателно господството на техни католически величества, както се казва там; и какво се случило? Менданя не могъл повече да намери онази земя. Холандците не останали със скръстени ръце, в началото на този век учредили тяхната Индийска компания, основали в Азия град Батавия^[10] като изходна точка за много експедиции на изток и достигнали една Нова Холандия^[11], а други земи вероятно на изток от Соломоновите острови открили междуременно английските пирати, на които Дворът на Свети Иаков^[12] не се колебал да присъжда благороднически титли. От Соломоновите острови обаче никой повече не открил и следа, така че е разбираемо защо мнозина вече са склонни да ги смятат за легенда. Но легендарни или не, Менданя все пак ги е достигнал, само че е определил подобаващо ширината, ала неподобаващо дължината. А дори и с Божията помощ да я е определил по вярному, то другите мореплаватели, които са търсили тази дължина (и той самият при второто си плаване), не са знаели с яснота каква е била пък тяхната. А ако и да знаем къде е Париж, не можем ли да определим дали сме в Испания или сред персийците, виждате добре,

господине, че бихме се движили като слепци, които водят други слепци.

— Наистина — осмели се да вметне Роберто, — трудно ми е да повярвам, след всичко, което съм чувал за напредъка на знанието през този наш век, че все още знаем тъй малко.

— Няма да ви изреждам предлаганите методи, господине, от онзи, който се основава на лунните затъмнения, та до онзи, който отчита отклоненията на магнитната стрелка и над който се блъска до неотдавна нашият Льо Телие, да не говорим за метода с лока, за който даде толкова уверения нашият Шамплен^[13]... Всички те се оказаха незадоволителни и ще бъдат такива, докато Франция не се сдобие с обсерватория, в която да подлага на проверка разните хипотези. Разбира се, сигурно средство би имало: да се носи на борда часовник, който да държи часа на парижкия меридиан, да се определи в морето местното време и да се изведе от разликата отстоянието в дължина. Това е кълбото, на което живеем, и можете да видите как мъдростта на древните го е подразделила на триста и шейсет градуса по дължина, започвайки обикновено броенето от меридиана, който пресича Железния остров от Канарските острови. В своя небесен ход слънцето (а дали се движи то, или, както се твърди днес, земята, не е важно в случая) изминава за един час петнайсет градуса дължина, и когато в Париж е — както в този момент — полунощ, на сто и осемдесет меридианни деления от Париж е пладне. Така че стига да знаете с положителност, че в Париж часовниците показват, да речем, пладне, определяте, че на мястото, където се намирате, е шест сутринта, изчислявате часовата разлика, превръщате всеки час в петнайсет градуса и разбирате, че сте на деветдесет градуса от Париж, а това значи горе-долу тук — завъртя глобуса и посочи една точка на американския континент. — Но ако не съставлява трудност да се установи часът на мястото на измерването, то е твърде трудно да се държи на борда часовник, който да продължава да показва верния час след месеци плаване с кораб, подмятан от ветровете, чието движение навежда към грешка дори най-изобретателните измежду модерните инструменти, та какво остава за пясъчните и водните часовници, които, за да работят добре, трябва да почиват върху неподвижна плоскост. Кардиналът го прекъсна:

— Не мислим, че господин Ди Сан Патрицио засега трябва да знае повече, Колбер. Ще направите така, че да получи допълнителни разяснения по време на пътуването към Амстердам. След което вече не ние ще учим него, а той, вярваме, ще учи нас. Наистина, драги Сан Патрицио, Кардиналът, чиито очи са виждали и още виждат всякога — надяваме се, задълго — по-далеч от нашите, беше създал отдавна мрежа от доверени информатори, които да пътуват из другите страни, да се навъртат по пристанищата и да разпитват капитаните, които се готвят за плаване или пък се завръщат от далечни брегове, та да научат какво другите правителства правят и знаят, което ние не знаем, защото — струва ми се очевидно — държавата, която открие тайната на дължините и не допусне мълвата да се добере до нея, би взела голяма преднина пред всички останали. Е — тук Мазарен направи друга пауза, като приглади още веднъж мустаците си, после склочи ръце, сякаш да се съсредоточи и да измоли в същото време подкрепа от небето, — сега научихме, че един английски лекар, доктор Бърд, е изнамерил ново и чудотворно средство да определя меридиана, което се опира на използването на Симпатиковия Прах. Как — не ни питайте, драги Сан Патрицио, тъй като аз едва съм чувал името на тази дяволия. Знаем със сигурност, че се касае за праха, но не знаем нищо за метода, който Бърд възнамерява да следва, а нашият информатор положително няма влечение към природната магия. Сигурно е обаче, че английското адмиралтейство му е разрешило да оборудва кораб, който трябва да се впусне из моретата на Пасифика. Работата е от такъв размах, че англичаните не са се наели да го обявят като техен кораб. Той принадлежи на един холандец, който се прави на чудак и твърди, че иска да повтори пътешествието на двама свои сънародници, които преди около двацет и пет години открили нов път между Атлантика и Пасифика, отвъд Магелановия проток^[14]. Но тъй като цената на приключението би могла да събуди подозрения за заинтересована подкрепа, холандецът официално товари стоки и търси пасажери, като човек, който се грижи да посрещне разходите. Сякаш случайно там ще бъдат и доктор Бърд и трима негови помощници, които се представят за събирачи на екзотична флора. В действителност те ще държат начинанието изцяло в свои ръце. А сред пасажерите ще бъдете вие, Сан Патрицио, като за всичко ще се погрижи нашият агент в Амстердам. Ще бъдете савойски благородник, преследван от някаква

присъда навред, който намира за разумно да изчезне задълго по море. Както виждате, дори няма за какво да лъжете. Ще бъдете с много крехко здраве — а че вие наистина имате някакво страдание на очите, както ни казват, е още един щрих, който допълва нашия план. Ще бъдете пътник, който ще прекарва почти цялото си време на затворено, с някоя лапа на лицето, а и бездруго няма да вижда по-далеч от носа си. Ще се лутате заваяно в унес, а всъщност ще си отваряте добре очите и ще държите ушите си наострени. Знаем, че разбирате английски, а ще се преструвате, че не ви е понятен, та враговете да говорят свободно във ваше присъствие. Ако някой на борда разбира италиански или френски, задавайте въпроси и помнете какво ви се казва. Не се гнусете да се заприказвате с люде презрени, които за някоя и друга монета са готови да си изплюят и червата. Но нека монетите да са дребни, та да изглеждат като подаяние, а не като отплата, инак ще ги усъмните. Не питайте никога направо, и като сте питали днес, с други думи отправете същия въпрос утре, така че онзи, ако първо е излъгал, да бъде набеден да се опровергае: нищожните люде забравят небивалиците, които са издумали, и измислят противоположни на другия ден. Впрочем ще разпознавате лъжците: когато се смеят, им стават като две трапчинки на бузите, и носят много къси нокти; еднакво се пазете и от онези, които са ниски на бой, те изричат лъжи от тщеславие. Във всеки случай разговорите ви с тях да са кратки, и не давайте вид, че оставате удовлетворен: човекът, с когото трябва наистина да беседвате, е доктор Бърд, и е естествено да сте наклонен да го правите с единствения, който ви е равен по обноски. Той е начетен мъж, ще говори френски, може би италиански, с положителност латински. Вие сте болен, търсете от него съвет и помощ. Няма да правите като онези, дето ядат къпини или червена пръст и се преструват, че плюят кръв, но искайте да ви мери пулса подир вечеря, защото в тоя час всякога изглежда като да има човек треска, и му кажете, че не мигвате нощем; това ще оправдае факта, че можете да бъдете изненадан на някое място, и то съвсем буден, което положително ще се случи, ако техните опити се правят по звездите. Тоя Бърд трябва да е някой обсебен, както впрочем всички хора на науката: наумете си разни щуротии и му говорете за тях, като да му доверявате тайна, та той пък да се подведе да проговори за оная щуротия, която е неговата тайна. Проявете интерес, но се направете, че

разбирате малко или нищо, така че да ви разправи повече втори път. Повторете каквото ви каже, сякаш сте разбрали, и допуснете грешки, та от суета да рече да ви поправи и да обясни от игла до конец онова, което би трябвало да премълчи. Не твърдете никога, загатвайте всякога: загатванията се подхвърлят, за да се опипат душите и да се изпитат сърцата. Трябва да му вдъхнете доверие: ако се смее често, смейте се с него, ако е жлъчен, дръжете се жлъчно, но всякога се възхищавайте на неговото знание. Ако е холерик и ви оскърбява, понесете оскърблението, нали отнапред ще знаете, че сте започнали да го наказвате преди още да ви е оскърбил. В морето дните са дълги, а нощите без край; няма нищо, което да утешава в скуката един англичанин така, както много бокали от онова пиво, с което холандците винаги се запасяват в трюмовете си. Престорете се на отдаден на това питие и насърчавайте вашия нов приятел да посръбва от него повече от вас. Някой ден може да се усъмни и да накара да претършуват кабината ви: затова не записвайте на книга никакво наблюдение, но можете да си водите дневник, в който да говорите за злочестата си съдба или за Мадоната и Светците, или за възлюблената, която губите надежда да видите някога отново, и нека попадат в тоя дневник записки относно достойнствата на доктора, хвален като едничък приятел, когото сте намерили на борда. От него не предавайте фрази, които да засягат нашия обект, а само дълбокомъдрени изказвания, няма значение какви: колкото и изветрели да са, щом ги е изказал, не ги е смятал за такива, и ще ви бъде признателен, задето сте ги скътали в паметта си. Накратко, не сме тук, за да ви предлагаме наръчник на добрия таен информатор: това не са неща, в които да е вещь един служител на Църквата. Доверете се на вдъхновението си, бъдете изобретателно бдителен и бдително изобретателен, нека зоркостта на погледа ви бъде противоположна на неговата репутация и пропорционална на вашата будност.

Мазарен стана, за да покаже на госта, че разговорът е приключил, и да се извиси за миг над него, преди и той да се е изправил.

— Последвайте Колбер. Той ще ви даде и други указания и ще ви повери на хората, които ще ви отведат до Амстердам. Вървете и на добър час.

Вече излизаха, когато кардиналът ги повика обратно:

— А, щях да забравя, Сан Патрицио. Трябва да сте разбрали, че оттук до качването ви на кораба ще бъдете следен стъпка по стъпка, но сигурно се питате как така не се боим, че после, при първия престой, няма да се изкушите да станете волна птичка. Не се боим, защото не е във ваша изгода. Не ще можете да се завърнете тук, където бихте били винаги човек извън закона, или да останете в изгнание на някоя земя нататък с постоянния страх, че нашите агенти ще ви открият. И в двата случая ще трябва да се откажете и от името, и от ранга си. Не ни застига и подозрението, че мъж като вас би могъл да се продаде на англичаните. А и какво бихте продали впрочем? Това, че сте шпионин, е тайна. За да я продадете, ще трябва първо да я разкриете, а веднъж разкрита, тя няма да струва вече нищо освен някой удар с кама. Затова пък завърнете ли се със сведения макар скромни, ще имате право на нашето признание. Бихме постъпили зле да отпратим един мъж, който ще е доказал, че умее да се справи добре с толкова трудна мисия. Останалото ще зависи после от вас. Веднъж спечелена, благосклонността на височайшите трябва да се пази ревностно, за да не бъде изгубена, и да се подхранва с услуги, за да се увековечи. Тогава ще решите дали вашата лоялност към Франция е такава, че да ви напъти да отдадете бъдещето си на нейния Крал. Казват, че се е случвало на други да се родят другаде и да намерят сполука в Париж.

Кардиналът се изтъкваше като образец на възнаградена лоялност. Но за Роберто на този етап положително не идеше реч за награди. Кардиналът му бе открил едно приключение, нови хоризонти, и му бе влял една житейска мъдрост, чието непознаване навярно му бе отнемало дотогава чуждото признание. Може би беше добре да приеме поканата на съдбата, която го отдалечаваше от неговите мъки. Колкото до другата покана, онази отпреди три вечери, всичко му се беше прояснило, докато кардиналът подхващаше словото си. Ако някой Друг се бе замесил в съзаклятие, а всички вярваха, че е той, то някой Друг положително бе съзаклятничил, за да внуши на Нея фразата, която го бе изтерзала от радост и влюбила от ревност. Твърде много Други помежду него и действителността. Тогава толкова по-добре да се усамоти по моретата, където можеше да обладава възлюбената по единствения начин, който му бе даден. Най-сетне съвършенството на любовта не е да бъдеш любен, а да бъдеш Любящ.

Подгъна коляно и каза:

— Ваше Високопреосвященство, аз съм ваш.

Или поне така би ми се искало, тъй като не ми изглежда пристойно да му издействам открит лист, който да гласи: „C’est par mon ordre et pour le bien de l’état que le porteur du présent a fait ce qu’il a fait.“^[15]

---

[1] **Франсоа дьо Басомпиер** (1579–1646) — френски маршал и дипломат, затворен от Ришельо в Бастилията заради връзките му с Гастон Орлеански. През 1642 г. е всъщност от единайсет, а не от седем години в Бастилията (1631–1643), откъдето е освободен едва след смъртта на кардинала. — Б.пр. ↑

[2] **Анри Коафие дьо Рюзе д’Ефия, маркиз дьо Сен-Мар** (1620–1642) — фаворит на Луи XIII. Организиран заговор срещу Ришельо, бил арестуван по заповед на краля, съден и обезглавен заедно със своя приятел и съучастник Дьо Ту. Историята му е вдъхновила романа на А. дьо Вини Сен-Мар и едноименната опера на Гуно. — Б.пр. ↑

[3] **Нова Франция** — така се наричат през XVII в. френските владения в Канада. — Б.пр. ↑

[4] **Жан Морен** (?-1663) — френски астролог, предложил метод за определяне на географските дължини чрез лунни наблюдения; след дълго разглеждане проектът му бил отхвърлен като неосъществим от създадената от Ришельо комисия от учени. Заглавието на тази глава е заимствано от съчинението на Морен *Longitudinum Optata Scientia*. — Б.пр. ↑

[5] **Деклинация** — ъгловото разстояние (разстоянието, измерено чрез ъгъла спрямо точката на наблюдение) на небесното тяло от небесния екватор (окръжността, в която равнината на земния екватор пресича небесната сфера). — Б.пр. ↑

[6] **Сакробоско** (Йоан де, 1190?-1256) — по-известният новолатински превод на името на английския астроном Джон от Холивуд (днес Халифакс, Йоркшир), автор на едно от най-разпространените тогава съчинения по астрономия, *Сферата* (или *Трактат за сферата*, или *Sphaera Mundi*). — Б.пр. ↑

[7] *Нарича се меридиан... там е за този човек пладне* — на лат. (оттам и в романските езици) *meridianus* означава „обеден“, „който се отнася до пладне“; също и „южен“. — Б.пр. ↑

[8] *Бяла гора* (Била Хора) — хълм на запад от Прага, известен с битката, в която на 8 ноември 1620 Католическата лига (имперско-баварската армия) разгромява Протестантския съюз (чешките войски); **Сент-Жьонвиев** — хълм в Париж на левия бряг на Сена, където се намира Сорбоната. — Б.пр. ↑

[9] **Алваро Менданя де Нейра** (1541–1595) — испански мореплавател, осъществил две плавания на запад от Перу; открил повечето от големите Соломонови острови (без о. Бугънвил). — Б.пр. ↑

[10] **Батавия** — днешна Джакарта, основана от холандците в 1619. — Б.пр. ↑

[11] **Нова Холандия** — днешна Австралия, наречена така, защото всички по-големи открития по нейните брегове през XVII в. били направени от холандски мореплаватели; едва през 1814 континентът приел сегашното си име в памет на търсената в продължение на столетия Terra Australie Incognita, Непозната южна земя. — Б.пр. ↑

[12] *Дворът на Свети Иаков* — на крал Джеймс I (1603–1625), прочул се освен с абсолютистката си политика и с нетърпимостта си към пуританите. — Б.пр. ↑

[13] **Самюел дьо Шамплен** (1567–1635) — френски географ, хидрограф и мореплавател, колонизатор на територията на днешна Канада. — Б.пр. ↑

[14] ... *двама свои сънародници...* отвъд Магелановия проток — очевидно става дума за холандските мореплаватели **Вилям Корнелисон Схаутен** и **Якоб Ле Мер**: през 1616, търсейки нов път за Индия, те открили протока между островите Естадос и Огнена земя, който бил наречен Ле Мер. — Б.пр. ↑

[15] *C'est par mon ordre...* (фр.) — „Приносителят на настоящето е извършил всичко по моя заповед и за благото на държавата“, цитат от Тримата мускетари на **Ал. Дюма** (текстът на „открития лист“, който Ришельо дава на Миледи). Превод на Йордан Павлов. — Б.пр. ↑

18.

НЕЧУВАНИ ЧУДАТОСТИ

Ако и *Дафна* като *Амарилуда* беше изпратена в търсене на *el punto fijo*, тогава *Натрапникът* беше опасен. Роберто знаеше вече за глухата борба между европейските държави за домогването до тази тайна. Трябваше да се подготви много добре и да вложи цялата си хитрост. Очевидно *Натрапникът* бе действал в началото на нощта, после се бе движил на открито, когато Роберто бе започнал да будува, макар и в кабината, през деня. Трябваше може би да обърка плановете му, да му внуши, че спи денем, а нощем бодърства? За какво ли онзи щеше да промени привичките си. Не, трябваше по-скоро да осуети всяка негова предумисъл, да го разколебае в собствените му намерения, да го накара да вярва, че спи, когато будуваше, и да спи, когато онзи вярваше, че будува...

Трябваше да се опита да си представи какво онзи мислеше, че той мисли, или какво мислеше, че той мисли, че онзи мисли... Досега *Натрапникът* беше неговата сянка, сега Роберто трябваше да стане сянката на *Натрапника*, да се научи да следва по дирите оногова, който вървеше по неговите. Но взаимното дебнене не би ли могло да продължи до безкрай, единият да се промъква по някоя стълба, докато другият се спуска по противоположната, единият да е в трюма, докато другият слухти на юта, другият да се втурва на долната палуба, докато единият се провира отвън покрай фалшбордовете?

Всеки човек с разсъдък би решил веднага да продължи изследването на останалата част на кораба, но да не забравяме, че Роберто не беше вече с разсъдъка си. Беше се поддавал отново на ракията и си внушаваше, че го прави, за да събере сили. На един мъж, комуто любовта бе вдъхвала винаги очакване, този непентес^[1] не можеше да вдъхне решителност. И така, пристъпваше едва-едва, мислейки се за мълния. Вярваше, че прави скок, а напредваше пълзешком. Още повече че все така не се осмеляваше да излезе на открито през деня, а се чувстваше силен нощем. Но нощем беше пил и

се мъкнеше като повлекан. Та тъкмо това искаше неговият враг, казваше си на сутринта. И за да набере смелост, се залепяше за канелката.

Във всеки случай на петия ден привечер реши да се впусне из онази част на трюмовете, където още не беше стъпвал, под склада с провизиите. Проумяваше, че на *Дафна* беше търсено максимално използване на пространството и между втората палуба и трюма бяха натъкмени гредореди и фалшиви катове, за да се отворят помещения, свързани с паянтови стълбички; беше влязъл в шахтата на такелажа, препъвайки се в рула въжета от всякакъв род, още просмукани с морска вода. Слезе още надолу и се озова в *secunda carina*^[2] посред разни сандъци и денкове.

Там намери още храна и още бурета със сладка вода. Трябваше да се зарадва, но го направи само защото така можеше да продължи своя лов до безкрай, с удоволствието да го протака. Което е удоволствието на страха.

Зад буретата с вода откри други четири с ракия. Качи се в килера и провери пак тамошните буренца. Бяха всичките с вода — знак, че онова с ракията, което бе намерил предния ден, беше пренесено от долу горе с цел да го въведе в изкушение.

Вместо да се обезпокои от уловката, слезе пак в трюма, занесе горе още едно буренце с питие и пак пи.

После се върна в трюма, представяме си в какво състояние, и се спря, усещайки миризмата на стеклата се в сентината^[3] гнилоч. По-надолу не можеше да се отиде.

Трябваше значи да тръгне назад, към кърмата, ала светилникът вече гаснеше и се спъна в нещо; разбра, че върви сред баласта, точно там, където на *Амарилда* доктор Бърд бе отворил място за постелята на кучето.

Но тъкмо в трюма, между петна от влага и остатъци от складираната храна, съгледа следа от крак.

Беше вече дотолкова сигурен в присъствието на Натрапник на борда, щото едничката му мисъл бе как най-после е получил доказателството, че не е пиан — доказателство впрочем, което пианите търсят на всяка крачка. Във всеки случай очевидността беше искряща, ако можеше да се каже така за лутането сред мрак и отблясъци от фенер. Сигурен вече, че Натрапника го има, не помисли, че след

толкова сноване напред-назад следата можеше да я е оставил самият той. Качи се обратно горе, решен да обяви война.

Беше на залез. Беше първият залез, който виждаше след пет дни на нощи, зазорявания и изгреви. Няколко черни, почти успоредни облака обрамчваха по-далечния остров, сгъстяваха се покрай върха и оттам просветваха като мълнии на юг. Брегът се изрязваше тъмен от морето, вече в светломастилено, докато небето нататък бледнееше в изплавления и морен цвят на лайкучка, сякаш слънцето не възславяше там отзад своята саможертва, а бавно потъваше в унес и искаше небето и морето да съпровождат под сурдинка това негово захождане.

Роберто обаче се усети в прилив на войнствени духове. Реши да обърка врага. Отиде в стаичката с часовниците и пренесе на палубата колкото можа от тях, разполагайки ги като гъбките на билиард: един срещу гротмачтата, три на юта, един срещу скрипеца, други още около фокмачтата и по един на всеки отбор и люк, така че понечеше ли някой да мине оттам по мрак, щеше да се препъне.

После нави механичните (без да съобрази, че с това си действие ги правеше осезаеми за врага, когото искаше да изненада) и обърна клепсидрите. Огледа палубата, осеяна с машини на Времето, горд от техния шум, сигурен, че той ще хвърли в смут Врага и ще го забави в пътя му.

Залагайки невинните капани, сам стана пръв тяхна жертва. Докато нощта се спускаше над свършено тихото море, ходеше от един на друг от тези метални комари да слуша бръмченето им на мъртва същност, да съзерцава как капките вечност се стопяват сълза по сълза, да се изпълва със страх пред това пълчище пиявици безусто ненаситни (така пише, наистина), тези зъбати колела, които раздираха деня му на дрипи от мигновения и поглъщаха живота в музиката на смъртта.

Спомняше си една фраза на отец Емануеле: „Какво най-отрадно Зрелище, ако ли през едно Стъкло на Гърдите можеха да прозират поривите на Сърдцето като в Часите!“ На светлината на звездите стоеше заслушан в бавното отронване на пясъчни зрънца, шепот в молитвата на една клепсидра, и се впускаше в разсъждения над тези стиски мигове, над тези последователни анатомии на времето, над тези пролуки, през които един подир друг се процеждат часовете.

Но от ритъма на отлитащото време извличаше предвестието за собствената си смърт, към която отиваше мах след мах, доближаваше

късогледите си очи, за да разчете логогрифа от струи, с тръпен троп превръщаше една водна машина в течен ковчег и накрая се нахвърляше с хули върху тези астролози измамници, способни да му предскажат само вече отминалите часове.

И кой знае какво още щеше да напише, ако не беше изпитал нуждата да се откъсне от поетичните си чудатости, както преди беше изоставил хронометричните си чудатости — и не по своя воля, а защото, имайки във вените си повече ракия, отколкото кръв, бе позволил това тик-так постепенно да стане за него кашлюкащо нанина.

Сутринта на шестия ден, разбуден от последните още хъркащи машини, видя сред часовниците — всичките разместени — да ровят два малки жерава (жерави ли бяха?), които, кълвейки неспокойно, бяха съборили и строшили една от най-хубавите клепсидри.

Натрапникът, ни най-малко уплашен (и наистина защо ли трябваше да бъде — той, който знаеше чудесно кой е на борда?), беше пуснал — нелепа шега за нелепа шега — от волиерата двете пернати. За да обърне с главата надолу моя кораб, плачеше Роберто, да покаже, че е по-могъщ от мен...

Но защо пък жерави, питаше се, свикнал да вижда всяка случка като знак и всеки знак като емблема. Какво ли е искал да покаже? Напрягаше се да се сети за значението на жеравите, доколкото си спомняше от „Символичният свят“ на Пичинели или от Валериано, но не намираше отговор. Сега ние отлично знаем, че не е имало нито цел, нито замисъл в онази Градина на Изумленията, Натрапникът вече е губел разсъдък не по-малко от него; но Роберто не можеше да го знае и се мъчеше да разчете онова, което не беше нищо друго освен ядна драскулка.

Ще те пипна, ще те пипна, проклетнико — извика. И още сънен, грабна сабята и се хвърли отново към трюма, преобърна се по стълбичките и се озова в една още неизследвана зона между снопове вършини и камари прясно отсечени дънерчета. Но при падането си бе разбутал дънерите и търкаляйки се заедно с тях, се намери с лице върху някаква решетка да диша пак противната миризма на сентината. И съзря с крайчеца на окото си да шават скорпиони.

Възможно е с дървата да са попаднали в трюма и насекоми, не зная дали са били точно скорпиони, но такива ги видя Роберто, естествено завъдени от Натрапника, за да го отровят. За да се изплъзне от опасността, задраска нагоре по стълбичката; но върху дърветата тичаше и оставаше на място, дори губеше равновесие и трябваше да се вкопчи в стълбата. Най-сетне се изкатери и откри порезна рана на мишницата си.

Очевидно се бе ранил със собствената си сабя. И ето че Роберто, вместо да мисли за раната, се връща при дървата, търси трескаво между гредите оръжието си, което е изцапано с кръв, отнася го в надстройката и излива ракията върху острието. После, тъй като не получава никакво облекчение, праща по дяволите всичките начала на своята наука и излива спирта върху мишницата. Призовава неколцина светци с твърде голяма фамилиарност, хуква навън, където започва проливен дъжд, под който жеравите изчезват в полет. Хубавият порой го стряска: разтревожва се за часовниците, тича напред-назад да ги настани на сушина, наранява сега пък крака си, който хлътва в някаква скара, прибира се на закрито на един крак като жерав, съблича се — и като единствена реакция на тези събития без смисъл, сяда да пише, докато дъждът отпърво зачестява, после утихва, за няколко часа пак изгрява слънце и накрая пада нощта.

И толкова по-добре за нас, че пише — така ни е дадено да разберем какво му се е случило и какво е открил по време на плаването си на *Амарилида*.

---

[1] **Непентес** — според вярванията на древните гърци чудодейно питие, което успокоява или прогонва унинието, тъгата, болката. — Б.пр. ↑

[2] *Secunda carina* (лат.) — двойно дъно. — Б.пр. ↑

[3] *Сентина* (лат. *sentina*) — най-долната част на кораба, шахтата в подтрюмовото пространство; в нея се събират водите и отпадните течности, които после се изпомпват. — Б.пр. ↑

19. СИЯЙНО МОРЕПЛАВАНЕ

Амарилида беше потеглила от Холандия и бе направила бърза отбивка в Лондон. Тук бе натоварила крадешком нещо през нощта, като моряците бяха образували верига от палубата до трюма и Роберто не бе успял да разбере каква е работата. После бе поела на югозапад.

Роберто описва развеселен компанията на борда. По всичко личеше, че капитанът бе вложил най-голямо старание в подбора на отвейани и ексцентрични пасажери, които да използва като предлог за отплаване, без да го е грижа дали после нямаше да ги изгуби по пътя. Деляха се на три дружини: онези, които бяха разбрали, че корабът ще плава на запад (като двойка галисийци, решили да заминат при сина си в Бразилия, и един стар евреин, дал обет да отиде на поклонение в Йерусалим по най-дългия път); онези, които още нямаха ясни представи относно протяжността на земното кълбо (като неколцина авантюристи, намислили да търсят щастieto си на Молукските острови, а биха ги достигнали по-лесно по източния път); и най-сетне други, които си бяха направо изиграни, като група еретици от пиемонтските долини, които възнамеряваха да се присъединят към английските пуритани по северните брегове на Новия Свят и не знаеха, че корабът, напротив, щеше да се насочи право на юг с първа спирка в Ресифе. Когато се догадиха за вероломството, *Амарилида* тъкмо пристигаше в тази колония — тогава в холандски ръце — и така или иначе склониха да бъдат оставени в това протестантско пристанище от страх да не си навлекат по-големи беди сред португалците. В Ресифе после корабът качи един рицар от Малта с лице на флибустиер, наумил си да изнамери острова, наречен Ескондида^[1], за който му бил говорил някакъв венецианец и чието местонахождение той не знаеше, а никой друг на *Амарилида* не беше и чувал името му. Знак, че капитанът търсеше пасажерите си, както се казва, със свещ.

Никой не си бе дал грижа за доброто разположение на тази малка тълпа, която се трупаше в подпалубното пространство: докато

прекосяваха Атлантида, храна не бе липсвала, а нещо бяха понабавили и по американските брегове. Но подир едно плаване сред дълги-дълги проскубани облаци и бледонебесно небе, отвъд *Fretum Magellanicum*^[2], почти всички, освен гостите от ранг, се бяха видели в принуда поне два месеца да пият вода, от която се получаваха гърчове, и да ядат сухари, които воняха на миша пикня. И няколко души от екипажа заедно с много пътници бяха измрели от скорбут.

За да търси попълнение на запасите, корабът изкачи на запад бреговете на Чили и хвърли котва край безлюден остров, който бордовите карти назоваваха Мас Афуера^[3]. Останаха на него три дни. Климатът беше дотолкова здравословен, а растителността — тучна, щото малтийският рицар отбеляза, че би било голямо щастие да претърпиш един ден крушение край тези брегове и да заживееш тук безоблачно, без повече да желаеш завръщане в родината — и се помъчи да се убеди, че това е Ескондида. Ескондида или не, ако бях останал там — казваше си Роберто на *Дафна*, — сега нямаше да съм тук да треперя от някакъв Натрапник само защото съм видял следа от крака му в трюма.

После бяха излезли насрещни ветрове, оповести капитанът, и *Амарилида* противно на всякакъв здрав смисъл тръгна на север. Насрещни ветрове Роберто не усети дори когато се реши тази смяна на курса, корабът се носеше с опънати платна и за да се отклони, трябваше да легне встрани. Вероятно доктор Бърд и неговите хора имаха нужда да продължат по същия меридиан заради експериментите си. Така или иначе стигнаха до островите Галапагос, където се забавляваха да обръщат по гръб огромни костенурки и да ги пекат в собствените им черупки. Малтиецът се рови дълго в някакви свои писания и заключи, че това не е Ескондида.

След като поеха отново курс на запад и слязоха отвъд двайсет и петия градус южна ширина, се запасиха пак с вода на остров, за който картите не даваха сведение. Той не предлагаше други съблазни освен самотата, но рицарят — който не понасяше бордовата храна и питаше силна ненавист към капитана — каза на Роберто колко хубаво би било човек да има край себе си шепа храбри, сърцати и безразсъдни люде, да завладее кораба, да изостави капитана и който би поискал да го последва в една лодка, да изпепели *Амарилида* и да се установи на тази

земя, за да изгради едно ново общество далеч от всякакъв познат свят. Роберто го попита дали това е Ескондида и онзи поклати тъжно глава.

С благоволенieto на пасатите се изкачиха отново на северозапад и попаднаха на група острови, обитавани от диваци с кехлибарена кожа; размениха с тях дарове и гостуваха на празненствата им, много радостни и оживени от момичета, танцуващи с движенията на тревите, които се люлееха на плажа почти досами водата. Под предлог, че рисува тези създания (и го правеше с известно умение), рицарят, който трябва да не беше давал обет за целомъдрие, положително има случай да се съвкупи плътски с няколко от тях. Екипажът поиска да последва примера му и капитанът ускори отплаването. Рицарят се колебаеше дали да не остане: струваше му се прекрасен начин да завърши живота си, прекарвайки дните в рисуване надве-натри. Но после реши, че това не е Ескондида.

Обърнаха пак на северозапад и намериха един остров с много кротки туземци. Спряха за два дни и две нощи и малтийският рицар взе да им разправя истории: разправяше ги на диалект, който дори Роберто не разбираше, а те пък съвсем, но си помагаше с рисунки върху пясъка и жестикулираше като актьор, извиквайки въодушевлението на местните жители, които го запротославяха като „Туситала, Туситала!“^[4] Рицарят се размисли пред Роберто колко хубаво би било да завърши дните си сред тези хора, разказвайки им всичките митове на вселената. „Но това ли е Ескондида?“, попита Роберто. Рицарят поклати глава.

Той е умрял в корабокрушението, размишляваше Роберто на *Дафна*, а аз съм намерил може би неговата Ескондида, ала не ще мога никога да му го разкажа, нито да го разкажа на някой друг. Сигурно затова пишеше на своята Синьора. За да се преживява, трябва да се разказват истории.

Последният въздушен замък на рицаря бе една вечер, само на няколко дни и недалеч от мястото на корабокрушението. Плаваха край бреговете на архипелаг, до който капитанът бе решил да не се приближават, тъй като доктор Бърд, изглежда, не го съдържаше да продължи пак към Екватора. В хода на пътуването на Роберто се бе сторило очевидно, че поведението на капитана не е като това на мореплавателите, за които беше слушал да се разказва и които си водеха подробни бележки за всички нови земи, усъвършенстваха

картите си, рисуваха формата на облаците, чертаеха линията на бреговете, събираха местни предмети... *Амарилита* се носеше напред като да беше пътуващата пещера на някой алхимик, погълнат единствена от своето Творение в Черно, равнодушен към големия свят, който се откриваше пред него.

Беше на залез, играта на облаците с небето, срещу сянката на един остров, рисуваше от едната страна сякаш изумрудени риби, които плуваха по върха. От другата прииждаха разлютени огнени кълба. Горевиснеха сиви облаци. Миг по-късно пламтящото слънце вече потъваше зад острова, но едно широко розово багреше облаците, окървавени в долния си кенар. Подир още няколко секунди пожарът зад острова бе избуял дотолкова, че да се извиси над кораба. Небето беше цяло една жаравана на фон от няколко небесни нишки. И още кръв навсякъде, сякаш закоравели грешници бяха разкъсани от стадо акули.

— Би трябвало да умрем сега — каза рицарят от Малта. — Не ви ли обзема желанието да увиснете от някое оръдейно дуло и да се плъзнете в морето? Би било бързо, и в този миг бихме узнали всичко...

— Да, но още щом го узнаехме, бихме престанали да го знаем — отбеляза Роберто.

И корабът продължи пътя си, навлизайки сред морета от сепия.

Дните се нижеха неизменни. Както бе предвидил Мазарен, Роберто можеше да има отношения само с благородниците. Моряците бяха такива главорези, че беше страховито да срещнеш някой на палубата нощем. Пътниците бяха гладни, болни и хленчеци. Тримата асистенти на Бърд не се осмеляваха да седнат на неговата маса и се плъзгаха безгласно, изпълнявайки заповедите му. Капитана все едно че го нямаше: до вечерта беше вече пиян, а и говореше само фламандски.

Бърд беше слаб и сух британец с голяма червенокоса глава, която можеше да служи за корабен фар. Роберто, който гледаше да се умие при първа възможност и се възползваше от дъжда, за да пропере дрехите си, не го бе видял ни веднъж за толкова месеци плаване да смени ризата си. Добре, че и за младеж, навикнал с парижките салони, вонята на един кораб е такава, че тази на себеподобните вече престава да се усеща.

Бърд беше як пияч на бира и Роберто се бе изхитрил да му излиза наглава, като се преструваше, че преглъща, но оставяше течността в

чашата горе-долу на същото ниво. А докторът, изглежда, беше научен да пълни само празни чаши и тъй като празна беше винаги неговата, нея пълнеше и я вдигаше за *brindis*. Рицарят не пиеше, слушаше и задаваше по някой въпрос.

Бърд говореше сносен френски, като всеки англичанин, който в онези времена искаше да пътешества вън от острова си, и беше покорен от разказите на Роберто за отглеждането на лозите в Монферато. Роберто учтиво беше изслушал как се прави бирата в Лондон. После бяха заговорили за морето. Роберто плаваше за първи път, а Бърд имаше вид като да не е склонен да каже много. Рицарят задаваше само въпроси, засягащи мястото, на което можеше да се намира Ескондида, но тъй като не подаваше никаква следа, не получаваше отговори.

Наглед доктор Бърд правеше това пътешествие, за да изучава цветята, и Роберто го беше поизпитал по темата. Докторът положително не беше невежествен в хербарийните неща и това му даде възможност да се разпростре в дълги обяснения, които Роберто показваше, че слуша с интерес. На всяка суша Бърд и неговите асистенти наистина събираха растения, макар и не с усърдието на учени, предприели пътуването с тази цел, и много вечери бяха прекарани в разглеждане на находките им.

В първите дни Бърд се бе опитал да узнае миналото на Роберто, а също и на рицаря, сякаш таеше към тях подозрения. Роберто бе изложил версията, съгласувана в Париж: савоец, той се бе сражавал в Казале на страната на имперците, беше си навлякъл беди първо в Торино и после в Париж с поредица дуели, бе имал злополучието да рани някакъв любимец на Кардинала, така че бе избрал пътя на Пасифика, за да остави много вода между себе си и своите преследвачи. Рицарят разказваше куп истории; някои се развиваха във Венеция, други в Ирландия, трети в Южна Америка, но не се разбираше кои са неговите и кои — чужди.

Най-сетне Роберто откри, че Бърд обича да говори за жени. Измисли диви любовни ноци с дивни куртизанки и очите на доктора святкаха и той пак се заричаше да посети някой ден Париж. После се опомни и отбеляза, че папистите са до един покварени. Роберто му обърна внимание, че много от савойците са почти хугеноти. Рицарят се прекръсти и подхвана пак темата за жените.

До хвърлянето на котва на Мас Афуера животът на доктора бе протичал като че ли в редовен ритъм и ако той беше правил някакви наблюдения на борда, то бе ставало, докато другите биваха на сушата. По време на плаването се застояваше през деня на палубата, бодърстваше със сътрапезниците си до малките часове и положително спеше нощем. Каютата му беше съседна на тази на Роберто, бяха две тесни коридорчета, разделени с преграда, и Роберто стоеше буден да слуша.

Още щом навлязоха в Пасифика обаче, привичките на Бърд се промениха. След престоя на Мас Афуера Роберто го бе виждал да се измъква всяка сутрин между седем и осем, а преди имаха обичай да се срещат в този час за закуска. През цялото време, докато корабът държеше север, до острова с костенурките, Бърд изчезваше пък около шест сутринта. Веднага щом *Амарилида* взе отново курс на запад, изтегли ставането си към пет и Роберто чуваше как един от асистентите му идва да го буди. После бе ставал последователно в четири, в три, в два.

Роберто беше в състояние да го следи, защото си бе взел един малък пясъчен часовник. На залез като безделник наминаваше при кормчията, където наред с компаса, плуващ в своята китова мас, стоеше дъсчица, на която щурманът, изхождайки от последните измервания, отбелязваше предполагаемото местоположение и час. Роберто запаметяваше добре всичко, после отиваше да обърне часовничето си и се връщаше да го направи пак, когато му се стореше, че часът изтича. Така, макар и да закъсняваше след вечеря, можеше винаги да пресметне часа с известна сигурност. Убеди се, че Бърд се измъква всеки ден малко по-рано; ако продължеше с този ритъм, един хубав ден щеше да се измъкне в полунощ.

След онова, което Роберто бе научил и от Мазарен, и от Колбер, и от техните хора, не беше нужно много, за да стигне до заключението, че бягствата на Бърд съответстваха на последователната смяна на меридианите. Все едно, че от Европа, всеки ден по пладне на Канарските острови или в определен час на друго място някой изпращаше сигнал и Бърд отиваше някъде да го приеме. Знаейки часа на борда на *Амарилида*, така можеше да установи дължината си!

Би било достатъчно да последва доктора, когато той се отдалечаваше. Но не беше лесно. Докато изчезваше сутрин, беше невъзможно да го проследи незабелязано. Когато Бърд започна да се губи по тъмните часове, Роберто чуваше чудесно как се отдалечава, но не можеше да тръгне веднага подире му. Така че изчакваше малко, а после всичко се свеждаше дотам да открие следите му. Всяко усилие обаче бе излизло напразно. Не говоря за многото пъти, когато, търсейки посока в тъмното, Роберто се бе озовавал между хамаците на екипажа или се бе препъвал в скитниците; но още по-много пъти се беше натъквал на някого, който в този час би трябвало да спи: значи някой винаги бдеше.

Щом срещнеше такъв шпионин, Роберто споменаваше обичайното си безсъние и се качваше на палубата, успявайки да не събуди подозрения. Отдавна си беше създал славата на оригинал, който сънува нощем с отворени очи и прекарва деня със затворени. Но озовеше ли се пак на палубата, където намираше моряка на вахта, за да размени няколко думи с него — ако случайно успееш да се разберат — нощта вече беше изгубена.

Това обяснява как така месеците са минавали, Роберто е бил близко до откриването на загадката на *Амарилуда*, но все не му се е удавал случай да си пъкне носа, където му се е искало.

Опитваше се впрочем от самото начало да наведе Бърд към някое доверение. И изнамери метод, който Мазарен не бе имал начин да му подсказе. За да задоволи любопитството си, задаваше през деня въпроси на рицаря, който не можеше да им отговори. Тогава му изтъкваше, че става дума за нещо много важно, ако той наистина иска да намери Ескондида. Така рицарят вечерта задаваше същите въпроси на доктора.

Една нощ на горната палуба гледаха звездите и докторът отбеляза, че трябва да е към полунощ. Рицарят, подучен от Роберто няколко часа преди това, подхвърли:

— Кой знае колко ли е часът сега в Малта...

— Проста работа — изтърва се докторът, после се поправи: — Тоест много сложна, приятелю.

Рицарят се изненада, че това не може да се изведе от пресмятането на меридианите:

— Нима слънцето не употребява един час, за да измине петнайсет меридианни градуса? Значи достатъчно е да кажем, че сме на толкова и толкова меридианни градуса от Средиземно море, да разделим на петнайсет, да знаем — както знаем — нашия час, и ще научим колко е часът там.

— Приличате на някой от онези астрономи, които са прекарвали живота си да се ровят в карти, без никога да са плавали. Иначе бихте знаели, че е невъзможно да се знае на кой меридиан се намира човек.

Бърд приблизително повтори онова, по което Роберто беше вече осветлен, но което за рицаря беше ново. В него обаче се показва словоохотлив:

— Нашите предци са мислели, че притежават безпогрешен метод, работейки върху лунните затъмнения. Известно ви е що е затъмнение: това е момент, в който слънцето, земята и луната се намират на една и съща линия и сянката на земята се проектира върху лика на луната. Тъй като е възможно да се предвиди точният ден и час на бъдещите затъмнения — достатъчно е човек да има със себе си таблиците на Региомонтан, — предположете, че знаете, че дадено затъмнение би трябвало да настъпи в Йерусалим в полунощ, а вие го наблюдавате в десет. Тогава ще знаете, че от Йерусалим ви делят два часа разстояние и следователно вашата точка на наблюдение е на трийсет меридианни деления на запад от Йерусалим.

— Съвършено — каза Роберто, — хвала на древните!

— Да, но тази сметка действа само донякъде. Великият Колумб в хода на своето второ пътешествие изчислявал по едно затъмнение, докато стоял закотвен край Хиспаниола^[5], и допуснал грешка с двайсет и три градуса на запад, което ще рече час и половина разлика! А при четвъртото си плаване, пак със затъмнение, сбъркал с два часа и половина!

— Той ли е сбъркал, или е бил сбъркал Региомонтан? — попита рицарят.

— Кой знае! На един кораб, който е всякога в движение, дори когато стои на котва, винаги е трудно да се направят съвършени измервания. Или може би знаете как Колумб е искал да докаже на всяка цена, че е достигнал Азия, и значи неговото желание го е навеждало да сгреша, за да покаже, че е стигнал доста по-далеч, отколкото е било всъщност... Ами лунните отстояния? Били са много

на мода през последните сто години. Идеята не е била лишена (как да го кажа?) от известна *Wit*^[6]. При своя месечен ход луната прави пълна обиколка от запад на изток срещу пътя на звездите, и значи е като стрелката на небесен часовник, която изминава циферблата на Зодиака. Звездите се придвижват в небето от изток на запад с около петнайсет градуса на час, докато за същия период луната се придвижва с четиринайсет градуса и половина. Така луната се измества спрямо звездите с половин градус на час. Е, древните са мислели, че разстоянието между луната и една *fixed sterre*, как се казва, неподвижна звезда, в определен момент е еднакво за всеки наблюдател от която и да е точка на земята. Значи достатъчно е да се познава, благодарение на обичайните таблици или *ephemerides*, и като се наблюдава небето с *astronomers staffe, the Crosse*^[7]...

— Балестрилята?

— Именно, с тази *cross* човек изчислява отстоянието на луната от тази звезда в даден час на нашия изходен меридиан и знае, че в часа на неговото наблюдение в морето, в град еди-кой си е толкова и толкова часът. Установи ли се разликата във времето, дължината е намерена. Но, но... — и Бърд направи пауза, за да заинтригува още повече събеседниците си, — но го има онзи *Паралакс*. Това е едно много сложно нещо, което не се наемам да ви обясня, дължимо на разликата в рефракцията на небесните тела на различни височини над хоризонта. Та значи с този паралакс разстоянието, намерено тук, няма да е същото, което биха намерили нашите астрономи там в Европа.

Роберто си спомняше, че е чувал от Мазарен и Колбер някаква история за паралакси и за онзи господин Морен, който вярвал, че е открил метод да ги изчислява. За да провери познанията на Бърд, попита дали астрономите не могат да изчисляват паралаксите. Бърд отговори, че е възможно, но е нещо премного трудно, а опасността от грешка — премного голяма.

— И после — додаде, — аз съм профан и от тези неща разбирам малко.

— Значи не остава друго, освен да се търси по-сигурен метод — подсказа тогава Роберто.

— Знаете ли какво е казал вашият Веспучи? Казал е: що се отнася до дължината, тя е нещо твърде мъчно, което малцина люде разбират, освен онези, които умеят да се лишават от сън, за да

наблюдават съединението на луната и на планетите. И е казал: тъкмо заради определянето на дължините аз често съм жертвал съня си и съм съкратил живота си с десет години... Загубено време, казвам аз. *But now behold the skie is over cast with cloudes; wherfore let us haste to our lodging, and ende our talke.*^[8]

Няколко вечери по-късно бе помолил доктора да му покаже Полярната звезда. Той се бе усмихнал: от това полукълбо тя не можеше да се види и трябваше човек да се ориентира по други неподвижни звезди.

— Още едно поражение за търсачите на дължините — бе отбелязал. — Така не могат да прибегнат дори до отклоненията на магнитната стрелка.

После, подканен от приятелите си, беше разчупил още хляба на своето знание.

— Стрелката на компаса би трябвало да сочи винаги север и следователно по посока на Полярната звезда. И все пак освен на меридиана на Железния остров на всички други места тя се отлъчва от верния полюс на Севера, като отива ту към изток, ту към запад според климатите и ширините. Ако например от Канарските острови навлизате към Гибралтар, всеки моряк знае, че стрелката се измества с повече от шест румбови градуса^[9] към северозапад, а от Малта до Триполи в Берберия има завъртане от две трети румб наляво — а знаете отлично, че румбът е една четвърт от вятъра^[10]. Тези отклонения, казахме, следват определени правила според различните дължини. Значи с една добра таблица на отклоненията бихте могли да установите къде се намирате. Но...

— И тук ли има „но“?

— За жалост да. Не съществуват добри таблици на отклоненията на компасната стрелка; който се е опитвал да ги изготви, не е сполучвал, и има значителни основания да се предполага, че стрелката не се отклонява равномерно според дължината. При това отклоненията са много бавни, по море е трудно да се следят, и то когато корабът не се люлее така, че да наруши равновесието на стрелката. Който се доверява на стрелката, е безумец.

Друг път на вечеря рицарят, който умуваше над една недомлъвка, подмината без коментар от Роберто, каза, че може би Ескондида е един

от Соломоновите острови, и попита дали са близо до тях.

Бърд вдигна рамене:

— Соломоновите острови! *Ça n'existe pas!*^[11]

— Нима капитан Драко не ги е достигнал? — питаше рицарят.

— Безсмислица! Дрейк е открил Нов Албион^[12] съвсем на друга страна.

— Испанците в Казале говореха за тях като за нещо познато и казваха, че са ги открили те — обади се Роберто.

— Твърдял го е онзи Менданя преди седемдесет и повече години. Но казал, че били между седмия и единайсетия градус южна ширина. Все едно да кажеш между Париж и Лондон. Но на каква дължина? Кирос^[13] смятал, че са на хиляда и петстотин левги от Лима. Смешно. Само да плюнеш от бреговете на Перу и ги уцелваш. Неотдавна един испанец заяви, че били на седем хиляди и петстотин мили от същото това Перу. Множко, май. Имайте добрината да погледнете тези карти: някои са преправени наскоро, но възпроизвеждат по-старинните, а други ни се предлагат като последно откритие. Вижте, едни мореплаватели разполагат островите на двеста и десетия меридиан, други на двеста и дваиясетия, трети пък на двеста и трийсетия, да не говорим за онези, които си ги представят на сто и осемдесетия. Дори някой от всички тях да има право, други биха стигнали до грешка от петдесет градуса — горе-долу разстоянието между Лондон и земите на Савската царица!

— Наистина е достойно за възхищение колко неща знаете, докторе — каза рицарят, запълвайки безсловесността на Роберто, който сам се канеше да го каже, — сякаш през живота си не сте правили друго, освен да търсите дължините.

Лицето на доктор Бърд, осеяно с белезникави лунички, внезапно поруменя. Той напълни халбата си с бира и я пресуши на един дъх.

— О, любопитство на естественик. Всъщност не бих знаел от кой край да подхвана, ако трябваше да ви кажа къде се намираме.

— Но до руля — сметна, че може да опита почвата Роберто — видях една табличка, на която...

— О, да — овладя се веднага докторът, — един кораб положително не се движи наслуки. *They priche the Carde*^[14]. Отбелязват деня, посоката на стрелката и отклонението ѝ, откъде духа вятърът, часа според бордовия часовник, изминатите мили, височината

на слънцето и на звездите и съответно ширината, и оттам извеждат предполагаемата дължина. Сигурно сте виждали понякога на кърмата моряк да хвърля във водата въже с дъсчица, завързана на единия му край. Това е *the loch*, локът или, както казват някои, лодчицата. Пуска се въжето да се развие, на въжето има възли, разстоянието между които изразява определени мерки, и с часовник до себе си човек може да установи за колко време е било покрито дадено разстояние. По такъв начин, ако всичко протича правилно, би знаел винаги на колко мили е от последния известен меридиан, и отново с подходящи изчисления би установил кой пресича в момента.

— Виждате ли, че има средство — каза тържествуващо Роберто, който вече знаеше какво ще му отговори докторът: че локът е нещо, което се използва по липса на по-добро, тъй като би могъл да ни каже наистина какъв е изминатият път само ако корабът се движи по права линия. Но понеже един кораб плава според както пожелаят ветровете, то когато ветровете не са попътни, корабът трябва да върви в един отрязък надясно, в друг — наляво.

— Сър Хъмфри Гилбърт — отвърна докторът, — който горе-долу по времето на Менданя някъде към Теранова^[15] искал да следва четирийсет и седмия паралел, *encoutered winde alwayes so scant*^[16], ветрове, как да кажа, толкова лениви и скъпернически, че плавал дълго време в лъкатушене между четирийсет и първия и петдесет и първия паралел, като вършал така из десет градуса ширина — което, господа, е все едно огромна змия да отива от Неапол за Португалия, като първо засегне Хавър с главата и Рим с опашката си, а после се намери с опашка в Париж и глава в Мадрид! Трябва значи да се пресмятат отклоненията, да се извършват изчисления и много да се внимава — нещо, което морякът не прави никога, нито пък може да има по цял ден астроном до себе си. Разбира се, могат да се градят предположения, особено ако се плава по познат курс и се съпоставят резултатите, намерени от другите. Затова от европейските та чак до американските брегове картите посочват доста сигурни меридианни разстояния. После от сушата и измерванията по светилата могат да дадат някой и друг добър резултат, така че знаем на каква дължина ще да се намира Лима. Но и в този случай, приятели — продължаваше весело докторът, — какво става? — И ги поглеждаше хитровато. — Става това, че този господин — и чукаше с пръст по едната карта — слага Рим на

трийсетия градус на изток от меридиана на Канарските острови, обаче този другият — и размахваше пръст, сякаш да се закани бащински на оногова, който беше чертал другата карта, — този друг господин слага Рим на четирийсетия градус! А манускриптът съдържа и доклада на един фламандец, който е врял и кипял в тия работи; той предупреждава краля на Испания, че никога не е имало съгласие по въпроса за разстоянието между Рим и Толедо, *por los errores tan enormes, como se conoce por esta linea, que muestra la diferencia de las distancias*^[17] и прочие, и прочие. А ето я поредицата: ако се установи първият меридиан в Толедо (испанците все си мислят, че живеят в центъра на света), за Меркатор Рим би бил с двайсет градуса по на изток; за Тихо Брахе обаче градусите са двайсет и два, почти двайсет и пет са за Региомонтан, двайсет и седем за Клавий, двайсет и осем за добрия Птолемей, а за Ориган — трийсет. И толкова грешки само за да се измери разстоянието между Рим и Толедо. Представете си какво става тогава по курсове като този, където може би сме първите, достигнали някои острови, а сведенията от другите пътешественици са доста мъгляви. Добавете и това, че ако един холандец е направил верни измервания, той не го казва на англичаните, нито пък те — на испанците. Из тези морета е важен нюхът на капитана, който по жалкия си лок съди, да речем, че е на двеста и двайсетия меридиан, а току-виж бил с трийсет градуса по-насам или по-нататък.

— Но тогава — досети се рицарят — онзи, който намери способ да определя меридианите, ще бъде господарят на океаните!

Бърд отново се изчерви, втренчи се в него, сякаш да разбере дали говореше с предумисъл, после се усмихна, като че ли искаше да го ухапе:

— Ами опитайте вие.

— Олеле, аз се отказвам — викна Роберто, вдигайки ръце в знак, че се предава. И за тази вечер разговорът приключи сред много смехове.

Дни подир това Роберто смяташе за неуместно да заговаря пак за дължините. Смени темата; и за да може да го направи, взе храбро решение. Поряза с ножа дланта на едната си ръка. После я превърза с парцали от риза, която вече се беше похабила от водата и ветровете. Вечерта показа раната на доктора:

— Направо нямам ум в главата, бях сложил ножа в торбата, и то без калъфа, та като рових вътре, се порязах. Много щипе.

Доктор Бърд прегледа раната с очите на човек от занаята, а Роберто се молеше на Бога да донесе някоя съдина на масата и да разтвори в нея витриол. Бърд обаче се ограничи с думите, че не му изглеждало нещо сериозно, и го посъветва да я промива добре сутрин. За щастие на помощ ненадейно се притече рицарят:

— Ех, сега да имаше оръжеен мехлем!

— Това пък що за дяволия е? — попита Роберто.

И той, сякаш беше чел всички книги, които Роберто вече познаваше, се впусна да хвали достойнствата на това вещество. Бърд мълчеше. След доброто попадение на рицаря Роберто на свой ред хвърли заровете:

— Бабини деветини! Ами че това е като измислицата за бременната жена, която видяла любовника си с отсечена глава и родила дете с глава, отделена от тялото. Като ония селянки, които, за да накажат кучето, че е изцапало в кухнята, хващат една главня и я тикат в изпражненията с надеждата, че животното ще усети да му се подлютява задникът! Рицарю, няма разумен човек, който да вярва на тези *historiettes*!

Беше улучил, Бърд не можа да се сдържи:

— А, не, драги, историята с кучето и неговите лайна е толкова истинска, че някой направил същото с един господин, който напук му срал пред къщата — и ви уверявам, че онзи се е научил да заобикаля отдалеч мястото! Естествено операцията трябва да се повтори много, много пъти и значи ви е нужен приятел — или неприятел, — който да ви дриска на прага час по час!

Роберто се подхилваше, сякаш докторът се шегуваше, и така го подтикваше да изложи, засегнат, убедителни доводи — които впрочем бяха, кажи-речи, същите като тези на Д'Игби. Но докторът вече се беше разгорещил:

— Ами да, драги, дето толкова се правите на философ и гледате с пренебрежение на знанието на хирурзите. Ще ви кажа дори, понеже за лайна говорим, че който има лош дъх, трябва да стои със зинала уста над отходната яма и ще се намери накрая изцерен: смрадта на всичкото това нещо е много по-силна от тази на неговото гърло, а по-силното привлича и отнася по-слабото!

— Разкривате ми удивителни неща, доктор Бърд, възхитен съм от вашето знание!

— Бих могъл да ви кажа и повече. В Англия, когато някой бъде ухапан от куче, животното се убива, макар да не е бясно. Може да стане, и тогава зародишът на кучешкия бяс, останал в тялото на ухапания, би привлякъл към себе си духовете на хидрофобията. Виждали ли сте някога селянки да разливат мляко върху жаравата? Веднага хвърлят отгоре стиска сол. Велика народна мъдрост!

Падне ли върху въглените, млякото се превръща в пара и под действието на светлината и на въздуха тази пара, съпроводжана от атоми на огъня, се разнася до мястото, където е кравата, дала млякото. А вимето на кравата е орган много жлезист и деликатен; огънят го сгорещява, втвърдява го, причинява му язви, и тъй като вимето е близо до пикочния мехур, дразни и него, като предизвиква анастомоза на вените, които се събират там, така че кравата пикае кръв.

— Рицарят ни описа оръжейния мехлем като нещо полезно за медицината — обади се Роберто, — но вие ни откривате, че може да бъде използван и за причиняване на зло.

— Несъмнено и тъкмо затова някои тайни трябва да се укриват от многото хора, та да не се злоупотребява с тях. Ех, драги, диспутът относно мехлема или относно праха, или относно онова, което ние, англичаните, наричаме *Weapon Salve*, изобилства на повратности. Рицарят ни говори за оръжие, което, като се обработи по подобаващ начин, донася облекчение на раната. Но вземете същото оръжие и го сложете до огъня: раненият, дори да е на мили далеч, ще изреве от болка. А ако потопите още изцапаното с кръв острие в ледена вода, раненият ще бъде побит от тръпки.

Наглед този разговор не бе казал на Роберто неща, които той вече да не знаеше, включително и че по въпроса за Симпатиковия Прах доктор Бърд можеше и дявола да продаде. И все пак речта на доктора се бе въртяла прекомерно около най-лошото действие на праха. Не можеше да е случайност. Но какво общо имаше всичко това с дъгата на меридиана, беше друга работа.

Докато най-сетне веднъж, възползвайки се от факта, че един моряк бе паднал от някаква рея и си бе разбил черепа, че на горната

палуба имаше суматоха и че докторът бе повикан да се погрижи за нещастника, Роберто не се бе шмугнал в трюма.

Почти опипом бе успял да намери верния път. Може би беше късмет, може би животното се жалеше повече от обичайното тази сутрин: горе-долу там, където после на *Дафна* щеше да открие буренцата с ракия, Роберто се изправи пред жестока гледка.

Добре заслонено от любопитни погледи, в леговище, натъкмено по негова мярка, върху постеля от парцали имаше едно куче.

Беше може би расово, но страданието и мъките го бяха направили кожа и кости. Все пак неговите палачи показваха намерението да го запазят живо: бяха му набавили храна и вода в изобилие, и то храна не кучешка, а положително отъмкната от пасажерите.

Лежеше на един хълбок, с клюмнала глава и провиснал език. На хълбока му зееше широка и ужасяваща рана. Прясна и в същото време гангрениясала, тя разтваряше две големи бърни като листа на роза и откриваше в средата и по цялата си разпукнатост гноен живец, който секретираше сякаш извара. Роберто разбра, че раната имаше този вид, защото ръката на някой хирург, вместо да зашие ръбците ѝ, беше направила така, че да останат отворени и зейнали, захващайки ги за кожата.

Рожба-копеле на медицинското изкуство, тази рана беше значи не само нанесена, а и лекувана злодейски така, че да не заздравее и кучето да продължи да се мъчи — кой знае откога. И това не беше всичко: Роберто забеляза около и вътре в язвата следи от кристално вещество, сякаш някой лекар (лекар тъй пъклено предвидлив!) всеки ден я поръсваше с разяждаща сол.

В безсилието си Роберто погали клетото животно, което сега проскимтяваше смирено. Запита се как да му помогне, но докосвайки го по-настойчиво, само му причини още по-голяма болка. Над състраданието му впрочем вече вземаше връх чувството за победа. Ето я значи тайната на доктор Бърд, загадъчната стока, натоварена в Лондон!

Това, което можеше да заключи от видяното човек, знаещ онова, което Роберто знаеше, беше, че кучето е било ранено в Англия и Бърд полагаше грижа то да остане все така с язвата си. Някой в Лондон, всеки ден в определен и уговорен час, правеше нещо на оръжието

причинител или на кърпа, напоена с кръвта на животното, и предизвикваше реакцията му — дали на облекчение, дали на още по-голямо страдание, след като доктор Бърд беше казал, че с *Weapon Salve* би могло и да се вреди.

Така в даден момент на *Амарилуда* можеше да се научи колко е часът в Европа. Като се знаеше часът на мястото, през което минаваше корабът, беше възможно да се изчисли меридианът!

Оставаше само да се изчака потвърждението на фактите. Тези дни Бърд се губеше все около единайсет: приближаваха значи антимеридиана. Трябваше да го издебне скрит някъде при кучето около този час.

Щастието му се усмихна, ако може да се говори за щастие по повод на щорм, който щеше да отведе кораба и всичките му обитатели до сетното от нещастията. Онзи следобед морето беше вече доста бурно и това послужи на Роберто за претекст да се оплаче от гадене и стомашно неразположение и да избяга в леглото си, измъквайки се от вечерята. На смрачаване, когато никой още не мислеше да застава на пост, се спусна крадешком в трюма, понесъл само огниво и насмолено въже, с което осветяваше пътя. Стигна при кучето и видя над бърлогата му гредоред, отрупан с бали слама, която служеше за подновяване на просмуканите от миазми сламеници на пасажерите. Проправи си път сред тях и си издълба ниша, от която не можеше вече да вижда кучето, но можеше да следи кой стои пред него и положително да слуша всеки разговор.

Беше чакане с часове, удължено от стенанията на преокаяното животно, но най-сетне чу други шумове и забеляза светлини.

Малко по-късно стана свидетел на експеримент, който се провеждаше на няколко крачки от него и на който присъстваха докторът и тримата му асистенти.

— Записваш ли, Кавъндиш?

— Ауе, ауе, докторе.

— Значи чакаме. Много вие тази вечер.

— Усеца морето.

— Мирен, мирен, Хаклют — казваше докторът, който сега утешаваше кучето с по някоя лицемерна милувка. — Лошо направихме, че не установихме твърда последователност на действията. Би трябвало да започваме винаги с успокоителното.

— Не е речено, докторе, някои вечери в определеното време спи и се налага да го разбудиме с дразнещо действие.

— Внимание, струва ми се, че става неспокойно... Мирен, Хаклют... Да, размърдва се! — Кучето надаваше сега неестествени вопли. — Изложили са оръжието на огъня, отбележи часа, Уидрингтън!

— Тук е към единайсет и половина.

— Провери часовниците. Би трябвало да минат около десет минути.

Кучето продължи да вие безконечно дълго. После издаде различен звук, който заглъхна в едно „арф, арф“, и то постепенно отслабваше, за да отстъпи накрая място на тишината.

— Добре — каза доктор Бърд, — кое време е, Уидрингтън?

— Трябва да съответства. Остава четвърт час до полунощ.

— Да не бързаме да обявяваме победа. Да изчакаме проверката.

Последва друго нескончаемо очакване, сетне кучето, което очевидно беше задрямало, изпитвайки облекчение, изквича отново, сякаш му бяха настъпили опашката.

— Време, Уидрингтън?

— Часът изтече, остават няколко зрънца пясък.

— Часовникът показва вече полунощ — обади се трети глас.

— Мисля, че това ни стига. Е, господо — каза доктор Бърд, — надявам се, че ще прекратят веднага дразненето, бедният Хаклют не издържа вече. Вода и сол, Холс, и кърпата. Мирен, мирен, Хаклют, сега си по-добре... Хайде, спи, усещаш, че господарят е тук, свърши се... Холс, сънотворното във водата...

— Ахе, ахе, докторе.

— Ето, пий, Хаклют... Бъди добър, хайде, изпий хубавата вода...
Още едно плахо проскимтяване, после отново тишина.

— Отлично, господо — казваше сега доктор Бърд, — ако проклетият кораб не се клатеше така неприлично, бихме могли да кажем, че сме имали хубава вечер. Утре заран, Холс, обичайната сол върху раната. Да обобщим, господо. Във възловия момент тук оставаше малко до полунощ, а от Лондон ни сигнализираха, че е пладне. Намираме се на антимеридиана на Лондон, и следователно на сто деветдесет и осмия от Канарските острови. Ако Соломоновите острови са, както твърди преданието, на антимеридиана на Железния

остров и ако сме на върната ширина, то плавайки на запад с един хубав попътен вятър, би трябвало да стигнем до Сан Кристобал или както там ще прекръстим този проклет остров. Ще сме намерили онова, което испанците търсят от десетилетия, и ще сме сложили в същото време ръка на тайната на *el Punto Fijo*. Бирата, Кавъндиш, трябва да вдигнем наздравица за Негово Величество, да го пази всякога Бог.

— Бог да пази краля — изрекоха в един глас другите трима; бяха очевидно и четиримата мъже всеотдайни, все така верни на един монарх, който в онези дни, ако не беше още изгубил главата си, беше най-малкото на път да изгуби кралството.

Роберто напрягаше ума си. Намирайки сутринта кучето, беше забелязал, че когато го погалеше, то се умиряваше, а когато го бе засегнал по-рязко на едно място, бе проплакало от болка. Много малко стигаше — на кораб, подмятан от морето и вятъра — да се предизвикат в едно болно тяло различни усещания. Може би тези злодеи вярваха, че получават съобщение отдалеч, а всъщност кучето да страдаше и да изпитваше облекчение според това дали вълните го безпокояха или го унасяха. Или още, ако съществуваха, както казваше Сен-Савен, глухите мисли, с движението на ръцете си Бърд да извикваше у кучето реакции според собствените си неизповядани желания. Не беше ли самият той казал, че Колумб се заблудил, защото искал да покаже, че е стигнал по-далеч? Значи съдбата на света зависеше от начина, по който тези луди тълкуваха езика на едно куче? Едно изкъркване от корема на бедното животно можеше да накара тези жалки люде да решат, че се приближават или отдалечават от мястото, жадувано от също толкова жалки испанци, французи, холандци и португалци? И той беше въввлечен в това приключение, за да поднесе един ден на Мазарен или на младока Колбер възможността да населят корабите на Франция с изтезавани кучета?

Другите вече се бяха отдалечили. Роберто излезе от скривалището си и постоя на светлината на насмоленото си въже пред спящото куче. Докосна главата му. Виждаше в това бедно животно цялото страдание на света, налудничав разказ на някакъв идиот. До такава истина го бе довело неговото бавно изграждане от дните на Казале до този момент. О, ако беше останал като корабокрушенец на безлюдния остров, както искаше рицарят, ако, както искаше рицарят, бе подпалил Амарилида, ако бе спрял своя път на третия остров, сред

туземките с цвят на сиена, или на четвъртия беше станал бардът на онези хора! Ако беше намерил Ескондида, Скрития остров, където да се скрие от всички наемни убийци на един безмилостен свят! Тогава не знаеше, че съдбата щеше да му отреди не след дълго един пети остров, може би Последния.

Амарилида беше сякаш извън себе си; вкопчвайки се във всичко по пътя си, се прибра в каютата и забрави болестите на света, за да страда от морската болест. После дойде корабокрушението, за което говорихме. Беше изпълнил с успех мисията си: единствен оцелял, носеше със себе си тайната на доктор Бърд. Но не можеше вече да я открие никому. А и беше може би нищожна тайна.

Не трябваше ли да признае, че излизайки от един нездрав свят, бе намерил истинското спасение? Корабокрушението му бе присъдило върховния дар — изгнанието — и неговата Синьора, която никой вече не можеше да му отнеме...

Но Островът не му принадлежеше и оставаше далечен. *Дафна* не му принадлежеше и друг претендираше за притежание над нея. Може би за да продължи там експерименти не по-малко зверски от тези на доктор Бърд.

---

[1] ... острова, наречен Ескондида (исп.) — Скрития остров. — Б.пр. ↑

[2] *Fretum Magellanicum* (лат.) — Магелановия проток. — Б.пр. ↑

[3] **Мас Афуера** — цялото пътешествие на *Амарилида* е низ от загатнати отправки към прочути, най-вече от литературата, острови или герои; Мас Афуера е островът от архипелага Хуан Фернандес, на който е живял „истинският Робинзон“, т.е. морякът Селкирк, прототипът на героя на Дефо. — Б.пр. ↑

[4] *Туситала* или „разказвачът на приказки“ — така жителите на островите Самоа нарекли Робърт Луис Стивънсън, който прекарал сред тях последните четири години от живота си. — Б.пр. ↑

[5] **Хиспаниола** — латинизиран вариант на Еспаньола, името, дадено от Колумб на остров Хаити. — Б.пр. ↑

[6] *Wit* (англ.) — находчивост. — Б.пр. ↑

[7] *Astronomers staffe, the Crosse...* (англ.) — астрономическата линейка, кръстатката. — Б.пр. ↑

[8] *But now behold the skie...* (англ.) — Но вижте, небето е покрито с облаци, затова да побързаме към каютите си и да прекратим нашия разговор. — Б.пр. ↑

[9] ... *румбови градуса* — или просто градуса, доколкото в по-широк смисъл румбът е всяка посока на компаса, която се уточнява в градуси. — Б.пр. ↑

[10] ... *румбът е една четвърт от вятъра* — окръжността на розата на ветровете се дели на четири квадранта, които указват четирите основни посоки на света; те се подразделят на осем части, наречени ветрове (откъдето и името ѝ), защото всяка бележи посоката, от която духа определен вятър (напр. северен, североизточен, западен, югозападен и т.н.); на ветровете следователно отговарят ъгли и дъги от окръжността, равни на 45°; ветровете също се делят на половини, а те от своя страна — на четвъртини или кварта, които съответстват на 32-та румба на розата; румбът се равнява на 1115'. — Б.пр. ↑

[11] *Ça n'existe pas!* (фр.) — Та те не съществуват! — Б.пр. ↑

[12] **Нов Албион** — така капитан Франсис Дрейк нарекъл брега на север от Калифорния, който достигнал при една от експедициите си и обявил за владение на Англия. — Б.пр. ↑

[13] **Педро Ернандес Кирос** (1565–1615) — испански мореплавател (по произход португалец, рожденото му име е Педру Кируш), плавал с Менданя де Нейра и сам ръководил експедиция в търсене на Южния континент; открил много от Новохембридските острови, атоли от архипелага Туамоту, Гилбъртовите острови и др. — Б.пр. ↑

[14] *They pricke the Carde* (англ.) — Те отразяват данните. — Б.пр. ↑

[15] **Теранова** — латинското име на Нюфаундленд; през 1583 г. мореплавателят Сър Хъмфри Гилбърт (1539–1583, брат по майка на Сър Уолтър Роли) основава там първата английска колония на американския континент. — Б.пр. ↑

[16] ... *encoutered winde alwayes so scant* (англ.) — попадал все на вятър тъй оскъден. — Б.пр. ↑

[17] ... *por los errores... de las distancias* (исп.) — поради толкова огромните грешки, както се вижда от тази поредица, която показва

разликата в разстоянията. — Б.пр. ↑

20.

ПРОНИЦАТЕЛНОСТ И ИЗКУСТВО НА НАХОДЧИВОСТТА^[1]

Роберто се увличаше да губи време, да дава преднина на Натрапника с мисъл да отгатне играта му. Редеше пак на палубата часовниците, задействаше ги пак всеки ден, после тичаше да нахрани и напои птиците, за да попречи на другия да го стори, след това натъкмяваше всяка стая и всяко нещо на палубата така, че ако онзи се разшеташе, да се забележи минаването му. Стоеше през деня на закрито, но с полуотворена врата, та да улавя всеки шум отвън или отдолу, вардеше през нощта, пиеше ракия, слизаше пак в дълбините на *Дафна*.

Веднъж откри още два килера оттатък шахтата с въжетата, към носа: единият беше празен, другият чак премного пълен, задръстен от шкафове с бордюри по краищата, та да се попречи на предметите да падат поради развълнуваното море. Видя кожи от гущери, изсушени на слънце, костилки от плодове с изгубена идентичност, минерали с разни цветове, камъчета, изгладени от морето, отломки от корали, насекоми, набодени с топлийки върху табличка, муха и паяк в къс кехлибар, спаружен хамелеон, стъкленици, пълни с течност, в която киснеха змийчета или малки змиорки, огромни рибени кости, които взе за китови, меча, който трябваше да краси някоя рибя муцуна, и един дълъг рог, който за Роберто беше от еднорог, но мисля, че ще да е бил от нарвал. Накратко, помещение, издаващо вкус към ерудитската сбирка, каквито в онази епоха трябва да са се срещали по корабите на изследователите и естествениците.

В средата имаше отворен сандък, със слама на дъното, празен. Какво можеше да е съдържал Роберто разбра, връщайки се в каютата си, където с отварянето на вратата го посрещна изправено едно

животно — и в тази среща то му се видя по-ужасно, отколкото ако беше Натрапникът от плът и кръв.

Плъх, канално страшилище, какво ти, ламя, висока над половин човешки бой, с дълга опашка, която се разстиляше по пода, с втренчени очи, застанало на два крака, с другите два като ръчички, протегнати към него. Покрито с къса козина, имаше на корема си торба, отвор, естествен чувал, от който надничаше малко чудовищенце от същия вид. Знаем в колко фантасмагории около плъховете се беше отплесвал Роберто през първите две вечери, та очакваше да ги види толкова големи и свирепи, колкото могат да се завъдят по корабите. Но този надхвърляше и най-треперливите му очаквания. Не вярваше, че човешко око е зървало някога плъхове от такъв сой — и съвсем с право, щом като ще видим после, че се е касаело, както заключих, за двуутробно.

След като отмина първият миг на ужас, от неподвижността на нашественика стана ясно, че се отнасяше за препарирано животно, и то препарирано зле или зле съхранено в трюма: кожата издаваше смрад на разложени органи, а от гърба вече стърчаха кичури слама.

Малко преди той да влезе в стаята на чудесата, Натрапникът беше измъкнал оттам най-ефектния екземпляр и докато Роберто се дивеше на онзи музей, го бе настанил у дома му, може би с надеждата, че жертвата, губейки разсъдък, ще се хвърли през борда и ще изчезне в морето. Иска моята смърт, иска моята лудост, мърмореше Роберто, но ще го накарам да си изяде плъха хапка по хапка, ще го насадя него препариран върху онези шкафове, къде се криеш, проклетнико, къде си, може би ме гледаш, за да видиш дали се побърквам, но аз ще те накарам да се побъркаш ти, злодей такъв.

Избута животно на палубата с приклада на мускета и превъзможвайки отвращението си, го хвана с ръце и го хвърли в морето.

Решен да открие бърлогата на Натрапника, се върна в склада с дървата, като внимаваше да не се изтърколи пак по дънерчетата, вече разпилени по земята. Отвъд него се озова в помещението, което на *Амарилуда* наричаха *coga* (или *soute*, или *sota*) и в което държаха сухарите: под едно платнище, добре увит и защитен, намери най-напред много голям далекоглед, по-могъщ от онзи в каютата, може би една Хипербола на Очите, предназначена за изучаване на небето. Но

телескопът беше поставен в голям леген от лек метал, а край легена бяха прилежно увити в други кърпи инструменти с неопределено естество, метални лостове, кръгло парче платно с пръстени околоръст, нещо като шлем, и най-сетне три тумбести съда, които издадоха с миризмата си съдържание от гъсто и гранясало масло. За какво можеше да служи целият този набор, Роберто не се запита: сега той искаше да открие едно живо същество.

Провери по-скоро дали под содата не се отваряше още някакво помещение. Имаше го, само че беше много схлупено, дотолкова, че можеше да се движи в него единствено пълзешком. Изследва го, държейки светилника ниско долу, за да се пази от скорпионите и от страх да не подпали тавана. След кратко лазене стигна до края, удряйки глава в твърдата лиственица, пределна Туле^[2] на *Дафна*, отгатак която се чуваше как водата се плиска о корпуса. Отвъд този задънен ходник значи не можеше да има друго.

После се спря, сякаш *Дафна* нямаше как да крие за него други тайни.

Ако може да изглежда странно, че за седмица и повече бездейно пребиваване Роберто не е успял да види всичко, то нека си помислим какво се случва на едно дете, което се промъква из таваните или подземията на голям и стародавен дом с нестроен план. На всяка крачка изникват сандъци със стари книги, овехтели облекла, празни стъкленици и купчини трески, изтърбушени мебели, прашни и паянтови шкафове. Детето пристъпва, спира се да открие някое съкровище, съглежда ход, тъмен коридор и си въобразява там смутно присъствие, отлага изследването за друг път и всеки път напредва с малки стъпки, от една страна, боейки се да не навлезе прекалено навътре, от друга, почти предвкусвайки бъдещи открития, угнетено от вълнението на най-скорошните, и този таван или подземие не свършва никога и може да крие за него нови кътчета през цялото детство, че и подир това.

Ако детето бъде подплашвано всеки път от нови шумове, или за да бъде държано далеч от тези меандри му се разказват всеки ден вледеняващи легенди — и ако това дете е в добавка и пияно, — се разбира как пространството се разширява при всяко ново

приключение. Не по различен начин бе изпитал Роберто досега с тази своя още враждебна територия.

Беше ранна утрин и Роберто пак сънуваше. Сънуваше Холандия. Беше, когато хората на Кардинала го водеха към Амстердам, за да го качат на *Амарилуда*. По пътя се бяха отбили в един град и бе влязъл в катедралата. Порази го яснотата на тези кораби, толкова различни от корабите на италианските и френските църкви, изчистени от украшения, само с няколко хоругви, окачени на голите колони; витражите бяха светли и без изображения, слънцето създаваше вътре млечна атмосфера, накъсана само в низините от редките черни фигури на богомолците. В това умиротворение се чуваше един-единствен звук, тъжна мелодия, която сякаш се рееше из въздуха от слонова кост, раждайки се от капителите или от ключовите камъни на сводовете. После забеляза, че в един параклис в галерията за хора друг чернодрешник, сам в един ъгъл, свиреше на малка флейта с мундщук, разтворил широко очи в празното.

По-късно, когато музикантът свърши, се приближи до него, питайки се дали трябва да му даде някоя монета; той, без да го поглежда в лицето, му благодари за хвалебствията и Роберто разбра, че беше сляп. Беше майсторът на камбаните (*der Musicyn en Directeur van de Klok-werken, le carillonneur, der Glockenspieler*, опита се да му обясни), но в задълженията му влизаше и това да развлича със звука на флейтата си вярващите, които се застояваха вечер пред портите и в гробището край църквата. Знаеше много мелодии и на всяка изпълняваше две, три, понякога пет вариации с все по-голяма сложност; не му беше нужно да чете ноти: сляп се беше родил и можеше да се движи из красивото сияйно пространство (така каза, сияйно) на своята църква, виждайки, каза, слънцето с кожата си. Обясни му как неговият инструмент е нещо живо, което реагира на сезоните, и на температурата на утринта и заника, но в църквата винаги присъства някаква разсеяна топлина, която осигурява на дървото постоянно съвършенство — и Роберто щеше да размишлява дълго над представата, която можеше да има за разсеяна топлина един човек от севера, докато мръзнеше в тази бистрота.

Музикантът му изсвири още два пъти първата мелодия и обясни, че тя носи заглавието „Doen Daphne d’over schoone Maeght“^[3]. Отказа

всякакво дарение, докосна лицето му и прошепна — или поне така разбра Роберто, — че „Дафна“ е нещо нежно, което ще го съпътства цял живот.

Сега на *Дафна* Роберто отваряше очи и без съмнение чуваше да долитат отдолу, през пролуките на дървото, нотите на „Дафна“, изпълнявана сякаш от някакъв по-метален инструмент, който, без да се осмелява да се впуска във вариации, подемаше на равни интервали първата фраза на мелодията като вироглав припев.

Каза си веднага, че е от находчива по-находчива емблема да се намира на флейт с името *Дафна* и да дочува мелодия за флейта, наречена „Дафна“. Излишно беше да се заблуждава, че се отнася за сън. Беше ново послание на Натрапника.

Още веднъж се въоръжи, почерпи още веднъж сила от буренцето и последва звука. Той долиташе като че ли от стаичката с часовниците. Ала откакто беше пръснал машините по палубата, помещението беше останало празно. Навести го пак. Все така празно, но музиката се донасяше от стената в дъното.

Изненадан от часовниците първия път, припрян после да ги изнася навън, не беше се и замислял дали кабината стига до корпуса. Ако беше така, стената в дъното щеше да е избита. Но беше ли? Голямото платно с перспективата от часовници създаваше зрителна измама, така че от пръв поглед не се разбираше дали дъното е плоско или вдлъбнато.

Роберто понечи да изтръгне платното и си даде сметка, че е плъзгаща се завеса, като в театър. А зад завесата имаше друга врата, и тя заключена с катинар.

Със смелостта на поклонниците на Бакхус и сякаш с един изстрел на спингарда можеше да вземе връх над такива врагове, насочи пушката, викна високо (и Бог знае защо) „Невер и Сен-Дьони!“, стовари ритник на вратата и се хвърли неустрашимо напред.

Предметът, който заемаше новото помещение, беше един орган; той имаше най-отгоре двајсетина тръби, от чиито отвърстия излизаха нотите на мелодията. Органът беше прикрепен към стената и се състоеше от дървена структура, поддържана от арматура от метални колонки. Върху горната плоскост в средата бяха разположени тръбите, а от двете им страни се движеха малки автомати. Лявата група

представляваше нещо като кръгла основа с наковалня върху нея, положително куха отвътре, подобно камбана; около кръга стояха четири фигури, които движеха ритмично ръце, удряйки по наковалнята с метални чукчета. Чукчетата, с различно тегло, произвеждаха сребърни звуци, които не дисхармонираха с мелодията, пята от тръбите, а я коментираха посредством серия акорди. Роберто си спомни за разговорите в Париж с един отец от ордена на Минимите^[4], който му говореше за своите изследвания върху универсалната хармония, и разпозна — повече по музикалната им служба, отколкото по чертите им — Вулкан и тримата Циклопи, на които според легендата се позовавал Питагор, когато твърдял, че разликата между музикалните интервали се определя от числото, тежестта и големината.

Вдясно от тръбите едно амурче отмерваше (с палка по дървена книга, която държеше в ръце) триделния такт, на който се основаваше мелодията — на „Дафна“, именно.

На плоскост непосредствено по-долу се разгръщаше клавиатурата на органа, чиито клавиши се повдигаха и спускаха в съответствие с тоновете, издавани от тръбите, сякаш невидима ръка пробягваше по тях. Под клавиатурата, там, където обикновено свиращът задейства с крак меховете, беше вмъкнат цилиндър, на който бяха набучени зъбци, шипове в непредвидимо закономерен или закономерно неочакван ред, така както нотите се разполагат във възходящи и низходящи нанизии, ненадейни секвания, широки бели полета и скупчвания на осминки по петолинията на музикална партитура.

Под цилиндъра беше вградена хоризонтална пръчка, поддържаща лостчета, които при въртенето на цилиндъра последователно опираха зъбците му и посредством игра на полускрити рамена задействаха клавишите — а те пък тръбите.

Най-изумителният феномен обаче беше причината, поради която цилиндърът се въртеше и тръбите вземаха дъх. Встрани от органа беше закрепен стъклен сифон, който по формата си напомняше пашкула на копринената буба; във вътрешността му се забелязваха две решета едно над друго, които го разделяха на три камери. В сифона нахлуваше порой вода от една тръба, която проникваше в него отдолу, идвайки откъм отворения порт, от който се осветяваше помещението;

тя изливаше в пашкула течността, която (посредством някоя скрита помпа) очевидно се засмукваше направо от морето, но така, че да влиза вътре, смесена с въздух.

Водата нахлуваше със сила в долната част на пашкула, сякаш кипеше, разполагаше се във водовъртеж покрай стените и положително освобождаваше въздуха, който се засмукваше от двете решета. По една шийка, която свързваше горната част на пашкула с основата на тръбите на органа, въздухът отиваше да се преобрази в песен по силата на хитроумни духови пориви. Водата пък, вече сгъстила се в долната част, излизаше оттам по една цев и задвижваше лопатките на малко воденично колело, за да се оттече после в метална фуния отдолу и оттам по друга тръба през порта.

Колелото завърташе една ос, която се зацепваше за цилиндъра и му предаваше движението си.

На пияния Роберто всичко това се стори естествено, дотолкова, че се почувства предаден, когато цилиндърът взе да забавя ход, а тръбите засушукаха мелодията си, като че ли тя заглъхваше в гърлото им, докато циклопите и амурчето спираха ударите си. Очевидно — въпреки че по негово време много се говореше за вечното движение — скритата помпа, която регулираше засмукването и притока на водата, можеше да работи някое време след първоначалния тласък, но после стигаше до предела на усилието си.

Роберто не знаеше дали да се диви повече на изкусната конструкция — защото за други подобни беше чувал да се разказва, способни да задвижват хороводи на невръстни покойници или крилати ангелчета — или на факта, че Натрапникът — защото друг не би могъл да бъде — я бе задействал тъкмо тази сутрин и в този час.

Какво послание искаше да му отправи? Че беше победен от самото начало? Че *Дафна* криеше още толкова и такива изненади, та той да би могъл да прекара живота си в опити — безнадеждни — да я насили?

Един философ му беше казал, че Бог познава света по-добре от нас, защото го е направил. За да се доближим, макар и с малко, до Божието знание, трябва да видим света като голямо здание и да се опитаме да го построим. Така трябваше да направи. За да опознае *Дафна*, трябваше да я построи.

Седна значи и на *Амарилида*, така и от онова, което беше видял дотогава от *Дафна*. Ето, казваше си, имаме каютите на кърмовата надстройка и отдолу кабината на кормчията; още по-надолу (но все на равнището на палубата) — караулното помещение и пространството, пресечено от руля. Той трябва да излиза на кърмата и отвъд тази граница не може да има повече нищо. Всичко това е на едно и също равнище с кухнята в надстройката на носа. После бушпритът ляга на друга издатина — и там, ако правилно интерпретирам смутените перифрази на Роберто, трябва да са били онези стъпенки, от които с протегнати навън задни части са се задоволявали в онази епоха естествените нужди. Ако се слезеше под кухничката, се стигаше до склада с провизиите. Беше го огледал до вълнореза, до очертанятията на предницата — там също не можеше да има друго. Отдолу вече беше попаднал на въжетата и сбирката с вкаменелостите. По-нататък не можеше да се отиде.

Трябваше значи да се върне назад и да прекоси цялото подпалубно пространство с волиерата и разсадника. Ако Натрапникът не приемаше, когато си поиска, образа на животно или на растение, там не можеше да се скрие. Под руля бяха органът и часовниците. Там също се стигаше до обшивката.

Слизайки още надолу, се беше намерил в най-обширната част на трюма, с другите припаси, баласта, дървата; вече беше почукал по корпуса, за да провери няма ли някое фалшиво дъно, което да прокънти на кухо. Сентината не позволяваше — ако този кораб беше нормален — други скривалища. Освен ако Натрапникът не стоеше прилепен към кила, под водата, като пиявица, и не изпълзяваше на борда нощем, но от всичките обяснения — а беше склонен да допусне много — това му изглеждаше най-малко научното.

На кърмата, приблизително под органа, беше стаичката с легена, телескопа и другите инструменти. Размишляваше, че при огледа ѝ не беше проверил дали помещението завършва току в гръб на кормилото; но от чертежа, който сега правеше, му се струваше, че листът не позволяваше да си представи там друга кухня — ако беше очертал добре извивката на кърмата. Отдолу оставаше само задъненият ходник; а че отвъд него нямаше друго, беше сигурен.

Разделяйки значи кораба на отсеци, го беше изпълнил целия и не му беше останало пространство за никакво ново помещение. Заключение: Натрапникът нямаше постоянно място. Движеше се според неговото движение, беше като обратната страна на луната, за която знаем, че трябва да съществува, но не я виждаме никога.

Кой можеше да зърне обратната страна на луната? Някой обитател на неподвижните звезди — който би могъл да чака, без да помръдва, и щеше да издебне скрития ѝ лик. Докато той се движеше едновременно с Натрапника или оставяше Натрапника да избира ходовете спрямо него, нямаше да го види никога.

Трябваше да стане неподвижна звезда и да принуди Натрапника да се движи. И тъй като Натрапникът излизаше очевидно на палубата, когато той беше в трюмовете и обратното, трябваше да го накара да мисли, че е в трюмовете, за да го изненада на палубата.

За да заблуди Натрапника, беше оставил запалена светлина в каютата на капитана, та Онзи да смята, че е погълнат в писане. После беше отишъл да се скрие навръх надстройката на носа, точно зад камбаната, така че, обръщайки се, можеше да държи под око пространството около бушприта, а пред себе си обгръщаше с поглед палубата и другата надстройка чак до фенера на кърмата. Беше сложил така, че да му е подръка, пушката — а, боя се, и буренцето с ракията.

Прекара нощта, откликвайки на всеки шум, сякаш трябваше още да шпионира доктор Бърд, щипейки уши, за да не се поддаде на съня, до зазоряване. Напразно.

Тогава се върна в каютата, където светлината междувременно беше угаснала. Завари книгата си в безпорядък. Натрапникът беше прекарал нощта там, може би четейки неговите писма до Синьората, докато той беше зъзнал на нощния студ и утринната роса!

Противникът беше влязъл в неговите спомени... Сети се за предупрежденията на Саласар: откривайки страстите си, беше отворил бреш в собствената си душа.

Втурна се на палубата и прогърмя напосоки с пушката, отцепвайки трески от една мачта; после стреля пак и пак, докато не си даде сметка, че не убиваше никого. За времето, което беше нужно тогава да се зареди повторно мускет, врагът можеше да се разходи между два изстрела, надсмивайки се на тази тупурдия — която беше

направила впечатление единствено на птиците и те се бяха разврякали там долу.

Смееше се, значи. И къде се смееше? Роберто се върна при своя чертеж и си каза, че наистина не знае съвсем нищо за устройството на корабите. Чертежът показваше само горно, долно и дълго, не и широко. Видян по дължина (в надлъжния му разрез, бихме казали ние), корабът не издаваше други възможни скривалища, ала разгледаше ли се в ширина, още помещения биха могли да се вмъкват между вече откритите.

Роберто разсъждаваше за това едва сега, но на този кораб липсваха още много неща. Не беше намерил например други оръжия. Е, добре, тях можеха да са ги отнесли със себе си моряците — ако бяха напуснали кораба по своя воля. Но в трюма на *Амарилуда* беше струпано голямо количество строителен дървен материал — за поправка на мачти, кормило или бордове в случай на щети, причинени от превратностите на времето, — докато тук беше намерил достатъчно дърва за горене, изсушени наскоро, за да поддържат огнището в кухнята, но нищо, което да прилича на дъб, лиственица или отлежала ела. А заедно с дървения материал липсваха и дърводелските сечива: триони, секири с разни големини, чукове и пирони...

Имаше ли други тайници? Направи отново чертежа, опитвайки се да изобрази кораба не като да го виждаше от страни, а сякаш го гледаше от височината на марсовата площадка. Реши, че в кошера, който сега рисуваше, можеше да бъде вмъкнат още един процеп под стаичката с органа, от който по-нататък да се слиза без стълба в задънения ходник. Не стигаше да побере всичко, което липсваше, но във всеки случай беше една дупка в повече. Ако на ниския таван на ходника имаше някакъв отвор, някакво отвърстие, през което човек да се промъкне в това най-ново помещение, оттам можеше да се качи при часовниците и после да обиколи пак целия корпус.

Сега Роберто беше сигурен: там и само там беше Врагът. Хукна долу, провря се в ходника, но осветявайки този път тавана му. Вратичка наистина имаше. Устоя на първия порив да я отвори. Ако Натрапникът беше горе, щеше да го причака, докато подаваше глава, и да се разправи с него. Трябваше да го изненада там, откъдето не очакваше пристъп, както се правеше в Казале.

Ако имаше кухня, тя граничеше с помещението с телескопа; през него следваше да се промъкне.

Качи се горе, мина през содата, прекрачи инструментите и се озова пред стена, която — даваше си сметка едва сега — не беше от твърдото дърво на корпуса.

Преградата беше доста крехка: както бе направил преди, за да влезе в помещението, от което долиташе музиката, стовари мощен ритник и дървото поддаде.

Намери се в мъждивата светлина на миша дупка, с едно прозорче на заоблената стена в дъното. И там, върху един сламеник, с колене почти притиснати о брадичката, с протегнатата ръка, стиснала голям пистолет, видя Другия.

Беше старец — с разширени зеници, съсухрено лице, обрамчено от прошарена брадица, с няколкото побелели косъма, щръкнали на главата, почти беззъба уста, чиито венци имаха цвета на боровинка, погребан в някакъв чул, който можеше и да е бил някога черен, вече промазан с обезцветени петна.

Насочвайки пистолета, в който почти се беше впил с две ръце, докато мишците му трепереха, викаше с жаловит глас. Първото изречение беше на немски или на холандски; второто — и с него положително повтаряше посланието си — дойде на измъчен италиански: знак, че беше отгатнал произхода на събеседника си, надничайки в писанията му.

— Ако ти мръдва, аз убие!

Роберто бе останал тъй смаян от видението, че забави реакцията си. Беше за добро, защото може да забележи, че петлото на оръжието не е вдигнато — и че следователно Врагът не беше кой знае колко вещ във военните изкуства.

Тогава се приближи благовъзпитано, улови пистолета за дулото и се опита да го изхлузи от ръцете, вкопчени около дръжката, докато създаването надаваше ядовити нечленоразделни крясъци.

С мъка най-сетне му отне оръжието, онзи рухна и Роберто коленичи до него, подкрепяйки главата му с ръце.

— Господине — каза, — аз не искам да ви причиня зло. Аз съм приятел. Разбирате ли? Amicus!

Другият отваряше и затваряше уста, но не произнасяше дума; виждаше се само бялото на очите му, или по-скоро червеното, и

Роберто се уплаши, че ще умре. Взе го на ръце при цялата си неустойчивост и го отнесе в каютата си. Предложи му вода, накара го да глътне малко ракия, и онзи каза: „Gratias ago, Domine“^[5], вдигайки ръка, сякаш да го благослови; и тогава, вглеждайки се по-добре в дрехата му, Роберто забеляза, че беше духовник.

---

[1] *Проницателност и Изкуство на Находчивостта* — Балтасар Грасиан-и-Моралес, *Agudeza y Arte de Ingenio*. — Б.пр. ↑

[2] ... *пределна Туле* (по-нататък в текста изразът се среща и в оригиналната си форма, **Последната Туле**) — име, дадено в древността на най-северната (последната) от познатите тогава земи, вероятно Норвегия, някой от Шетландските острови или дори Исландия. — Б.пр. ↑

[3] *Doen Daphne d’over schoone Maeght* (нидерл.) — *Дафна, най-красивата девойка*. — Б.пр. ↑

[4] ... *ордена на Минимите* — религиозен орден, основан в 1435 от св. Франциск от Паола. — Б.пр. ↑

[5] *Gratias ago, Domine* (лат.) — *Благодаря ти, Господи*. — Б.пр. ↑

21.

TELLURIS THEORIA SACRA^[1]

Няма да се залавяме да възпроизведеме диалога, последвал в продължение на два дни. Включително и защото оттук нататък писанията на Роберто стават по-лаконични. След като са попаднали може би пред чужди очи изповедите му към Синьората (така и не събира смелост да поиска потвърждение от новия си другар), за много дни престава да пише и отбелязва доста по-сухо онова, което научава и което се случва.

И така, Роберто се намираше лице в лице с отец Каспар Вандердросел, *Societate Iesu, olim in Herbipolitano Franconiae Gymnasio, postea in Collegio Romano Matheseos Professor*^[2]; и не само това, ами и астроном, и учен по толкова още дисциплини към Върховната Курия на Ордена. *Дафна*, водена от холандски капитан, който вече бил опитвал тези пътища за Vereenigde Oost-Indische Compagnie^[3], била напуснала преди много месеци средиземноморските брегове, заобикаляйки Африка с намерението да достигне Соломоновите острови. Точно както искаше да направи доктор Бърд с *Амарилида*, само че *Амарилида* беше поела към Соломоновите острови, дирейки изтока от запад, докато *Дафна* беше сторила обратното. Но това не е важно: до Антиподите се стига и от двете страни. На Острова (и отец Каспар сочеше отвъд плажа, зад дърветата) трябвало да се издигне Малтийската Наблюдателница. Каква беше тази Наблюдателница, не беше ясно, но Каспар шушукаше като за тайна толкова знаменита, че цял свят да говори за нея.

За да стигне дотам, *Дафна* беше употребила много време. Знае се как се е плавало тогава из онези морета. Напускайки Молукските острови, за да се отправи на югоизток към Portus Sancti Thomae в Нова Гвинея, тъй като трябвало да мине през местата, където йезуитският орден имал своите мисии, корабът, понесен от буря, се изгубил из

невиждани дотогава морета. Стигнал до остров, обитаван от огромни плъхове, на ръст колкото дете, с дълга-дълга опашка и торба на корема, с които Роберто се бе запознал в лицето на един препариран екземпляр (отец Каспар дори го укоряваше, че е изхвърлил „едно Wunder, струващо колкото цяло Перу“).

Били, разказваше отец Каспар, дружелюбни животни, които наобикаляли пришълците, като протягали ръчички да искат храна и дори ги дърпали за дрехите, но в крайна сметка изпечени крадци — задигнали сухари от джобовете на един моряк.

Нека ми бъде позволено да се намеся в пълна подкрепа на отец Каспар: такъв остров наистина съществува и той не може да бъде сбъркан с никой друг. Тези псевдокенгура се наричат *Quokkas* и живеят само там, на Острова на Плъховете, който холандците били открили наскоро и нарекли *gottenest*, гнездо на плъхове. Но тъй като този остров се намира срещу Пърт, това означава, че *Дафна* е била достигнала западния бряг на Австралия. Като си помислим, че се е озовала следователно на трийсетия южен паралел и на запад от Молукските острови, докато е трябвало да отиде на изток, слизайки малко под Екватора, трябва да кажем, че *Дафна* е била изгубила пътя.

Но да беше само това. Хората от *Дафна* трябва да са видели един бряг недалеч от острова, но ще да са го помислили за някое друго островче с някой друг гризач. Съвсем друго търсели те, а кой знае какво са показвали бордовите уреди на отец Каспар. Във всеки случай са били на няколко удара с весла от онази *Terra Incognita* и *Australis*, за която човечеството бленувало от векове. Онова, което трудно се побира в ума — тъй като *Дафна* е щяла накрая да стигне (и ние ще видим) на ширина седемнайсет градуса южно от Екватора, — е как така са успели да обиколят най-малко две четвърти от Австралия, без нито веднъж да я съзрат: или са се изкачили пак на север — и тогава са минали между Австралия и Нова Гвинея, рискувайки на всяка крачка да забият нос или в единия, или в другия плаж; или са плавали на юг — и тогава са минали между Австралия и Нова Зеландия, виждайки все открито море.

Би могло да се помисли, че аз разказвам роман, ако приблизително през месеците, в които протича нашата история, и Абел Тасман, потегляйки от Батавия, не беше достигнал земя, която нарекъл Вандиймънова и която днес знаем като Тасмания; но тъй като и той

търсел Соломоновите острови, държал вляво южния бряг на тази земя, без да му хрумне, че отвъд нея има сто пъти по-голям континент; озовал се на югоизток от Нова Зеландия, плавал известно време край бреговете ѝ в посока североизток и след като се откъснал от нея, продължил към островите Тонга; после стигнал горе-долу там, където била стигнала, мисля, *Дафна*; ала и този път се промушил между кораловите рифове и поел към Нова Гвинея. Все едно, че се е щурал като билиардна топка — но, изглежда, че за още много години мореплавателите били обречени да дохождат на две крачки от Австралия, без да я видят.

Доверяваме се значи на разказа на отец Каспар. Като следвала често суеверията на пасатите, *Дафна* попаднала в друга буря и пострадала зле, дотолкова, че се наложило да спрат на някакъв остров Бог знае къде, без дървета, само пясък, разположен в пръстен около езерце в средата. Там потегнали кораба — ето как се обясняваше, че на борда нямаше вече запас от дървен материал. После поели отново на път, стигнали накрая до този залив и хвърлили котва в него. Капитанът изпратил на сушата лодката с един авангард, заключил, че жители няма, за всеки случай заредил и насочил както подобава няколкото си оръдия, след което били подети три начинания, все фундаментални.

Първо, набавяне на вода и храна, които били вече съвсем на привършване; второ, ловитба на животни и растения, които да се отнесат в родината за радост на естествениците от Ордена; трето, отсичане на дървета, за да се осигури нов запас от големи стволове, дъски и всякакъв вид материал за бъдещите премеждия; и най-сетне монтиране — на едно възвишение на Острова — на Малтийската Наблюдателница. Това било най-мъчното. Трябвало да извлекат от трюма и да пренесат на брега всичките дърводелски инструменти и разните части на Наблюдателницата. Тези работи отнели много време, включително защото не можело да се влезе направо в залива: между кораба и брега се простирал, почти досами повърхността на водата и само с няколко съвсем тесни прохода, един хребет, насип, дига, един *Erdwall*^[4], целият от корали — изобщо това, което днес бихме нарекли коралов риф. След много безплодни опити открили, че трябвало всеки път да се заобикаля носът на юг от залива: зад него имало един дълбей, който позволявал акостиране. „И ето поради какво онази лодка от моряците изоставена ние сега не виждаме, макар още там отзад да

стои, *heu me miserum*^[5]!“ Както личи от транскрипцията на Роберто, този тевтонец дивеел в Рим, говорейки на латински с братята си от сто страни, но с италианския не бил много на „ти“.

След като завършили Наблюдателницата, отец Каспар започнал своите измервания, които продължили с успех почти два месеца. А междуременно какво правел екипажът? Отдавал се на лентяйство и бордовата дисциплина се разхлабвала. Капитанът бил натоварил много буренца с ракия, която трябвало да бъде използвана само като подкрепително средство по време на бурите, крайно пестеливо, или да служи за размяна с туземците; вместо това обаче екипажът, опълчвайки се на всяка заповед, взел да я изнася на палубата; всички започнали да прехвърлят мярката, включително капитанът. Отец Каспар работел, онези живеели като скотове и от Наблюдателницата се чували неприличните им песни.

Един ден, тъй като било много горещо и докато работел сам на Наблюдателницата, отец Каспар свалил расото си (бил, казваше със срам добрият йезуит, съгрешил срещу скромността, да можеше да го прости сега Бог, след като го беше веднага наказал!) и някакво насекомо го ужилило по гърдите. Отначало усетил само бодване, но още щом се прибрал на борда вечерта, бил връхлетян от силна треска. Не бил казал никому за произшествието, през нощта имал бучене в ушите и тежест в главата, капитанът разтворил расото му — и какво толкова видял? Една пестула, каквато могат да причинят осите. Какво ти, дори някои по-едри комари. Но в очите на другарите му подутината мигом се превърнала в карбункул, антракс, синя пъпка — с една дума, бубон, от явен по-явен симптом на *pestis, quae dicitur bubonica*, както и било веднага записано в дневника.

Паниката плъзнала на борда. Излишно било отец Каспар да разказва за насекомото: всеизвестно е, че чумавият винаги лъже, за да не бъде отлъчен. Излишно било да уверява, че чумата той я познавал добре и чума това не било по много причини. Екипажът едва не поискал да го хвърли в морето, за да пресече пътя на заразата.

Отец Каспар се опитвал да обясни, че по време на голямата чума, поразила Милано и Северна Италия дузина години преди това, бил изпратен заедно с други свои братя да оказва помощ в лазаретите и да изучи отблизо явлението. Така че знаел много за тая прилепчива напаст. Има болести, които сполитат само отделни люде, и в различно

място и време, като *Sudor Anglicus*; други, присъщи само на определена област, като *Dysenteria Melitensis* или *Elephantiasis Aegyptia*; и такива най-сетне като чумата, които връхлитат за дълго време всички жители на много области. Чумата се вещае от петна по слънцето, затъмнения, комети, на излизане на подземни животни, които изпълзват от дупките си, растения, които кълмват от отровни изпарения. Никое от тези знамения обаче не се бе явило нито на борда, нито на сушата, нито в небето, нито в морето.

На второ място чумата положително се предизвиква от зловонни пари, които се надигат от тресавищата, от разложението на многото трупове по време на война или дори от нашествия на скакалци, които се давят на рояци в морето и после биват изхвърлени по бреговете. Заразата се получава именно посредством тези излъхвания, които проникват през устата и от дробовете по кухата вена стигат до сърцето. Но в течение на плаването, освен от смрадта на водата и храната, която впрочем причинява скорбут, а не чума, тези мореплаватели не бяха страдали от никакво злоторно изпарение, дори бяха дишали чист въздух и най-здравословни ветрове.

Капитанът казвал, че следите от изпаренията остават полепнали по дрехите и много други предмети и че може би на борда имало нещо, което било запазило задълго и после предало заразата. И си спомнил за историята с книгите.

Отец Каспар бил донесъл със себе си няколко хубави книги върху мореплаването, като *L'Arte del Navegar* на Медина, *Typhis Batavus* на Снелий и *De rebus oceanicis et orbe novo decades tres* на Пиетро д'Ангиера, и един ден разказал на капитана, че се бил сдобил с тях на безценица, тъкмо в Милано: след чумата по импровизираните сергии край каналите била изложена за разпродажба цялата библиотека на някакъв без време споминал се синьор. Това била неговата малка лична сбирка, която си носел и по море.

За капитана било очевидно, че книгите, принадлежали на един чумав, са причинителите на заразата. Чумата, както се знае, се предава чрез отровни мазила, и той бил чел за хора, умрели, понеже плюнчели пръст, докато разлиствали съчинения, чиито страници били намазани именно с отрова.

Отец Каспар не се побирал в кожата си: не, в Милано той бил изучавал кръвта на чумавите с едно най-ново изобретение, един

инструмент, който се нарича зрителна тръбица или микроскоп, и бил видял в тази кръв да плуват някакви сякаш *vermiculi*^[6], и тъкмо те са елементите на този *contagium ultimum*^[7], които се пораждат по *vis naturalis*^[8] от всяко разложение и които после се предават, *propagatores exigui*^[9], през потоносните пори или през устата, а понякога дори през ухото. Но тази гмеж е нещо живо и се нуждае от кръв, за да се храни, а не тлее дванайсет и повече години между мъртвите влакна на хартията.

Капитанът не щял и да чуе доводите му и хубавата малка библиотека на отец Каспар се намерила на произвола на теченията. Ала това не стигало: макар отец Каспар да се мъчел всячески да убеждава, че чумата може да се пренася от кучетата и от мухите, но, доколкото му било известно, положително не от плъховете, целият екипаж се втурнал да треби мишки, стреляйки наляво и надясно с риск да си докара някоя пробойна в трюма. Накрая, тъй като и след един ден треската на отец Каспар продължавала, а бубонът му с нищо не показвал, че се кани да спада, капитанът взел решение: всички да се пренесат на Острова и там да чакат отецът или да умре, или да оздравее, а корабът да се прочисти от всякакво пакостно влияние или излияние.

Речено-сторено, всичко живо на борда се качило в лодката, натоварена с оръжия и сечива. И тъй като се предвиждало, че от смъртта на отец Каспар до времето, когато корабът щял да бъде прочистен, ще изминат поне два или три месеца, решили, че на сушата трябва да се построят колиби; и всичко на *Дафна*, което можело да влезе в употреба в една работилница, било извлечено на буксир към Острова.

Без да се смятат повечето от буренцата с ракия.

— Но недобро нещо сториха — отбелязваше Каспар с горчивина и с прискърбие заради наказанието, което небето им беше отредило, задето го бяха изоставили като осъдена душа.

Наистина още с пристигането си отишли веднага да убият някое и друго животно в леса, надвечер запалили големи огньовете на плажа и се отдали на гуляй, продължил три дни и три ноци.

Вероятно огньовете привлекли вниманието на диваците. Макар Островът да бил необитаем, на този архипелаг живеели хора, черни като африканци, които, изглежда, били добри мореплаватели. Една сутрин отец Каспар видял да се задават десетина „пирогве“, които

идвали кой знае откъде, иззад големия остров на запад, и се насочвали към залива. Били лодки, издълбани от един ствол, като тези на индианците от Новия свят, само че двойни: едната побира екипажа, а другата се плъзгала по водата като шейна.

Отец Каспар отначало се уплашил, че ще се устремят към *Дафна*, но те като че ли искали да я избегнат и се отправили към дълбея, където били слезли моряците.

Опитал се да извика, за да предупреди хората на Острова, ала те спели пияни. Накратко, моряците видели изневиделица отпреде си туземците да изникват иззад дърветата.

Скочили на крака, диваците проявили на мига войнствени намерения, но никой не разбирал вече нищо, а още по-малко къде са оставили оръжията. Само капитанът излязъл напред и проснал един от нападателите с пистолетен изстрел. Чувайки гърмежа и виждайки другаря си да пада мъртъв, без никакъв удар да го е засегнал, туземците изразили със знаци покорство и един от тях се приближил до капитана, поднасяйки му огърлицата, която носел на шията си. Капитанът се поклонил, после очевидно затърсил някакъв предмет, който да даде в замяна, и се обърнал, за да поиска нещо от своите хора.

При това движение бил показал гръб на туземците.

Отец Вандердросел смяташе, че още преди изстрела диваците били впечатлени от осанката на капитана, който бил холандски великан с руса брада и сини очи — качества, които туземците приписвали вероятно на боговете. Но едва щом видели гръба му (тъй като очевидно според тези варварски народи божествата не следва да имат и гръб), вождът на диваците веднага го нападнал с боздугана, който държал в ръка, и му разцепил главата; онзи паднал ничком и повече не мръднал. Черните хора се нахвърлили върху моряците и без те да знаят как да се защитят, ги избили.

Започнало ужасно угощение, което траяло три дни. Отец Каспар, болен, проследил всичко с далекогледа, безсилен да направи каквото и да било. Екипажът бил превърнат в добитък за клане: Каспар видял най-напред как туземците разсъбличат моряците (като надавали викове на радост, поделайки си вещи и дрехи), после как ги разчленяват, после как ги пекаат, и най-сетне как си похапват преспокойно от тях между две глътки от някакво димящо питие и песни, които щели да се сторят

всекиму миролюбиви, ако не били допълнение към гнусното празненство.

След това, заситени, туземците взели да си сочат кораба. Вероятно не го свързвали с присъствието на моряците: какъвто бил величествен с мачтите и ветрилата си, несравнимо различен от техните канута, положително не мислели, че е дело на човешка ръка. По думите на отец Каспар (който смяташе, че познава доста добре начина на мислене на идолопоклонниците от цял свят, за които му разказвали при завръщането си в Рим йезуитските пътешественици) го вземали за животно, и фактът, че било останало безучастно, докато те се отдавали на своите ритуали на Людоеди, затвърдил убеждението им. От друга страна, още Магелан, уверяваше отец Каспар, разказвал как някои туземци вярвали, че корабите, долетели от небето, били родни майки на лодките, които кърмели, увесвайки ги на фалшбордовете, и после отбивали, като ги хвърляли във водата.

Но сега някой навярно бил подметнал, че ако животното е хрисимо, а месата му — сочни като тези на моряците, си струва труда да го уловят. Тръгнали към *Дафна*. Тук вече кроткият йезуит, за да ги държи надалеч (неговият Орден му повелявал да живее *ad maiorem Dei gloriam*^[10], а не да умре за насита на неколцина езичници, *cujus Deus venter est*^[11]), поднесъл огън към фитила на едно от оръдията, отнапред заредено и насочено към Острова, изстрелял едно гюлле. С голям грохот — и докато хълбокът на *Дафна* се обвивал в дим, сякаш животното пръхтяло от ярост — то се стоварило посред лодките и преобърнало две.

Чудото подействало. Диваците се върнали на Острова и изчезнали в леса; след малко се появили пак е венци от цветя и листа, които хвърлили във водата, съпровождайки ги с жестове на почит, после обърнали нос на югозапад и се изгубили зад острова. Били отдали на голямото раздражено животно онова, което смятали за достатъчна дан, и сигурно нямало никога повече да се мярнат по тези брегове: били решили, че в околността върлува люто и отмъстително създание.

Такава беше историята на отец Каспар Вандердросел. Повече от седмица след това се чувствал все още зле, но благодарение на някои собственооръчно приготвени церове („*Spiritus, Olea, Flores und andere dergleichen Vegetabilische/ Animalische/ und Mineralische*

Medicamenten“^[12]) преди пристигането на Роберто вече започвал да се радва на възстановяване, когато една нощ чул стъпки на палубата.

В същия миг от страх се разболял отново; напуснал каютата си и подирил убежище в онази хралупа, като взел със себе си своите медикаменти и един пистолет, без дори да разбере, че не е зареден. Излизал оттам само за да търси храна и вода. Отначало откраднал яйцата тъкмо за да се подкрепи, после се ограничил да задига плодове. Убедил се, че Натрапникът (в разказа на отец Каспар натрапникът естествено беше Роберто) е човек учен, любопитен към кораба и неговото съдържание, и започнал да смята, че не е корабокрушенец, а агент на някоя еретическа страна, който иска тайните на Малтийската Наблюдателница. Ето защо добрият отец взел да се държи по такъв детински начин, та да подтикне Роберто да напусне този кораб, обладан от демони.

После дойде ред на Роберто да разкаже своята история и понеже не знаеше какво от записките му е прочел Каспар, той се разпростря най-вече върху мисията си и плаването на *Амарилуда*. Разказът протече, когато в края на този ден свариха едно петле и отпушиха последната от бутилките на капитана. Отец Каспар трябваше да възвърне силите си и да си направи нова кръв, а и ознаменуваха онова, което вече се струваше на всекиго от двамата като завръщане в общността на хората.

— Смеховито! — произнесе се отец Каспар, след като изслуша невероятната история на доктор Бърд. — Такава зверщина никога аз чувал. Защо правили те на него това зло? Всичко мислех аз слушал по загадката на дължината, ала никога, че може търси се с помощ ungventum armariura! Ако възможно било, измислил щеше някой йезуит. Това никакво отношение към дължините има, аз обясня ти колко добро правя моя работа и ти видиш колко е различно...

— Но в края на краищата — попита Роберто — вие Соломоновите острови ли търсехте, или искахте да разрешите загадката на дължините?

— Ами и двете неща, не ли? Ти намираш Соломонови острови и ти узнал си къде сто и осемдесетият меридиан, ти намираш сто и осемдесетия меридиан и ти знаеш къде Соломонови острови!

— Но защо тези острови трябва да са разположени на този меридиан?

— Oh mein Gott, да ме прости Господ, задето Неговото Пресвето Име напразно аз изговорил. In primis, след като Храма Соломон съградил, една grosse flotte направил, както казва се в Книга Царства^[13], и тази flotte пристига на Остров Офир, откъдето докарва му (как ти казваш?)... quadringenti und viginti...

— Четиристотин и двайсет.

— Четиристотин и двайсет таланта злато, много голямо богатство: Библията казва мъничко, за да каже от много по-много, или то е pars pro toto. И никоя земя около Израил не имала толкова grosse богатство, quod significal^[14], че тази флотилия до последната граница на света стигнала била. Тук.

— Но защо тук?

— Защото тук е меридианът сто и осемдесети, който точно този е, дето Земята на две поделя, а от другата страна е първият меридиан: ти броиш едно, две, три, до триста и шейсет меридианни градуса, и ако на сто и осемдесет си, тук полунощ е, а на онзи първи меридиан е пладне. Verstanden? Сега ти отгатваш защо Соломонови острови така били са наречени? Соломон dixit разсече дете на две, Соломон dixit разсече Земя на две.

— Разбрах, ако сме на сто и осемдесетия меридиан, значи сме на Соломоновите острови. Но кой казва, че сме на сто и осемдесетия меридиан?

— Ами че Specula Melitensis^[15], де! Ако ли всичките моите предишни доводи не стигали, то че сто и осемдесетият меридиан минава оттук точно, доказала ми Наблюдателницата.

Задърпа Роберто на палубата, сочейки му залива:

— Виждаш ти онзи нос на север, там, дето дървеса големи стоят с големи лапи, що по вода крачат? А виждаш сега друг нос на юг? Ти една линия чертаеш между два носове, видиш, че линията минава между тук и брега, малко по аруд^[16] брега, отколкото аруд кораба... Видял линията, казвам една geistige линия, която ти виждаш с очите на въображението? Gut, това е линията на меридиана!

На следващия ден отец Каспар, който нито за миг не бе губил представа за времето, извести, че е неделя. Отслужи литургия в

каютата си, освещавайки частица от малкото нафора, която му беше останала. После поде лекцията си, отпърво в каютата при глобуса и картите, след това на палубата. А в отговор на роптанията на Роберто, който не можеше да понася ярката светлина, измъкна от един от шкафовете си очила, но с опушени стъкла, които самият той бил използвал с успех, когато изследвал кратера на един вулкан. Роберто започна да вижда света в по-меки цветове, в крайна сметка извънредно приятни, и малко по малко взе да се помирява със суровостта на деня.

За да се разбере онова, което следва, трябва да внесе едно пояснение; ако не го направя, и аз няма да му хвана края. Убеждението на отец Каспар било, че *Дафна* се намира между шестнайсетия и седемнайсетия градус южна ширина и на сто и осемдесет градуса дължина. Колкото до ширината, можем да му имаме пълна вяра. Но да си представим, че е улучил и дължината. От обърканите записки на Роберто се предполага, че отец Каспар е изчислявал кръгло върху триста и шейсет градуса, като се започне от остров Феро, на осемнайсет градуса западно от Гринуич, каквато била традицията още от времето на Птолемей. Така че ако той е смятал, че се намира на своя сто и осемдесети меридиан, значи всъщност е бил на сто шейсет и втория на изток (от Гринуич). А Соломоновите острови са разположени наистина около сто и шейсетия източен меридиан, но между петия и дванайсетия градус южна ширина. Значи *Дафна* е била много надолу, западно от Новохевридските острови, в район, където се срещат само коралови плитчини — онези, които щели да станат Рифовете Д'Антраксто.

Може ли отец Каспар да е изчислявал от друг меридиан? Положително. Както ще каже в края на онзи век Коронели^[17] в *Книга на Глобусите*, първия меридиан го поставяли „Ератостен — при Херкулесовите стълбове, Мартин от Тир — на Щастливите острови, Птолемей в своята География се придържал към същото мнение, но в своите Книги по Астрономия го прекарал през Александрия в Египет. Измежду модерните, Исмаил Абу-л-Фида го бележи в Кадис, Алфонс — в Толедо, Пигафета и Ерера правят същото. Коперник го превежда през Фрьомбург; Райнхолд — през Монте Реале или Кьонигсберг; Кеплер — през Ураниборг; Лонгомонтан — през Копенхаген; Лансбергий — през Хус; Ричоли — през Болоня; Атласите на Янсоний

и Блау — през Монте Пико. За да продължа реда на моята География, на този Глобус поставих Първия Меридиан в най-западната част на Железния остров, както и за да спазя Декрета на Луи XIII, който с Географския Съвет в 1634 го определя на същото това място“.

Но ако отец Каспар е решил да заобиколи декрета на Луи XIII и е сложил своя първи меридиан, да кажем, в Болоня, то тогава *Дафна* е щяла да бъде закотвена горе-долу между Самоа и Таити. Там обаче туземците нямат тъмна кожа като онези, които той твърди, че е видял.

На какво основание да приемаме за вярна традицията с Железния остров? Трябва да изходим от принципа, че отец Каспар говори за Първия Меридиан като за неизменна линия, установена с Божия повеля още от дните на сътворението. Къде Бог би сметнал за естествено да я прекара? През онова място с неясно разположение, положително източно, което е било Райската градина? През Последната Туле? През Йерусалим? Никой дотогава не бил дръзвал да вземе богословско решение, и с право: Бог не разсъждава като хората. Адам впрочем се е появил на земята, когато вече ги е имало слънцето, луната, деня и нощта, а значи и меридианите.

Решението следователно трябвало да бъде не в светлината на Историята, а на Свещената Астрономия. Трябвало да се напасне записаното в Библията с познанията, които ние имаме за небесните закони. Е, а според Битие Бог сътворява преди всичко небето и земята. Тогава над Бездната още се стели тъмнина и *spiritus Bei fovebat aquas*^[18], но онази вода не може да е била тази, която ние познаваме — нея Бог обособява едва на втория ден, като отделя водата, що е над небесната твърд (откъдето още се изливат дъждовете), от другата, що е под нея, сиреч от реките и моретата.

Кое то означава, че първият резултат от сътворението е бил Първична Материя, безформена и без размери, качества, свойства, стремления, лишена от движение и от покой, *hyle*^[19], чист изначален хаос, който не е бил още нито светлина, нито тъмнина. Бил е една несмляна маса, където още се смесвали четирите елемента, както и студено и топло, сухо и влажно; кипяща магма, която експлодирала във врели капки, като тенджерата с боб, като диариен корем, задръстена тръба, тресавище, върху което се очертават и изчезват водни кръгове поради внезапното изплуване и потъване на слепи ларви. Дотолкова,

щото еретиците да заключат, че тази материя, тъй невъзприемчива, съпротивяваща се на всякакъв творчески дъх, е вечна поне колкото Бог.

Но дори така да е, нужно е било едно Божие *fiat*^[20], та от нея и в нея и над нея да се установи редуването на светлина и тъмнина, на ден и нощ. Тази светлина (и този ден), за която се говори на втория етап от сътворението, не е била още светлината, която познаваме ние, тази на звездите и на двете големи светила: те биват сътворени едва на четвъртия ден. Била е творческа светлина, божествена енергия в чист вид, като възпламеняване на буре с барут, който отпървом е само черни гранули, сбити в непроницаема маса, и после отведнъж взрив от пламъци, концентрат зарево, плиснало до собствената си пределна периферия, отвъд която възниква по противоположност тъмнината (макар при нас експлозията да става през деня). И сякаш от сдържано дишане, от въглен, разгорял се като че ли от вътрешен полъх, от този *goldene Quelle des Universums*^[21] се родила една стълбица от сияйни превъзходства, постепенно снижаваща се към най-непоправимото от несъвършенствата; сякаш сътворителният дъх тръгвал от безкрайната и концентрирана светлинна мощ на божеството, тъй нажежена, та да ни изглежда тъмна нощ, надолу, надолу, през относителното съвършенство на Херувимите и на Серафимите, през Престолите и Господствата, до най-низшия измет, където пълзи червеят и битува безчувственият камък, на самата граница с Нищото. „И това било *Offenbarung gotlicher Mayestat!*“^[22]

И ако на третия ден вече се раждат тревите, дърветата и ливадите, то е, защото Библията не говори още за гледката, която радва зора ни, а за една мрачна растителна мощ, съвкупления на сперми, конвулсии на жадни и сгърчени корени, търсеци слънцето, което обаче на третия ден не се е още появило.

Животът идва на четвъртия ден, през който биват сътворени и луната, и слънцето, и звездите, за да дават светлина на земята и да отделят деня от нощта, в смисъла, в който ние ги разбираме, когато пресмятаме хода на времената. В този именно ден се подрежда кръгът на небесата, от Първия Двигател и от Неподвижните Звезди та до Луната, със Земята в центъра, твърда скала, едва озарена от лъчите на светилата, а наоколо — наниз от драгоценни камъни.

Установявайки нашия ден и нашата нощ, слънцето и луната станали първият и ненадминат образец на всички бъдни часовници,

които като подражатели на небесната твърд бележат човешкото време по зодиакалния циферблат, едно време, което няма нищо общо с космическото време: то има посока, учестен дъх, съставен от Вчера, днес и утре, а не спокойното дихание на Вечността.

Да се спрем тогава на този четвърти ден, казваше отец Каспар. Бог сътворява слънцето; и когато слънцето е сътворено — не преди това, естествено, — започва да се движи. Е добре, в момента, в който слънцето подхваща своя ход, за да не спре никога вече, в този *Blitz*, в този мигновен такт, преди да направи първата крачка, то виси право над една точно определена линия, която разделя вертикално земята на две.

— И Първият Меридиан е онзи, на който внезапно е пладне! — избързваше Роберто, който смяташе, че е разбрал всичко.

— Nein! — скастрияше го неговият учител. — Ти мислиш си, че Бог толкова глупав като тебе е? Как може първи ден на Сътворението на пладне започне? Нима започнеш ти, в началото на Времената, Сътворението с един ден нескопосен, един *Leibesfrucht*^[23], един зачатък на ден от дванайсет само часове?

Не, положително. На Първия Меридиан ходът на слънцето трябва да е започнал на зрака на звездите, когато е било полунощ и едно зрънце отгоре, а преди това е било Не-Времето. На този меридиан се е родил — през нощта — първият ден на сътворението.

Но ако на този меридиан е било нощ, отбеляза Роберто, един недоносен ден е щяло да има от другата страна, там, където внезапно се е появило слънцето, без преди това да е било нито нощ, нито друго, а само мрачен и безвременен хаос. А отец Каспар отвърна, че в Светото Писание не се казва слънцето да се е появило като по магия; и не му пречело да си мисли (както всяка природна и Божия логика повелява), че Бог е сътворил слънцето, водейки го през първите часове по небето като угаснала звезда, която щяла да се разпалва стъпка по стъпка при обхода си от първия меридиан до неговите антиподи. Може би се е възпламенявало малко по малко, като младо дърво, близнато от първата искра на огниво, което отпърво едва-едва дими и пуши, а после, при повеея, който го разгаря, започва да припуква, за да се предаде накрая на високия и буен огън. Нима не е хубаво да си представиш Отеца на Вселената, който духа върху тази още зелена топка, за да я доведе до ознаменуването на нейната победа дванайсет

часа подир раждането на Времето, и тъкмо на Меридиана Антипод, на който се намираха те в този миг?

Оставаше да се определи кой е Първият Меридиан. И отец Каспар признаваше, че този на Железния остров е все още най-добрият кандидат, след като — Роберто вече го беше научил от доктор Бърд, — там стрелката на компаса не дава отклонения и неговата линия минава през онази много близка до Полюса точка, където са най-високи железните планини. Кое то положително е белег на стабилност.

В обобщение значи, ако приемем, че от онзи именно меридиан е тръгнал отец Каспар и че е намерил точната дължина, би било достатъчно да се съгласим, че е начертал вярно курса като мореплавател, но е претърпял корабокрушение като географ: Дафна не е била на нашите Соломонови острови, а някъде на запад от Новохевридските острови, и амин. Не ми допада обаче да разказвам история, която, както ще видим, трябва да се развива на сто и осемдесетия меридиан — иначе губи всякакъв вкус, — а пък да се съгласявам да се развива кой знае колко градуса по-насам или по-нататък.

Изказвам тогава една хипотеза и предизвиквам всеки читател да й отпрати предизвикателство. Отец Каспар е сгрешил сметките дотолкова, че да се озове, без да знае, на *нашия* сто и осемдесети меридиан, искам да кажа този, който пресмятаме от Гринуич — последната отправна точка на света, която би му дошла наум, защото това била земя на схизматици и антипаписти.

В такъв случай *Дафна* ще се е намирала на островите Фиджи (където туземците са именно много тъмнокожи), тъкмо в точката, където минава днес нашият сто и осемдесети меридиан, т.е. при остров Тавеуни.

Сметките отчасти биха излезли. Профилът на Тавеуни показва вулканична верига, като големия остров, който Роберто виждал на запад. Само че отец Каспар бил казал на Роберто, че съдбовният меридиан минавал точно пред залива на Острова. Е, ако меридианът ни е от изток, виждаме Тавеуни на изток, а не на запад; а ако на запад се вижда един остров, който като че ли отговаря на описанията на Роберто, то на изток безспорно имаме по-малки острови (аз бих избрал Камея), но тогава меридианът би минавал зад гърба на оногова, който гледа към Острова от нашата история.

Истината е, че от данните, които ни съобщава Роберто, не е възможно да се изясни къде се е озовала Дафна. И после тези островчета са като японците за европейците и обратното: приличат си всичките. Искрах само да опитам. Някой ден бих повторил пътешествието на Роберто в търсене на неговите следи. Но едно е моята география, друго — неговата история.

Единственото ни утешение е, че всичките тези умувания са абсолютно несъществени от гледна точка на нашия несигурен роман. Онова, което отец Вандердросел казва на Роберто, е, че те са на сто и осемдесетия меридиан, който е антиподът на антиподите; там, на сто и осемдесетия меридиан, са не нашите Соломонови острови, а неговият Соломонов Остров. Какво значение има после дали е там или не е там? Най-много това да е историята на двама души, които вярват, че са там, а не на двама души, които са там, а когато се слушат истории — това е догма измежду най-либералните, — трябва да се обърне гръб на недоверчивостта.

И така: *Дафна* се е намирала пред сто и осемдесетия меридиан, точно на Соломоновите острови, и нашият Остров е бил — измежду Соломоновите острови — най-соломоновският, както соломоновско е моето решение, та да приключим веднъж завинаги.

— И тогава какво? — попита Роберто в края на обяснението. — Наистина ли мислите, че ще намерите на острова всичките богатства, за които е говорил онзи Менданя?

— Но това *Lugen der spanischen Monarchy*^[24] са! Ние изправени сме пред най-голямо чудо на цялата човеческа и свещена история, а ти още разбереш не можеш! В Париж гледал си дамите и следвал си *ratio studiorum*^[25] на епикурейците, вместо размишляваш над огромните чудеса на този наш Всемир, нека Пресветото Име на неговия Творец *fiat semper laudano*^[26]!

И така причините, поради които отец Каспар беше тръгнал, нямаха нищо общо с грабителските попълзновения на разните мореплаватели от други страни. Всичко произтичаше оттам, че отец Каспар пишеше съчинение — монументално и предопределено да остане по-дълговечно от бронза — върху Всемирния Потоп.

Като човек църковен възнамеряваше да покаже, че Библията не е излъгала, но като мъж учен искаше да помири светото слово с резултатите от търсенията на своето време. И затова беше събирал вкаменелости, беше изследвал източните земи, та да открие нещо наврѹх Араратските планини, беше правил най-усърдни изчисления върху това какви можеше да са били размерите на Ковчега, та да му позволят да побере толкова животни (и забележи, по седем двойки от всяко), и в същото време да има правилно съотношение между надводна и потопена част, за да не потъне под цялата тази тежест или да бъде преобърнат от големите вълни, които по време на Потопа не ще да са били бич нищо и никакъв.

Беше направил една скица, за да покаже на Роберто чертежа в разрез на Ковчега, сякаш грамадно разчленено здание, на шест ката, с пернатите най-горе, та да получават светлината на слънцето, млекопитаещите в заграждения, които да могат да подслонят не само котенца, ами и слонове, а влечугите в нещо като двойно дъно, където сред водата да се приютят и земноводните. Никакво място за Гигантите, и затова видът изчезнал. Пред Ной най-сетне не стоял въпросът за рибите, единствените, които нямало защо да се боят от Потопа.

Все пак, изучавайки Потопа, отец Каспар се бе натъкнал на един наглед неразрешим проблем *physicus-hydrodynamicus*. Бог — казва го Библията — изливал дъжд на земята четирийсет дена и четирийсет ноци, и водата се умножила на земята толкова, че да покрие и най-високите планини, и дори възлязла петнайсет лакти над най-най-високите измежду планините, и водата покривала така земята сто и петдесет дена. Чудесно.

— Но ти дъжда да събереш някога опитвал си? Цял ден вали, а ти малко на дъното на бурето събрал си! А ако една седмица да би валяло, едва ти напълниш бурето! И представи си дори един *ungeheuer*^[27] дъжд, дето направо да устоиш под него не можеш, че цялото небе излива се върху твоя бедна глава, един дъжд по-лош от урагана, дето потопил твой кораб... За четирийсет дена *ist das unmöglich*, не възможно ти напълниш цялата земя чак до най-високите планини!

— Искате да кажете, че Библията е излъгала?

— Nein! Разбира се, че не! Но аз трябва да покажа откъде Бог всичката тази вода взел е, защото не възможно е да излял я от небето! Това не стига!

— Ами тогава?

— Тогава *dumm bin ich nicht*, глупав аз не съм! Отец Каспар едно нещо помислил, дете от никое човеческо същество помислено досега никога било. In primis, прочел хубаво Библията, в която казва се, че Бог, да, отворил всичките небесни окна, ала и направил да се раззинат всичките Quellen, Fontes Abyssu Magnae, всичките извори на голямата бездна, Битие седем единайсет. Подир когато Потопът свършил се, изворите на бездната затворил, Битие осем две! Кое нещо тези извори на бездната са?

— Кое нещо са?

— Това водите са, дете в най-дълбокото на морето намират се! Бог не само дъжда взел, ами и водите от най-дълбокото на морето, и излял ги на земята! И взел ги оттук, защото ако най-високите планини на земята около първия меридиан са, между Йерусалим и Железния остров, безсъмнено трябва бездните морски най-дълбоки тук да са, на антимеридиана, по причини на симетрия.

— Да, ама водите от всичките морета на земното кълбо не стигат, за да покрият планините, иначе щяха да ги покриват винаги. И ако Бог е изливал водите от морето на земята, е щял да покрие земята, но да изпразни морето, и морето да стане една голяма празна дупка, и Ной да падне в нея заедно с целия Ковчег...

— Ти нещо много правилно казваш. И не само това: ако Бог вземал всичката вода на Terra Incognita и изливал нея на Terra Cognita, то без тази вода в това полукълбо променила щеше земята целия свой Zentrum Gravitatis и преобърнала щеше цялата, и може би скачала в небето като топка, на която ти ритник даваш.

— Ами тогава?

— Тогава опитай помислиш какво ти направил щеше, ако ти бил Бог.

Роберто се беше увлякъл в играта:

— Ако аз бил Бог — каза, защото мисля, че вече не е бил в състояние да спряга глаголите, както Богът на италианците повелява, — аз сътворявал нова вода.

— Ти, ама Бог не. Бог може вода ex nihilo сътвори, но къде слага нея подир Потопа?

— Тогава Бог е сложил още от началото на времената един голям запас от вода под бездната, скрита в центъра на земята, и е направил тя да избликне този път, само за четирийсет дена, като да е струяла от вулканите. Положително Библията иска да каже това, когато четем, че Той направил да се раззинат изворите на бездната.

— Така ти мислиш? Но от вулканите огън излиза. Целият zentrum на земята, сърцето на Mundus Subterraneus^[28], една огромна огнена маса е! Ако в zentrum огън стои, не може вода в него стои! Ако водата стояла, щяха вулканите извори били — заключаваше.

Роберто не се предаваше:

— Тогава, ако бил Бог, аз вземал водата от друг свят, тъй като те са безбройни, и изливал я на земята.

— Ти в Париж слушал си онези безбожници, дето за безбройни светове говорят. Но Бог свят само един направил е и той стига за неговата слава. Не, ти по-хубаво помисли, ако ти не безбройни светове имаш, и време нямаш да направиш ги колкото за Потопа и после захвърлиш ги пак в Нищото, какво ти правиш?

— Тогава наистина не знам.

— Защото ти мисъл малка имаш.

— Може и мисъл малка да имам.

— Да, много малка. Сега ти помисли. Ако Бог водата да вземе би могъл, която вчера била е на цялата земя, и сложи я днес, а утре всичката вода вземе, която била е днес — а тя вече двойно е — и сложи я вдругиден, и така ad infinitum, може би идва денят, когато Той цялата тази наша сфера напълни успее, дотам всичките планини покрие?

— Не ме бива много в смятането, но бих казал, че по някое време да.

— Ja! За четирийсет дена напълни Той земята с четирийсет пъти водата, която е в моретата, и ако ти сложиш четирийсет пъти дълбочината на моретата, ти покриеш положително планините: бездните много по-дълбоки са или толкова дълбоки, колкото планините високи са.

— Но откъде вземал Бог водата от вчера, след като вчера вече минало е?

— Ами оттук, де! Слушаш сега. Мисли, че ти на Първия Меридиан намирал се. Можеш?

— Аз да.

— Сега мисли, че там пладне е, и, да кажем, пладне на Велики четвъртък. Колко е часът в Йерусалим?

— След всичко, което научих за хода на слънцето и за меридианите, в Йерусалим слънцето вече ще е минало отдавна над меридиана и ще е късен следобед. Разбирам накъде биете. Добре: на Първия Меридиан е пладне, а на Сто и Осемдесетия Меридиан е полунощ, щом като слънцето е минало вече от дванайсет часа.

— Gut. Значи тук полунощ е, значи краят на Велики четвъртък. Какво става тук веднага после?

— Става това, че ще започнат първите часове на Велики петък.

— А не на Първия Меридиан?

— Не, там ще бъде още следобедът на четвъртъка.

— Wunderbar. Значи тук вече петък е, а там още четвъртък е, не ли? Но когато там петък стане, тук вече събота е. Така Господ тук възкръсва, когато там още мъртъв е, не ли?

— Да, добре, но не разбирам...

— Сега ти разбереш. Когато тук полунощ и една минута е, една най-мъничка част от минутата, ти казваш, че тук вече петък е?

— Да, разбира се.

— Но помисли си, че в същия момент ти не тук на кораба бил, ами на онзи остров, който ти виждаш, на изток от линията на меридиана. Може би ти казваш, че там вече петък е?

— Не, там е още четвъртък. Там е полунощ без една минута, без един миг, но в четвъртъка.

— Gut! В един и същи момент тук петък, а там четвъртък е!

— Разбира се, и... — Роберто се спря, поразен от една мисъл. — И не само това! Вие ми откривате, че ако в същия този момент аз стоях на линията на меридиана, би било точно полунощ, но ако погледнех на запад, бих видял полунощ на петъка, а ако погледнех на изток, бих видял полунощ на четвъртъка. За Бога!

— Ти не казваш за Бога, bitte.

— Простете, отче, но това е някакво чудо!

— И затова пред едно чудо ти не изговаряш напразно името Господне! Казваш Сакро Боско^[29], по-добре. Но най-голямо чудо е, че

няма чудо! Всичко предвидено било е *ab initio*! Ако слънцето двайсет и четири часа употребява земята да обиколи, на запад от сто и осемдесетия меридиан нов ден започва, а на изток още предишния ден имаме. Полунощ на петъка тук на кораба е полунощ на четвъртъка там на Острова. Не знаеш ти какво на моряците на Магелан случило се, когато тяхна обиколка на света завършили, както разказва Пиетро Мартире^[30]? Че завърнали се и смятали, че един ден по-рано е, а то един ден по-късно било, и те мислели, че Бог наказал е тях, като отнел им един ден, понеже не били постите на Велики петък спазили. А то било е много естествено: на запад плавали били. Ако от Америка към Азия плаваш, губиш ти един ден, ако в обратната посока плаваш, печелиш един ден: ето причина, поради която Дафна по пътя откъм Азия тръгнала, а вие, глупци, по пътя откъм Америка. Сега ти с един ден по-стар от мен си! Смешно не ти е?

— Но ако се върна на Острова, ще бъда с един ден по-млад! — каза Роберто.

— Това мой малък *jocus*^[31] бил. Но за мен не важно дали ти по-млад си или по-стар. За мен важно, че в тази точка на земята една линия има, отсам която следващият ден е, а оттатък предишният ден. И не в полунощ само, ами и в седем часа, и в десет, и във всеки час! Бог значи вземал от тази бездна вчерашна вода (която там ти виждаш) и изливал я върху днешния свят, и на другия ден пак, и все така! *Sine miraculo, naturaliter!*^[32] Бог бил е Природата нагласил като един голям *Horologiu*^[33]! Все едно имал аз един *horologium*, който бележи не дванайсетте, а двайсет и четирите часове. В този *horologium* движи се показалката или стрелката към двайсет и четири, и от дясно на двайсет и четири вчера било, а от ляво — днес!

— Но как така вчерашната земя не се е залюляла в небето, щом като не е имала вече вода в това полукълбо? Не е ли изгубила своя *Centrum Gravitatis*?

— Ти мислиш с човеческа представа за време. За нас, чловеци, вчера съществува вече не, утре — още не. *Tempus Dei, quod dicitur Aevum*^[34], много различно.

Роберто разсъждаваше, че ако Бог вземал вчерашната вода и слагал я днес, земята от вчера може би е претърпявала някакво сътресение поради онзи проклет център на тежестта, но това не е трябвало да засяга човеците: в тяхното вчера сътресението не го е

имало; то е ставало в едно вчера на Бог, който очевидно умееше да борава с различни времена и различни истории, като Разказвач, който пише различни романи, все със същите герои, ала като прави да им се случват различни прекеждия от история на история. Все едно че беше имало една *Песен за Роланд*, в която Роланд беше умрял под бора, и друга, в която беше станал крал на Франция при смъртта на Карл, използвайки кожата на Ганелун като килим^[35]. Мисъл, която, както ще видим, щеше да го съпътства после дълго, довеждайки го до убеждението, че световите могат да бъдат не само безбройни в пространството, а и паралелни във времето. Но не искаше да говори за това на отец Каспар, който смяташе за ужасно еретична дори само идеята за многото светове, присъстващи всичките в едно и също пространство, а кой знае какво би казал за това негово тълкуване. Така че се ограничи да попита как точно е премествал Бог всичката онази вода от вчера в днес.

— Ами с изригването на подводните вулкани, natürlich! Ти мислиш? Те нажежени ветрове бълват, а какво става, кога една тенджерата с мляко сгорещи се? Млякото надува се, надига се нагоре, излиза от тенджерата, разлива се по печката! Но тогава било не мляко, ами вода кипяща! Катаклизъм голям!

— А как е махнал Бог всичката онази вода подир четирийсетте дена?

— Щом вече не валяло, имало слънце, и значи изпарявало водата малко по малко. В Библията казва се, че сто и петдесет дена трябвали. Ако ти твоя дреха за един ден изпереш и изсушиш, изсушиш земята за сто и петдесет. И после много вода в огромни езера подземни оттекла се, които и сега още между повърхността и централния огън са.

— Почти ме убедихте — каза Роберто, за когото не беше толкова важно как се е отдръпнала водата, колкото фактът, че се намираще на две крачки от вчера. — Но като дойдохте тук, какво показахте, което не бихте могли да покажете преди в светлината на разума?

— Светлината на разума остави я ти на старата теология. Науката иска днес доказателството на опита. А доказателството на опита е, че аз тук съм. И после преди пристигна аз тук, много измервания направил съм и зная колко дълбоко морето нататък е.

Отец Каспар беше изоставил своето геоастрономическо обяснение и се бе отприщил в описанието на потопа.

Сега говореше на своя ерудиран латински, размахвайки ръце, сякаш да призове разните небесни и адски явления, крачейки с големи крачки по горната палуба. Беше го направил тъкмо докато небето над залива се заоблачаваше и се задаваше буря, каквато може да връхлети внезапно само в морето на Тропика. И така, зейнали всички извори на бездната и окната небесни, и какъв *horrendum et formidandum spectraculum*^[36] се открил пред Ной и неговата челяд!

Хората търсели спасение отпърво по покривите, но къщите им бивали помитани от огромните вълни, прииждащи от Антиподите със силата на Божия вятър, който ги бил повдигнал и запратил; катерели се по дърветата, но те бивали изтръгвани като сламки; виждали още върхове на прастари дъбове и се вкопчвали в тях, но ветровете ги брутели с такава ярост, че не успявали да се задържат. В морето, което вече покривало долини и планини, се виждало да плават подпухнали трупове, върху които последните ужасени птици се мъчели да се приютят като в най-жестоко гнездо, но изгубили скоро и това сетно убежище, се оставяли и те сломено на бурята, с натезжали пера, с вече безсилни криле.

— *Oh, horrenda justitiae divinae spectacula!*^[37] — тържествуваше отец Каспар; и това било нищо, уверяваше, в сравнение с онези *spectacula*, които ще ни бъде дадено да видим в деня, когато Христос се завърне, за да съди живите и мъртвите...

А на страховития грохот на природата пригласяли животните от Ковчега, воя на вятъра подемали вълците, на рева на гръмотевиците отвърщал лъвът, с тътена на мълниите тръбели слоновете, лаели кучетата при воплите на умиращите си събрата, блеели овцете с плача на децата, грачели гаргите с граченето на дъжда по покрива на Ковчега, мучали воловете с бученето на вълните, и със злокобните си стенания и горки ридания всички твари от земята и въздуха съпровождали жалбата на планетата.

Тъкмо тогава обаче, уверяваше отец Каспар, Ной и неговата челяд преоткрили езика, който Адам бил говорил в Едем и който неговите синове били забравили след прогонването, и който самите потомци на Ной щели почти всичките да загубят в деня на голямото вавилонско смесване, освен наследниците на Гомер^[38]: те го пренесли

в лесовете на севера, където немският народ вярно го съхранил. Само немският език — обсебен крещеше сега на майчиния си език отец Каспар — „redet mit der Zunge, donnert mit dem Himmel, blitzet mit den schnellen Wolken“^[39] или, както после изобретателно продължаваше, смесвайки най-грапавите звуци от различни наречия, само немският език говори езика на природата, „блица с Облаците, бруми с Елена, грунци със Свинята, циска със Змията, мауа с котката, шнатка с Гъската, квакарака с Патицата, каккакокка с Кокошката, клапаца с Щъркела, кракка с Гарвана, швири с Лястовицата!“ И накрая той беше прегракнал от толкова вавилонстване, а Роберто — убеден, че истинският Адамов език, преоткрит при Потопа, вирее само в земите на Императора на Свещената римска империя.

Плувнал в пот, духовникът беше завършил заклинанието си. Сякаш стреснато от последиците от всеки потоп, небето беше отвърнало бурята си, като кихавица, която а-ха да екне и после бива сподавена с изсумтяване.

---

[1] *Telluris Theoria Sacra* — Свещена теория на Земята, **Томас Бърнет**. — Б.пр. ↑

[2] *Societate Iesu... Professor* (лат.) — професор от Йезуитския орден, някога в Гимназиума на Хербиполитан във Франкония, после в Римската Колегия; Хербиполитан — латинското име на Вюрцбург; Франкония — историческа област в Германия по средното и горно течение на Мейн. — Б.пр. ↑

[3] *Vereenigde Oost-Indische Compagnie* (нидерл.) — Обединена Източно-Индийска компания. — Б.пр. ↑

[4] *Erdwall* (нем.) — земен насип. — Б.пр. ↑

[5] *Heu me miserum* (лат.) — о, клетият аз. — Б.пр. ↑

[6] *Vvermiculi* (лат.) — червейчета. — Б.пр. ↑

[7] *Scontagium animatum* (лат.) — жива зараза. — Б.пр. ↑

[8] *Vis naturalis* (лат.) — природна сила. — Б.пр. ↑

[9] *propagatores exigui* (лат.) — от малки разпространители. — Б.пр. ↑

[10] *Ad majorem Dei gloriam* (лат.) — за по-голяма прослава на Бога (девиз на йезуитите). — Б.пр. ↑

[11] *Cujus Deus venter est* (лат.) — чийто Бог е търбухът. — Б.пр.

↑

[12] *Spiritus, Olea, Flores* (лат.) *und andere... Medicamenten* (нем.) — Спирт, Масла, Цветове и други подобни Растителни/ Животински/ и Минерални Медикаменти. — Б.пр. ↑

[13] ... както казва се в Книга Царства — 3 Царете, 9:26. — Б.пр. ↑

[14] *Quod significat* (лат.) — което означава. — Б.пр. ↑

[15] *Specula Melitensis* (лат.) — Малтийската Наблюдателница. — Б.пр. ↑

[16] *Apud* (лат.) — към. — Б.пр. ↑

[17] **Винченцо Коронели** (1650–1718) — венециански космограф и географ, основател на Академията на Аргонавтите, смятана за най-старото географско дружество в света; съставител на стотици географски карти, множество земни и небесни глобуси и различни атласи. — Б.пр. ↑

[18] *Spiritus Dei fovebat aquas* (лат.) — Дух Божий се носеше над водата (Бит. 1:2). — Б.пр. ↑

[19] *Hyle* (стгр.) — материя. — Б.пр. ↑

[20] *Fiat* (лат.) — да бъде. — Б.пр. ↑

[21] *Goldene Quelle des Universums* (нем.) — златен извор на вселената. — Б.пр. ↑

[22] *Offenbarung gottlicher Mayestat* (нем.) — откровението за Божието величие. — Б.пр. ↑

[23] *Leibesfrucht* (нем.) — зародиш. — Б.пр. ↑

[24] *Lugen der spanischen Monarchy* (нем.) — лъжи на испанската монархия. — Б.пр. ↑

[25] *Ratio studiorum* (лат.) — теоретичните увлечения. — Б.пр. ↑

[26] *Fiat semper laudato* (лат.) — да бъде вечно славено. — Б.пр. ↑

[27] *Ungeheuere* (нем.) — ужасен, страховит. — Б.пр. ↑

[28] *Mundus Subterraneus* (лат.) — Подземния Свят. — Б.пр. ↑

[29] *Сакро Боско* („Свещена гора“) — вж. бел. 117. — Б.пр. ↑

[30] **Пиетро Мартире** (споменат по-горе като автор на една от „чумавите“ книги на отец Каспар под името Пиетро д’Ангиера; (1459–1526) — италиански историк и географ, работил в испанския кралски двор; в *De rebus oceanicis et orbe novo decades tres* (*Три декади за океанските неща и новия свят*) излага с голямо познаване и точност историческите и географски факти от откриването на Америка насетне. — Б.пр. ↑

[31] *Jocus* (лат.) — шега. — Б.пр. ↑

[32] *Sine miraculo, naturaliter!* (лат.) — Без чудо, естествено. — Б.пр. ↑

[33] *Horologium* (лат.) — Часовник. — Б.пр. ↑

[34] *Tempus Dei, quod dicitur Aevum* (лат.) — Божието време, което се нарича Вечност. — Б.пр. ↑

[35] ... *използвайки кожата на Ганелун като килим* — в *Песен за Роланд* на предателя Ганелун е наложено най-тежкото наказание: разкъсване от четири коня. — Б.пр. ↑

[36] *Horrendum et formidandum spectaculum* (лат.) — ужасяващо и страховито зрелище. — Б.пр. ↑

[37] *Oh, horrenda justitiae divinae spectacula* (лат.) — О, ужасяващи зрелища на Божията справедливост. — Б.пр. ↑

[38] **Гомер** — най-големият от синовете на Иафет, третия син на Ной (Бит. 10:2-3). — Б.пр. ↑

[39] *redet mit der Zunge, donnert mit dem Rimmel, blitzet mit den schnellen Wolken* (нем.) — говори с езика, тъгне с небето, просветва с бързите облаци (цитат от *Беседи в женските покои на Георг Филип Харсдърфер*). — Б.пр. ↑

22.

ГЪЛЪБЪТ С ЦВЯТ НА ПОРТОКАЛ

През следващите дни беше станало ясно, че Малтийската Наблюдателница е недостижима, тъй като отец Вандердросел също не умееше да плува. Лодката беше още там, в дълбея, и значи все едно, че я нямаше.

Сега, когато имаше до себе си млад и силен мъж, отец Каспар би знаел как да построи сал с голямо гребло, но както беше обяснил, материалите и сечивата бяха останали на Острова. Без дори една брадва не можеха да се отсекаат мачтите или рейте, без чукове нямаше как да се изкъртят вратите и да се сковат помежду им.

От друга страна, отец Каспар не изглеждаше твърде загрижен от това проточило се корабокрушенчество, радваше се даже само задето можеше да използва отново каютата си, палубата и някои уреди, за да продължи изследванията и наблюденията си.

Роберто още не беше проумял кой беше отец Каспар Вандердросел. Мъдрец ли беше? Положително да, или поне ерудит и човек вдаден както в природните, така и в Божиите науки. Екзалтиран? Несъмнено. По някое време се бе изтървал да спомене, че този кораб бил оборудван не за сметка на Ордена, а за негова собствена, или по-точно на неговия брат, забогатял търговец и луд колкото него; в друг случай се бе поддал на известно роптание спрямо някои свои събрата, които му били „ограбили толкова най-плодотворни Идеи“, след като се престорили, че ги отхвърлят като врели-некипели. Коего навеждаше на мисълта, че там, в Рим, преподобните отци не бяха погледнали с лошо око на заминаването на тази софистична личност, и предвид факта, че Каспар отплавал на свои разноски и че имало добри изгледи да се изгуби из онези непроходими, морски пътища, го бяха насърчили, за да се отърват от него.

Познанствата, които Роберто беше имал в Прованс и в Париж, бяха такива, че да го поставят в колебание пред твърденията по физика и натурфилософия, които чуваше да изказва старецът. Но вече видяхме

как Роберто беше попивал като сюнгер знанието, на което биваше изложен, без да се грижи твърде да не вярва в противоположни истини. Било е може би не липса на вкус към систематичността, било е избор.

В Париж светът му се бе показал като сцена, на която се представяха измамни привидности, където всеки зрител искаше всяка вечер да гледа и да се наслаждава на различна история, сякаш обичайните неща, дори удивителни да бяха, не въодушевяваха вече никого, и само необичайно неопределените или неопределено необичайните бяха способни още да извикват възбуда. Древните настояваха, че на всеки въпрос съществува само един отговор, докато големият парижки театър му бе поднесъл спектакъла на един въпрос, на който се отговаряше по най-разнопосочни начини. Роберто бе решил да отдаде само половината от разума си на нещата, в които вярваше (или вярваше, че вярва), за да разполага с другата, в случай че беше вярно обратното.

Ако такава е било разположението на духа му, можем да разберем защо не е бил толкова настроен да отрича и повече или по-малко правдоподобните измежду разкритията на отец Каспар. От всички разкази, които беше чувал, този на йезуита беше без съмнение най-необикновеният. Защо тогава да го смята за лъжовен?

Предизвиквам всекиго да се намери изоставен на необитаем кораб, между небе и море в едно изгубено пространство, и да не се изкуши да засънува, че в голямата неволя му се е паднал поне жребият да се озове в центъра на времето.

Можеше впрочем и да се забавлява, като противопоставя на тези разкази многобройни възражения, но нерядко постъпваше като учениците на Сократ, които едва ли не се молели да бъдат оборени.

От друга страна, как да отхвърли знанието на една вече бащинска фигура, която отведнъж бе заменила участта му на стъписан корабкрушенец с тази на пасажер на кораб, който някой познаваше и владееше? Дали с авторитета на расото, дали с положението си на изконен господар на този морски замък, но отец Каспар представляваше в неговите очи Властта, а Роберто беше усвоил достатъчно от идеите на века, за да знае, че на силата трябва да се приглася, поне привидно.

А започнеше ли Роберто да се съмнява в своя домакин, той го повеждаше да изследва отново кораба и му показваше инструменти,

които бяха убегнали от неговото внимание. Така веднага му позволяваше да научи толкова и такива неща, че спечелваше доверието му.

Беше му открил например мрежите и въдиците за риболов. *Дафна* беше закотвена в обилно населени води и нямаше защо да посягат към бордовите провизии, след като беше възможно да си набавят прясна риба. Роберто, който вече се движеше през деня със своите опушени очила, веднага се беше научил да залага мрежите и да хвърля въдицата, и без голям труд бе улавял същества с такива чрезмерни размери, че неведнъж без малко не беше повличан през борда от силата, с която кълвяха.

Просваше ги на палубата и отец Каспар сякаш познаваше на всяко природата и дори името. А дали ги назоваваше според природата им, или ги кръщаваше по своя приумица, Роберто не можеше да каже.

Ако рибите от неговото полукълбо бяха сиви, най-много ярко сребристи, тези изникваха сини с вишневи перки, имаха шафранови бради или пурпурни муцуни. Беше уловил една женска змиорка с две ококорени глави, по една от всеки край на тялото, но отец Каспар му бе издал как втората глава е всъщност опашка, украсена така от природата, та като я размаха, животното да плаши и гърбом враговете си. Беше се хванала една риба с петнисто коремче, мастилени ивици по гърба, всички цветове на дъгата около очите и козя муцуна, но отец Каспар го накара веднага да я хвърли обратно в морето, защото знаел (разкази на събрата, пътешественически опит, моряшки легенди?), че е по-отровна от дяволска гъба.

За една друга, жълтоока, с месести бърни и зъби като гвоздеи отец Каспар веднага бе казал, че е създание на Велзевул. Да бъде оставена да се дави на палубата, додето смърт не настъпи, и после хайде обратно там, отдето беше дошла. От събрана мъдрост ли го казваше, или съдеше по изгледа? Впрочем всички риби, които Каспар преценяваше като ядливи, се оказваха отлични — а за една дори бе знаел да каже, че е по-хубава варена, отколкото печена.

Посвещавайки Роберто в мистериите на това солмоновско море, йезуитът даде по-подробни сведения и за Острова, на който *Дафна* на пристигане беше направила пълна обиколка. На изток имало няколко малки плажа, но прекомерно изложени на ветровете. Непосредствено отвъд южния нос, където после бяха акостирали с лодката, забелязали

тих залив, само че водата била твърде плитка, за да закотвят там *Дафна*. Мястото, на което сега се намираще корабът, било най-пригодното: приближавайки се към Острова, щели да се натъкнат на плитчина, а отдалечавайки се повече, щели да се озоват насред доста силно течение, което прорязвало пролива между двата острова от югозапад на североизток — и беше лесно да го покаже на Роберто. Отец Каспар го накара да запрати мъртвото туловище на рибата на Велзевул с колкото сила имаше към морето на запад — и трупът на чудовището, докато го виждаха да плава на повърхността, беше влачен стремително от невидимия поток.

Както Каспар, така и моряците бяха изследвали Острова, ако не целия, то в голямата му част — достатъчно, та да могат да решат, че билото, което бяха избрали, за да побият там Наблюдателницата, е най-подходящото, за да се обгърне с поглед цялата тази земя, обширна колкото град Рим.

Във вътрешността имало един водопад и великолепна растителност: не само кокосови палми и банани, а и дървета със стволове във формата на звезда, с лъчи, които изтънявали като остриета.

От животните Роберто беше видял някои във волиерата: Островът бил рай на хвъркатите, имало дори летящи лисици. Зърнали в гъсталака и свине, но не успели да уловят. Имало змии, но никоя не се била показала отровна или нападателна, а разнообразието на гущерите било безкрайно.

Най-богата обаче била фауната по протежение на кораловия хребет. Костенурки, раци, стриди с всякаква форма, трудно податливи на сравнение с тези, които се срещат из нашите морета, огромни като кошници, като тенджери, като подноси за голяма трапеза; често се отваряли с мъка, но бѐдели ли веднѐж отворени, откривали маса от толкова бяло, меко и тлъсто месо, че били истински деликатес. За жалост не можело да се пренасят на кораба: още с изваждането им от водата се вмирисвали на топлината на слънцето.

Не видели никой от големите свирепи зверове, на които изобилстват други краища на Азия, нито слонове, нито тигри, нито крокодили. А, от друга страна, нищо, което да прилича на вол, бик, кон или куче. Сякаш на тази земя всяка форма на живот била създадена не от архитект или скулптор, а от златар: птиците били многоцветни

кристали, дребни — горските животни, сплеснати и почти прозирни рибите.

Не се било видяло нито на отец Каспар, нито на капитана или моряците да има из водите Акули, а те можеха да се забележат и отдалеч благодарение на перката, режеща като секира. Като си помисли човек, че из онези морета ги има под път и над път. Това, че срещу и около Острова не се срещали акули, е било по мое мнение заблуда на този щурав изследовател, или може би е било вярно неговото заключение, а именно че тъй като малко по на запад имало голямо течение, тварите предпочитали да плуват там, където били сигурни, че ще намерят по-изобилна храна. Както и да е било, за историята, която ще последва, е добре, че нито Каспар, нито Роберто се страхуваха от присъствието на акули, иначе после нямаше да имат смелостта да се спускат във водата и аз нямаше да знам какво да разказвам.

Роберто слушаше тези описания, закопняваше все повече по далечния Остров, опитваше се да си представи формата, цвета, движението на създанията, за които отец Каспар му говореше. Ами коралите, какви бяха тези корали? Той ги познаваше само като накити, които по поетично определение имаха цвета на устните на хубава жена...

По въпроса за коралите отец Каспар немееше и се ограничаваше да вдигне очи към небето в израз на блаженство. Тези, за които говореше Роберто, бяха мъртвите корали, както мъртва е добродетелта на куртизанките, които либертините кичеха с това произволно сравнение. А мъртви корали по скалния венец имаше, и тъкмо те раняваха оногова, който ги докоснеше. Но по нищо не можеха да съперничат на живите корали, които бяха — как да го каже — подводни цветя, анемони, зюмбюли, птиче грозде, лютичета, китки теменуги — но какво ти, това не изразяваше нищо — бяха тържество на нарастъци, таралежчета, зърна, пъпки, бодили, филизи, кочани, камшичета — не, друго нещо бяха, виещи се, многобагрене като градината на Армида^[1], и наподобяваха всички полски, градински и горски растения, от краставицата до печурката и цветното зеле...

Той ги беше виждал другаде, благодарение на един инструмент, конструиран от негов събрат (отидеше ли да порови из един сандък в кабината си, инструментът щеше да изникне): беше като кожена маска

с голямо стъкло очило и обшито, подсилено горно отворстие, с чифт върви, та да може да се завързва на тила така, че да прилепне към лицето, от челото до брадичката. Плавайки с плоскодънна лодка, за да не налетиш на подводния вал, навеждаш глава, докато докоснеш водата, и виждаш дъното — а иначе потопиш ли главата си гола, освен че ще ти пари на очите, няма и да видиш нищо.

Каспар мислеше, че приспособлението — което той наричаше *Perspicillum*, Зрителен Уред или *Persona Vitrea*^[2] (маска, която не скрива, а дори открива) — би могло да се носи и от оногова, който умее да плува между скалите. Не че водата не проникваше рано или късно вътре, но сдържайки дъх, човек можеше да погледа известно време. След което трябваше да изплува на повърхността, да изпразни този съд и да започне пак отначало.

— Ако ли ти да плаваш научиш се, могъл би онези неща там долу видиш — казваше Каспар на Роберто. А Роберто му отвърщаше в тон:

— Ако ли аз заплавал, гърдите ми манерка бъдеха!

И все пак се вайкаше, че не може да се спусне там долу.

И после, и после, притуряше отец Каспар, на Острова беше Огненият Гълъб.

— Огненият Гълъб ли? Какво е това? — попита Роберто и вълнението, с което попита, ни се струва извънмерно. Сякаш Островът отдавна му обещавахе една мрачна емблема, която едва сега ставаше от сияйна по-сияйна.

Отец Каспар обясняваше, че е трудно да се опише красотата на тази птица и трябваше човек да я е видял, за да може да говори за нея. Той я бил зърнал с далекогледа още в деня на пристигането си. Отдалеч било като да видиш сфера от пламнало злато или от златен пламък, която от върхарите на най-високите дървета се стрелва към небето. Едва стъпил на сушата, пожелал да узнае повече за нея и дал указания на моряците, за да я разпознаят.

Засадата се проточила доста дълго, докато не се разбрало сред кои дървета живее. Издавала много особен звук, нещо като „ток-ток“, каквото се получава, когато клокнеш с език по небцето. Каспар разбрал, че възпроизведе ли този зов с уста или с пръсти, хвъркатото отвърщало и веднъж-дваж се било оставило да бъде съзряно, докато прелитало от клон на клон.

Каспар подновявал много пъти дебненето, но вече с далекогледа, и поне веднъж видял добре птицата, почти неподвижна: главата ѝ била тъмномаслинена — не, може би в нюанса на аспержа, като крачката, — а човката с цвят на люцерна се разпростираше като маска да обхване и окото, подобно на царевично зърно, с искрящо черна зеница. Имала къса шийка, златиста като краищата на крилете, но тялото, от гушката до ветрилото на опашката, където най-нежните перца приличали на женски коси, било (как да каже?) — не, червено не беше точната дума...

Алено, румено, бакърено, ръждиво, керемидено, винено, порфирно, рубинено, подсказваше Роберто. Nein, nein, дразнеше се отец Каспар. А Роберто: като ягода, мушкато, малина, вишна, репичка; като зрънцата на джела, коремчето на имеловия дрозд или на пойния дрозд, опашката на червеноопашката, шийката на червеношийката... Ама не, не, упорстваше отец Каспар, в борба със своя и с другите езици, за да намери точните думи. Ако се съди по есенцията, която после извлича Роберто — и вече не се разбира дали захласът е на осведомяващия или на осведомявания, — трябва да е имало празничния цвят на горчив портокал, на сладък портокал, било крилато слънце, накратко, видел ли го човек в бялото небе, било сякаш зората хвърля нар върху снега. А когато литвало в слънцето, било по-светлозарно от херувим!

Тази птица с цвят на портокал, казваше отец Каспар, несъмнено може да живее само на Острова на Соломон, защото тъкмо в *Песен на Песните* на този велик Цар се говори за гълъбица, която блещи като зора, светла като слънце, *terribilis ut castrorum acies ordinata*^[3]. Крилете ѝ, както се казва в друг псалом, били покрити със сребро, а перата — с чисто злато.

Редом с тази птица Каспар бил видял и друга, почти същата, само дето перата ѝ били не портокалови, а синьо-зелени. Двете кацали обикновено на двойка на един и същ клон и трябва да били мъжки и женска. Че можело да са гълъби, го разкривала тяхната форма и толкова честото им гукане. Кой от двата бил мъжкият, било трудно да се каже, а, от друга страна, бил забранил на моряците да ги убиват.

Роберто попита колко гълъба можеше да има на Острова. Доколкото знаеше отец Каспар, който всеки път беше виждал само една портокалова топчица да се изстрелва към облаците или винаги само една двойка сред високите вейки, на Острова можеше да има и само два гълъба, и един-единствен с цвят на портокал. Предположение, което караше Роберто да лудее по тази безподобна красота — която, ако чакаше него, го чакаше все от предишния ден.

От друга страна, Каспар казваше, че ако Роберто иска, би могъл, стоейки часове с далекогледа, да го види и от кораба. Стига да свалеше тия саждени очила. При отговора на Роберто, че очите не му го позволяват, Каспар изказа няколко презрителни забележки относно тази глезлива болестка и му препоръча течностите, с които беше изцерил своя бубон (Spiritus, Olea, Flores).

Не става ясно дали Роберто ги е използвал, дали се е приучвал малко по малко да се оглежда наоколо без очила, отначало по изгрев и по заниз, а после и в разгара на деня, и дали още ги е носил, когато, както ще видим, се опитва да се научи да плува. Но е факт, че от този момент нататък очите повече не се споменават в оправдание на каквото и да е бягство или шикалкавене. Затова бива да заключим, че полека-лека, може би под целебното въздействие на балсамния въздух или на морската вода, Роберто се е излекувал от страданието, което — истинско или мнимо — го е правело ликантроп повече от десет години (ако на читателя не му хрумне направо да намекне, че от този момент аз го искам при пълна заетост на палубата, и като не срещам опровержения в неговите писания, с авторовска арогантност го освобождавам от всякаква болка).

Но може би Роберто е искал да оздравее, за да види на всяка цена гълъба. Щял е дори веднага да се хвърли към фалшборда, за да прекара деня във виране между дърветата, ако не е бил отвлечен от друг един неразрешен въпрос.

След като завърши описанието на Острова и на неговите богатства, отец Каспар отбеляза, че толкова най-отрадни неща можеха да се намират само там, на меридиана антипод. Тогава Роберто попита:

— Но, преподобни отче, вие ми казахте как Малтийската Наблюдателница ви е потвърдила, че сте на меридиана антипод, и аз го

вярвам. Ала не сте ходили да издигате Наблюдателницата на всеки остров, който сте срещали по пътя си, а на този само. Значи по някакъв начин, преди Наблюдателницата да ви го каже, вие трябва вече да сте били сигурен, че сте намерили дължината, която сте търсили!

— Ти много правилно мислиш. Ако аз тук дойдех, без да зная, че тук е тук, не можех аз да зная, че тук съм... Сега ти обясня. Тъй като знаел съм, че Наблюдателницата единственият истинен инструмент е, за да пристигна, където изпробвам Наблюдателница, трябвало лъжливи методи използвам. Така и направил съм.

---

[1] **Армида** — героиня чародейка от поемата *Освобожденият Йерусалим* на **Торквато Тасо**; със силата на своето магическо изкуство създава на далечен остров, навръх една планина със склонове, покрити с ледове, прекрасна градина и дворец, за да задържи при себе си паладина Риналдо (Рено). — Б.пр. ↑

[2] *persona Vitrea* (лат.) — Стъклена (а оттам и прозрачна) Маска. — Б.пр. ↑

[3] *Terribilis ut castrorum acies ordinata* (лат.) — страшна като войнство със знамена (Песен на песните 6:10). — Б.пр. ↑

23.

ТЕАТЪР НА ВСЯКАКВИ ХИТРОУМНИ МАШИНИ

Тъй като Роберто беше недоверчив и претендираше, че знае какви са — и колко безполезни — разните методи за намиране на дълбините, отец Каспар му възрази, че бидейки всичките погрешни, ако се вземеха един по един, то вземеха ли се всичките заедно, можеха да се уравнирват различните резултати и да се компенсират отделните недостатъци. „И това математика е!“

Разбира се, след хиляди мили един часовник не дава вече сигурността, че сочи вярно времето на изходното място. Но много и всякакви часовници, някои със специална и надлежна конструкция, каквито Роберто беше открил на *Дафна*? Съпоставяш техните неточни времена, сверяваш всеки ден отговорите на единия с постановленията на другите и все пак получаваш някаква сигурност.

Локът или лодчицата, както щещ го наречи? Обикновените не вършат работа, но ето какво беше конструирал отец Каспар: една кутия с две вертикални оси, така че едната навиваше, а другата развиваше въже с определена дължина, равняваща се на определен брой мили; навиващата ос беше увенчана с множество лопатки и те като в мелница се въртяха под напора на същите ветрове, които издуваха платната, и ускоряваха или забавяха движението си — съответно повече или по-малко въже навиваха — според силата и според правата или коса посока на повея, отчитайки следователно и отклоненията, дължими на криволиченето или на плаването с насрецен вятър. Метод не най-сигурен измежду всичките, но отличен, ако някой съпоставеше резултатите му с тези от други измервания.

Лунните затъмнения? Ясно е, че наблюдават ли се на път, пораждат безброй заблуди. Но пък какво да се каже за онези, които се наблюдават от сушата?

— Трябва много наблюдатели да имаме и на много места по света, и готови заедно да работят за по-голяма прослава на Бога, а не да разменят си хули или лошабини и злости. Слушай: през 1612, на осми ноември, в Макао преподобният патер Юлиус де Алексис регистрира едно затъмнение от осем и трийсет вечерта до единайсет и трийсет. Уведомява преподобния патер Каролус Спинола, който в Нангасаки, в Япония, същото затъмнение в девет и трийсет същата вечер наблюдавал. А патер Христофорус Шнайдаа бил същото затъмнение видял в Инголстаций в пет следобед. Разликата от един час прави петнайсет меридианни градуса, и значи такова разстоянието е между Макао и Нангасаки, а не шестнайсет градуса и двацет, както Блау^[1] казва. Verstanden? Разбира се, за тези измервания трябва да пазиш се от сянката и от пушека, точни часовници да имаш, да не оставиш изплъзне ти се *initium totalis immersionis*^[2] и точна среда да държиш между *initium et finis eclipsis*^[3], междинни моменти да проследяваш, когато петната потъмняват, et caetera. Ако местата далечни са, мъничко сбъркано прави не голяма разлика, но ако местата близки са, грешка една от няколко минути голяма разлика прави.

Като оставим настрана, че за Макао и Нагасаки, мисля, да е бил по-прав Блау, отколкото отец Каспар (и това доказва каква неуправия са били наистина по онова време дължините), ето как, събирайки и съпоставяйки наблюденията, направени от техните братя мисионери, йезуитите били установили един *Horologium Catholicum*, което не означава, че бил часовник най-верен на папата, а всемирен часовник. Било всъщност нещо като планисфера, на която били означени всички седалища на Ордена, от Рим до границите на познатия свят, и за всяко място бил отбелязан техният час. Така, обясняваше отец Каспар, той нямало да държи сметка за времето от началото на пътуването, а само от последния пост на християнския свят, чиято дължина била безспорна. По този начин обсегът на грешката значително се стеснявал и между една станция и друга можели да се използват и методи, които, взети сами за себе си, не давали никаква гаранция, като отклонението на магнитната стрелка или изчислението по лунните петна.

За щастие братята били наистина кажи-речи навсякъде, от Пернамбуко до Гоа, от Минданао до *Portus Sancti Thomae*, и ако ветровете му попречели да хвърли котва в някое пристанище, имало веднага друго. Например в Макао — ох, Макао, само при мисълта за

приключението на отец Каспар му се замаиваше главата. Било португалско владение, китайците наричали европейците „дългоносите хора“, именно защото първите, които стъпили на техните брегове, били португалците, а те наистина имат носове от дълги по-дълги, а също и йезуитите, които идвали с тях. Целият град бил един венец от бялосини крепости на хълма, под разпореждането на отци от Ордена, които трябвало да се занимават и с военни работи, тъй като градът бил застрашаван от холандските еретици.

Отец Каспар решил да се отпрати към Макао, където познавал един брат, много начетен в астрономическите науки, но забравил, че плава на fluut.

И какво направили добрите отци от Макао? Щом съгледали холандски кораб, пипнали топове и кулеврини. Напразно отец Каспар размахвал ръце на носа и наредил да се вдигне веднага флагът на Ордена: обвити във войнствения пушек, който ги зовял на свещена касапница, ония проклети дълги носове, португалските му братя, дори не забелязали — и хайде, замятали гюллета навред около *Дафна*. Чиста Божия милост било, че корабът сварил да издуе платна, да обърне и да избяга на косъм в открито море, докато капитанът сипел на лутеранския си език ругатни по отците с оскъден разсъдък. И този път правият бил той: добре, пращай холандците на дъното, ама не и когато има йезуит на борда.

За щастие не било трудно да намерят на неголямо разстояние други мисии; насочили се към по-гостоприемния Минданао. Така от спирка на спирка държали изкъсо дълбината (Бог знае как, добавям, след като за да се озоват на педя от Австралия, трябва да са били изгубили всякакъв ориентир).

— А сега нужно е *Novissima Experimenta*^[4] направим, *ma clarissime et evidenter*^[5] покажем, че ние на сто и осемдесетия меридиан сме. Иначе моите братя от Римската колегия помислят, че аз празноглавец съм.

— Нови опити ли? — попита Роберто. — Не ми ли казахте токущо, че Наблюдателницата ви е дала най-сетне сигурността, че се намирате на сто и осемдесетия меридиан и пред Соломоновия Остров?

Да, отвърна йезуитът, той бил сигурен: бил изправил едни срещу други различните несъвършени методи, изнамерени от този и онзи, и съвпадението между толкова на брой слаби методи не можело да не

даде една доста силна положителност, както става в доказателството за Бог на основанието на *consensus gentium*^[6], защото вярно е, че в Бог вярват много люде, склонни към заблуждение, но не е възможно всички те да грешат, от лесовете на Африка до пустините на Китай. Така ние вярваме в движението на Слънцето и на Луната, и на другите планети, или в скритата сила на змийското мляко, или че в центъра на Земята има подземен огън; от хиляди и хиляди години хората са го вярвали и вярвайки го, са могли да живеят на тази планета и да извличат множество полезни следствия от начина, по който са четели голямата книга на природата. Но едно значително откритие като това трябвало да бъде потвърдено от много други доказателства, така че дори скептиците да се предадат пред очевидността.

И после човек трябва да се стреми към науката не само от любов към знанието, а и за да я сподели с братята си. Затова, след като на него му бе струвало толкова труд да открие вярната дължина, трябваше сега да потърси потвърждение посредством други, по-лесни методи, така че тази наука да стане притежание на всички наши братя, „или поне на братята християни, а по-точно даже на братята католици, защото много е по-добре еретиците — холандски ли, английски ли, или още по-лошо, моравски — да не доберат се до тези тайни никога“.

И така, от всички методи за измерване на дължината два вече той смяташе за сигурни. Единият, добър за сушата, беше именно това съкровище на методите — *Specula Melitensis*; другият, добър за наблюденията по море, беше методът на онзи *Instrumentum Arcetricum*^[7], който лежеше долу в стаичката и не беше още влязъл в употреба, тъй като въпросът беше първо да се постигне посредством Наблюдателницата категоричност относно собственото местоположение и после да се види дали въпросният *Instrumentum* щеше да я потвърди; след това вече той можеше да бъде смятан за най-сигурен измежду всичките.

Този експеримент отец Каспар щял да го направи много по-рано, ако не се беше случило онова, което се беше случило. Но моментът беше дошъл и щеше да настъпи още същата нощ: небето и ефемеридите казваха, че тъкмо тя е подходящата.

Какъв беше този *Instrumentum Arcetricum*? Беше уред, прозрян преди много години от Галилей — внимание, прозрян, описан, обещан, но не и осъществен, преди отец Каспар да се залови с начинанието. На

Роберто, който го питаше дали този Галилей е същият онзи, дето изказал най-осъдителна хипотеза относно движението на Земята, отец Каспар отговори, че да, като се забъркал в метафизика и свети писания, този Галилей изрекъл най-ужасни неща, но като механик бил мъж гениален и от велик по-велик. А на въпроса не е ли лошо да се използват идеите на човек, когото Църквата е заклеймила, йезуитът отвърна, че за по-голямата прослава на Бога могат да допринесат и идеите на един еретик, ако еретични сами по себе си не са. А и как си го представяме отец Каспар, който приемал всички съществуващи методи, без да се кълне в никого, но черпейки от свадливото им тържище, да не си послужи и с метода на Галилей.

Нещо повече, от голяма полза и за науката, и за вярата било да се приложи колкото се може по-бързо идеята на Галилей: той вече се бил опитал да я продаде на холандците — добре, че те, както и испанците няколко десетилетия по-рано, не й хванали вяра.

Галилей бил извел небивалици от една предпоставка, която сама по себе си била съвършено правилна, а именно да открадне идеята за далекогледа от фламанците (които го използвали само за да гледат корабите в пристанището) и да насочи този инструмент към небето. А там, измежду толкова други неща, които на отец Каспар и през ум не му минаваше да поставя под съмнение, открил, че Юпитер — или Джове, както го наричал Галилей^[8] — има четири спътника, все едно четири луни, невиждани никога, от зората на света та до това време. Четири звездици, които се въртят около него, докато той се върти около Слънцето — и ще видим, че за отец Каспар да се върти Юпитер около Слънцето беше приемливо, стига да се оставеше на мира Земята.

Че нашата Луна влиза понякога в затъмнение, когато минава в сянката на Земята, е нещо добре известно, както е известно на всички астрономи кога ще настъпят лунните затъмнения, и го постановяват ефемеридите. Нищо изненадващо значи, че и луните на Юпитер си имат своите затъмнения. Дори, поне за нас, те имат по две — едно същинско затъмнение и една окултация.

Наистина Луната изчезва от очите ни, когато Земята се вмъкне между нея и Слънцето, но спътниците на Юпитер се изгубват от погледа ни на два пъти, когато минават зад и когато минават пред него, като се сливат със светлината му, и с един добър далекоглед могат чудесно да се следят техните появи и изчезвания. С неоченимото

предимство, че докато лунните затъмнения настъпват веднъж на много време и траят прекалено дълго, тези на юпитеровите спътници настъпват често и са доста бързи.

Е, да предположим, че часът и минутите на затъмненията на всеки спътник (понеже всеки следва орбита с различен обхват) са точно изяснени за даден известен меридиан и го засвидетелстват ефемеридите; оттук нататък е достатъчно да успеем да установим часа и минутата, в които затъмнението се проявява на меридиана — неизвестен, — където се намираме, и вече сметката е лесна, и е възможно от нея да се изведе дължината на мястото на наблюдението.

Вярно, имаше малки неудобства, за които не си струваше да се говори на един профан, но начинанието би се удало на някой добър математик, който да разполага с измерител за времето, ще рече с *perpendicularum* или махало, или *Horologium Oscillatorium*, както щем да го наречем, способен да отрази с абсолютна точност дори разликата от една-единствена секунда; *item*, да има два нормални часовника, които да му посочат вярно началния и крайния час на явлението, както на меридиана на наблюдението, така и на този на Железния остров; *item*, с помощта на таблицата на синусите да съумее да измери големината на ъгъла, образуван в окото от разглежданите тела — ъгъл, който, ако се разбира като разположението на стрелките на часовник, би изразил в минути и секунди разстоянието между две тела и неговото постепенно изменение.

Стига — не е излишно да се повтори — да се разполагаше с онези хубави ефемериди, които Галилей, вече стар и болен, не беше успял да завърши, но които братята на отец Каспар, вече толкова добри в изчисляването на затъмненията на Луната, бяха попълнили сега изрядно.

Какви бяха по-големите неудобства, над които се бяха пенили противниците на Галилео? Че се отнасяше за наблюдения, които не можеха да се извършват с просто око, и беше нужен добър далекоглед или телескоп, все едно как се наричаше? Е, отец Каспар си имаше далекоглед, с отлична изработка, какъвто дори Галилей не беше и сънувал. Че измерванията и изчисленията не били по силите на моряците? Ами че за всички други методи за дължините, с изключение може би на лока, си трябваше направо астроном! Щом капитаните се бяха научили да си служат с астралабията, която също не е нещо

достъпно за всеки профан, щяха да се научат да си служат и с далекогледа.

Но, казваха педантите, такива точни наблюдения, които изискват голяма прецизност, могат да се направят навярно от сушата, не и на кораб в движение, където никой не би съумял да задържи далекогледа насочен към небесно тяло, което не се вижда с просто око... Е добре, отец Каспар беше готов да покаже, че с малко сръчност наблюденията можеха да се правят и на кораб в движение.

Накрая някакви испанци бяха възразили, че спътниците в затъмнение не се виждали през деня, нито в бурните нощи. „Може би те мислят си, че човек плясва с ръце и ето ги *illico et immediate*^[9], лунните затъмнения на негово разположение?“, ядосваше се отец Каспар. А и кой беше казал, че наблюдението трябва да се прави час по час? Който е плавал от едните до другите Индии, знае, че снемането на дължината не се нуждае от по-голяма честота от тази, която се изисква за отчитането на ширината, а и то не може да се прави — нито с астролабията, нито с балестрилята — в моментите на голямо вълнение на морето. Да имаше как тая благословена дължина да се измерва добре макар и само веднъж на всеки два-три дена, а между едното и другото отчитане можеше да се държи сметка за времето и за изминатия път, както се и правеше с помощта на лока. Само че досега по принуда се беше правило само това в продължение на месеци и месеци.

— Те приличат ми — казваше добрият отец, все по-възмутен, — като човек, комуто в голям глад ти с кош хляб помагаш, а вместо да отдаде ти благодарност, той не мирясва, че на трапезата и печено прасенце или зайченце не слагаш му. О, Сакробоско! Нима ти на този кораб оръдията в морето изхвърлеше само защото знаел, че на сто изстрела деветдесет правят цоп във вода?

И ето че отец Каспар въвлече Роберто в подготовката на експеримент, който трябваше да се извърши във вечер като тази, която се задаваше, подходяща астрономически, с ясно небе, но донякъде развълнувано море. Ако експериментът се извършеше във вечер на бонаца^[10], обясняваше отец Каспар, беше все едно да се направи от сушата, а там вече се знаеше, че ще сполучи. Опитът, напротив, трябваше да позволи на наблюдателя привидна бонаца върху съд, люлян от кърмата до носа и от единия до другия борд.

Преди всичко ставаше въпрос да се открие измежду часовниците, които миналите дни бяха изплатили толкова много, един, който още да върви както трябва. В този щастлив случай само един, дори не два: наистина с едно хубаво дневно измерване той щеше да бъде нагласен според местния час (което и бе направено) и тъй като бяха сигурни, че се намират на меридиана антипод, не беше потребно да разполагат с втори, който да показва часа на Железния остров. Достатъчно беше да се знае, че разликата е точно дванайсет часа. Полунощ тук, пладне там.

Ако поразмислим, това решение май се опира на порочен кръг. Че се намираха на меридиана антипод, беше нещо, което експериментът трябваше да докаже, а не да приема за подразбиращо се. Но отец Каспар беше толкова сигурен в предишните си наблюдения, че гледаше само да ги потвърди, и после — вероятно — след цялата тази размирица на кораба вече нямаше и един-единствен часовник, който още да показва часа от другата страна на земното кълбо. Тази спънка трябваше да бъде преодоляна. А и Роберто не беше толкова проникателен, че да изобличи скритата порочност на подхода.

— Когато аз кажа *хайде*, ти гледаш час и пишеш. И веднага залюляваш отвее.

Отвесът се поддържаше от малка метална конструкция, която служеше за висилка на медна пръчица, завършваща с кръгово махало. В най-ниската точка, където минаваше махалото, имаше хоризонтално колело, на което бяха поставени зъбци, но направени така, че едната стена на зъбеца да е под прав ъгъл спрямо плоскостта на колелото, а другата — полегата. Колебаейки се насам и натам, махалото на отиване буташе с шипчето, което се подаваше от него, една четка; тя на свой ред закачаше един зъбец откъм отвесната страна и завърташе колелото. Но когато махалото се връщаше, четчицата едва докосваше полегатата страна на зъбеца и колелото оставаше неподвижно. Ако се обозначаха зъбците с номера, след като махалото спреше, можеха да се преброят преместените зъбци и съответно да се пресметне броят на изтеклите частици време.

— Така ти не принуден си да броиш всякой път едно две три et coetera, а накрая, когато аз кажа *стига*, спираш махало и преброяваш зъбци, разбрал? И пишеш колко зъбци. После гледаш часовник и пишеш *час този или онзи*. И когато пак *хайде* кажа, ти на него един

много мощен тласък даваш и започва то пак трептенето. Просто, даже дете разбере.

Разбира се, не се отнасяше за голямо махало, отец Каспар добре го знаеше, но по този въпрос едва-що започваше да се дискутира и чак някой ден щяха да могат да се конструират по-съвършени.

— Работа най-мъчна е и много още трябва да научим, но ако Бог не забранявал *die Wette*... как ти казваш, залози...

— Облога.

— Да. Ако Бог не забранявал, аз могъл облог направя, че в бъдеще всички тръгнат да търсят дължини и всички други земни явления с махало. Но много трудно е на кораб и трябва ти много да внимаваш.

Каспар каза на Роберто да разположи двата уреда заедно с необходимото за писане на кърмовата надстройка, която беше най-високата обсерватория на цялата *Дафна*, там, където щяха да монтират *Instrumentum Arcetricum*. От стаичката изнесоха онези съоръжения, които Роберто беше зърнал, докато още преследваше Натрапника. Бяха лесно преносими, като се изключи металният леген, който бе изкачен на палубата сред проклетия и катастрофални провали, защото не се провираше нагоре по стълбичките. Но какъвто беше жилав, сега, когато трябваше да осъществи замисъла си, отец Каспар проявяваше физическа енергия, неотстъпваща на волята му.

Сглоби почти сам, с някакъв свой инструмент за затягане на гайки, конструкция от железни полукръгове и пръчици, която се оказа скеле с кръгла форма; към него бе прикрепено посредством пръстените кръговото платнище, така че накрая се получи нещо като голяма вана с формата на полукълбо, с диаметър около два метра. Наложиха се да го насмолят, за да не пропуска зловонното масло от варелчетата, с което Роберто сега го пълнеше, оплаквайки се от силната смрад. Но отец Каспар, благ като капуцин, му напомняше, че няма да запържват лук в него.

— Какво ще правим тогава?

— Опитаме се в това малко море един по-малък кораб пуснем. — И го викаше на помощ, за да намести в голямата платнена вана металния леген, почти плосък, с диаметър малко по-малък от този на външния съд. — Не чувал си никога някой да казва, че морето гладко като олио е? Ето, вече ти виждаш, палубата накланя се наляво, а

олиото в голяма вана накланя се надясно et vice versa или на теб така струва се; а всъщност олиото запазва се всякога уравновесено, без никога да надига се или снишава, и успоредно е на хоризонта. Така щеше да става и вода ако била, но върху олиото стои малкото легенче като в море при бонаца. И аз вече един малък опит в Рим направих, с две купички, по-голямата с вода пълна, а по-малката с пясък, и в пясъка забодено едно колче, и аз слагах малката да плава в голямата, и голямата люлеех, и ти можеше колчето право като камбанария да видиш, а не наклонено като кулите на Бонония^[11]!

— Wunderbar — одобряваше чуждоезично Роберто. — И сега?

— Сега махнем малкия леген, че трябва в него цялата машина сглобим.

Към кила на легена бяха прикрепени отвън малки пружинки, така че, обясняваше отецът, заплаваше ли той веднъж със своя товар в по-голямата вана, да остане отделен поне на един пръст от дъното на вместилището; а ако прекомерното движение на неговия обитател го тласнеше много надолу (какъв обитател, питаше Роберто; сега ти видиш, отвръщаше отецът), тези пружинки щяха да му позволят да се вдигне пак на повърхността без сътресения. Сега от вътрешната страна на дъното трябваше да се забучи един стол с наклонена облегалка, който да позволява човек почти да легне в него, гледайки нагоре, с крака, опрени на една желязна плоча, служеща за противотежест.

Като сложи легена на палубата и го застопори с няколко клина, отец Каспар седна в креслото и обясни на Роберто как да прикачи на раменете му, завързвайки я през кръста, една ризница от платнени и кожени колани и ремъци, за която трябваше да се закрепи и шапка във формата на шлем. Шлемът оставяше отвор за едно око, а на височината на наносника стърчеше издатък с халка отгоре. В него се промушваше далекогледът, от който висеше метална пръчка, завършваща с кука. Хиперболата на Очите можеше да бъде движена свободно, докато се откриеше желаното светило; но попаднеше ли то веднъж в центъра на лещата, металната пръчка се закачаше с куката си към ремъците на гърдите и от този момент неотклонният поглед биваше осигурен срещу евентуални движения на този циклоп.

— Съвършено! — ликуваше йезуитът; когато легенът бъдеше пуснат да плава върху бонацата на олиото, можеха да се съзерцават и най-убягващите небесни тела, без никакво вълнение на размирното

море да е в състояние да отклони часозрящото око от набелязаната звезда! — И това синьор Галилей описал е, а аз направих!

— Много е хубаво — каза Роберто. — Но сега кой ще сложи всичко това във ваната с маслото?

— Сега аз развържа мене и сляза, после ние сложим празен леген в олио, после аз кача се пак.

— Не мисля, че ще е лесно.

— Много по-лесно, отколкото леген с мене вътре сложи се.

Макар и с известно усилие, легенът с креслото си бе вдигнат да плава върху маслото. После отец Каспар, с шлема и ризницата, и с далекогледа, монтиран в пръстена си, се помъчи да се покатери на постройката, а Роберто го подкрепяше, стискайки с една ръка ръката му, а с другата бутайки го по завършека на гърба. Опитът биде направен множество пъти с оскъден успех.

Не че металната конструкция, която поддържаше по-голямата вана, не можеше да издържи и един обитател, но му отказваше разумни точки на престой. А ако отец Каспар се опиташе, както направи няколко пъти, да стъпи само с един крак на металния ръб, слагайки веднага другия в по-малкия леген, той, в устрема на приемането на товара си, се понасяше по маслото към противоположната страна на вместилището, разкрачвайки на пергел краката на отца, който издаваше панически викове, докато Роберто не го сграбчеше през кръста и не го придърпаше пак към себе си, сиреч върху твърдата земя на *Дафна* — пустосвайки в същото време паметта на Галилей и възхвалявайки ония палачи, неговите гонители. Тук се намесваше отец Каспар, който, отпускаяки се в обятията на своя спасител, го уверяваше със стон, че тези гонители палачи не били, а най-достойни люде църковни, загрижени единствено за опазването на истината, и че с Галилей се били отнесли бащински и милосърдно. После, все така брониран и прикован с поглед към небето, с далекогледа, щръкнал перпендикулярно на лицето му, като някакъв Полишинел с механичен нос, напомняше на Роберто, че Галилей поне в това изобретение не е сбъркал и че само трябва да се опитва пак и пак.

— Е, какво, mein lieber Robertus — казваше после, — да не би ти мене забравил си и мислиш, че аз костенурка, дете лови се на гръб претърколена? Хайде, пак побутни ме, така, помогни ми стигна онзи ръб, ето, така, че на човека изправен стоеж подобава.

Не може да се каже, че при всичките тези злополучни операции олиото си оставаше гладко като олио, и след малко и двамата експериментатори се озоваха пихтиеносни и, което е още по-лошо, маслобойни — ако контекстът позволява това образуване на хрониста, без да следва да се обвинява за него източникът.

Когато отец Каспар вече губеше надежда, че ще успее да се добере до стола, Роберто отбеляза, че може би трябваше първо да се изпразни вместилището от маслото, после да се намести в него легенът, след това отецът да се качи и накрая да се налее пак вътре маслото, с покачването на чието равнище легенът, а с него и звездоброецът, щяха да се издигат, плавайки на повърхността.

Тъй и сториха с големи похвали на учителя за съобразителността на ученика, докато наближаваше полунощ. Не че цялото създаваше впечатление за особена стабилност, но ако отец Каспар внимаваше да не се движи безразсъдно, можеха да се хранят добри надежди.

По едно време Каспар възликува:

— Сега аз виждам тях!

Викът го принуди да мръдне нос; далекогледът, който беше по-скоро тежичък, понечи да се изплъзне от халката си, той вдигна ръка, за да го задържи, движението на ръката измести рамото и легенът без малко щеше да се преобърне. Роберто заряза хартии и часовници, подхвана Каспар, възстанови равновесието на цялото и призова астронома да стои мирно, описвайки с тази своя зрителна тръба най-предпазливи движения, и най-вече без да изразява емоции.

Следващото известие бе дадено с шепот, който, прокълтявайки от шлема, сякаш отекна дрезгаво като адска тръба:

— Аз виждам тях отново. — И с премерено движение закрепил далекогледа към нагръдника си. — Oh, wunderbar! Три звездици са от Юпитер на изток, една само на запад... Най-близката явява се по-малка и е... чакай... ето, на нула минути и трийсет секунди от Юпитер. Ти пишеш. Сега почти докосва Юпитер, след малко изчезва, внимавай да запишеш час, когато тя изгубва се...

Роберто, който беше напуснал мястото си, за да се притече на помощ на учителя, бе взел пак табличката, на която трябваше да отбелязва времената, но беше седнал с гръб към часовниците. Извърна се отведнъж и събори махалото. Пръчката се изхлузи от клупа си. Роберто я грабна и се помъчи да я провери отново, но не успяваше.

Отец Каспар вече му викаше да отбележи часа, Роберто се обърна към часовника и при това движение бръсна с перото мастилницата. Поривисто я изправи, за да не изгуби цялата течност, но събори часовника.

— Записал ти часа? Давай махало! — викаше Каспар, а Роберто отвърщаше: „Не мога, не мога.“

— Как можеш ти не, глупако! — И не чувайки отговор, продължаваше да вика: — Как можеш ти не, скудоумнико?! Отбелязал, записал, бутнал махало? Тя изгубва се, хайде!

— Изгубих, не, не изгубих, счупих всичко — каза Роберто.

Отец Каспар отстрани далекогледа от шлема, погледна с крайчеца на окоето си, видя махалото на парчета, часовника преобърнат, Роберто с ръце, изплескани с мастило, не се сдържа и избухна в едно „Himmelpotzblitzs-herrgottsakrament!“^[12], което разтърси цялото му тяло. В този необмислен порив наклони премного легена и се хързулна в маслото на ваната; далекогледът се изплъзна и от ръката, и от ризницата му, и засилен от клатенето на кораба, се изтърколи по цялата надстройка, заподскача по стълбичката и стоварвайки се на палубата, се отплесна по задницата на едно оръдие.

Роберто не знаеше човека ли първо да спасява, или инструмента. Човекът, бххтейки се в оная гранивост, му кресна величаво да пази далекогледа, Роберто хукна да преследва Хиперболата бегълка и я намери сплескана и с двете лещи на сол.

Когато Роберто най-после измъкна от маслото отец Каспар, който приличаше на пържола, готова за тигана, той чисто и просто отбеляза с героично твърдоглавие, че не всичко е изгубено. Телескоп имаше и друг, също толкова мощен, монтиран на Малтийската Наблюдателница. Оставаше само да отидат да го вземат от Острова.

— Но как? — недоумяваше Роберто.

— С плаване.

— Но вие казахте, че не умеете да плувате, нито бихте могли, на вашата възраст...

— Аз не. Ти да.

— Но и аз не го умея, това проклето плаване!

— Научиш.

[1] **Вилиям Янсок Блау** (1571–1638) — холандски географ, картограф и астроном, работил в Ураниборг с Тихо Брахе; при завръщането си в Амстердам създава собствено картографско предприятие, подето след смъртта му от двамата му синове. — Б.пр. ↑

[2] *Initium totalis immersionis* (лат.) — начало на пълното навлизане. — Б.пр. ↑

[3] *Initium et finis eclipsis* (лат.) — началото и края на затъмнението. — Б.пр. ↑

[4] *Novissima Experimenta* (лат.) — Последни, Най-нови Опити. — Б.пр. ↑

[5] *Clarissime et evidenter* (лат.) — най-ясно и очевидно. — Б.пр. ↑

[6] *Consensus gentium* (лат.) — единодушието на хората. — Б.пр. ↑

[7] *Instrumentum Arcetricum* (лат.) или *Арчетрийски Инструмент* — от Арчетри, градчето недалеч от Флоренция, където Галилей е заточен през последните години от живота си и където умира (днес там има астрофизическа обсерватория), сиреч Галилеев. — Б.пр. ↑

[8] ... *Джове*, както го наричал Галилей — и както (*Giove*) изобщо се нарича Юпитер на италиански. — Б.пр. ↑

[9] *Illico et immediate* (лат.) — тутакси и незабавно. — Б.пр. ↑

[10] **Бонаца** — мор. тиха, спокойна повърхност на морето, безветрие, пълно затишие. — Б.пр. ↑

[11] ... *наклонено като кулите на Бонония* — Бонония е старото име на Болоня, където се издигат двете прочути наклонени кули Азинели и Гаризенда, построени в началото на XII век от родовете, носещи тези имена; първата е леко наклонена на запад, втората — на североизток. — Б.пр. ↑

[12] *Himmelpotzblitzsherrgottsakrament!* (нем.) — Господ да го убие! — Б.пр. ↑

24.

ДИАЛОЗИ ЗА ГЛАВНИТЕ СИСТЕМИ^[1]

Това, което следва, е от неясно естество: не разбирам дали се отнася за хроники на диалозите между Роберто и отец Каспар, или за бележки, които първият си е водил нощем, за да се заяжда през деня с втория. Така или иначе очевидно е, че за цялото време, през което е останал на борда със стареца, Роберто не е писал писма до Синьората. Както и че малко по малко от нощния живот е минавал към дневния.

Дотогава например беше гледал Острова в ранна утрин и за много кратко, или вечер, когато се губеше смисълът на границите и далечините. Едва сега откриваше, че приливът и отливът или изменчивата игра на прииждащото и отдръпващото се море за част от деня увличаше водите да близнат ивицаата пясък, която ги делеше от гората, а през другата ги обръщаше в отстъпление, оголвайки една скалиста зона, която според отец Каспар беше последният издатък на кораловия хребет.

Между прилива — или прииждането — и отлива, обясняваше му неговият другар, минават около шест часа, и това е ритъмът на морското дихание под влиянието на Луната. Не пъхтенето на някакво чудовище от бездните, както тълкували някои в отдавнашните времена движението на водите, да не говорим за онзи френски господин, който уверявал, че макар Земята да не се върти от запад на изток, все пак се люлее, така да се каже, от север на юг и обратно, и при това периодично движение е естествено морето да се надига и снишава, както когато човек свива рамене и расото му шава нагоре-надолу по врата.

Тайнствено нещо са това приливите и отливите, защото се менят според земите и моретата и според разположението на бреговете спрямо меридианите. Като общо правило при новолуние водата е висока по пладне и в полунощ, но после ден по ден явлението

закъснява с четири пети от часа; и невежият, който не го знае, виждайки, че в еди-колко си часа на еди-кой си ден някой пролив е бил плавателен, се впуска в него в същия час на следващия ден и се намира на сухо. Да не говорим за теченията, които тая смяна поражда, и някои са такива, че в момента на отлива корабът не успява да се добере до брега.

И после, казваше старецът, всяко място, на което попаднеш, си иска отделна сметка, и трябва да имаш подръка Астрономическите Таблици. Опитва се дори да обясни на Роберто тези изчисления — сиреч, че следва да се наблюдава закъснението на Луната, като се умножат дните на Луната по четири и се раздели после на пет — или обратното. Във всеки случай Роберто не разбра нищо и ще видим по-късно как тази му лековатост стана причина за големи беди. Задоволяваше се само да се смайва всеки път, когато линията на меридиана, която би трябвало да протича от край до край на Острова, минаваше ту по море, ту по скалите, и все не проумяваше кой точно е моментът. Включително и защото, прилив ли беше или отлив, голямата мистерия на този обрат го интересуваше много по-малко от великото тайнство на онази линия, отвъд която Времето вървеше назад.

Казахме, че нямаше никаква особена нагласа да не вярва на онова, което йезуитът му разказваше. Но често се забавляваше да го предизвиква, та да го накара да разказва още и още, и затова прибягваше до целия репертоар от аргументи, дочути в кръжците на онези *honnêtes gens*, които йезуитът смяташе ако не за пратеници на Сатаната, то най-малкото за смукачи и плюскачи, чийто Ликей е станала кръчмата. В края на краищата обаче трудно му се удаваше да отрича физиката на един маестро, който въз основа на началата на същата тая своя физика го учеше сега да плува.

Като първа реакция (понеже не му беше излязло от ума неговото корабокрушение) заяви, че за нищо на света няма да влезе пак в досег с водата. Отец Каспар му обърна внимание, че тъкмо по време на корабокрушението тази вода го беше поддържала — знак следователно, че тя е грижовен, а не враждебен елемент. Роберто възрази, че водата беше поддържала не него, ами дървото, в което той се беше вкопчил, а отец Каспар се изхитри да му изтъкне, че ако водата беше подкрепила едно дърво, създание без душа, стремящо се към бездната, както знае всеки, който е хвърлял дърво от високо, с още по-

голямо основание е способна да подкрепи живота същество, готово да следва естественото стремление на течностите. Роберто сигурно знаеше, че ако хвърлиш във вода кученце, животното, цапуркайки с лапи, не само се задържа на повърхността, а и чевръсто се връща на брега. И, добавяше Каспар, може би Роберто не знаеше, че ако се пуснат във вода деца на няколко месеца, те могат да плуват, защото природата ни е направила плуващи като всяко друго животно. За зла чест сме по-склонни от животните към предразсъдък и заблуда и затова, като пораснем, добиваме лъжливи представи за свойствата на течностите, така че страхът и недоверието ни отнемат този вроден дар.

Роберто тогава го питаше дали той, преподобният отец, се беше научил да плува. Преподобният отец отговаряше, че не претендирал да е по-добър от толкова други, които са избягвали да вършат добри неща. Бил се родил в село много далеч от морето и бил стъпил на кораб едва на стари години, когато — казваше — тялото му вече било само едно келявене на тила, мътнеене на погледа, сополивене на носа, бучене на ушите, жълтеене на зъбите, вдървяване на врата, надипляне на гушата, подпухване на петите, съсухряне на кожата, обезцветяване на косите, пукане на пицялите, треперене на пръстите, плетене на краката, а гърдите му били само бълване на слуз, не щеш ли къртене на храчки, не щеш ли точене на лиги.

Но, отбелязваше веднага, бидейки умът му по-пъргав от мършата му, той знаел онова, което мъдреците от древна Гърция вече били открили, сиреч, че потоци ли се едно тяло в течност, то получава опора и тласък нагоре от толкова вода, колкото измества, защото водата се стреми да се върне да заеме пак пространството, от което е била пропъдена. И не е вярно, че плава или не в зависимост от формата си, и са се лъгали древните, според които плоското нещо се задържа отгоре, а остро потъва; ако Роберто се опиташе да бучне със сила във водата, знам ли, едно шише (което плоско не е), щеше да усети същата съпротива, както ако рече да натика тава.

Въпросът значи беше да се сближи с елемента; после всичко щеше да потръгне от само себе си. И отец Каспар предлагаше Роберто да се спусне по въжената стълбичка, която висеше от носа, наречена още стълбата на Иаков, но за свое успокоение оставайки завързан с един канап или връв, или въже, както и да го кажеха, дълго и здраво,

захванато за фалшборда. Уплашеше ли се, че потъва, трябваше само да издърпа въжето.

Излишно е да уточняваме, че този учител по едно изкуство, което не беше упражнявал никога, не бе взел под внимание стечението на безброй акцидентии, пренебрегнати и от мъдреците на древна Гърция. Беше му отпуснал например, за да му позволи свобода на движенията, връв със значителна дължина, така че първия път, когато Роберто като всеки кандидат-плувец се намери под повърхността на водата, трябваше здравата да подърпа; и преди канапът да го изтегли навън, беше нагълтал вече толкова солена вода, че поиска да се откаже за този първи ден от всякакви други опити.

Началото обаче беше насърчително. Щом се спусна по стълбичката, едва докоснал водата, Роберто си даде сметка, че течността е приятна. От корабокрушението имаше леден и див спомен, и откритието на едно почти топло море го насърчаваше сега да продължи потапянето, докато, все така вкопчен в стълбичката, не остави водата да му стигне до брадичката. Смятайки, че това е то плуването, заблаженства, отдавайки се на спомена за парижките удобства.

Откакто бе пристигнал на кораба, си беше позволявал, както видяхме, някое и друго заплакване, но като котенце, което ближе козината си с език, наблягайки само на лицето и срамните части. А иначе — и все повече, колкото повече озверяваше в преследването на Натрапника — ходилата му се бяха наслоили с утайката на трюма и потта беше слепила дрехите на гърба му. При досега с тази топлинка, която плакнеше едновременно тялото и облеклото му, Роберто си спомни как беше открил в двореца Рамбуйе цели две вани на разположение на маркизата, чиито грешки за поддържането на тялото бяха обект на обсъждане в едно общество, където миенето беше по-скоро рядък факт. Дори най-изтънчените измежду нейните гости смятаха, че чистотата се състои в свежестта на бельото и е белег на еlegantност то да се сменя често, а не в използването на водата. Множеството благовонни есенции, с които маркизата ги замайваше, бяха за нея не лукс, а необходимост да заслони чувствителните си ноздри от техните мазни миризми.

Чувствайки се повече благородник, отколкото беше в Париж, и докато с едната ръка се държеше здраво за стълбичката, Роберто

търкаше с другата ризата и панталоните о потното си тяло, стържеше междуременно петата на единия си крак с пръстите на другия.

Отец Каспар го наблюдаваше заинтригуван, но мълчеше в желанието си Роберто да се сприятели с морето. Все пак, боейки се умът му да не се обърка от прекомерна грешка за тялото, гледаше да го отвлече. Затова му говореше за приливите и отливите и за притегателните свойства на луната.

Опитваше се да го накара да оцени едно явление, в което се криеше нещо невероятно: че ако приливите и отливите отвръщат на зова на луната, би трябвало да ги има, когато я има луната, а не когато тя е от другата страна на нашата планета. Но, напротив, морските обрати продължават и от двете страни на земното кълбо, сякаш гонейки се от шест часа на шест часа. Роберто надаваше ухо към речта за приливите и мислеше за луната — за която през всичките изминали нощи беше мислил повече, отколкото за приливите.

Попита как така от луната ние виждаме все една и само една страна, и отец Каспар обясни, че тя обикаля като топка, държана на връв от някой атлет, който я върти и който не може да види друго освен обърнатата към него страна.

— Но — предизвика го Роберто — тази страна я виждат както индийците, така и испанците; а на луната не става така спрямо тяхната луна, която някои наричат Волва и която е впрочем нашата земя. Подволвяните, които живеят на обърнатата към нас страна, я виждат винаги, докато Отволвяните, които живеят в другото полукълбо, не я познават. Представете си, когато дойдат отсам: кой знае какво ли ще изпитат, като съгледат да блести в нощта диск, петнайсет пъти по-голям от нашата луна! Ще очакват всеки миг да се стовари отгоре им, както древните гали все се боели, че небето ще падне на главите им! Да не говорим за онези, които живеят точно на границата между двете полукълба и които виждат Волва все в мига на изгрева ѝ на хоризонта!

Йезуитът изказа насмешки и ехидности относно небивалицата за обитателите на Луната, защото небесните тела не са от същото естество като Земята и следователно не са подходящи да приютяват живи създания, така че беше по-добре да се оставят на ангелските кохорти, които могат да се пренасят духовно в кристала на небесата.

— Но как биха могли небесата да бъдат от кристал? Ако беше така, кометите, пресичайки ги, щяха да ги строшат.

— А кой на тебе казал, че кометите минавали в етерните области?

Кометите минават в подлунната област, а тук въздух има, както и ти виждаш.

— Нищо, което не е тяло, не се движи. А небесата се движат. Значи са тяло.

— Стига можеш ти измишльотини говориш, и аристотелианец ставаш. Но аз зная защо ти това казваш. Ти искаш и в небесата има въздух, така че вече няма разлика между горе и долу, всичко обикаля, и Земята върти задник си като развратница.

— Но ние всяка нощ виждаме звездите в различно положение...

— Вярно. De facto те движат се.

— Почакайте, не съм свършил. Вие искате Слънцето и всичките светила, които са тела огромни, да правят по една обиколка около Земята на всеки двацет и четири часа, и неподвижните звезди — или големият пръстен, в който са вградени, — да изминават повече от двацет и седем хиляди пъти по двеста милиона левги? Ами че точно това би трябвало да става, ако Земята не се завърташе около себе си за двацет и четири часа. Как могат неподвижните звезди да вървят толкова бързо? На онзи, който живее там, би му се завило свят!

— Ако някой там живеел. Но това еретитio prinkipii^[2].

И му изтъкваше, че е лесно да се измисли един-единствен аргумент в полза на движението на Слънцето, докато има много повече против движението на Земята.

— Знам добре — отвърщаше Роберто, — че в *Еклесиаста* се казва *terra autem in aeternum stat, sol oritur*^[3] и че Иисус Навин е спрял Слънцето, а не Земята. Но тъкмо вие ме научихте, че ако се чете Библията буквално, бихме имали светлината преди сътворението на Слънцето. Значи Свещеното писание трябва да се чете със зрънце сол; и Свети Августин е знаел, че то често говори *more allegorico*^[4]...

Отец Каспар се усмихваше и му напомняше, че много отдавна вече йезуитите не разгромяваха противниците си с библейски увъртания, а с необорими аргументи, основани на астрономията, на разума, на математическите и физическите доказателства.

— И какви доказателства, като да речем? — питаше Роберто, докато остъргваше малко мас от корема си.

Като да речем, отвърщаше докачен отец Каспар, могъщият Аргумент на Колелото:

— Сега ти слушаш ме. Мислиш си за едно колело, добре ли?

— Мисля си за едно колело.

— Браво, така и ти мислиш, вместо подражателстваш и повтаряш каквото чул си в Париж. Сега ти мислиш си, че това колело надяното е на една ос, като да е колелото на някой грънчар, и ти искаш това колело да завъртиш. Какво правиш ти?

— Опирам ръце, може би един пръст, на ръба на колелото, мърдам пръст и то се завърта.

— Не мислиш, че по-добре направеше да вземеш оста, в центъра на колелото, и помъчиш се нея завъртиш?

— Не, би било невъзможно...

— Виждаш ти! А твоите галилеанци или коперниканци искат да сложат Слънцето неподвижно в центъра на Вселената, която върти целия голям кръг на планетите наоколо, вместо да помислят си, че движението идва от големия кръг от небесата образуван, докато Земята може да стои неподвижна в центъра. Как можеше Господ Бог Слънцето да сложи на най-долното място, а тленната и тъмна Земя на сред сияйните и вечни звезди? Разбрал твоя заблуда?

— Но Слънцето трябва да съществува в центъра на Вселената! Телата по природа имат потребност от този радикален огън, и той да се намира в сърцето на царството, за да задоволява нуждите навсякъде. Не трябва ли причината на пораждането да бъде поставена в центъра на всичко? Нима природата не е сложила семето в гениталите, по средата между главата и краката? Не са ли семките в центъра на ябълките? Ами костилката не е ли в средата на прасковата? И значи Земята, която се нуждае от светлината и от топлината на този огън, се върти около него, за да получи във всичките си части слънчевата благодат. Би било смешно да се смята, че Слънцето се върти около една точка, с която не би знаело какво да прави, и ще е все едно като видим печена чучулига, да кажем, че за да я изпече, пещта се е въртяла около нея...

— А, така ли? Ами тогава, когато епископът обикаля около черква, за да благослови я с кадилницата, ти искал черквата да обикаля около епископа? Слънцето може да обикаля, защото е от огнен елемент. А ти добре знаеш, че огънят лети и движи се и никога на

място не стои. Видял ти някога планините движат се? Ами тогава как движи се Земята?

— Лъчите на Слънцето, които падат върху нея, я карат да се върти, така както можем да завърнем една топка, като я ударим с ръка, а ако топката е малка, дори с дъха си... И най-сетне, да не би да искате Бог да погне Слънцето, което е четиристотин трийсет и четири пъти по-голямо от Земята, само за да направи да израстат нашите зелки?

За да придаде най-голяма театрална мощ на последното възражение, Роберто рече да насочи пръст срещу отец Каспар, затова протегна ръка и се отблъсна с крака, та да застане в добра перспектива по-далеч от борда на кораба. При движението и другата му ръка се изплъзна, главата се отметна назад и Роберто се намери под водата, без да успее, както вече казахме, да си послужи с въжето — твърде хлабаво, — за да се върне на повърхността. Тогава постъпи като всички онези, които сетне се удавят: запляска безразборно и нагълта още повече вода, докато отец Каспар не изтегли както трябва връвта, за да го примъкне до стълбичката. Роберто се изкачи, кълнейки се, че никога повече няма да се върне там долу.

— Утре ти пак опиташ. Солената вода е като лекарство, не мислиш си, че голяма беда било — утеши го на палубата Каспар.

Докато Роберто се сдобряваше с морето, като ловеше риба, Каспар му обясняваше колко и какви предимства щяха да извлекат двамата от неговото пристигане на Острова. Излишно беше дори да се споменава за повторното завладяване на лодката, с която щяха да могат да се движат като свободни люде от кораба до сушата и щяха да имат достъп до Малтийската Наблюдателница.

От начина, по който Роберто го представя, следва да се заключи, че това изобретение е надхвърляло способностите му за проумяване — или че речта на отец Каспар, както толкова други негови речи, е била накъсана от елипси и възклицания, посредством които отецът е говорил ту за формата, ту за предназначението му, ту пък за Идеята, която го е предшествовала.

А Идеята дори не била негова. За Наблюдателницата научил, докато се ровел из писанията на споминал се брат; той на свой ред бил узнал за нея от друг брат, който по време на пътешествието си до преблагогородния остров Малта, сиреч Мелита, бил чул да се слави този

инструмент, конструиран по заповед на Пресветлия Княз Йоханес Паулус Ласкарис, Велик Магистър на онези прочути Рицари.

Каква била Наблюдателницата, никой никога не бил виждал: от първия брат била останала само една книжчица със скици и бележки, впрочем и тя вече изгубена. А, от друга страна, оплакваше се Каспар, същата тази брошурка била „съвсем накратко съставена, без *nullo schemate visualiter patefacto*^[5], никакви таблици или свитъци и никакви нарочни указания“.

На основата на оскъдните сведения в течение на дългото плаване на *Дафна* отец Каспар, като впрегнал на работа бордовите дърводелци, възстановил или доотгатнал отделните елементи на съоръжението, което после сглобил на Острова, изпитвайки на място неизброимите му достойнства — а Наблюдателницата трябвало да бъде наистина една *Arg Magna* от плът и кръв, т.е. от дърво, желязо, платно и други субстанции, нещо като Мега Часовник, Одушевена Книга, способна да разбули всички загадки на Вселената.

Тя — казваше отец Каспар с очи, пламнали като въгленчета — била една Единна Синтагма на Най-нови Физически и Математически Инструменти, „по кръгове и цикли изкусно разположени“. После чертаеше по палубата или във въздуха с пръст и му казваше да си въобрази една първа кръгла част, ще рече основата или фундамента, която представя Неподвижния Хоризонт, с Румба на трийсет и двата Вятъра и цялото Мореплавателско изкуство с предсказанията за всички бури.

— Междинната част — добавяше, — която върху основата издигната е, въобрази си като Куб с пет страни — въобразяваш ти? — *nein*, не с шест, шестата върху основата лежи и затова ти нея не виждаш. На първата страна на Куба, *id est Chronoscopium Universale*^[6], можеш осем колела във вечни цикли нагласени видиш, които Календара на Юлий и на Григорий показват, и кога падат се неделите, и Епактата, и Слънчевият Кръг, и Подвижните и Великденските Празници, и новолуния, пълнолуния, квадратура на Слънцето и на Луната. На втората страна на Куба, *id est Cosmigraphicum Speculum*^[7], най-напред един *Noroscopium* явява се, с който като знае се текущият час на Мелита, колко часът е в останала част на наше кълбо да се намери може. И виждаш едно Колело с два Планисферия, от които единият показва и дава на целия Първи Двигател науката, Вторият на

Осмата Сфера и на Неподвижните Звезди учението, и движението. И прилива и отлива, или спадането и покачването на моретата, от движението на Луната в цялата Вселена люлени...

Това била най-вълнуващата страна. Чрез нея можел да се опознае онзи *Horologium Catholicum*, за който вече казахме, с часа на йезуитските мисии на всички меридиани; и не само това: тя сякаш изпълнявала и предназначението на една добра астролабия, тъй като разкривала също продължителността на дните и нощите, височината на слънцето със съотношението на Правите Сенки, правите и наклонените изгреви, продължителността на здрачаванията, кулминацията на неподвижните звезди в отделните години, месеци и дни. С множество съпоставки по тази именно страна отец Каспар стигнал до увереността, че най-после е на меридиана антипод.

След това имало трета страна, която съдържала в седем колела съвкупността на цялата Астрология, всички бъдещи затъмнения на слънцето и на луната, всички астрологични фигури за сезоните на земеделието, медицината, изкуството на мореплаването, заедно с дванайсетте знака на небесните обители и облика на природните неща, които на всеки знак са подвластни, и съответния Дом.

Сърце не ми дава да резюмирам цялото резюме на Роберто и цитирам четвъртата страна, която трябвало да изказва всичките чудеса на ботаническата, спагиричната, химичната и херметичната медицина, с простите и съставните лекове, извлечени от минерални или животински вещества и всички „привличащи, успокоителни, очистителни, смекчителни, смилателни, разяждащи, слепителни, отпусчителни, загреваещи, охлаждаещи, разхлабителни, облекчителни, прекратителни, приспивателни, пикочогонни, упоителни, изгарящи и подкрепителни Противоотрови“.

Не съумявам да обясня — и малко измислям — какво е ставало на петата страна, която е един вид покривът на куба, успоредна на линията на хоризонта, и която, изглежда, се е разполагала като небесен свод. Но се споменава и някаква пирамида, която не може да е имала основа, еднаква с куба, иначе е щяла да покрива петата страна, и която може би е по-правдоподобно да е похлупвала целия куб като палатка — ала тогава вероятно е била от прозрачен материал. Във всеки случай нейните четири стени трябвало да представят четирите страни на света, и за всяка от тях азбуките и езиците на разните народи,

включително елементите на изначалния Адамов Език, йероглифите на египтяните и знаците на китайците и на мексиканците, и отец Каспар я описва като „една Sphynx Mystagoga, един Oedipus Aegyptiacus, една Monade Ieroglyphica, една Clavis Convenientia Linguarum, един Theatrum Cosmographicum Historium, една Sylva Sylvarum на всички естествени и изкуствени азбуки, една Architectura Curiosa Nova, една Lampade Combinatoria, една Mensa Isiaca, един Metametricon, една Synopsis Anthropoglottogonica, една Basilica Cryptographica, един Amphiteatrum Sapientiae, една Cryptomenesis Patefacta, един Catoptron Polygraphicum, един Gazophylacium Verborum, един Mysterium Artis Steganographicae, една Arca Arithmologica, един Archetypon Polyglotta, една Eisagoga Horapollinea, един Congestorium Artificiosae Memoriae, един Pantometron de Furtivis Literarum Notis, един Mercurius Redivivus, един Etymologicon Lustgartlem!“^[8]

Че всичкото това знание беше предопределено да остане тяхно еднолично притежание, както бяха осъдени да не намерят никога вече пътя за връщане — това не тревожеше йезуита, не зная дали поради вяра в Провидението или от любов към познанието като цел само по себе си. Но ме поразява фактът, че тук вече и в главата на Роберто не се ражда дори една-единствена реалистична мисъл, и той започва да гледа на достигането на Острова като на събитието, което би придало смисъл — и то завинаги — на неговия живот.

Преди всичко, доколкото го занимаваше Наблюдателницата, беше обладан от едничката мисъл, че този оракул можеше да му каже дори къде е и какво прави в същия момент Синьората. Доказателство, че на един влюбен, макар и разсейван с полезни телесни упражнения, е безполезно да се говори за Звездни Съобщения^[9]; той търси все вест за своята прелестна мъка и свидно терзание.

Освен това, каквото и да му говореше неговият учител по плуване, копнееше по един Остров, който не изникваше отпреде му в настоящето, където беше той, а по Божия повеля почиваше в нереалността — или в не-битието — на предишния ден.

Срещайки вълните, хранеше надеждата да достигне един Остров, който беше бил вчера и чийто символ му се струваше Гълъбът с Цвят на Портокал, неуловим, като да беше избягал в миналото.

Роберто беше още движен от глухи представи, долавяше, че желае нещо различно от това на отец Каспар, но още не му беше ясно

какво. И трябва да разберем несигурността му, защото беше първият човек в историята на вида, комуто се предлагаше възможността да отплува назад с двайсет и четири часа.

Във всеки случай се беше убедил, че трябва наистина да се научи да плува, а всички знаем, че една-едничка добра подбуда помага да се преодолеят хиляди страхове. Затова го виждаме как опитва отново на следващия ден.

На този етап отец Каспар му обясняваше, че ако се пуснеш от стълбичката и заразмахваше свободно ръце, сякаш следвайки ритъма на група свирачи, и придадеше непринудено движение на краката, морето щеше да го подхване. Убеди го да опита, отначало с обтегната връв, после като отпусна връвта, без да му каже, или по-точно известявайки го, когато ученикът вече беше придобил увереност. Наистина при известието Роберто мигом почувства как отива на дъното, но във вика си даде инстинктивно тласък с крака и се озова пак с глава отгоре.

Опитите продължиха цял половин час и Роберто започна да разбира, че може да се задържа на повърхността. Още щом понечеше обаче да заплува с по-голям замах, главата го теглеше назад. Тогава отец Каспар го насърчи да последва това влечение и да се отпусне с колкото може по-отметната глава, с вцепенено и много леко извито на дъга тяло, с ръце и крака, разперени като да трябваше все да достига окръжността на някакъв кръг: щеше да се почувства като в хамак и можеше да си стои така с часове и дори да спи, целуван от вълните и от полегатото слънце на залеза. Как така отец Каспар знаеше всичките тези неща, без да беше плувал никога? По *Theoria Physico-Hydrostatica*, казваше той.

Не е било лесно да намери подходящото положение, Роберто без малко не се удушил с връвта сред оригвания и кихавици, но, изглежда, че по някое време равновесието е било постигнато.

Роберто за първи път чувстваше морето като приятел. Следвайки указанията на отец Каспар, беше започнал и да движи ръце и крака: вдигаше леко глава, отмяташе я назад, беше привикнал водата да влиза в ушите му и да понася налягането ѝ. Можеше дори да говори, и то виком, за да бъде чуван на борда.

— Ако искаш сега ти обърни се — каза му дори по някое време Каспар. — Ти спуснеш дясна ръка, като да висяла под тяло ти, вдигнеш леко ляво рамо и готово, намерил се с корема надолу!

Не уточни, че при движението трябва да се сдържа дъхът, понеже се озоваваш с лице под водата, и то под една вода, която само това и чака — да изследва ноздрите на натрапника. В книгите по *Mechanica Hydraulico-Pneumatica* не го пишеше. Така поради една *ignoratio elenchi*^[10] на отец Каспар Роберто нагълта поредната стомна солена вода.

Но вече се беше научил да се учи. Беше опитал два-три пъти да се преобърне и беше разбрал един принцип, необходим на всеки плувец, а именно, че когато главата ти е под водата, не бива да дишаш — даже с носа, а дори да издухваш със сила, сякаш искаш да изхвърлиш от дробовете си и малкото въздух, който ти е толкова нужен. Изглежда нещо инстинктивно — а не е, както става ясно от тази история.

Все пак беше разбрал и че му е по-лесно да лежи по гръб, с лице нагоре, отколкото по очи. На мен ми се струва обратното, но Роберто се беше научил първо по този начин и един-два дни продължи така. Междувременно водеше диалози за главните системи.

Бяха заговорили отново за въртенето на Земята и отец Каспар го бе атакувал с Аргумента на Затъмнението. Ако се махне Земята от центъра на света и на нейно място се настани Слънцето, то Земята трябва да се сложи или под Луната, или над Луната. Ако я сложим отдолу, няма да има никога слънчево затъмнение, защото бидейки Луната над Слънцето и над Земята, не ще може никога да застане помежду Земята и Слънцето. Ако ли пък я сложим отгоре, няма да го има никога затъмнението на Луната, защото бидейки Земята над нея, не ще може никога да застане помежду нея и Слънцето. А при това и астрономията няма да може вече — както винаги чудесно е правила — да предсказва затъмненията, защото тя основава изчисленията си на движенията на Слънцето. Ако Слънцето не се движи, нейното начинание би било безпочвено.

Да разгледаме после и Аргумента на Стрелеца. Ако Земята се завърташе на всеки двайсет и четири часа, то когато се изстреля една стрела право нагоре, тя би паднала на запад, на много мили разстояние от стрелеца. Каквото впрочем приблизително е и Аргументът на

Кулата. Ако се пусне тежест от западната страна на кула, тя не би следвало да се озове в подножието на сградата, а много по-нататък, и значи би трябвало да пада не вертикално, а по диагонал, защото междуременно кулата (заедно със земята) ще се е преместила на изток. Тъй като обаче всеки от опит знае, че тежестта пада перпендикулярно, ето че земното движение се оказва фантазмагория.

Да не говорим за Аргумента на Птиците. Ако Земята се завърташе в разстояние на едно денонощие, те никога не биха могли с летежа си да следват нейното въртене, колкото и неуморни да са. А ние отлично виждаме, че дори да препускаме на кон по посока на слънцето, всяка птица ни застига и изпреварва.

— Е добре. Не зная как да отговоря на вашето опровержение. Но съм чувал да казват, че ако бъдат накарани да се въртят Земята и всичките планети, а Слънцето се остави неподвижно, се обясняват множество явления, докато Птолемей е трябвало да измисля и епициклите, и деферентите, и толкова още небивалици, дето не са бивали именно нито на небето, нито на земята.

— Аз прощавам на тебе, ако ти Witz искал си да направиш. Но ако ли сериозно говориш, тогава казвам ти, че аз не съм езичник като Птолемей и добре зная, че той много грешки допуснал е. И затова мисля аз, че великият Тикон Ураниборгски^[11] една идея много вярна имал е: той смятал е, че всичките планети, които ние познаваме, ще рече Юпитер, Марс, Венера, Меркурий и Сатурн, около Слънцето обикалят, но Слънцето обикаля заедно с тях около Земята, около Земята обикаля Луната, а Земята на място стои в центъра на кръга на неподвижните звезди. Така обясняваш ти грешките на Птолемей и еретични твърдения не изказваш, докато Птолемей грешки правил е, а Галилей еретични твърдения изказвал е. И не принуден си да обясняваш как могла Земята, която толкова тежка е, да разхожда се по небето.

— А как могат Слънцето и неподвижните звезди?

— Ти казваш, че те тежки са. Аз не. Те небесни тела са, не подлунни! Земята — да, тя тежка е.

— Тогава как може един кораб със сто оръдия да се разхожда по морето?

— Има море, което влече го, и вятър, който тласка.

— Тогава, ако трябва да се кажат нови неща, без да се дразнят римските кардинали, чух за един философ в Париж, който твърдял, че небесата са течна материя, като море, което обикаля наоколо и образува нещо като морски водовъртежи, *des tourbillons...*

— Какво значи?

— Вихри.

— Ach so, vortices, ja^[12]. И какво правят тези вихри?

— Ами тези вихри увеличат планетите в своето движение, и един вихър увеличи Земята около Слънцето, но вихърът е този, който се движи. Земята стои неподвижно във вихъра, който я увелича.

— Браво, синьор Роберто! Ти не искал небеса от кристал да бъдат, защото страхувал се, че кометите строшат тях, но харесва ти течни да са, та птиците вътре издавят се! А още тази идея за вихрите обяснява, че Земята около Слънцето обикаля, но не че около сама себе си върти се, като да била пумпал за деца!

— Да, но философът казвал, че и в този случай повърхността на моретата и външната кора на земното кълбо са тези, които се въртят, докато дълбокият център стои неподвижен. Така ми се струва.

— По-глупаво още от преди. Къде написал е този синьор това?

— Не зная, мисля, че се е отказал да го напише или пък да публикува книгата. Не искал да дразни йезуитите, които много обичал.

— Тогава предпочитам аз синьор Галилео, който мисли еретични имал е, но изповядал ги на кардинали най-любящи, и никой него не изгорил. На мен не харесва ми друг онзи синьор, който мисли още по-еретични има и не изповядва, дори на йезуитите, дето приятели били му. Може би Бог един ден Галилео прости, но него не.

— Така или иначе струва ми се, че после е коригирал първоначалната си идея. Изглежда, че целият огромен куп материя, който се простира от Слънцето до неподвижните звезди, се върти в голям кръг, носен от този вятър...

— Но не казвал ли ти, че небеса течни били?

— Може би не, може би са един голям вятър...

— Виждаш? Ти сам не знаеш...

— Е добре, този вятър движи всички планети около Слънцето, и в същото време кара Слънцето да се върти около себе си. Така има и един по-малък вихър, който кара Луната да се върти около Земята и Земята около себе си. И все пак не може да се каже, че Земята се върти,

защото това, което се върти, е вятърът. По същия начин, ако аз спях на *Дафна*, а *Дафна* плаваше към онзи остров на запад, щях да се преместя от едно място на друго, и все пак никой не би могъл да каже, че моето тяло се е движило. Що се отнася до денонощното движение, то все едно, че съм седнал на голямо грънчарско колело, което се върти: положително щях да показвам ту лицето, ту гърба си, но нямаше да съм аз този, който се върти, щеше да е колелото.

— Това hypothesis на лукавец е, който иска еретик да бъде, а такъв да не изглежда. Но ти кажеш ми сега къде звездите стоят. И *Ursa Major* цяла-целеничка, и *Perseus* ли въртят се в същи вихър?

— Но всичките звезди, които виждаме, са също толкова слънца, и всяко е в центъра на един свой вихър, и цялата Вселена е едно голямо въртене на вихри с безброй слънца и от безброй по-безброй планети, даже и отвъд това, което виждат нашите очи, и всяко със свои си жители!

— А! Тука чакал аз тебе и твои от еретични по-еретични приятели! Това искате вие, безбройни светове!

— Ще ми позволите поне повече от един. Иначе къде е щял Бог да сложи ада? Не в недрата на земята.

— Защо не в недрата на земята?

— Защото — и тук Роберто повтаряше доста наслуки един аргумент, който беше чул в Париж, а и не бих могъл да се закълна в точността на изчисленията му — диаметърът на центъра на Земята възлиза на двеста италиански мили, и ако го повдигнем на куб, получаваме осем милиона мили. Като имаме предвид, че една италианска миля съдържа двеста и четирийсет хиляди английски стъпки, и тъй като Господ трябва да е отпуснал на всеки грешник поне шест кубични стъпки, то адът би могъл да побере само четирийсет милиона грешници — което ми се струва малко, като си помисля за всичките лоши хора, живели в тоя наш свят от Адам та до ден-днешен.

— Така щеше бъде — отвърщаше Каспар, без да удостои с проверка сметката, — ако грешниците с тяхно тяло вътре в него били. Но това чак подир Възкресението на Плътта и Страшния съд е! А тогава няма да има я вече нито Земята, нито планетите, а други небеса и нови земи!

— Съгласен съм, ако са само духове на грешници, ще се съберат и хиляда милиона на върха на игла. Има обаче звезди, които ние не

забелязваме с просто око, но които се виждат с вашия далекоглед. Е добре, не си ли помисляте за един сто пъти по-могъщ далекоглед, който би ви позволил да видите и други звезди, и после за един още хиляда пъти по-могъщ, който би ви открил звезди още по-надалеч, и така нататък *ad iniinitum!* Нима искате да поставите граница на творението?

— Библията за това не говори.

— Библията не говори и за Юпитер, и все пак вие го гледахте онази вечер с вашия проклет далекоглед.

Но Роберто вече знаеше какво щеше да бъде истинското възмущение на йезуита. Като това на абата в онази вечер, когато Сен-Савен го бе предизвикал на дуел: че при безбройни светове не можем вече да осмислим Изкуплението и сме принудени да си представяме или безброй Голготи, или нашата земна градинка като една привилегирована точка на мирозданието, в която Бог е позволил на своя Син да слезе, за да ни освободи от греха, докато на другите светове не е оказал подобна милост — за срам на безкрайната си доброта. И наистина такава беше реакцията на отец Каспар, което позволи на Роберто да го атакува отново.

— Кога е станал грехът на Адам?

— Моите братя съвършени математически изчисления направили, въз основа на Писанията: Адам съгрешил е три хиляди деветстотин осемдесет и четири години преди идването на Спасителя.

— Е добре, може би вие не знаете, че пътешествениците, стигнали до Китай, между които много ваши братя, намерили списъците на владетелите и династиите на китайците, и от тях се разбира, че китайското царство е съществувало преди повече от шест хиляди години, и значи преди Адамовия грях, а щом е така за Китай, то кой знае за колко още други народи. Това ще рече, че и Адамовият грях, и избавлението на евреите, и красивите истини на нашата Света Римска Църква, които са произтекли оттам, се отнасят само до една част от човечеството. Но има и друга част от човешкия род, която не е била засегната от първородния грях. Това не отнема нищо от безкрайната доброта на Бог, който се е отнесъл с Адамитите така, както бащата от притчата — с Блудния син, жертвайки своя Син само за тях. Но както онзи баща, който заповядал да заколят угоеното теле за съгрешилия син, не е обичал заради това по-малко другите добри и

добродетелни братя, така нашият Създател обича най-нежно китайците и всички онези, които са се родили преди Адам, и се радва, че те не са изпаднали в първородния грях. Ако така е станало на Земята, защо да не е станало и на звездите?

— Но кой разправил на тебе тази гнусотия? — ревна вбесен отец Каспар.

— Говорят го мнозина. А един арабски мъдрец е казал, че може да се изведе дори от една страница на Корана.

— И ти на мене казваш, че Коранът доказвал истинността на едно нещо? О, всемогъщи Боже, моля ти се, порази с гръм тоя горделивец, празноглавец, тщеславник, безочливец, размирник, бунтовник, гадина, цирей, куче и демон, проклето псе краставо, кракът му да не стъпи повече на този кораб!

И отец Каспар вдигна и изплющя с връвта сякаш с камшик, като първо шибна Роберто през лицето, после пусна въжето. Роберто се преобърна с главата надолу, забъхти се слепешката, не сполучваше да издърпа въжето достатъчно, за да го опъне, крещеше за помощ, гълтайки вода, а отец Каспар му викаше, че иска да го види как се гърчи и дави в агония, та да се провали в пъкъла, както се полага на изчадия като него.

Но тъй като беше с християнска душа, после, когато му се стори, че Роберто е наказан достатъчно, го изтегли горе. И за деня свърши както урокът по плуване, така и този по астрономия, и двамата отидоха да си легнат всеки на своя страна, без да си продумат дума.

Помириха се на следващия ден. Роберто призна, че той на тази хипотеза за вихрите изобщо не вярва, а смята по-скоро, че безбройните светове са плод на кръжене на атоми в пустотата и че то съвсем не изключва да има едно провиждащо Божество, което да се разпорежда с тези атоми и да ги организира във форми според своята воля, както го беше учил Каноникът от Дин. Отец Каспар обаче отхвърляше и тази идея, изискваща пустота, в която атомите да се движат, и Роберто вече нямаше желание да спори с една толкова щедра Парка, която, вместо да прекъсва нишката, свързваща го с живота, я отпускате премного.

Срещу обещание да не бъде повече заплашван със смърт поднови експериментите си. Отец Каспар го убеждаваше да се опита да се движи във водата, което е необходимото първоначало на всяко

плавателно изкуство, и му препоръчваше бавни махове на ръцете и краката, но Роберто предпочиташе да се излежава на повърхността.

Отец Каспар го оставяше да се излежава и се възползваше, за да му раздипля другите свои аргументи против въртенето на Земята. *In primis*, Аргумента на Слънцето. Ако то стои неподвижно и ако ние точно на пладне го гледаме от средата на една стая през прозореца, а Земята се върти със скоростта, за която се твърди — а и доста голяма ѝ е нужна, за да направи пълно завъртане за двайсет и четири часа, — в един миг слънцето би изчезнало от погледа ни.

После се нареждаше Аргументът на Градушката. Тя пада понякога по цял час, но независимо дали облаците отиват на изток или на запад, на север или на юг, не покрива никога повече от двайсет и четири — трийсет мили от полето. А ако Земята се въртеше, когато облаците на градушката бъдеха понесени от вятъра срещу нейния бяг, би трябвало да вали град поне над триста или четиристотин мили поле.

Следваше Аргументът на Белите Облаци, които се носят във въздуха, когато времето е тихо, и изглежда като да напредват все със същата бавност; докато ако Земята се въртеше, онези, които отиват на запад, би трябвало да летят с огромна бързина.

В заключение идеше Аргументът на Земните Твари, които по инстинкт би трябвало да се движат винаги на изток, за да следват движението на Земята, на която са подвластни, и да проявяват голяма неохота да отиват на запад, защото биха усещали, че това движение е противоестествено.

Роберто донякъде приемаше всичките тези аргументи, ала после ги възненавиждаше и противопоставяше на цялата тази наука своя Аргумент на Желанието.

— Но в края на краищата — казваше — не ми отнемайте радостта да си мисля, че бих могъл да се издигна в полет и да видя как за двайсет и четири часа земята се завърта под мене. Бих видял да минават толкова различни лица, бели, черни, жълти, смугли, с шапки или с тюрбани, и градове с камбанарии, кога островърхи, кога кълбовидни, с кръст и с полумесец, и градове с кули от порцелан и села от колиби, и ирокезите, които се гласят да изядат жив един военнопленник, и жените от земята Тесо, заети да изписват устните си със синьо за най-грозните мъже на планетата, и онези от Камул, които

съпрузите им отдават в дар на първия срещнат, както разказва книгата на месер Милионе^[13]...

— Виждаш? Какво казвам ти: когато вие за ваша философия в кръчмата мислите, все мисли сластолюбиви са! А ако ти тези мисли нямал, това пътешествие можеше направиш, ако Бог окажел ти милостта да обикаляш ти околоръст земята, и не по-малка милост бъдеше, отколкото да остави те да висеш в небето.

Роберто не беше убеден, но не знаеше вече какви възражения да изтъква. Тогава поемаше по най-дългия път, изхождайки от други дочути аргументи, които също не му изглеждаха никак в противоречие с идеята за един грижовен Бог, и питаше Каспар дали споделя схващането за природата като грандиозен театър, където ние виждаме само онова, което авторът е изнесъл на сцената. От мястото си ние не виждаме театъра, какъвто е в действителност: украсата и машините са нагласени така, че да представят хубава гледка отдалеч, докато колелата и противотежестите, които произвеждат движенията, са скрити от погледа ни. И все пак ако в партера седи един човек от занаята, той би бил способен да отгатне как е направено така, че механичната птица изведнъж да полети. По същия начин би трябвало да подхожда и философът към спектакъла на вселената. Несъмнено за философа трудността е по-голяма, защото в природата въжетата на машините са тъй добре скрити, че дълго сме се питали кой ги движи. Въпреки това и в този наш театър, ако Фаетон се издига към слънцето^[14], то е, защото е теглен от въжета и една противотежест се спуска надолу.

Ерго (тържествуваще накрая Роберто, връщайки се към причината, поради която бе тръгнал да се отвлича така), сцената ни показва как слънцето се върти, но природата на машината е съвсем различна и ние не можем да го проумеем отведнъж. Ние виждаме представлението, но не и скрипеца, който движи Феб, и дори живеем на колелото на този скрипец — и тук Роберто се объркваше, защото ако се приемеше метафората със скрипеца, се изпускаше тази с театъра и цялото му разсъждение ставаше толкова *pointu*^[15], както би казал Сен-Савен, че да изгуби всякаква острота.

Отец Каспар отговори, че за да накара една машина да запее, човекът трябва да огъва дърво или метал и да разполага отвори, или да опъва струни и да стърже по тях с лъкове, или дори — както беше

направил той на *Дафна* — да изобрети водно устройство, докато ако отворим човката на славея, няма да видим вътре никакъв подобен механизъм — знак, че Бог следва пътища, различни от нашите.

После попита дали след като Роберто гледаше така благосклонно на безбройните слънчеви системи, кръжащи в небето, не би бил склонен да допусне, че всяка от тези системи е част от една по-голяма система, която на свой ред кръжи в пределите на друга, още по-голяма и т.н. — защото, изхождайки от такива предпоставки, човек заприличва на девица, която става жертва на прелъстител: тя отпърво му прави малка отстъпка, но много скоро ще трябва да му позволи повече, и после още повече, и по този път не се знае до какъв край би могло да се стигне.

Разбира се, каза Роберто, можеш да си мислиш за всичко. За вихри, лишени от планети; за вихри, които се блъскат един в друг; за вихри, които не са кръгли, ами шестоъгълни, така че към всяка тяхна страна или фасетка да се вмъква друг вихър и всичките заедно да се подреждат като килийките на кошер; или пък да са многоъгълници, които, опирайки се един в друг, оставят празнини и природата ги запълва с други по-малки вихри, всичките зацепени помежду им като колелцата на часовник. Тази целокупност кръжи във всемирното небе като голямо колело, което се върти и подхранва във вътрешността си други колела, които се въртят, всяко с по-малки колела, които се въртят в недрата му, и целият този голям кръг извършва в небето една необятна обиколка, която трае хилядолетия, може би около друг вихър на вихрите на вихрите... И тук Роберто рискуваше да се удави поради големия световъртеж, който го обземаше.

В този именно момент отец Каспар удържа своя триумф. Тогава — обясни, — ако Земята се върти около Слънцето, но Слънцето се върти около нещо друго (без да се занимаваме да отбелязваме, че това нещо друго пък се върти около нещо още по друго), то имаме проблема на *la roulette* — за който Роберто трябва да беше чувал да се говори в Париж, тъй като от Париж беше дошъл в Италия сред галилеаниите, които измисляха наистина какво ли не само и само да объркат света.

— Какво е *la roulette*? — попита Роберто.

— Ти можеш да наречеш я и трохоида или циклоида, но това нищо променя. Представи си ти едно колело.

— Онова предишното ли?

— Не, сега ти представи си колелото на една кола. И представи си ти, че на обръча на това колело един гвоздей има. Представи си сега, че колелото на място стои, и гвоздеят току до земята е. Сега ти помисли си, че колата тръгва и колелото завърта се. Какво ти мислиш, че станело с гвоздеят?

— Ами, ако колелото се върти, по някое време гвоздеят ще отиде отгоре, но после, когато колелото направи пълно завъртане, ще се намери пак близо до земята.

— Значи ти мислиш, че гвоздеят движение като кръг описал е?

— Е, да. Положително не като квадрат.

— Сега ти слушай, хлапако. Ти казваш, че този гвоздей намира се на земята в същата точка, където преди бил е?

— Чакайте малко... Не, ако колата е вървяла, гвоздеят се намира до земята, но много по-напред.

— Значи той не кръгово движение извършил е.

— Не, за Бога — каза Роберто.

— Ти не бива казваш Забога.

— Простете. Но какво движение е извършил?

— Той трохоида описал е, и за да разбереш, казвам ти, че това почти като движението на една топка е, която ти хвърляш пред тебе, после тя докосва земя, после още една дъга от окръжност прави, и после пак — само че докато топката по някое време дъги все по-малки прави, гвоздеят дъги винаги правилни описвал, ако колелото все със същата скорост върви.

— И какво означава това? — попита Роберто, предугаждайки своето поражение.

— Означава това, че ти да докажеш много вихри и безбройни светове искаш, и че земята върти се, и ето че твоя земя вече не върти се, ами по безкрайното небе скача като топка, тумпф, тумпф, тумпф — ах, какво хубаво движение за тази най-благородна планета! И ако твоя теория за вихрите добра е, всичките небесните тела правели тумпф, тумпф, тумпф — сега остави мене посмея се, че това накрая най-grosse забавление в живота ми!

Трудно е да се възрази на толкова тънък и геометрично издържан аргумент — при това съвършено користен, защото отец Каспар трябва да е знаел, че нещо подобно би ставало и ако планетите се въртяха, както твърдял Тикон. Роберто отиде да си легне като мокро куче с

подвита опашка. През нощта размишлява дали тогава нямаше да му изнася повече да се откаже от всичките си еретични идеи относно движението на Земята. Да видим, каза си, ако пък отец Каспар има право и Земята не се върти (иначе би се въртяла повече отколкото трябва и вече не бихме смогнали да я спрем), това би ли поставило на карта неговото откритие за меридиана антипод и теорията му върху Потопа, а заедно с тях и факта Островът да е там един ден преди деня, който е тук? Ни най-малко.

Ами тогава, каза си, може би ми е по-сгодно да не оспорвам астрономическите възгледи на моя нов учител, а да хвърля сили в плуването, за да постигна онова, което наистина ме интересува, а то не е да доказвам дали са били прави Коперник и Галилей или онзи другият слабак Тикон Ураниборгски^[16], а да видя Гълъба с Цвят на Портокал и да стъпя в предишния ден — нещо, което нито Галилей, нито Коперник, нито Тикон, нито моите учители и приятели от Париж някога са сънували.

Така че на следващия ден се яви отново пред отец Каспар като послушен ученик както в плавателните, така и в астрономическите неща.

Но отец Каспар, под предлога за развълнуваното море и за някакви други изчисления, които трябвало да направи, отмени урока си този ден. Надвечер му обясни, че за да се усвои плаването, както той казваше, е нужно съсредоточаване и тишина, и не може човек да остави главата си да витае в облаците. А понеже Роберто беше склонен да прави тъкмо обратното, оттук се заключаваше, че няма наклонност към това занимание.

Роберто се запита защо ли неговият учител, толкова горд с науката си, се отказва така внезапно от собствения си план. И аз мисля, че изводът, до който е стигнал, е бил верният. Отец Каспар си беше наумил, че лежането, а също и движението във водата и под слънцето причинява на Роберто възбуда на мозъка, която го навежда на нездравни мисли. Фактът, че се намираше в интимност със собственото си тяло, потапянето в течността, която все пак беше материя, в някаква степен го оскотяваше и подтикваше към онези мисли, които са свойствени на диви и разюздани натури.

Отец Каспар Вандердросел трябваше значи да намери някакъв друг начин за достигане на Острова, който да не струва на Роберто

спасението на душата.

---

[1] *Диалози за Главните Системи* — **Галилео Галилей**, *Диалог за двете главни системи на света — Птолемеевата и Коперниковата*. — Б.пр. ↑

[2] *Petitio prinicipii* — „търсене на началото“; т.е. изхожда се от теза, която сама се нуждае от доказване; изписването на *principii* с „к“ идва да покаже как звучи за Роберто „тевтонският“ латински на Каспар. — Б.пр. ↑

[3] *Terra autem in aeternum stat, sol oritur* (лат.) — ... земята пребъдва довека./ Слънце изгрява... (Екл. 1:4-5). — Б.пр. ↑

[4] *More allegorico* (лат.) — алегорично, по алегоричен начин. — Б.пр. ↑

[5] *Nulla schemate visualiter patefacto* (лат.) — без да се показва нагледно никаква външност. — Б.пр. ↑

[6] *Id est Chronoscopium Universale* (лат.) — т.е. Универсалният Хроноскоп. — Б.пр. ↑

[7] *Id est Cosmigraphicum Speculum* (лат.) — т.е. Космографското Огледало. — Б.пр. ↑

[8] *Sphynx Mystagoga...* — Сфинкс Посветител, Едип Египетски, Йероглифна Монада, Ключ Договореност на Езиците, Космографски Исторически Театър, Лес на Лесовете, Чудата Нова Архитектура, Комбинаторна Лампа, Олтар на Изида, Амфитеатър на Знанието, Мистерията на Изкуството на Стеганографията, Многоезичен Архетип, Въведение в Хораполон, Всеизмерител на Убягващите Значения на Писмената... — колаж от заглавия, части и хибриди от заглавия на съчинения от епохата, посветени основно на езиците, изначалния език, писмените системи, тайнописа. — Б.пр. ↑

[9] *Звездни Съобщения* — срв. **Г. Галилей**, *Звездно съобщение (Sidereus Nuntius)*. — Б.пр. ↑

[10] *Ignoratio elenchi* (лат.) — непознаване на списъка, т.е. на всички източници по въпроса. — Б.пр. ↑

[11] *Тикон Ураниборгски* — **Тихо Брахе** (1546–1601); Тикон е латинизирана форма на Тихо, Ураниборгски — по името на обсерваторията Ураниборг, която големият датски астроном построява в 1576 на о. Хвен, недалеч от Копенхаген (първото в Европа съоръжение специално за астрономически наблюдения) и оборудва с

удивително прецизни за времето си инструменти, конструирани от самия него. — Б.пр. ↑

[12] *Ach so, vortices, ja* (нем.-лат.) — А, така ли, вихри, да. — Б.пр. ↑

[13] ... *както разказва книгата на месер Милионе* — на **Марко Поло** (1254–1324). Едно от тълкуванията е, че „Милионе“ е шеговит прякор, прикачен на венецианския пътешественик заради „небивалиците“, които разправял; друго — че идва от презимето Емилионе, което семейство Поло понякога добавяло към своето. Впоследствие като *Милионът (Il Milione)* се прочула самата книга, озаглавена първоначално *Описание на света или Книга на чудесата*. — Б.пр. ↑

[14] ... *ако Фаетон се издига към слънцето* — всъщност според стгр. митология Фаетон не се издига към слънцето, а по-скоро го „замества“, като един ден подкарва вместо баща си Хелиос, бога на слънцето, неговата колесница. — Б.пр. ↑

[15] *Pointu* (фр.) — придирчив, претенциозен, но в прякото си значение остър, островръх. — Б.пр. ↑

[16] ... *онзи другият слабак Тикон Ураниборгски* — изричното Галилеево заглавие — *Диалог за двете главни* (или „най-големи“) *системи...* — недвусмислено означава, че системата на Тихо не е „голяма“; Галилей не прощава на Брахе отказа от хелиоцентризма чрез опита за създаване на някаква „междинна“ система, изложена по-горе накратко от отец Каспар. — Б.пр. ↑

25.

TECHNICA CURIOSA

Когато отец Каспар каза, че отново е неделя, Роберто си даде сметка, че беше изминала повече от седмица от деня на тяхната среща. Отец Каспар отслужи литургията, после се обърна към него с решителен вид.

— Аз не мога чакам ти да плаваш научиш се — заяви.

Роберто отвърна, че вината не е негова. Йезуитът се съгласи, че може би вината не беше негова, но междувременно превратностите на времето и дивите зверове му съсипваха Наблюдателницата, за която, напротив, трябваше да се полагат грижи всеки ден. Поради което, *ultima radio*, оставаше само едно решение: на Острова щеше да отиде той. А на въпроса как щеше да го направи, отец Каспар отговори, че ще опита с Водния Звънец.

Обясни, че много отдавна проучвал как да плава под водата. Мислил дори да построи кораб от дърво, уякчено с желязо, и с двоен корпус, все едно кутия с нейния капак. Плавателният съд щял да бъде дълъг седемдесет и две стъпки, висок трийсет и две, широк осем и достатъчно тежък, за да потъне под повърхността. Щял да бъде движен от колело с перки, задействано от двама мъже във вътрешността, както правят магаретата с камъка на мелницата. А за да се вижда накъде се отива, щял да се изведе отвън един *tubospicillum*, една зрителна тръба, която посредством игра на вътрешни огледала щяла да позволява да се изследва от търбуха на кораба онова, което ставало на открито.

Защо не го беше построил? Защото така е устроена природата — казваше, — в унижение на нашата нищожност: има идеи, които на книга изглеждат съвършени, а после при проверката на опита се оказват несъвършени и никой не знае по каква причина.

Отец Каспар обаче беше конструирал Водния Звънец:

— И неукният народец, ако кажели му, че някой на дъното на Рейн да слезе може и дрехите си сухи да запази, и дори в ръце огън в един

мангал да държи, викнал щеше, че това налудничавост е. Проверката на опита обаче направена е, и почти преди столетие, в крепостта на Толето в Хиспания. Така че с моя Воден Звънец аз острова стигна с ходене, както сега ти виждаш ме да ходя.

Упъти се към содата, която очевидно беше неизчерпаемо хранилище: след астрономическото въоръжение там бяха останали още разни неща. Роберто бе накаран да изнесе на палубата други метални пръчки и полукръгове и обемист вързоп от кожа, която още лъхаше на рогатия си дарител. Не помогна напомнянето му, че щом беше неделя, не биваше да се работи в деня Господен. Отец Каспар отговори, че това не е работа, още по-малко работа рабска, а упражняване на едно изкуство, най-благородно измежду всичките, и че техният труд ще бъде посветен на умножаване на познанието за голямата книга на природата. И следователно беше като да се размишлява над свещените текстове, с които книгата на природата не е в прекословие.

Роберто трябваше значи да се залови за работа, пришпорван от отец Каспар, който се намесваше в най-деликатните моменти, когато металните елементи трябваше да се съединят чрез подготвени отнапред сглобки. След като работи целия предиобед, стъкми така една клетка във формата на пресечен конус, висока малко над човешки бой, в която три обръча — горният най-тесен, средният и долният с постепенно нарастващ диаметър — се поддържаха успоредни с помощта на четири наклонени пръта.

За средния кръг беше захванато приспособление от платнени ремъци, в което можеше да се провре човек, но такова, че посредством игра на вързалки, които трябваше да се прехвърлят и през раменете и гърдите му, да придържа не само чатала, за да попречи на изпадането надолу, а и плещите и врата, та главата да не стигне да опре в горния кръг.

Докато Роберто се питаше за какво би могла да послужи тази целокупност, отец Каспар разгърна кожения вързоп и той се оказа идеалният калъф или ръкавица, или напръстник за металното съчленение, върху което не беше трудно да го надянат, прикрепяйки го с куки отвътре, така че бъдеше ли веднъж готов, предметът да не може повече да се оголи. А готовият предмет беше наистина конус без връх, затворен отгоре и отворен откъм основата — или, с други думи,

именно нещо като звънец. В него, между горния и средния обръч, беше изрязано стъклено прозорче. От покривчето на звънеца стърчеше здрава халка.

Сега вече звънецът бе придвижен към скрипеца и окачен на едно рамо, което посредством находчива система от макари щеше да позволи той да се повдига, спуска, премества извън борда, сваля или качва, както става с всяка бала, сандък или денк, който се товари или разтоварва от кораб.

Скрипецът беше поръждясал след дни на бездействие, но накрая Роберто успя да го задвижи и да повдигне звънеца на такава височина, че да се видят вътрешностите му.

Този звънец очакваше сега само пасажер, който да се вмъкне и овърже в него, така че да увисне във въздуха като езика на камбаната.

Можеше да влезе човек с всякакъв ръст: достатъчно беше да се регулират ремъците, като се разхлабят или стегнат катарамии и възли. Бъдеше ли веднъж добре овързан, обитателят на звънеца можеше да се разхожда, разнасяйки къщурката си, и благодарение на каишите главата му щеше да бъде на височината на прозорчето, а долният ръб да му стига горе-долу до прасеца.

Сега на Роберто не му оставаше нищо друго, освен да си представи, обясняваше тържествуващо отец Каспар, какво щеше да стане, когато скрипецът спуснеше звънеца в морето.

— Ще стане това, че пасажерът ще се удави — отсъди Роберто, както би направил всеки. Отец Каспар го упрекна, че знае твърде малко за „равновесието на течностите“.

— Ти може и мислиш, че пустотата някъде има я, както твърдят онези украшения на Синагогата на Сатаната, с които приказвал си в Париж. Но може би ще признаеш ти, че в звънеца не пустота има, ами въздух. А когато ти един звънец, пълен с въздух, във водата спуснеш, водата не влиза. Или тя, или въздухът.

Вярно беше, признаваше Роберто. И значи колкото и дълбоко да беше морето, човекът можеше да върви, без вътре да влиза вода, поне докато пътникът не изразходеше с дишането си всичкия въздух, превръщайки го в пара (както се вижда, когато дъхнеш върху огледало), която, бидейки по-малко гъста от водата, най-сетне щеше да й отстъпи място — окончателно доказателство, коментираше победоносно отец Каспар, че природата се ужасява от празното

пространство. Но при звънец от такава величина пътникът можеше да разчита, беше изчислил отец Каспар, на поне трийсетина минути дишане. Брегът изглеждаше много далеч, за да се достигне с плуване, ала вървешком щеше да бъде една разходка, защото почти по средата между кораба и брега започваше кораловият хребет — с такава височина, че лодката не бе могла да мине оттам и се бе наложило да направи по-дългата обиколка отвъд носа. А в някои участъци коралите бяха досами повърхността. Ако се започнеше експедицията във време на отлив, пътят, който имаше да се измине под водата, щеше още повече да се скъси. Достатъчно беше да се стигне до онези изплували земи и още щом пътникът се подадеше макар и на половин прасец над повърхността, звънецът щеше да се изпълни отново със свеж въздух.

Но как щеше да стъпва по дъното, което сигурно беше осеяно с опасности, и как щеше да се изкатери на хребета, образуван от остри камъни и от корали, по-режещи и от камъните? А и как щеше да се спусне звънецът, без да се преобърне във водата или да бъде изтласкан обратно нагоре по същите причини, поради които гмурнал се човек излиза пак на повърхността?

Отец Каспар с хитра усмивка вмяташе, че Роберто е забравил най-важното обстоятелство: ако се натикаше в морето само звънецът, пълен с въздух, щеше да се измести толкова вода, колкото бяха размерите му, и тази вода щеше да има доста по-голямо тегло от тялото, което се опитваше да се върне в нея и на което впрочем щеше да окаже силен отпор. Но вътре в звънеца щеше да има и много либри пасажер, а най-сетне имаше ги и Металните Котурни. И с вида на човек, помислил за всичко, отиде да измъкне от бездънния склад чифт чизми с железни подметки, високи над пет пръста, които трябваше да се закопчат на коляното. Желязото щеше да служи като баласт и в същото време да предпазва ходилата на друмника. Щеше да забави вървежа му, ала да снее от него онези тревоги от изненадите на местността, които обикновено правят крачката боязлива.

— Но ако от урвата, която е тук отдолу, трябва да се изкачите на брега, ще бъде ходене все по стръмнина!

— Тебе нямаше те, кога котвата спуснали! Аз преди това измерване направих. Никаква яма! Ако *Дафна* малко по-напред отишла беше, щеше заседне!

— Но как ще можете да издържате звънеца, който ще тегне отгоре ви? — питаше Роберто.

Отец Каспар му напомняше, че във водата тази тежест няма да се чувства, и Роберто трябваше да знае, ако някога се беше опитвал да бутне лодка или да извади с ръка желязна топка от дъното на вана, че цялото усилие щеше да бъде след като веднъж тя се подадеше от водата, а не докато беше потопена.

Пред тази упоритост на стареца Роберто вече гледаше само как да отдалечи момента на гибелта му.

— Но ако се спусне звънецът с макарата — питаше го, — как ще се откачи после въжето? Иначе то ще ви задържа и няма да можете да се отдалечите от кораба.

Йезуитът отвръщаше, че Роберто щеше да разбере кога той е стигнал на дъното, защото въжето щеше да се отпусне: и тогава трябваше да го пререже. Да не би да си мислеше, че Каспар се кани да се връща по същия път? Озовеше ли се на Острова, щеше да отиде да вземе лодката и с нея да се върне, ако дадеше Бог.

Но едва-що излязъл на сушата, освободеше ли се от каишите, звънецът — ако друг скрипец не го задържаше повдигнат — щеше да се свлече и да го захлупи.

— Да не искате да прекарате остатъка от живота си, захлупен със звънец на някакъв остров?

А старецът отговаряше, че изхлузеше ли веднъж ремъчните гащи, оставаше само да разреже кожата с ножа си и щеше да се пръкне навън като Минерва от бедрото на Юпитер.

Ами ако под водата срещнеш някоя голяма риба, от онези, дето разкъсват хора? Отец Каспар прихваше да се смее: и най-свирепата риба да срещне на пътя си самоходен звънец — нещо, което би вдъхнало страх дори на човек, — така се стъписва, че веднага го удря на бяг.

— Но в края на краищата — заключи Роберто, искрено загрижен за приятеля си — вие сте стар и крехък и ако непременно някой трябва да опита, това ще съм аз!

Отец Каспар му благодари, ала му обясни, че той, Роберто, беше дал вече много доказателства за вятърничавост и кой знае какви щеше да ги забърка; че той, Каспар, вече имаше известна представа за този морски ръкав и хребета, а подобни беше наобикалял и другаде с

плоскодънна лодка; че този звънец го беше конструирал той и съответно беше наясно с достоинства и недостатъците му; че притежаваше добри познания по хидростатична физика и би знаел как да се оправи в непредвиден случай; и най-сетне, прибави, сякаш изказваше последния от доводите в своя полза, „най-сетне аз имам вяра, а ти не“.

И Роберто разбра, че това съвсем не беше последният от доводите, а първият, и положително най-красивият. Отец Каспар Вандердросел вярваше в своя Звънец, както вярваше в своята Наблюдателница, и вярваше, че трябва да си послужи със Звънеца, за да се добере до Наблюдателницата, и вярваше, че всичко, което сега правеше, беше за по-голямата прослава на Бога. А щом изравняваше планини, вярата положително можеше и да преодолява води.

Не оставаше друго, освен да се настани звънецът на палубата и да се подготви за потапянето — операция, която ги занимава до вечерта. За да се обработи кожата така, че нито водата да прониква вътре, нито въздухът да излиза навън, трябваше да се използва една смес, която да се приготви на бавен огън, като се разбъркат три либри восък, една венециански терпентин и четири унции от някакъв друг лак, употребяван от дърводелците. После кожата се намазваше с това вещество и се оставяше да почива до следващия ден, за да го попие. Накрая с друга паста, направена от катран и восък, трябваше да се запълнят всичките пролуки по ръбовете на прозорчето, където стъклото беше вече залепено с маджун, на свой ред засмолен.

„Omnibus rimis diligenter repletis“^[1], както каза, отец Каспар прекара нощта в молитва. Призори провериха отново звънеца, връзките, куките. Каспар зачака подходящия момент, в който да може да използва максимално отлива и все пак слънцето да е вече достатъчно високо, та да осветява морето пред него, отхвърляйки всяка сянка зад гърба му. После се прегърнаха.

Отец Каспар повтори, че това ще бъде едно увеселително начинание, при което щеше да види изумителни неща, каквито дори Адам или Ной не са познали, и се боеше да не съгрешава в горделивост — както беше горд, че е първият човек, който слиза в морския свят.

— Но — додаваше — то е и едно доказателство за смирение: ако Господ Бог по водата ходил е, аз отдолу под нея ще ходя, както на

грешника подобава.

Оставаше само да се повдигне пак звънецът, да се надене върху отец Каспар и да се провери дали той ще е в състояние да се движи удобно.

В продължение на няколко минути Роберто присъства на зрелището на едно охлювище, какво ти, прахавица, скитаща печурка, която напредваше с бавни и нескопосни стъпки, като често се спираше и извършваше полузавъртане около себе си, когато отецът искаше да погледне надясно или наляво. Тази крачеща качулка сякаш беше увлечена не в марш, а в някакъв гавот, в буре, което отсъствието на музиката правеше още по-недодялано.

Накрая отец Каспар като че ли остана удовлетворен от опитите си и с глас, който излизаше сякаш от обущата му, каза, че може да се започне.

Пристъпи към скрипеца, Роберто закачи пак куката, запретна се да върти и провери още веднъж дали при вдигнат звънец краката висят и старецът няма да се изхлузи надолу или звънецът да се изсули нагоре. Отец Каспар гръмолеше и боботеше, че всичко върви от добре по-добре, но трябва да се побърза:

— Тези котурни краката теглят ми, та чак изтръгват ми ги из корема! Бързо сложи мене във вода!

Роберто извика още няколко насърчителни фрази и спусна полека возилото с неговия човешки двигател. Кое то беше начинание нелесно, защото той вършеше сам работата на много моряци. Затова смъкването му се стори вечно, сякаш морето се снижаваше, колкото повече той умножаваше усилията си. Но най-после чу плиска на водата, почувства, че усилието му намалява и след няколко мига (които му се сториха години) усети, че скрипецът се върти вече на празно. Звънецът се беше приземил. Преряза въжето, после се хвърли към фалшборда, за да погледне надолу. И не видя нищо.

От отец Каспар и звънеца нямаше и следа.

— Ама че вироглав йезуит — каза си Роберто възхитен, — успя! Помисли си само, там долу има един йезуит, който ходи, и никой не би могъл да се досети. Долините на всички океани можеха да са населени с йезуити, и никой не би го знаел!

После мина към по-благоразумни мисли. Че отец Каспар беше долу, беше невидимо очевидно. Но че щеше да излезе пак отгоре, още

не беше речено.

Стори му се, че водата се раздвижва. Денят беше избран именно защото беше тих; и все пак, докато извършваха последните операции, се бе вдигнал вятър, който при тази дълбочина набраздяваше едва-едва повърхността, но по брега извикваше игри на вълни, които там, на вече изплувалите скали, можеха да попречат на акостирането.

Към северния нос, където се издигаше почти плоска и отвесна стена, съзираше плиски пяна, които политаха да зашлевят скалата, разпръсвайки се после във въздуха като рояк бели искри. Бяха положително ехото на вълни, биещи по протежение на низ малки зъбери, които той не успяваше да види, но от кораба му се струваше, че някаква змия пухти от бездната кристалните пламъци.

Плажът обаче изглеждаше по-спокоен, вълнението беше само по средата на пътя и това бе за Роберто добър знак: сочеше мястото, където хребетът се подаваше от водата и бележеше границата, отвъд която отец Каспар нямаше повече да бъде изложен на опасност.

Къде ли беше сега старецът? Ако беше тръгнал веднага след като бе стъпил на дъното, трябваше вече да е извървял... Но колко време беше изминало? Роберто беше изгубил чувство за отлитането на миговете, всеки от които пресмяташе като вечност, и следователно беше склонен да подценява предполагаемия резултат, като убеждаваше сам себе си, че старецът едва-що беше слязъл, може би беше още под кила, търсейки да се ориентира. Но тук се зараждаше подозрението, че въжето, усуквайки се при спускането, е извъртяло наполовина звънеца, така че отец Каспар се е оказал, без да знае, с прозорче, обърнато на запад, и върви към открито море.

После Роберто си казваше, че отивайки към дълбочините, всеки би забелязал, че слиза, вместо да се изкачва, и би сменил курса. Ами ако на това място имаше малко възвишение на запад и онзи, който се изкачваше по него, мислеше, че отива на изток? Все пак отблясъците на слънцето щяха да покажат накъде се движи светилото... Дали обаче се вижда слънцето в бездната? Проникват ли неговите лъчи като през черковен витраж, на плътни снопове, или се разсейват в отражения от капки, така че тамошният обитател да вижда светлината като мъждукане, лишено от посоки?

Не, казваше си после: старецът чудесно разбира накъде трябва да върви, може би е вече на половината път между кораба и хребета, дори

вече го е стигнал, ето, може би всеки миг ще се изкатери по него с големите си железни подметки и ей сега ще го видя...

Друга мисъл: всъщност никоой никога до днес не е бил на морското дъно. Кой да каже дали там долу след няколко само лакти не се влиза в абсолютна чернота, обитавана единствено от създания, чиито очи хвърлят смътен зрак... И кой да каже дали вдън морето човек още има усета за правия път? Може би се върти в кръг, извървява все същите крачки, докато въздухът от гърдите му не се превърне в мокрота, приканваща водата дружка вътре в звънеца...

Упрекваше се, че не е изнесъл поне една клепсидра на палубата. Колко ли време беше изминало? Може би дори повече от половин час, твърде много, уви, и вече сам той чувстваше как се задушавя. Тогава вдъхваше с пълни гърди, възраждаше се и вземаше това за доказателство, че съвсем малко число мигове бяха изминали и отец Каспар още се радваше на най-чист въздух.

Но може би старецът е поел напреки, излишно е да гледа пред себе си, сякаш трябваше да изникне по траекторията на аркебузния куршум. Може да беше направил множество отклонения, търсеше най-добрия подстъп към хребета. Но не беше ли казал, докато сглобяваха звънеца, че е щастливо попадение, дето скрипецът го спуска тъкмо в тази точка? Десет крачки по на север насипът внезапно пропадеше, образувайки стръмен скат, о който веднъж се беше блъснала лодката, докато право пред скрипеца имаше проход, през който и лодката беше минала, отивайки после да забие нос там, където скалите малко по малко израстваха.

Може би беше сгрешил в спазването на посоката, беше се намерил пред стена и сега я заобикаляше откъм юг, търсейки прохода. Или пък я заобикаляше откъм север. Трябваше да пробягва с поглед по протежение на целия бряг, от единия нос до другия, може би щеше да се подаде ей там, увенчан с морски бръшлян... Роберто въртеше глава от единия до другия край на залива, боейки се, че докато гледа наляво, ще вземе да изпусне отец Каспар, вече изникнал отдясно. И все пак щеше да се различи веднага човек дори и от това разстояние, какво оставаше за кожен звънец, отцеждащ се на слънцето като току-що умито медно котле...

Рибата! Може би във водата наистина имаше риба човекоядка, ни най-малко уплашена от звънеца, която е погълнала цял йезуита. Не, на

такава риба щеше да се е мярнала тъмната сянка: ако я имаше, трябваше да е между кораба и началото на кораловите скали, не по-нататък. Но може би старецът вече се е добрал до скалите и животински или минерални шипове са пробили звънеца, изпускаяки целия останал оскъден въздух...

Друга мисъл: кой ме е убедил, че въздухът в звънеца стига наистина за толкова време? Каза го той, но той се заблуди и когато беше сигурен, че неговият леген ще проработи. В края на краищата добрият Каспар се оказа един фантазьор и може би цялата тази история и за водите на Потопа, и за меридиана, и за Соломоновия Остров е куп небивалици. И после, дори да е бил прав, що се отнася до острова, може да е изчислил погрешно количеството въздух, от което се нуждае човек. И най-сетне, кой казва, че всичките онези масла и есенции са запълнили наистина всички отвърстия? Може би в този миг вътрешността на звънеца прилича на една от онези пещери, в които струи вода отвред, може би цялата кожа пропуска, като сунгер, нима не е вярно, че нашата кожа е решето от пори, незабележими и все пак съществуващи, щом през тях се процежда потта? А ако е така с кожата на човека, така ли е и с кожата на вола? Или воловете не се потят? А когато вали, един вол чувства ли се измокрен и отвътре?

Роберто кършеше ръце и проклинаше припряността си. Ясно беше, той си мислеше, че са изтекли часове, а бяха изминали само няколко туптения на пулса. Каза си, че не той имаше оправдания да трепери, имаше ги много повече храбрият старец. Може би Роберто трябваше по-скоро да бди над пътя му с молитва или поне с надежда и упование.

И после, казваше си, въобразих си премного причини за трагедия, а на меланхолиците е присъщо да дават живот на призраци, с които действителността не е способна да се мери. Отец Каспар познава хидростатичните закони, вече е измервал това море, изучавал е Потопа и посредством вкаменелостите, които населяват всички морета. Спокойствие, трябва само да си втълпя, че е изтекло съвсем малко време, и да съумея да чакам.

Проумяваше, че е обикнал оногова, който някога беше Натрапникът, и вече плаче само при мисълта, че можеше да му се е случила беда. Хайде, старче, мърмореше, върни се, възроди се,

възкръсни, за Бога, че да извием врата на най-тлъстата кокошка, нима искаш да оставиш сама твоята Малтийска Наблюдателница?

Внезапно си даде сметка, че вече не съзираше скалите край брега — знак, че морето беше започнало да приижда; и слънцето, което преди виждаше, без да трябва да вдига глава, сега беше току над него. Значи от момента на изчезването на звънеца бяха изминали вече не минути, а часове.

Трябваше да си повтори тази истина на висок глас, за да я намери правдоподобна. Беше броил за секунди онова, което е било минути, беше си внушил, че има в гърдите си обезумял часовник със стремглаво тиктакане, а всъщност вътрешният му часовник се бе движил със забавен вървеж. Кой знае откога, казвайки си, че отец Каспар току-що е слязъл, очакваше едно създание, отдавна вече останало без въздух. Кой знае откога чакаше едно тяло, което лежеше бездиханно в някоя точка на тази шир.

Какво можеше да се е случило? Всичко, всичко, което си бе мислил — и което със своя прокобен страх сигурно беше предизвикал, той, приносителят на зла участ. Хидростатичните принципи на отец Каспар навярно бяха илюзорни, може би водата влиза в един звънец тъкмо отдолу, особено ако онзи, който е вътре, изритва навън въздуха, какво наистина знаеше Роберто за равновесието на течностите? Или може би сблъсъкът се беше оказал твърде бърз, звънецът се беше преобърнал. Или отец Каспар се беше спънал посред пътя. Или беше изгубил посоката. Или неговото над седемдесетгодишно сърце, неравностойно на рвението му, не бе издържало. И най-сетне, кой казва, че на тази дълбочина тежестта на водата на морето не може да смачка кожата, както се изстиска лимон или люци бакла?

Но ако беше мъртъв, не трябваше ли трупът му да изплува на повърхността? Не, беше закотвен от железните подметки, от които клетите му крака щяха да излязат едва когато съчетаното действие на водите и на множество малки ненаситни рибки оставеше от него само скелет...

После внезапно го осени лъчезарна догадка. Какви ги бръщолевеше в ума си? Ами, разбира се, та нали отец Каспар му го беше казал, Островът, който той виждаше пред себе си, беше не днешният Остров, а вчерашният. Оттатък меридиана беше още

предишният ден! Нима можеше да очаква да види сега на онзи плаж, където беше още вчера, човек, който беше слязъл във водата днес? Положително не. Старецът се беше потопил в ранната утрин на този понеделник, но ако на кораба беше понеделник, на онзи Остров там беше още неделя, и значи той щеше да може да види как старецът стъпва на него едва на сутринта на своето утре, когато на Острова дойдеше — едва тогава — понеделник...

Трябва да чакам до утре, казваше си. И после: но Каспар не може да чака един ден, въздухът няма да му стигне! И пак: но аз съм този, който трябва да чака един ден, той чисто и просто се е прибрал в неделята още щом е прекрачил линията на меридиана. Боже мой, но тогава Островът, който виждам, е този от неделя, и ако е пристигнал там в неделя, трябваше вече да съм, го видял! Не, обърквам всичко. Островът, който виждам, е този от днес, невъзможно е да виждам миналото като в магическа сфера. Там, на Острова — и само там — е вчера. Но ако виждам Острова от днес, би трябвало да виждам и него, който във вчерашния ден на Острова вече го има, и му се пада да живее втора неделя... А и дали е пристигнал вчера или днес, трябваше да е оставил на плажа изтърбушения звънец, а не го виждам. Но може да го е отнесъл със себе си в дъбравата. Кога? Вчера. Значи: да смятаме, че онова, което виждам, е Островът от неделя. Трябва да чакам утре, за да го видя как пристига там в понеделник...

Бихме могли да кажем, че Роберто окончателно е изгубил разсъдък, и с пълно основание: както и да беше изчислявал, сметките му нямаше да излязат. Парадоксите на времето карат и нас да губим разсъдък. Така че било е нормално вече ум да не му стига какво да прави: и накрая е направил онова, което всеки, ако не друго, то жертва на собствената си надежда, би направил. Преди да се отдаде на отчаянието, се е приготвил да изчака идния ден.

Как го е направил, е трудно да възстановим. Крачейки напред-назад по палубата, не докосвайки храна, говорейки сам на себе си, на отец Каспар и на звездите, може би и посягайки отново към ракията. Така или иначе, на следващия ден, докато нощта избледнява и небето се оцветява, и после след изгрева на слънцето, го заварваме все по-напрегнат с изминаването на часовете, вече не на себе си между единайсет и пладне, в несвят между пладне и залез-слънце, докато не идва моментът да се предаде пред реалността — и този път без

никакво съмнение. Вчера, положително вчера, отец Каспар се беше потопил във водите на южния океан, без нито вчера, нито днес повече да излезе. А тъй като цялото чудо на меридиана антипод се разиграва между вчера и утре, не между вчера и вдругиден, или утре и завчера, беше вече сигурен, че от това море отец Каспар нямаше да излезе никога повече.

С математическа, дори космографска и астрономическа положителност клетият му приятел беше изгубен. Не можеше и да се каже къде беше тялото му. На някакво неопределено място там долу. Може би имаше буйни течения под повърхността и това тяло беше вече в открито море. Или не, под *Дафна* имаше яма, пропаст, звънецът беше кацнал в нея и оттам старецът не беше успял да излезе, изразходвайки малкото си дъх — все по-воднист — да зове за помощ.

Може би, за да избяга, се беше отвързал от вървите си; звънецът, още пълен с въздух, беше отскочил нагоре, но желязната му част беше обуздавала първия порив и го беше задържала наред водата, кой знае къде. Отец Каспар се беше опитал да се освободи от ботушите си, ала не беше успял. Сега в този кладенец безжизненото му тяло, вкоренено в скалата, се полюляваше като водорасло.

А докато Роберто си мислеше така, слънцето на вторника беше вече зад гърба му; моментът на смъртта на отец Каспар Вандердросел оставаше все по-назад.

Залезът раждаше жълтеничаво небе зад мрачната зеленина на острова и едно задгробно море. Роберто разбра, че природата се покрусяваше заедно с него, и както понякога се случва с оногова, който осиротява при загубата на скъпо същество, малко по малко заоплакваше вече не неговото злощастие, а собственото си, и собствената си възвърната самота.

Едва от няколко дни се беше изплъзнал от нея; отец Каспар беше станал за него приятелят, бащата, братът, семейството и родината. Сега проумяваше, че е отново единак и отшелник. Този път завинаги.

Все пак в това съкрушение една друга илюзия придобиваше форма. Сега той беше сигурен, че единствения начин да излезе от своето затворничество трябваше да търси не в непреодолимото Пространство, а във Времето.

Сега трябваше наистина да се научи да плува и да достигне Острова. Не толкова за да открие някоя тленна останка от отец Каспар, изгубена в гънките на миналото, а за да спре ужасното настъпване на собственото си утре.

---

[1] *Omnibus rimis diligenter repletis* (лат.) — след като всички пролуки бяха прилежно запълнени. — Б.пр. ↑

26.

ФИЛОСОФИЯ НА ЕНИГМАТИЧНИТЕ ОБРАЗИ

В продължение на три дни Роберто стоя с око, залепено за бордовия далекоглед (роптаейки, че другият, по-мощен, беше вече неизползваем), да се взира във върхарите на дърветата на брега. Чакаше да зърне Гълъба с Цвят на Портокал.

На третия ден се сепна. Беше изгубил единствения си приятел, беше се залутал на най-далечния от меридианите, а щеше да се почувства утешен, ако зърнеше една птица, която беше пърхала може би единствено в главата на отец Каспар!

Реши да изследва отново убежището си, за да разбере колко би могъл да преживее на борда. Кокошките продължаваха да снасят яйца и се бяха излюпили рояк пиленца. Малкото, което оставаше от събраните растения, беше вече съвсем изсъхнало и трябваше да отиде за храна на пернатите. Имаше още само няколко бурета с вода, но ако събираше дъжда, щеше да мине дори без тях. И най-сетне, риба не липсваше.

После се размисли, че не се ли яде пресен зарзават, се умира от скорбут. Имаше ги онези растения от парника, но той щеше да се напоява по естествени пътища само ако падаше дъжд: настанеше ли продължителна суша, щеше да се наложи да полива растенията с водата за пиене. А ако настанеше буря за дни наред, щеше да има вода, но нямаше да може да лови риба.

За да умири тревогите си, се върна в стаичката с водния орган, който отец Каспар го беше научил да задвижва: пускаше винаги и само „Дафна“, защото не знаеше как се сменя цилиндърът; но нямаше нищо против да слуша пак и пак в продължение на часове все същата мелодия. Един ден отъждестви *Дафна*, кораба, с тялото на любимата. Не беше ли *Дафна* създание, превърнало се в лавър — в дървесна

субстанция следователно, сродна на тази, от която беше направен корабът? Мелодията му пееше значи за Лилия. Както се вижда, веригата на мислите му беше съвсем произволна — но така мислеше Роберто.

Укоряваше се, че се беше оставил да бъде отвлечен от появата на отец Каспар, че го бе следвал в неговите механични нагони и беше забравил собствения си любовен обет. Тази единствена песен, чиито думи не знаеше — ако изобщо някога ги бе имало, — се преобразяваше в молитвата, която той се канеше да отронва в мълвеж от машината всеки ден: „Дафна“, свирена от водата и вятъра в гълбините на *Дафна*, спомен за древното преображение на една божествена Дафна. Всяка вечер, загледан в небето, редеше полугласно, като литания, нотите на тази мелодия.

После се връщаше в каютата и сядаше пак да пише на Лилия.

В тези си действия си даде сметка, че беше прекарал предишните дни на открито и светло и че сега се криеше пак в полумрака, който в действителност беше съставлявал естествената му среда не само на *Дафна*, преди да срещне отец Каспар, а и в течение на над десет години, още от времето на раната от Казале.

Всъщност не вярвам, че през цялото това време Роберто е живял, както неведнъж внушава, само нощем. Избягвал е вероятно изстъпленията на слънчевия пек, но когато е сподирял Лилия, го е правил през деня. Смятам, че недъгът му е бил по-скоро плод на мрачно настроение, отколкото същинско нарушение на зрението: Роберто е забелязвал, че страда от светлината само в най-меланхоличните моменти, но когато умът му е бивал отвлечан от по-весели мисли, не ѝ е обръщал внимание.

Както и да е било и да беше, онази вечер се улови за първи път да размишлява над чародействата на сянката. Докато пишеше или вдигаше перото, за да го потопи в мастилницата, виждаше светлината или като златист ореол върху хартията, или като восъчен и почти прозрачен кенар, който очертаваше контура на тъмните му пръсти. Сякаш тлееше отвътре в самата му ръка и избиваше едва по краищата. Иначе отвсякъде беше обгърнат от ласкавото расо на капуцин — някакъв лешников зрак, който, докосвайки се до сянката, умираше в нея.

Гледаше пламъка на светилника и съзираше да се раждат в него два огъня: един червен, който се вращаваше в тленната материя, и друг, който, извисявайки се в ослепителна белота, източваше на върха дим от своя корен с цвят на зимзелен. Така, казваше си, неговата любов, хранена от едно тяло, което умираше, даваше живот на небесното привидение на любимата.

Поиска да ознаменува след няколко дни на измяна помирението си със сянката и се качи пак на палубата, докато сенките плъзваха навред — по кораба, по морето, по Острова, където се забелязваше вече само бързото смрачаване на хълмовете. В спомен за своите поля потърси да зърне на брега присъствието на светулките, живи крилати искрици, блуждаещи в тъмата на шубрака. Не ги видя и се размисли над оксимороните на Антиподите, където може би светулките просвятват само по пладне.

После се излегна на кърмовата надстройка и се загледа в луната, оставяйки се да бъде люлян от палубата, докато от Острова долиташе шумът на прибоя, примесен с цвъртене на щурци или на техните събрата от това полукълбо.

Размишляваше, че красотата на деня е сякаш русокоса красота, докато красотата на нощта е тъмнокоса красота. Вкуси контраста на своята любов към една русокоса богиня, сбъдваща се в тъмнината на нощите. Спомняйки си онези коси от зряло жито, които затъмняваха всяка друга светлина в салона на Артенис, пожела луната красива, защото разтваряше в своята притома лъчите на едно невидимо слънце. Зарече се да извае от възвърнатия си ден нов случай, за да чете в отблясъците по вълните възхвалата на златото на онези коси и синевата на онези очи.

Но вкусваше красотите на нощта, когато изглежда, че всичко е в покой, че звездите се движат по-безшумно от слънцето — и на човек му се струва, че е единствен в цялата природа, отдадена на съновидения.

Онази нощ беше на прага да реши, че ще остане за всички бъдни дни на кораба. Но вдигайки очи към небето, видя група звезди, които отведнъж като че ли му явиха рисунъка на гълъб с разперени криле, понесъл в човка маслинова клонка. Вярно е, че в южното небе, недалеч от Голямото Куче, вече от поне четирийсет години е било посочено едно съзвездие, наречено Гълъб. Съвсем не съм сигурен обаче, че

оттам, където е бил, в онзи час и в онзи сезон, Роберто е могъл да зърне тъкмо онези звезди. Впрочем, който е видял в тях гълъб (като Йоханес Байер в *Uranometria Nova*^[1] и после, доста по-късно, Коронели в своята *Книга на Глобусите*), е проявил още повече фантазия от Роберто; така или иначе бих казал, че всяко разположение на светила в този момент е можело да се стори на Роберто като гълъб, гривяк, гургулица, гугутка, каквото искате: въпреки че сутринта се е усъмнил в съществуването му, Гълъбът с Цвят на Портокал се е бил набил в главата му като гвоздей — или по-скоро, както ще видим, като златен обков.

Наистина трябва да се запитаме защо при първото загатване на отец Каспар измежду многото чудеса, които Островът му е обещавал, Роберто се е заинтересувал толкова от Гълъба.

Ще се уверим, колкото повече напредваме в проследяването на тази история, че в ума на Роберто (а самотността е щяла вече да го хвърля от ден на ден в по-голяма трескавост) този гълъб, едва-едва загатнат от един разказ, е щял да става толкова по-жив, колкото по-малко е успявал да го види, невидимо извлечение от всяка страст на неговата любяща душа, възхищение, уважение, преклонение, надежда, ревност, завист, удивление и радост. Не му е било ясно (нито може да ни бъде на нас) дали той е станал Островът или Лилия, или и двете, или онова вчера, в което и трите са били заточени за този изгнаник в едно днес без край, чието бъдеще е било единствено в достигането — през някое негово утре — на предишния ден.

Бихме могли да кажем, че отец Каспар му е спомнил Соломоновата Песен на песните, която — каква случайност — неговият кармелит му е чел толкова пъти, та той почти я е запааметил наизуст: и още от младостта се е опивал от сладостна жад по едно създание с гълъбови очи, по една гълъбица, чийто лик и глас да дебне из скалните пукнатини... Но това ме удовлетворява само донякъде. Мисля, че се налага да се заемем с едно „Тълкувание на Гълъба“, да развием някои бележки за бъдещ малък трактат, който би могъл да носи заглавието *Columba Patefacta*^[2]. Проектът не ми изглежда съвсем несъстоятелен, след като други са употребили цяла глава, за да разсъждават над Смисъла на Кита — а това са твари или черни, или сиви (бял да има най-много един), докато ние тук сме изправени пред

една рядка птица с цвят още по-рядък, и над която човечеството е размишлявало далеч повече, отколкото над китовете.

Там е работата, наистина. Защото дали от разговори с кармелита или беседи с отец Емануеле, дали от разлистване на толкова книги, които по негово време били на голяма почит, или от слушане в Париж на разисквания върху онова, което там наричали Девизи или Енигматични Образи, за гълъбите Роберто трябва да е поназнайвал нещичко.

Да припомним, че е било време, в което са се измисляли или преизмисляли образи от всякакъв род, за да се откриват в тях стаени и откровенчески значения. Достатъчно било да се види, не казвам красиво цвете или крокодил, а кошница, стълба, сито или колона, за да се заизгражда наоколо мрежа от неща, които на пръв поглед никой не би видял. Няма да се заемам тук да правя разграничение между Герб и Емблема, и как по различни начини към тези образи могат да бъдат отнасяни стихове или фрази (освен като отбележа, че от описанието на специфичен факт, не непременно изразен чрез фигури, Емблемата извличала универсален концепт, докато Гербът свързвал конкретния образ на специфичен предмет с качество или цел на отделен индивид, като да речем „аз ще бъда по-чист от снега“ или „по-мъдър от змията“, или още „по-добре смърт, нежели измяна“, та до знаменателните *Frangar non Flectar* и *Spiritus durissima coquit*^[3]). Но хората от онази епоха смятали за необходимо да преведат целия свят в един лес от Символи, Знаци, Конни Игри, Маскаради, Картини, Благороднически Герbove, Трофеи, Почетни Отличия, Иронически Фигури, Релефни Изображения на монетите, Басни, Алегории, Притчи, Епиграми, Сентенции, Двусмислия, Пословици, Ръководни Начала, Лаконични Послания, Епитафи, Послеслови, Каменни Надписи, Печати, Глифи, Медальони, и тук, ако ми позволите, ще спра — но те не спирали. Всеки добър Герб трябвало да бъде метафоричен, поетичен, състоящ се наистина от душа, която очаква да бъде открита, ала най-вече от чувствително тяло, което да препраща към някакъв предмет от света; и трябвало да бъде благороден, чуден, нов, но узнаваем, показен, но действен, самобитен, съразмерен с пространството, проникателен и кратък, двойствен и пряк, популярно енигматичен, подобаващ, находчив, уникален и героичен.

Накратко, Гербът бил тайнствена премереност, израз на едно съответствие; стихотворение, което не пеело, а се състояло и от една няма фигура, и от едно мото, което говорело заради нея на погледа; скъпоценен доколкото незрим, неговият блясък се криел в перлите и в диамантите, които той откривал само зрънце по зрънце. Казвал повече, вдигайки по-малко шум, и там, където Епическата Поема изисквала фабули и епизоди или Историята — разсъждения и речи, на Герба били достатъчни две чертици и една сричка: неговите парфюми се дестилирали само на неосезаеми капки и само тогава можели да се видят предметите в изненадващ облик, както става с Чуждоземците и с Маските. Той таял повече, отколкото откривал. Не обременявал духа с материя, а го подхранвал със същности. Той трябвало да бъде (с една дума, която тогава се използвала извънредно много и която вече използвахме) скиталец, но *скиталец* означавало *странник*, а *странник* означавало *странен*.

Какво по-чуждоземно от един Гълъб с Цвят на Портокал? Дори какво по-скиталческо от един гълъб? Ех, гълъбът бил образ, богат на значения, толкова по-проникновени, колкото повече всяко в сблъсък с другите.

Първи заговорили за гълъба, както си му е ред, египтяните, още от прастарата *Hieroglyphica* на Хораполон^[4], и измежду другите премного работи тази птица била смятана за най-чиста от всичките, дотолкова, че ако имало чума, която да поразява хора и неща, да остават незасегнати от нея онези, които ядял и само гълъби. Което би трябвало да се явява очевидно, тъй като тази птица е единствената измежду всичките, у която липсва жлъч (т.е. отровата, която при другите твари виси от черния дроб), и още Плиний казвал, че ако гълъб заболее, той взема едно лаврово листо и оздравява. А ако лавърът е дафина, а дафината — *Дафна*, значи всичко е ясно.

Но при цялата си чистота гълъбите са и символ твърде многозначителен, защото изгарят от голямо сластолюбие: те прекарват деня да се целуват (като удвояват целувките, та да се накарат взаимно да замълчат), сплитайки езици, откъдето множество гъделичкащи изрази като „гълъба с устни“ и „гълъбови целувки“, за да го кажем като казуистите. А „гълъбувам“ казвали поетите за „правя любов“ като гълъбите — и колкото тях. Да не забравяме и че Роберто трябва да е

познавал онези стихове, които гласели: „Щом в ложето горещи тръпки, властни / преляха във желание-порой / и гълъбеейки сърцата сладни / се сбраха сред целувките безброй...“^[5] Да отбележим, че докато всички други създания имат сезон за любовта си, то няма време от годината, през което гълъбът да не люби гълъбицата.

Само като за начало гълъбите идват от Кипър, свещен остров на Венера. Апулей — но и други преди него — разказва как колесницата на Венера била теглена от снежнобели гълъби, наречени именно Венерини птици поради чрезмерното си сластолюбие. Други припомнят, че гърците наричали гълъба *перистера*, защото в гълъбица била превърната от ревнивия Ерос нимфата Перистера, много обичана от Венера, на която тя помогнала да го победи в състезанието по бране на цветя. Но какво означава, че Венера „обичала“ Перистера?

Елиан^[6] казва, че гълъбите били посветени на Венера, защото на планината Ерикс в Сицилия се чествал празник, когато богинята минавала над Либия; в този ден над цяла Сицилия не се виждали вече гълъби, тъй като всичките били прекосили морето, за да отидат да съпроводят богинята. Но девет дена по-късно от бреговете на Либия долитала в Тринакрия^[7] гълъбица, алена като огъня, както казва Анакреонт (и ви моля да обърнете внимание на този цвят); това била самата Венера, наричана именно Пурпурна, а след нея идвал роякът на другите гълъби. Пак Елиан ни разказва за девойката на име Фития, която Юпитер обикнал и престорил на гълъбица.

Асирийците изобразявали Семирамида във вид на гълъбица; Семирамида била отгледана от гълъбите и после превърната в гълъбица. Всички знаем, че била жена с не безукорни нрави, но тъй красива, че Скавробат, цар на индийците, бил обзет от отчаяна любов по нея; че била наложница на царя на Асирия и че не минавал ѝ един-единичък ден, без да извърши прелюбодеяние; а историкът Юба казва, че се влюбила дори в кон.

Но на един любовен символ се прощават много неща, без той да престане да привлича поетите; оттук (и как си представяме Роберто да не го е знаел) Петрарка, който се пита: „Коя съдба, чия любов и благосклонност / ще ме дари с пера и с облика на гълъб?“^[8], или Бандело^[9]: „Тоз гълъб с жар на моята подобна / обгаря Любовта с жестокия си пламък / и литва той да дири под дърво и камък / пак гълъбицата си и от страст умира.“^[10]

Но гълъбите са нещо повече и по-добро от една Семирамида, и ние се влюбваме в тях, защото имат и тази друга най-трогателна черта, че плачат или гукат, вместо да пеят, като че ли толкова много задоволена страст не ги засища никога. *Idem cantus gemitusque*^[11], гласяла една емблема на Камерарий^[12]; *Gemitibus Gaudet*^[13], гласяла друга, още по-еротично интригуваща. Да ти се вземе умът.

Все пак фактът, че тези птици се целуват и са толкова похотливи — това е едно хубаво противоречие, което отличава гълъба, — е и доказателство, че са от верни по-верни, и затова са в същото време символ на непорочността, поне в смисъла на съпругеска вярност. Казва го още Плиний: макар и най-любвеобилни, имат силно чувство за целомъдрие и не познават прелюбодеянието. За тяхната съпругеска вярност свидетелстват както езичникът Проперций, така и Тертулиан. Говори се наистина, че в редките случаи, когато се усъмнят в прелюбодеяние, мъжките стават тиранични, гласът им е изпълнен с вопъл и нанасят жестоки удари с човката си. Но веднага след това, за да поправи грешката си, мъжкият се втурва да ухажва женската и ѝ се умилква, като описва чести кръгове наоколо ѝ. Тази идея — че лудата ревност разпалва любовта, а тя пък нова вярност, и хайде пак целувки до безкрай и през всички сезони — на мен ми се струва доста хубава, а както ще видим, за Роберто е прекрасна.

Как да не обичаш един образ, който ти обещава вярност? Вярност дори след смъртта, защото изгубят ли веднъж другаря си, тези птици не се събират повече с друг. Затова гълъбицата е била избрана за символ на целомъдреното вдовство, макар Феро да припомня историята за вдовицата, която в най-дълбока скръб от смъртта на съпруга си държала край себе си бяла гълъбица и била упрекната за това, на което тя отвърнала *Dolor non color*, важна е болката, а не цветът.

Накратко, сладни или не, тази тяхна отдаденост на любовта кара Ориген да каже, че гълъбите са символ на милосърдието. Именно затова, според Свети Киприян, Светият Дух идва при нас в образа на гълъб, включително и защото тази птица не само е лишена от жлъч, а и не драска с нокти, не хапе, по природа обича жилищата на хората, знае един-единствен дом, отглежда малките си и прекарва живота си в обикновен разговор, гукайки с другаря си в сговора — в този случай от изпитан по-изпитан — на целувката. Откъдето се вижда, че целуването

може да бъде и знак на голяма любов към ближния, и Църквата си служи с ритуала на целувката на помирието. Римляните имали обичая да се посрещат и приемат с целувки, включително между мъж и жена. Злостни схолиасти твърдят, че го правели, защото било забранено на жените да пият вино, и с целувката се проверявал дъхът им, но така или иначе били сочени като диви нумидийците, които целували само рожбите си.

Тъй като всички народи са имали за най-благороден въздуха, са почитали гълъба, който лети по-нависоко от другите птици, и все пак винаги се връща предано в гнездото си. Нещо, което положително прави и лястовицата, но нея никой никога не е успявал да сближи с нашия вид и да опитоми, докато гълъба — да. Свети Василий например разказва как гълъбарите поръсвали един гълъб с благовонен балсам, който привличал другите гълъби и те го следвали в голямо множество. *Odore trahit*^[14]. Което не зная дали има много общо с казаното преди, но ме затрогва тази ароматна обичливост, тази уханна чистота, тази прелъстителна непорочност.

Все пак гълъбът е не само целомъдрен и верен, а и простодушен (*columbina simplicitas*: бъдете мъдри като змии и незлобиви като гълъби, се казва в Библията) и затова понякога е символ на монашеския и отшелнически живот — а какво общо има това с всичките онези целувки, не искайте от мен да ви кажа.

Друга причина за очарование е онази *trepiditas*^[15] на гълъба: неговото гръцко име *трепон* идва положително от *трео*, „бягам, треперейки“. За нея говорят Омир, Овидий и Вергилий („Боязливи като гълъби в черна буря“) — и да не забравяме, че гълъбите живеят все в ужас от орела или, още по-лошо, от ястреба. У Валериано четем как именно затова гнездят на непристъпни места, та да се предпазят (откъдето гербът *Secura nidificat*^[16]); напомня го още Иеремия, докато Псалом 54 нарежда: „... кой би ми дал криле гълъбови? Аз бих отлетял... побързал бих да се скрия.“

Евреите казвали, че гълъбите и гургулиците са най-преследваните птици и затова достойни за олтара, защото е по-добре е да си преследван, отколкото преследвач. Според Аретино^[17] обаче — той не бил хрисим като евреите — който става гълъб, соколът го изяжда. Епифаний пък казва, че гълъбът не се предпазва никога от коварствата, а Августин допълва, че не го прави не само с най-

големите животни, на които не може да се противопостави, а дори спрямо врабчетата.

Една легенда разказва, че в Индия има шумното и злачно дърво, което се нарича на гръцки *Парадизион*. В дясната му страна живеят гълъбите и те не се отделят никога от сянката, която то хвърля; отдалечат ли се от дървото, ще станат плячка на един дракон, който е техен враг. Но негов враг пък е сянката на дървото, и когато сянката е надясно, той дебне отляво и обратното.

Все пак, колкото и трепетен да е гълъбът, у него има нещо от мъдростта на змията, и ако на Острова дебнеше дракон, Гълъбът с Цвят на Портокал си знаеше работата: наистина твърди се, че гълъбът лети винаги над водата, та ако ястребът го връхлита, да види отразения му образ. В крайна сметка брани ли се или не се брани от коварствата?

С всичките тези много и твърде разнолики качества на гълъба се е паднало да стане и мистичен символ, и съвсем не е нужно да отегчавам читателя с историята за Потопа и с ролята, изпълнена от тази птица в известяването на мира и покоя, и на нови изплували земи. Но за много църковни автори той е и емблема на *Mater Dolorosa* и нейните безсилни ридания. И за него се казва *Intus et extra*, защото е чист и отвътре, и отвън. Понякога е представян как разкъсва въжето, което го е държало в плен, *Effracto libera vinculo*^[18], и се превръща в образ на Христос, възкръснал от смъртта. Той освен това, изглежда сигурно, идва привечер, за да не бъде изненадан от нощта, и значи да не бъде спрял от смъртта, преди да е изтрил петната на греха. Да не говорим, а вече го казахме, за онова, което научаваме у Йоана: „... видях Духа да слиза от небето като гълъб.“

Що се отнася до други красиви Гълъбови Гербове, кой знае колко още е познавал Роберто: като *Mollius ut cubant*^[19], защото гълъбицата скубе перата си, за да направи по-меко гнездото на своите малки; *Luce lucidior*^[20], защото тази птица сияе, когато се издига към слънцето; *Quiescit in motu*^[21], защото лети винаги с едно прибрано крило, та да не се уморява твърде. Имало дори един воин, който, за да оправдае любовната си невъздържаност, взел за свой отличителен знак шлем, в който били свили гнездо два гълъба, с мотото *Amica Venus*^[22].

На четящия ще се стори, че колкото до значения, гълъбът ги има даже премного. Но ако трябва да се избере един символ или един йероглиф и да се умре върху него, то нека значенията му да са много,

иначе е все то да се казва на хляба хляб и на виното вино, или атом на атома и пустота на пустотата. Нещо, което е можело да се хареса на натурфилософите, срещани от Роберто у Дюпюи, но не и на отец Емануеле — а знаем, че нашият корабкрушенец е клонял ту към едното, ту към другото внушение. Най-сетне, хубавото на Гълъба, поне (така мисля) за Роберто, е било, че той е бил не само, както всеки Герб или Емблема, Послание, а послание, чието послание е била неизмеримостта на проникновените послания.

Когато Еней трябва да слезе в подземния свят — и да намери сянката на баща си, и значи също по някакъв начин вече миналия ден или дни, — какво прави Сибилата? Казва му, да, да отиде да погребее Мизен и да принесе разни жертви от бикове и друг добитък, но ако наистина иска да извърши подвиг, с какъвто никой никога не е имал смелостта или жребия да се наеме, трябва да намери едно сенчесто и листато дърво, на което расте златна клонка. Лесът го потуля, обгръща го мракът на долината, и все пак без това клонче „augisomus“^[23] не може да се проникне в тайните на земята. А кой помага на Еней да открие клонката? Две гълъбици, впрочем — би трябвало вече да го знаем — майчински птици^[24]. Останалото е известно на куцо и сакато. Накратко, Вергилий не е имал и хабер от Ной, но гълъбът носи вест, сочи нещо.

Твърдяло се впрочем, че гълъбите изпълнявали ролята на оракул в храма на Юпитер, където той отговарял с техните уста. После единият от тези гълъби отлетял към храма на Амон, а другият — към този в Делфи, откъдето се разбира как така и египтяните, и гърците разказвали едни и същи истини, макар и под неясно було. Няма ли гълъб, няма откровение.

Ние обаче и до днес се питаме какво е означавала Златната клонка. Знак, че гълъбите носят послания, но тези послания са закодирани.

Не зная какво е знаел Роберто за кабалата на евреите, която все пак е била много на мода в онзи откъслек време, но ако се е срещал с господин Гафарел, ще да е подочул едно-друго: във всеки случай върху гълъба евреите са градили цели замъци. Припомнимме, или по-скоро беше го припомнил отец Каспар: в *Псалом 67* се говори за гълъбица, чиито криле са покрити със сребро, а перата — с чисто злато. Защо? А защо в *Притчи Соломонови* се появява пак твърде сходен образ на

„златни ябълки в сребърни кошнички“ с коментара, че това е „уместно казаната дума“? И защо в Песен на Песните в обръщение към девойката с „очи гълбови“ ѝ се казва: „ще ти направим златни висулки със сребърни титрейки“?

Евреите тълкували, че златото е това на писанието, среброто — белите полета между буквите или думите. А един от тях, когото Роберто може би не е познавал, но който продължавал да вдъхновява много равини, бил казал, че златните ябълки, които стоят в изящно изработените сребърни кошнички, означават, че всяка фраза от Писанията (а положително и всеки предмет или събитие на света) има две лица, явно и скрито, и явното е сребърно, но още по-драгоценно е скритото лице, защото е от злато. Който гледа кошничката отдалеч, с ябълките, обгърнати от нейните сребърни нишки, мисли, че ябълките са сребърни, но вгледа ли се по-добре, ще открие блясъка на златото.

Всичко, което съдържат Свещените Писания *prima facie*, лъщи като сребро, но неговият таен смисъл грее като злато. Неприкосновеното целомъдрие на Божието слово, скрито за очите на профаните, е сякаш обвито във воал на свян и стои в сянката на тайнството. То казва да не се хвърля бисерът на свините. Да имаш очи гълбови, означава да не спиращ до буквалния смисъл на думите, а да умееш да проникваш в техния мистичен смисъл.

Тази тайна обаче — като гълба — се изплъзва и никога не се знае къде е. Гълбът идва да означава, че светът говори посредством йероглифи, и следователно самият той е йероглифът, който означава йероглифите. А един йероглиф не казва и не крие, само показва.

Други евреи пък твърдели, че гълбът е оракул, и неслучайно на иврит „гълб“ е *тор*^[25], което препраща към *Тората*, а тя е всъщност тяхната Библия, свещена книга, извор на всяко откровение.

Докато лети на слънцето, гълбът сякаш само проблясва като сребро, и единствено онзи, който е съумял да чака дълго, за да открие тайния му лик, ще види истинското му злато — или цвета на сияйния портокал.

От преподобния Исидор насетне и християните са напомняли, че гълбът, отразявайки в своя полет лъчите на слънцето, което го озарява, ни се явява в различни цветове. Той зависи от слънцето, откъдето гербовете *От Твоите Зари са Моите Накити или още За теб се гиздя и сияя*. Неговата шия се покрива на светлината с разни цветове

и все пак остава винаги същата. И затова е казано да не се доверяваме на облика, а и да откриваме истинския лик под измамния.

Колко цвята има гълъбът? Както се казва в един старинен бестиарий:

*Uncor m'estuet que vos devis
des columps, qui sunt blans et bis:
li un ont color aierine,
et li autre l'ont stephanine;
li un sont neir, li autre rous,
li un vermel, l'autre cendrous,
et des columps i a plusors
qui ont trestotes les colors.* [26]

Какво ще е тогава един Гълъб с Цвят на Портокал?

Най-сетне, ако допуснем, че Роберто е знаел нещо по въпроса, намирам в Талмуда, че властниците на Едом били постановили срещу Израил, че ще изтръгнат мозъка на оногова, който носи тефилин^[27]. А Елисей^[28] си го сложил и излязъл на улицата. Един блюстител на закона го съгледал и подгонил, а той бягал. Когато го настигнали, Елисей свалил тефилина и го скрил в шепите си. Врагът го попитал: „Какво имаш в ръцете си?“ А той отвърнал: „Криле на гълъб.“ Онзи разтворил шепите му. И били криле на гълъб.

Не зная какво означава тази история, но ми се струва много красива. Такава трябва да се е струвала и на Роберто.

*Amabilis columba,
unde, unde ades volando?
Quid est rei, quod altum
coelum cito secando
tam copia benigna
spires liquentem odorem?
Tam copia benigna
unguenta grata stilles?* [29]

Искам да кажа, гълъбът е важен знак, и можем да разберем защо един човек, запиян на Антиподите, е решил, че трябва добре да се взре, за да открие какво означава той за него.

Пред недостижимия Остров, пред изгубената Лилия, пред съкрушаването на всяка негова надежда, защо невидимият Гълъб с Цвят на Портокал да не се превърне в златната сърцевина, във философския камък, в целта на целите, изплъзваща се като всичко, което страстно се желае? Да се стремиш към нещо, което няма да имаш никога — не е ли това върхът на най-великодушното измежду желанията?

Струва ми се толкова ясно (*lucē lucidior*), че решавам да не продължавам по-нататък моето Тълкувание на Гълъба.

Да се върнем към нашата история.

---

[1] **Йоханес** (или **Йохан**) **Байер** (1572–1625) — немски астроном. В основния си труд *Уранометрия* допълва Птолемеевия списък от 48 съзвездия с 12 новопризнати съзвездия от Южното полукуълбо. Предложената от него система за идентифициране на всички видими с просто око звезди чрез означаване на всяка звезда от дадено съзвездие с една от буквите на гръцката азбука се използва и до днес. — Б.пр. ↑

[2] *Columba Patefacta* (лат.) — Разкритият гълъб. — Б.пр. ↑

[3] *Frangar non Flectar* (лат.) — Прекършен нека бъда, не и пребит; *Spiritus durissima coquit* (лат.) — Духът преодолява и най-мъчното. — Б.пр. ↑

[4] **Хораполон** — египетски книжовник (IV или V в.), автор на трактата *Hieroglyphica* (Йероглифи), съставен на коптски, но запазил се в гръцки превод. Съчинението не успява в намерението си да възстанови вече забравената древноегипетска писмена система, затова пък поради увлечението на автора да придава чисто символна стойност на йероглифните знаци оказва влияние върху окултистката традиция и нейната иконография. — Б.пр. ↑

[5] Превод Драгомир Петров. ↑

[6] **Клавдий Елиан от Пренесте** (II–III в.) — стгр. писател, автор на занимателни съчинения с компилативен характер: *За животните* в 17 книги, *Пъстра история* в 14 книги и др. — Б.пр. ↑

[7] **Тринакрия** — древногръцко име на Сицилия. — Б.пр. ↑

[8] Превод Драгомир Петров. ↑

[9] **Матео Бандело** (1485–1561) — италиански писател и поет (създател между другото и на героите Жулиета и Ромео); сред произведенията му, наред с прочутите *Новели*, е и стихосбирката *Canzoniere* в духа на петраркизма. — Б.пр. ↑

[10] Превод Драгомир Петров. ↑

[11] *Idem cantus gemitusque* (лат.) — Еднакво песен и стон. — Б.пр. ↑

[12] **Йоахим Камерарий** (1534–1598) — немски лекар, ботаник, философ, автор на съчинения, получили широко разпространение, сред които *Описание на нови икони*, *Целебна и философска градина* и др. — Б.пр. ↑

[13] *Gemitibus gaudet* (лат.) — Наслаждава се на стенанието си. — Б.пр. ↑

[14] *Odore trahit* (лат.) — Привлича с ухание. — Б.пр. ↑

[15] *Trepidita* (лат.) — трепетност, трепет, боязливост. — Б.пр. ↑

[16] *Secura nidificat* (лат.) — Спокойно свива гнездо. — Б.пр. ↑

[17] **Пиетро Аретино** (1492–1556) — италиански ренесансов поет, драматург, публицист с ярък сатиричен талант. — Б.пр. ↑

[18] *Effracto libera vinculo* (лат.) — Освободи се от строшените окови. — Б.пр. ↑

[19] *Mollius ut cubant* (лат.) — По-меко, когато спят. — Б.пр. ↑

[20] *Luce lucidior* (лат.) — По-светъл от светлината. — Б.пр. ↑

[21] *Quiescit in motu* (лат.) — Почива в движение. — Б.пр. ↑

[22] *Amica Venus* (лат.) — Закрилница ми е Венера. — Б.пр. ↑

[23] *Auricomus* (лат.) — златолист (в лат. оригинал клончето е от м.р.) — Б.пр. ↑

[24] *Майчински, птици — и майчини* за Еней, защото са посветени на майка му Венера. — Б.пр. ↑

[25] *Тор* на иврит е по-точно гургулица, пак от семейство гълъбови. — Б.пр. ↑

[26] *Uncor m'estuet...* (ст.фр.) —

*Сега за гълъбите чуйте вие,
които бели са и тъмносиви,
едните цвят въздушен имат,
други са бледозеленикави,
едни са черни, други пък ръждиви,
едни са румени, но други пепеливи,
а има много гълъби с окраска,
която е събрала всички краски.*

— Б.пр. ↑

[27] **Тефилин** — обредно пособие у юдеите, кожен калъф, съдържащ пергаментови ленти, на които са записани свещени стихове; по време на молитва вярващият го привързва към лявата ръка и челото си. — Б.пр. ↑

[28] **Елисей** — библейски пророк, сподвижник и приемник на пророк Илия, извършител на множество чудеса. — Б.пр. ↑

[29] *Amabilis columba...* (лат.) —

*Любезни гълъбе, отде,
отде дойде със своя полет?
Защо като разсичаш бързо
с криле високото небе
в тъй щедра благодат излъхваш
ухание приятно,
в тъй щедра благодат разпръсваш
най-дъхави балсами?*

— Б.пр. ↑

27.

ТАЙНИТЕ НА ПРИЛИВА НА МОРЕТО

На следващия ден, при първите лъчи на слънцето, Роберто се разсъблече напълно. Пред отец Каспар от свян се потапяше във водата облечен, но беше разбрал, че дрехите му натежават и пречат. Сега беше гол. Привърза въжето през кръста си, спусна се по стълбата на Иаков — и ето го отново в морето.

Задържаше се на повърхността, това вече го беше научил. Сега трябваше да свикне да движи ръце и крака, както правеха кучетата с лапи. Опита няколко движения, продължи така две-три минути и си даде сметка, че се е отдалечил едва на броени лакти от стълбичката. А беше вече изморен.

Знаеше как да си почине и се обърна за малко по гръб, оставяйки се на милувките на водата и слънцето.

Чувстваше се отново в сила. Значи трябваше да се движи, докато се умори, после да се отпусне като мъртъв за няколко минути, след това да започне отначало. Придвижванията му щяха да бъдат минимални, времето — много дълго, но това беше начинът.

След няколко опита взе смело решение. Стълбичката се спускаше отдясно на бушприта, откъм Острова. Сега щеше да се опита да стигне до западната страна на кораба. После щеше да си почине и накрая да се върне обратно.

Минаването под бушприта не отне много време и мигът, в който можа да види носа от другата страна, беше победа. Отпусна се с лице нагоре, с разперени ръце и крака и с чувството, че отсам вълната го люлее по-хубаво, отколкото отгатык.

По някое време усети дръпване в кръста. Връвта се беше обтегнала докрай. Обърна се пак в кучешко положение и разбра: измествайки го наляво от кораба, морето го беше отвело на север, на много лакти отвъд върха на бушприта. С други думи, течението, което минаваше от югозапад на североизток и набираше устрем малко по встрани от *Дафна*, всъщност вече се долавяше в залива. Не го беше

усетил, докато се гмуркаше отдясно, заслонен от снагата на флейта, но минавайки отляво, беше увлечен от него и то щеше да го отнесе, ако връвта не го беше задържала. Мислеше, че стои на място, а се беше движил като земята в своя вихър. Затова му се беше удало така лесно да заобиколи носа на кораба: не че умението му беше нараснало, а морето му откликваше.

Обезпокоен, поиска да опита да се върне към *Дафна* със собствени сили и установи, че приближеше ли се с кучешко цапуркане едва с някоя и друга педя, още в мига, щом забавеше движения, за да си поеме дъх, връвта се обтягаше пак — знак, че отново се беше отдалечил.

Вкопчи се във въжетото и го запридърпва, въртейки се в кръг, за да го увие около кръста си, така че скоро се добра до стълбичката. Още със стъпването си на борда реши, че да се мъчи да достигне брега с плуване е опасно. Трябваше да си построи сал. Гледаше това находище на дървен материал, каквото беше *Дафна*, и си даваше сметка, че няма нищо, с което да изкопчи от него и най-нищожното дръвце, освен ако не прекараше години да пили някоя мачта с ножа си.

Но не беше ли стигнал до *Дафна*, привързан към една дъска? Е добре, значи въпросът беше да изкърти някоя врата и да я употреби за плавателен съд, та макар и като гребче с ръце. Използвайки за чук дръжката на сабята, въвря острието като лост и най-сетне успя да изтръгне от пантите една от вратите на каюткомпанията. В това начинание острието накрая се строши. Търпение, предстоеше му да се сражава вече не с човешки същества, а с морето.

Но ако се впуснеш в морето на този сал, къде щеше да го отведе течението? Завлече вратата до левия фалшборт и успя да я прекаaturi във водата.

Тя се заклатушка лениво, ала след по-малко от минута беше вече далеч от кораба, понесена отначало наляво, горе-долу в посоката, в която самият той беше увлечен, после на североизток. Колкото повече се устремяваше отвъд върха на бушприта, скоростта ѝ растеше, докато по някое време — когато се изравни с носа на север от залива — пое още по-забързано в тази посока.

Сега се носеше, както би правила *Дафна*, ако беше вдигнала котва. Роберто успя да я проследи с невъоръжено око, докато не отмина носа, после трябваше да вземе далекогледа и я видя да се

отдалечава стремително още в дълъг отрязък отвъд възвишението. Дъската значи чезнеше в бяг по руслото на широка река, с корито и брегове наскре едно море, което кротуваше отстрани.

Разсъди, че ако сто и осемдесетият меридиан се простираше по протежение на идеалната линия, която през залива свързваше двете възвишения, и ако течението на тази река правеше завой веднага след залива, насочвайки се на север, тогава отвъд възвишението тя течеше точно по протежение на меридиана антипод!

Ако той беше тръгнал с дъската, сега щеше да плава по линията, която разделяше днешния ден от вчерашния — или вчерашния ден от неговото утре...

В този миг обаче мислите му бяха други. Ако се беше качил на дъската, нямаше да има начин да се противопостави на течението освен с някое и друго загребване с ръце. Нужно беше голямо усилие, за да направлява дори собственото си тяло, какво оставаше за една врата без нос, без кърма и рул.

В нощта на пристигането му дъската го беше довела под бушприта само по силата на някакъв вятър или вторично течение. За да може да предвиди нов подобен случай, трябваше да изучава внимателно движенията на приливите и отливите в продължение на седмици и седмици, може би на месеци, да хвърля в морето десетки и десетки дъски — и пак кой знае...

Невъзможно, поне при състоянието на неговите познания, били те хидростатични или хидродинамични. По-добре да продължи да се уповава на плуването. По-лесно стига до брега от средата на течението едно куче, което цапурка с лапи, отколкото куче в кошница.

Трябваше значи да продължи чиракуването си. И не беше достатъчно да се научи да плува от *Дафна* до брега. И в залива, в различни часове от денонощието според прилива и отлива, възникваха по-малки течения — така че в момента, когато доверчиво се насочеше на изток, играта на водите би могла да го повлече първо на запад, а после право към северния нос. Трябваше значи да се упражнява и в плуване срещу течението. С помощта на въжето не биваше да се отказва да отправя предизвикателство и към водата отляво на корпуса.

През следващите дни, докато се навърташе около стълбичката, Роберто си спомни, че в Ла Грива беше виждал да плуват не само

кучета, а и жаби. И тъй като във водата човешкото тяло с разперени ръце и крака напомня повече формата на жаба, отколкото на куче, си каза, че сигурно може да се плува и като жаба. Започна дори да си помага гласно. Викаше „кваак, кваак“ и изхвърляше навън ръце и крака. После престана да квака, тъй като резултатът от животинските възгласи беше, че придаваха твърде голяма буйност на скока му и го караха да отваря уста, с последиците, които всеки опитен плувец би предвидил.

Беше се превърнал във възрастна и улегнала, величествено безмълвна жаба. Когато усетеше раменете си уморени от това постоянно движение на ръцете навън, поемаше пак *more canino*^[1]. Веднъж, като гледаше белите птици, които наблюдаваха с крясъци упражненията му и току се спускаха отвесно на броени лакти от него, за да уловят някоя риба (Ударът на Чайката!), се опита да плува и така, както те летяха, с широки махове на ръцете по подобие на крила; но схвана, че е по-трудно да държиш затворени устата и носа си, отколкото една човка, и се отказа от начинанието. Вече не знаеше какво животно е, куче ли, или жаба; може би някакво космато жабочище, земноводно четириногло, кентавър на моретата, мъжка сирена.

Помежду разнородните си опити обаче забеляза, че добре или зле, малко се придвижваше: наистина беше започнал пътешествието си при носа, а сега се намираще отвъд средата на корпуса. Но когато реши да обърне назад и да се прибере към стълбичката, си даде сметка, че няма вече сили; наложи се да се издърпа обратно с връвта.

Липсваше му правилното дишане. Успяваше да отиде, но не и да се върне... Беше станал плувец, ала като онзи господин, за когото беше чувал да се разказва, че направил цялото поклонение от Рим до Йерусалим, по половин миля на ден, напред и назад в градината си. Не се беше отличавал никога с атлетичност, но месеците на *Амарилуда* — все в каютата, — изнемогата на корабокрушението, бездействието на борда на *Дафна* (като се изключат малкото упражнения, които му беше наложил отец Каспар), съвсем го бяха размекнали.

Роберто сякаш не знае, че с плуване е щял да укрепне, и като че ли мисли по-скоро да укрепне, за да може да плува. Така че го заварваме да поглъща два, три, четири яйчени жълтъка наведнъж и да излапва цяла кокошка, преди да предприеме ново гмуркане. Щастие е,

че го е имало въжето. Още щом се потопил във водата, бил обхванат от такива гърчове, че почти не бил вече в състояние да се изкачи обратно горе.

И ето го вечерта да размишлява над новото противоречие. Преди, когато дори не се надявал да го стигне, Островът изглеждал още достъпен. Сега, когато вече овладявал изкуството, което щяло да го отведе дотам, Островът се отдалечавал.

Нещо повече, тъй като го е виждал далечен не само в пространството, но също (и наопаки) във времето, оттогава всеки път, спомене ли за тази далечност, Роберто сякаш обърква пространство и време, и пише: „заливът е, уви, премного вчера“ или „колко трудно е да стигнеш там, където е толкова рано“, или пък „колко море ме дели от току-що изминалия ден“, и дори „откъм Острова прииждат заканителни облаци, докато тук е вече ясно...“

Но ако Островът се отдалечавал все повече, струвало ли си още труда да се учи да го достига? В подирните дни Роберто изоставя опитите си по плуване, за да се залови да търси пак с далекогледа Гълъба с Цвят на Портокал.

Вижда папагали сред листата, различава плодове, проследява от зори до здрач оживяването и угасването на различни цветове на зеленината, но не съзира Гълъба. Започва отново да мисли, че отец Каспар го е излъгал или че е станал жертва на негова шега. Навремени стига до убеждението, че и отец Каспар не е съществувал никога — и вече не намира следи от присъствието му на кораба. Не вярва вече в Гълъба, но сега не вярва и че на Острова я има Наблюдателницата. Извлича оттук повод за утешение, доколкото, казва си, щеше да е непочтително да се осквернява с машина чистотата на това място. И се отдава пак на мисли по един Остров, създаден по негова мярка — или по мярката на неговите блянове.

Ако Островът се издигаше в миналото, той беше мястото, което трябваше на всяка цена да достигне. В това време извън начертанията трябваше не да намери, а да измисли отново участта на първия човек. Не обител на един избор на вечната младост, а сам извор, Островът можеше да бъде мястото, където всяко човешко създание, забравяйки своето опорочено знание, би намерило — като дете, изоставено в гората — един нов език, способен да се роди от едно ново

съприкосновение с нещата. А с него би възникнала единствената истинска и нова наука, в пряката опитност от природата, без никаква философия да я покварява (сякаш Островът беше не баща, който предава на сина си думите на закона, а майка, която го учи да среща първите имена).

Само така един прероден корабкрушенец би могъл да открие повелите, които управляват хода на небесните тела, и смисъла на акростиховете, които те изписват в небето — не в главоблъсканица над Алмагести и Четверокнижия^[2], а четейки направо настъпването на затъмненията, преминаването на среброгривите болиди и фазите на светилата. Само от носа, разкъравен от падането на някой плод, би наистина разбрал отведнъж както законите, които увличат тежестите в тегловност, така и *de motu cordis et sanguinis in animalibus*^[3]. Само като наблюдава повърхността на едно блато и въвре в нея клон, тръстика, някое от тези дълги и твърди метални листа, новият Нарцис — без никакво диоптрично и гномонично лутане — би уловил променливото единоборство на светлината и сянката. И навярно би разбрал защо земята е матово огледало, което намастилява всяко свое отражение, водата — стена, която прави прозирни отпечатващите се върху ѝ сенки, а във въздуха образите не намират никога повърхност, от която да отскочат, и преминават през него, убягвайки до сетните предели на ефира, ако не се върнат понякога под формата на миражи и други знамения.

Но да притежава Острова, не беше ли все едно да притежава Лилия? Ами тогава? Логиката на Роберто не беше тази на тежкословните философи хапльовци, натрапници в преддверието на Лиека, които все искат едно нещо, ако е така, да не може да бъде и онака. По една заблуда, искам да кажа блуждение на въображението, присъщо на влюбените, той вече знаеше, че обладанието на Лилия би било в същото време първоизборът на всяко откровение. Да разгадава законите на вселената с далекоглед, му се струваше само по-дългият начин да се домогва до истина, която би му се открила в шеметната светлина на удоволствието, ако можеше да отпусне глава в скута на любимата, наред Градина, в която всеки храст е дърво на Доброто.

Но тъй като — би трябвало и ние да го знаем — копнежът по нещо далечно извиква злия дух на някой, който ни го отнема, Роберто можеше да се опасява, че сред насладите на този Едем се е промъкнала

Змия. Така бе обладан от мисълта, че на Острова като по-бърз узурпатор го чака Феранте.

---

[1] *More canino* (лат.) — по кучешки, кучешката. — Б.пр. ↑

[2] *Алмагест, Четверокнижие* — съчинения на **Клавдий Птолемей**. — Б.пр. ↑

[3] *De motu cordis et sanguinis in animalibus* (лат.) — на движението на сърцето и кръвта у животните (цитира се част от заглавието на основното съчинение на английския лекар **Уилям Харви** (1578–1658), откривателя на кръвообращението, *Анатомично изследване на движението...*). — Б.пр. ↑

28.

ЗА ПРОИЗХОДА НА РОМАНИТЕ^[1]

Влюбените обичат повече мъките, отколкото радостите си. Роберто можеше да мисли за себе си само като разделен завинаги от онази, която обичаше, но колкото по-откъснат от нея се чувстваше, толкова повече го обземаше терзанието, че някой друг не е.

Видяхме как, обвинен от Мазарен, че е бил там, където не се беше вестявал, Роберто си беше вгълпил, че Феранте се е подвизавал в Париж и е заемал в някои случаи неговото място. Ако това беше вярно, Роберто беше арестуван от кардинала и изпратен на борда на Амарилида, но Феранте беше останал в Париж, и за всички (Нея включително!) той беше Роберто. Така че не му оставаше нищо друго, освен да си представя до Нея Феранте — и ето че това морско чистилище се превръщаше в ад.

Роберто знаеше, че ревността се поражда без никакво съобразяване с онова, което е или не е, или може би няма да бъде никога; че е напор, който от мнимо зло извлича реална болка; че ревнивецът е като хипохондрик, който се разболява от страх, че е болен. Затова тежко ти, казваше си, ако се оставиш да бъдеш обладан от болезнения брътвеж, който те принуждава да си представяш Другата с Друг, а нищо не подклажда съмнението така, както самотата, нищо не го превръща в сигурност така, както фантазирането. Но, прибавяше, щом не мога да избягна да обичам, не мога да избягна да изпадам в ревност, а щом не мога да избягна да изпадам в ревност, не мога да избягна да фантазирам.

Наистина измежду всички страхове ревността е най-неблагодарният: ако се страхуваш от смъртта, извличаш облекчение от възможността да си мислиш, че, напротив, ще се радваш на дълъг живот или че при някое пътешествие ще откриеш извора на вечната младост; ако си беден, извличаш утеха от мисълта, че ще намериш

съкровище; за всяко нещо, от което се страхуваме, има една противоположна надежда, която ни крепи. Не е така, когато обичаш, а любимата я няма: раздялата за любовта е като вятъра за огъня: слабият гаси, силният разгаря.

Ако ревността се ражда от неудържимата любов, онзи, който не изпитва ревност към любимата, не е любящ, или люби с леко сърце; затова са познати влюбени, които от страх, че любовта им ще угасне, я подхранват, като намират на всяка цена основания за ревност.

Така ревнивецът (който при това иска или би искал любимата да е целомъдрена и вярна) не иска, нито може да мисли за нея, освен като достойна за ревност, и значи виновна в изневяра — и по този начин разпалва в присъстващото страдание удоволствието на отсъстващата любов. Включително и защото ако си мислиш как самият ти притежаваш далечната любима — добре знаейки, че не е вярно, — това не може да направи толкова жива мисълта ти за нея, за нейната топлина, за нейната руменина, за нейния парфюм, както ако си мислиш, че на същите тези дарове се наслаждава Друг: докато в собственото си отсъствие си сигурен, то в присъствието на този враг си, ако не сигурен, то поне не непременно несигурен. Любовният допир, който ревнивецът си представя, е единственият начин да си въобрази с правдоподобност едно чуждо единение, което, ако не несъмнено, е най-малкото възможно, докато собственото е невъзможно.

Затова ревнивецът не е способен, нито има охота да си представя обратното на онова, от което се страхува; нещо повече, може да се наслаждава само възвеличавайки собствената си болка и да страда от възвеличената наслада, от която знае, че е изключен. Любовните удоволствия са възжелани злини, където нега и мъченичество се сливат, и любовта е доброволна полуда, адски рай и небесен ад — накратко, съзвучие на възделени противоположности, скръбен смях и ронлив диамант.

Докато се измъчваше така, но и си спомняше за онзи безброй на световете, по който беше спорил в по-раншните дни, Роберто бе осенен от идея, нещо повече, Идея, голям и анаморфичен къс Находчивост.

Помисли си сиреч, че би могъл да построи една история, на която положително не беше главен герой, тъй като тя се развиваше не в

този свят, а в една Страна на Романите, и нейните случки щяха да се разгръщат паралелно на тези от света, в който беше той, без двете поредици приключения да могат някога да се срещнат и насложат.

Какво печелеше Роберто? Много. Решавайки да измисли историята на един друг свят, който съществуваше само в неговата мисъл, ставаше господар на този свят и можеше да прави така, че нещата, които се случваха там, да не надхвърлят неговата способност да ги понася. От друга страна, ставайки читател на романа, на който беше автор, можеше да участва в преживелиците на героите: не се ли удава на читателите на романи възможността да обичат без ревност Тисба, като използват Пирам за свой наместник, и да страдат по Астрея с посредничеството на Селадон?

Да обичаш в Страната на Романите, означаваше да не изпитваш никаква ревност: там онова, което не е наше, по някакъв начин е все пак наше, а онова, което в света е било наше и ни е било отнето, там не съществува — въпреки че онова, което съществува там, прилича на това от съществуващото, което нямаме или сме изгубили...

И така, Роберто трябваше да напише (или да измисли) романа за Феранте и за неговата любов с Лилия; само като построеше този романен свят, щеше да забрави гложденето, което му причиняваше ревността в реалния свят.

Освен това, разсъждаваше Роберто, за да разбере какво ми се е случило и как съм попаднал в клопката, която ми е устроил Мазарен, би трябвало да възстановя Историята на онези събития и да открива скритите им причини и подбуди. Но има ли нещо по-несигурно от Хисториите, които четем, където ако двамина автори ни разказват за една и съща битка, се хвърлят в очи такива несъответствия, та едва ли не си мислим, че се отнася за две различни битки? И има ли, напротив, нещо по-сигурно от Романа, където накрая всяка Енигма намира своето обяснение според законите на Правдоподобното? Романът разказва неща, които може би не са се случили наистина, но които чудесно биха могли да се случат. Да обясня патилата си под формата на роман, означава да се убедя, че в тази неразбория съществува поне един начин да се разплете интригата, и следователно не съм жертва на кошмар. Идея впрочем коварно противоположна на първата, защото така тази романна история би трябвало да се насложи на неговата истинска история.

И най-сетне, продължаваше да се убеждава Роберто, това са премеждията на любовта към една жена: а само Романът, положително не Хисторията, се занимава с въпроси на Любовта, и само Романът (никога Хисторията) се грижи да обясни какво мислят и изпитват тези щерки на Ева, които все пак от дните на Земния рай до Ада на Дворовете от наше време са повлияли толкова върху съдбините на нашия вид.

Все аргументи, разумни всеки по себе си, но не и всичките, взети заедно. Наистина има разлика между онзи, който действа, като пише роман, и онзи, който страда от ревност. Ревнуващият се наслаждава да рисува във въображението си онова, което не би искал да се е случило — но в същото време отказва да повярва, че наистина се случва, — докато романистът прибягва до какви ли не похвати, стига читателят не само да се наслаждава да си представя онова, което не се е случило, а и в един момент да забрави, че чете, и да повярва, че всичко действително се е случило. За ревнивеца е причина за най-усилни мъки дори да чете роман, писан от други, защото каквото и да са казали те, все му се струва, че се отнася за неговите изпитни. Какво остава за ревнивец, който се преструва, че измисля същите тези свои изпитни. Не се ли казва, че ревнивецът придава плът на сенките? Затова колкото и сенчести да са създанията на един роман, тъй като романът е роден брат на Историята, тези сенки изглеждат твърде снажни на ревнивеца, още повече пък ако — вместо да са сенките на друг — са неговите собствени.

От друга страна, Роберто следва да е знаел, че въпреки достойнствата си Романите имат и своите недостатъци. Както медицината запознава и с отровите, метафизиката смущава с неуместни тънкости догмите на религията, етиката препоръчва великодушието (което не всекиму е от полза), астрологията покровителства суеверието, оптиката мами, музиката раздухва любовните желания, геометрията насърчава несправедливото господство, математиката — скъперничеството, така Изкуството на Романа, макар и с предупреждението, че ни подава фикции, отваря една врата в Двореца на Абсурдността, която, ако я прекрачим с лековерие, се затваря зад гърба ни.

Но не е в наша власт да възпрем Роберто от извършването на тази стъпка, защото знаем с положителност, че я е извършил.

---

[1] За Произхода на Романите — **Пиер-Даниел Юе**, *Traite sur l'origine des Romans*. — Б.пр. ↑

29.

ДУШАТА НА ФЕРАНТЕ

Откъде да подхване историята на Феранте? Роберто сметна за уместно да тръгне от деня, когато той, след като беше предал французите, за които се преструваше, че се бие в Казале, след като се беше представил за капитан Гамберо, беше избягал в испанския лагер.

Може би го беше посрещнал възторжено някой високопоставен сеньор, който му бе обещал след края на тази война да го отведе със себе си в Мадрид. И оттам беше започнало изкачването на Феранте в периферията на испанския двор, където бе научил, че добродетел на владетелите е техният произвол, Властта е ненаситно чудовище и трябва да ѝ служиш като предан роб, за да можеш да се възползваш от всяка троха, която падне от трапезата ѝ, и да извлечеш случай за бавно и лъкатушно изкачване — отпърво като копой, наемен убиец и довереник, после като се правиш на благородник.

Феранте не можеше да няма пъргав ум, макар и обвързан със злото, и в тази среда веднага се бе научил как да се държи — сиреч беше слушал (или отгатнал) онези принципи на придворно благоразумие, с които господин Де Саласар се бе опитал да просветли Роберто.

Беше култивирал собствената си посредственост (мерзостта на презрения си произход), без да се бои да бъде бележит в посредствените неща, за да избегне един ден да бъде посредствен в бележитите.

Беше разбрал, че когато не може да се надене кожата на лъва, се надява тази на лисицата, защото от Потопа са се спасили повече лисици, отколкото лъвове. Всяко създание си има своя мъдрост; и от лисицата беше научил, че откритата игра не носи нито полза, нито удоволствие.

Ако бъдеше приканен да разпространи някоя клевета между слугите, та малко по малко да стигне до ушите на стопанина им, а знаеше, че се ползва с благосклонността на някоя камериерка,

побързваше да каже, че ще опита в кръчмата с кочияша; или ако кочияшът му беше другар по гуляи в кръчмата, уверяваше със съзаклятническа усмивка, че ще намери как да бъде чут от еди-коя си слугинка. Не знаейки как действа и как би действал, господарят му по някакъв начин губеше една точка пред него; а той знаеше, че който не открива веднага картите си, държи другите в объркване; така се обвива в тайнственост, а тайната сама по себе си буди чуждото страхопочитание.

При отстраняването на враговете си, отначало пажове и лакеи, после благородници, които го смятаха за свой равен, беше установил, че трябва да се целиш отстрани, никога в лице: съобразителният се сражава с добре изучени уловки и не действа никога по предвидения начин. Ако загатнеше някое движение, то беше само за да въвлече в заблуда, ако набележеше умело някой жест във въздуха, постъпваше после по ненадеен начин, нащрек да опровергае проявеното намерение. Не нападеше никога, когато противникът беше в разгара на силите си (засвидетелстваше му дори приятелство и уважение), а само в момента, когато се покажеше беззащитен — и тогава го отвеждаше до пропастта с вида на човек, който му се притичва на помощ.

Лъжеше често, но не безогледно. Знаеше, че за да му вярват, трябва да е видно за всички, че понякога казва истината, когато му е от вреда, а я премълчава, когато би могъл да извлече от нея основание за хвалба. От друга страна, гледаше да си създаде име на искрен човек пред низшестоящите, та мълвата да стигне до ушите на властниците. Беше се убедил, че да се преструваш пред равните е порок, но да не се преструваш пред по-големите е безразсъдство.

Не действаше обаче и с прекомерна откровеност, или във всеки случай не винаги — боеше се, че другите ще забележат това му еднообразие и един ден ще изпреварват ходовете му. Но не прекаляваше и с двойственото поведение от страх, че след втория път ще открият измамата му.

За да добие мъдрост, се приучваше да понася глупците, с които се заобикаляше. Не беше толкова непредвидлив да им прехвърля всяка своя грешка, но когато залогът беше висок, се погрижваше да има винаги край него някое чучело (тласкано от собствения си суетен стремеж да се показва все в първата редица, докато той оставаше

назад), на което не той, а другите щяха после да припишат прегрешението.

Накратко, показваше, че сам прави всичко, което можеше да се обърне в негова изгода, но гласеше да се върши от чужда ръка онова, което би могло да му навлече ненавист.

В изтъкването на собствените си достойнства (които би трябвало да наречем по-скоро дяволски умения) знаеше, че една половина на показ и една само загатната струват повече, отколкото открито заявеното цяло. Навремени обличаше показността в мълчаливо красноречие, в небрежна изява на собствените превъзходства, и притежаваше вещината да не се открива никога цял наведнъж.

Малко по малко се издигаше в положението си, нареждаше се до люде по-високостоящи и беше извънредно ловък в подражанието на техните маниери и език, но го правеше само с хора от по-ниско стъпало, които трябваше да омае за някоя непозволена цел; с повисокопоставените се стараше да показва, че не знае, и да се възхищава у тях на онова, което вече знаеше.

Изпълняваше всяка безнравствена мисия, която неговите доверители му възлагаха, но само ако злото, което вършеше, не беше с такива размери, че те да биха могли да изпитат погнуса; ако му искаха престъпления от такава величина, отказваше, първо, за да не си помислят, че един ден би бил способен да стори същото срещу тях, и второ (ако злодеянието викаше за отмъщение пред лицето на Бога), за да не се превърне в нежелания свидетел на тяхното угризение.

В обществото поднасяше очевидни прояви на милосърдие, но смяташе за достойни само вероломството, потъпканата добродетел, себелюбието, неблагодарността, презрението към светите неща; хулеше Бог в сърцето си и смяташе, че светът се е родил по случайност, ала при все това се осланяше на една съдба, готова да промени хода си в полза на оновова, който съумее да я обърне в своя изгода.

За да развеселява редките си моменти на бездействие, имаше вземане-даване само с омъжените проститутки, разпасаните вдовици, безсрамните момичета. Но с много умереност, тъй като в кроежите си Феранте понякога се отказваше от някое непосредствено благо, стига да се почувстваше увлечен в друга машинация, сякаш неговата злоба не му даваше никога отдих.

Накратко, живееше ден за ден, като убиец, който дебне непоколебимо зад завеса, където остриетата на кинжалите не хвърлят отблясък. Знаеше, че първото правило на успеха е да се чака случаят, но страдаше, защото случаят му изглеждаше още далеч.

Тази мрачна и упорита амбиция го лишаваше от всякакъв душевен мир. Тъй като смяташе, че Роберто е заграбил мястото, на което той имаше право, всяка награда го оставяше неудовлетворен и единствената форма, която доброто и щастието можеха да приемат в очите на неговата душа, беше нещастieto на брат му, денят, в който щеше да стане неговият сътворител. Иначе насъскваше в главата си призрачни великани в променлива битка и нямаше море, земя или небе, където да намери спасение и покой. Онова, което имаше, го оскърбяваше, онова, което искаше, беше за него причина за терзание.

Не се смееше никога, освен в кръчмата, за да напие някой свой неволен доносник. Но в съкровението на стаята си се изпитваше всеки ден пред огледалото, за да види дали начинът, по който се движеше, можеше да открие безпокойството му, дали погледът му не издаваше голяма наглост, дали главата, наклонена повече от дължимото, не показваше колебание, дали прекомерно дълбоките бръчки на челото му не го правеха да изглежда ожесточен.

Когато прекъснаше тези упражнения и уморен изоставеше в късна нощ маските си, се виждаше такъв, какъвто наистина беше — ах, тогава Роберто можеше само да си прошепне няколко стиха, които беше прочел година-две преди това:

*Полегналите взори, ирисите вити
комети са, а веждите лампади:
гневлив, надменен, безнадежден гръм
са стоновете, а, дъхът е мълния.^[1]*

Тъй като никой не е съвършен, дори в злото, и тъй като не беше напълно в състояние да владее излишъка на собственото си коварство, Феранте не бе могъл да се въздържа от погрешна стъпка. Натоварен от господаря си да устрои похищението на една непорочна девойка от най-високо потекло, вече предопределена за венчило с доблестен благородник, беше започнал да ѝ пише любовни писма, като ги

подписваше с името на своя подстрекател. После, докато тя се отдръпваше, беше проникнал в спалнята ѝ и подхвърляйки я на яростна съблазън, бе посегнал на нея. С един-единствен ход бе измамил и девойката, и жениха, и оногова, който му беше възложил отвличането.

Когато престъплението беше изобличено, в него бе обвинен господарят му, който умря в дуел с измамения годеник; но Феранте беше вече на път за Франция.

В момент на добро настроение Роберто запрати в една януарска нощ Феранте из Пиренеите на гърба на откраднатата магарица, която трябва да се беше обрекла на ордена на реформираните благочестиви вдовици, както носеше монашеска козина и беше тъй разумна, скромна, въздържана и праведна, че освен умъртвяването на плътта, което се разпознаваше чудесно по костеливостта на ребрата, на всяка крачка коленичеше и целуваше земята.

Урвите на планината, всичките напудрени с белило, изглеждаха отрупани със суроватка. Малкото дървета, които не бяха напълно погребани под снега, се виждаха тъй бели, сякаш бяха съблекли ризите си и трепереха повече от студ, отколкото от вятъра. Слънцето си стоеше вътре в своя палат и не се осмеляваше дори да надникне от балкона. А рече ли да подаде за малко лице, надяваше на носа си маска от облаци.

Редките друмници, които се срещаха по този път, приличаха на върволица монахчета от Монтеоливето^[2], които вървят и пеят *lavabis me et super nivem dealbabor*^[3]... А самият Феранте, като се виждаше така побелял, се чувстваше преобразен в набрашнен академик от Круска^[4].

Една нощ памучните парцали идеха от небето тъй гъсти и едри, че както други са се превръщали в статуя от сол, той се усъмни дали не се е превърнал в статуя от сняг. Бухалите, прилепите, скакалците, големите пеперуди и кукумявките се виеха в арабески наоколо му, сякаш искаха да го оплетат в мрежа^[5]. А накрая заби нос в краката на един обесен, който, увиснал от едно дърво, превръщаше сам себе си в гротеска на сив фон.

Но Феранте — въпреки че един Роман трябва да се гизди с приятни описания — не можеше да бъде комедиен герой. Трябваше да

се стреми към целта, представяйки си по своя мярка онзи Париж, към който се приближаваше.

Който жадуваше: „О, Париж, огромен залив, където китовите се смалаят като делфини, страна на сирените, тържище на суетата, градина на наситата, меандър на интригите, Нил на блюдолизците и Океан на преструвката!“

И тук Роберто, в желанието си да измисли щрих, какъвто никой автор на романи да не е още изнамирал, за да предаде чувствата на този ненаситник, устремил се да завладее града, където се сбират в едно Европа с цивилизацията, Азия с разточителството, Африка с ексцентричността и Америка с богатството си, където новостта намира своята сфера, измамата — своя дворец, луксът — своя център, смелостта — своята арена, красотата — своя амфитеатър, модата — своята люлка, и добродетелта — своя гроб, вложи в устата на Феранте арогантен възглас: „Париж, да видим кой кого!“

От Гаскония до Поату и оттам до Ил дьо Франс Феранте намери начин да скрои няколко наглости, които му позволиха да прехвърли едно малко богатство от джобовите на неколцина наивници в своите и да пристигне в столицата в образа на млад благородник, сдържан и вежлив — господин Дел Поцо. Тъй като дотам не беше стигнала още никаква вест за безчинствата му в Мадрид, установи връзки с няколко испанци, близки до Кралицата, които веднага оцениха способностите му да оказва дискретни услуги от гледна точка на една владетелка, която, макар и вярна на съпруга си и привидно зачитаща Кардинала, поддържаше отношения с вражеския двор.

Славата му на най-верен изпълнител беше стигнала до ушите на Ришельо, който като дълбок познавач на човешката душа беше сметнал, че един човек без скрупули, служещ на Кралицата, очевидно натясно с парите, при по-богато възнаграждение можеше да служи нему и беше започнал да го използва толкова тайно, че и най-доверените му сътрудници не подозираха за съществуването на младия агент.

Освен дългата практика, натрупана в Мадрид, Феранте притежаваше рядкото качество да усвоява лесно езиците и да имитира акцентите. Не беше в нрава му да се хвали с дарбите си, но веднъж, когато Ришельо бе приел в негово присъствие някакъв английски

шпионин, бе показал, че умее да разговаря с предателя. Затова в един от най-трудните моменти на отношенията между Франция и Англия Ришельо го бе изпратил в Лондон, където трябваше да се престори на малтийски търговец и да събере сведения относно движенията на корабите в пристанищата.

И така, Феранте беше увенчал част от своя блян: беше шпионин, вече продал се не на какъв да е господар, а на един библейски Левиатан, който протягаше ръце навред.

Шпионин (потрисаше се с ужас Роберто), най-скверната напаст на дворовете, Харпия, която се спуска на царските трапези с напомадено лице и хищни нокти, летейки с криле на прилеп и слухтейки с уши, снабдени с голямо тъпанче, вечерник, който вижда само в мрака, пепелянка сред розите, хлебарка върху цветята, обръщаща в отрова най-сладкия сок, който пие, паяк от преддверията, който плете нишките на изтънените си думи, за да улови всяка муха, що лети, кривоклюнест папагал, който донася всичко, що чуе, превръщайки истината в лъжа и лъжата в истина, хамелеон, който приема всеки цвят и с всичките се покрива, само не и с баграта, дето в действителност му е премяна. Все качества, от които всеки би изпитал срам, освен именно онзи, който по Божия (или дяволска) повеля се е родил в услуга на злото.

Но Феранте не се задоволяваше да бъде шпионин и да има в своя власт онези, за чиито мисли донасяше. Искаше да бъде, както се казваше тогава, двоен шпионин, който като чудовището от легендата да е способен да върви в две противоположни посоки. Ако арената, на която се сблъскват Властите, може да бъде лабиринт от интриги, кой ще е Минотавърът, у когото да се осъществява сливането на две несходни природи? Двойният шпионин. Ако полето, където се разиграва битката между Дворовете, може да се нарече Ад, в който тече в руслото на Неблагодарността буйно придошлият Флегетон на забравата^[6], кипящ от мътната вода на страстите, кой ще бъде триглавият Цербер, що лае, след като е открил и подушил кой влиза, за да бъде разкъсан? Двойният шпионин...

Още с пристигането си в Англия, докато шпионираше за Ришельо, Феранте бе решил да се обогати, като върши по някоя и друга услуга на англичаните. Изтръгвайки сведения от слуги и дребни чиновници пред големи халби бира в локали, одимени с овча мазнина,

се беше явил в църковните среди, като се беше представил за испански свещеник, решил да напусне Римската църква, чиито мръсотии повече не понасял.

Мед за ушите на антипапистите, които търсеха всякакъв случай, за да могат да документират мерзостите на католическото духовенство. Дори нямаше нужда Феранте да изповядва нещо, което не знаеше. Англичаните вече държаха в ръце анонимната изповед, мнима или истинска, на друг свещеник. Тогава Феранте стана гарант на документа, подписвайки го с името на един помощник на епископа на Мадрид, който веднъж се беше отнесъл с него високомерно и на когото се бе закълел да си отмъсти.

Нае се с възложената му от англичаните задача да се върне в Испания, за да събере други донесения от свещеници, готови да хулят Светия Престол. Междувременно в една кръчма на пристанището среща някакъв генуезки пътешественик, с когото се сближи, за да открие не след дълго, че той е в действителност Махмут, вероотстъпник, който в Ориента беше прегърнал религията на Мохамеданите и сега, преоблечен като португалски търговец, събираше сведения за английската флота, докато други шпиони наемници на Високата порта правеха същото във Франция.

Феранте му разкри, че самият той е работил за турски съгледвачи в Италия и че също е прегърнал неговата вяра, приемайки името Дженет Оглу. Продаде му веднага данните относно движенията в английските пристанища и получи възнаграждение, за да отнесе едно писмо на побратимите му във Франция. Докато английските духовници мислеха, че вече е на път за Испания, не пожела да се лиши от още една облага от пребиваването си в Англия. Установи връзка с хора от Адмиралтейството, представи се като Гранчеола (име, което измисли, спомняйки си за капитан Гамберо^[7]), венецианец, изпълнявал тайни поръчения за Съвета на тази република, в частност засягащи плановете на френския търговски флот. Сега, тъй като над него тегнела присъда заради дуел, бил принуден да потърси убежище в приятелска страна. В уверение на искреността си можеше да осведоми новите си господари, че Франция се е заела да събира сведения в английските пристанища чрез Махмут, турски шпионин, който живее в Лондон, преструвайки се на португалец.

У Махмут, който веднага бе арестуван, се намериха бележки за английските пристанища и Феранте, т.е. Гранчеола, бе оценен като човек, заслужаващ доверие. С обещанието накрая да му бъде оказан прием в Англия и с добра начална сума за из път беше изпратен във Франция, за да се присъедини към други английски агенти.

Веднага щом пристигна в Париж, предаде на Ришельо сведенията, които англичаните бяха измъкнали от Махмут. После издири приятелите, към които го беше отправил генуезкият вероотстъпник. Представи се като Шарл дьо ла Бреш, бивш монах, минал на служба на друговерците, току-що скроил в Лондон заговор, за да обругае цялото християнско племе. Агентите се уловиха на приказките му, защото вече бяха чули за брошурката, с която Англиканската църква разгласяваше донесенията на някакъв испански свещеник — дотолкова, че когато в Мадрид бяха узнали тази вест, бяха арестували прелата, комуто Феранте бе приписал предателството, и сега той чакаше смъртта си в килиите на Инквизицията.

Феранте измъкваше от турските агенти данните, които бяха събрали за Франция, и ги изпращаше още с първия куриер на английското адмиралтейство, като получаваше оттам ново възнаграждение. После се върна при Ришельо и му разкри съществуването на турска котерия в Париж. Ришельо се възхити още веднъж на ловкостта и предаността на Феранте — дотолкова, че му предложи да изпълни една още по-мъчна задача.

Кардиналът отдавна беше обезпокоен от онова, което ставаше в салона на маркиза Дьо Рамбуе, и беше обзет от подозрението, че сред тези свободни духове се злослови срещу него. Бе допуснал грешка, като беше изпратил при маркизата свой доверен придворен, който глупаво се беше осведомил за евентуални злословия. Артенис бе отговорила, че нейните гости знаели толкова добре за уважението ѝ към Негово Високопреосвещенство, че дори да мислели лошо, не биха дръзнали никога в нейно присъствие да говорят друго, освен от добро по-добро.

Ришельо сега кроеше как в Париж да се появи чужденец, който да бъде допуснат на тези сбирки. Накратко, Роберто нямаше желание да измисля всичките обиколни пътища, по които Феранте би могъл да се вмъкне в салона, но намираще за уместно да го въведе там, вече

взоръжен с някоя и друга препоръка и под чужда външност: бяла перука и брада, лице, състарено с помади и тинктури, черна превръзка на лявото око — и ето го Абат Морфи.

Роберто не можеше да мисли, че Феранте, във всичко и по всичко подобен на него, е бил наоколо му в онези вече далечни вечери, но си спомняше, че е виждал един немлад абат с черна превръзка на окото. Реши, че това трябва да е бил Феранте.

Който, значи, тъкмо в онзи кръг — след десет и повече години — беше открил най-после Роберто! Не може да се опише злорадството, с което подлецът виждаше отново омразния си брат. С лице, което би изглеждало преобразено и неузнаваемо от ненавистта, ако не го беше скрил под маскировката си, си бе казал, че най-сетне му се удава случаят да унищожи Роберто и да сложи ръка на неговото име и неговите богатства.

Като начало го беше шпионирал седмици наред през онези вечери, дебнейки лицето му, за да улови следата на всяка мисъл. Обръгнал в прикриването, беше много ловък и в откриването. От друга страна, любовта не може да се скрие: като всеки огън тя се издава с дима. Проследявайки погледите на Роберто, Феранте веднага се бе досетил, че той обича Синьората. И си бе казал, че най-напред трябва да го ограби от това, което му е най-скъпо.

Феранте усети, че след като беше привлякъл вниманието на Синьората със своето слово, Роберто не бе имал смелостта да се доближи до нея. Непохватността на брат му играеше в негова полза: Синьората можеше да го тълкува като липса на интерес, а пренебрежението към нещо е най-добрият начин то да бъде завоювано. Роберто откриваше пътя на Феранте. Феранте остави Синьората да се поизмъчи в несигурно очакване, после — като пресметна удобния момент — пристъпи към ласкателство.

Но можеше ли Роберто да позволи на Феранте любов, равна на своята? Положително не. За Феранте жената беше въплъщение на изменчивостта, жрица на лукавството, изврътлива в езика, бавна в стъпките и бърза в прищявката. Възпитан от мрачни аскети, които на всяка крачка му бяха напомняли, че *El hombre es el fuego, la mujer la estopa, viene el diablo y sopla*^[8], беше свикнал да смята всяка щерка на Ева за твар несъвършена, грешка на природата, мъчение за очите, ако е

грозна, терзание за сърцето, ако е прекрасна, тиранка за онзи, който я люби, враг за онзи, който я презира, непостоянна в желанията, безпощадна в ненавистта, способна да омагьосва с уста и да оковава с очи.

Но тъкмо презрението го тласкаше да я съблазни: устните му изричаха думи на обожание, а в сърцето си ликуваше от поруганието над жертвата си.

И така, Феранте се готвеше да посегне на това тяло, което той (Роберто) не се бе осмелил да докосне с мисъл. Нима този осквернител на всичко, което за Роберто беше обект на преклонение, се канеше сега да му отнеме неговата Лилия, за да я превърне в блудкавата влюбена от своята комедия? Каква гавра. И какъв мъчителен дълг, да следваш нездравата логика на Романите, която ти налага да участваш в най-ненавистните страсти, когато трябва да приемеш като рожба на собственото си въображение най-ненавистния измежду героите.

Но не можеше да се направи друго. Феранте щеше да има Лилия — иначе защо да създаваш една фикция, ако не за да умреш от нея?

Как и какво беше станало, Роберто не съумяваше да си представи (защото никога не бе съумявал да се опита). Може би Феранте беше проникнал в дълбока нощ в стаята на Лилия, явно улавяйки се за бръшлян със здрава прегръдка, нощна покана за всяко любящо сърце, който пропълзяваше чак до нейния алков.

Ето Лилия, чийто вид издава оскърбената добродетел тъй недвусмислено, че всеки би повярвал на възмущението ѝ, освен мъж като Феранте, склонен да смята всяко човешко същество за склонно към лъжа. Ето Феранте, който пада на колене пред нея и говори. Какво говори? Изрича с фалшив глас всичко онова, което Роберто не само би искал да ѝ каже, а и беше ѝ казал, без тя да бе знаела кой ѝ го казва.

Как се е изхитрил разбойникът, питаше се Роберто, да се добере до съдържанието на писмата, които съм ѝ изпращал? И не само на тях, ами и на онези, които Сен-Савен ми беше диктувал в Казале, и които при това бях унищожил! И дори на тези, които пиша сега на този кораб! И все пак няма съмнение, Феранте сега рецитира с искрени нотки фрази, които Роберто твърде добре познаваше:

„Синьора, в дивния строй на Вселената е било писано още от първия ден на сътворението, че ще ви срещна и обикна... Простете безумието на един отчаян, или по-скоро нека това не ви натъжава, не

се е чувало властелините да трябва да забелязват смъртта на своите роби... Нима не направихте от очите ми два аламбика, та да изцедите през тях живота ми и да го превърнете в бистра вода? Умолявам ви, не извърщайте красивата си глава: лишен от вашия взор, съм сляп, защото не ме виждате, лишен от вашето слово, съм нем, защото не ми мълвите, и безпаметен ще бъда, ако не ме спомняте... О, нека направи поне от мен любовта безчувствена отломка, мандрагора, каменен избор, който да сълзи във всяка тревога!“

Синьората сега положително трепереше, в очите ѝ гореше цялата любов, която преди бе спотайвала — със силата на затворник, комуто някой строшава решетките на Сдържаността и поднася копринената стълба на Мига. Трябваше само да се притисне още — и Феранте не се ограничаваше да изрича онова, което Роберто беше писал, а знаеше и други слова, които сега изливаше в омаяните ѝ уши, омайвайки и Роберто, който не си спомняше да ги е писал още.

„О, бледно слънце мое, пред вашите нежни бледнини губи алената зора всеки свой огън! О, нежни очи, от вас искам само да линея. И напусто е да търся бягство из поля или лесове, та да ви забравя. Не се простира лес на земята, не се издига дърво в леса, не расте клон на дърво, не никне вейка на клон, не се смее цвят на вейка, не се ражда плод от цвят, в който да не виждам вашата усмивка...“

И при нейната първа руменина: „О, Лилия, ако знаехте! Любих ви, без да познавам лицето и името ви. Търсих ви и недоумявах къде сте. Но един ден долетяхте като ангел... О, зная, питате се как така любовта ми не остава най-чиста в мълчание, непорочна в отдалечение... Но аз умирам, о, сърце мое, сега го виждате, душата ми вече убягва, не оставяйте да се разпръсне във въздуха, позволете ѝ да се приюти във вашите уста!“

Гласът на Феранте беше тъй искрен, че сам Роберто искаше сега тя да падне в сладката примка. Само така щеше да има доказателството, че Лилия го обича.

И тя се наведе да го целуне, после не посмя, в желание и съпротива на три пъти доближи устни до жадуваното дихание, на три пъти се отдръпна, после извика: „О, да, да, ако не ме оковете, няма да бъда никога свободна, няма да бъда чиста, ако вие не ме насилите!“

И като улови ръката му, я целуна и отведе до гърдите си; сетне го привлече към себе си, открадвайки нежно дъха от устните му. Феранте

се сведе над този съсъд на радостите (на който Роберто беше поверил пепелта от сърцето си) и двете тела се сляха в една-единствена душа, двете души — в едно общо тяло. Роберто вече не знаеше кой е в тези обятия, защото тя вярваше, че е в неговите, и поднасяйки устата на Феранте, се мъчеше да отдръпне своята, за да не позволи на другия тази целувка.

Така, докато Феранте целуваше и тя отвърщаше с целувки, ето че целувката се разтваряше в нищо и за Роберто оставаше само увереността, че е бил ограбен от всичко. Но не можеше да се възпре да мисли за онова, което отказваше да си представи: знаеше, че е в природата на любовта да бъде в крайност:

Оскърбен от тази крайност, забравил, че сега Лилия даваше на Феранте, мислейки го за Роберто, доказателството, което Роберто толкова много бе желал, я мразеше и кръстосвайки кораба, виеше: „О, нещастнице, бих оскърбил целия твой пол, ако те наречах жена! Това, което стори, приляга повече на фурия, нежели на жена, и дори названието твар би било преголяма почит за такова дяволско изчадие! Ти си по-лоша от змията, отровила Клеопатра, по-лоша от рогатата пепелянка, що примамва с коварствата си птиците, за да ги принесе после в жертва на своя глад, по-лоша от амфисбената, която сграбчи ли някого, му излива толкова яд, че той в миг умира, по-лоша от лепса, който, въоръжен с четири отровни зъба, разлага плътта, що захапел, по-лоша от смока, който се хвърля от дърветата и удушаваше жертвата си, по-лоша от усойницата, която бълва отровата си в изворите, по-лоша от базилика, който убива с поглед! Пъклена Мегера, що не знаеш ни Небе, ни земя, ни пол, ни вяра, чудовище, родено от камък, от чукар, от дънер!“

После се спираше, отново осъзнал, че тя се отдава на Феранте, смятайки го за Роберто, и затова не осъдена трябваше да бъде, а спасена от клопката: „Внимавай, любов моя, любима, този мъж ти се явява в моя образ, знаейки, че другигото не би могла да обичаш, който да не съм аз самият! Какво да правя сега, ако не да мразя себе си, за да мразя него? Нима мога да позволя да бъдеш измамена, да се наслаждаваш на неговата прегръдка, мислейки я за моята? Аз, който вече приемах да живея в този затвор, за да имам дните и нощите, посветени на мисълта за теб, нима мога сега да се съглася да вярваш, че ме омагьосваш, изпадайки във властта на неговото чародейство? О,

Любов, Любов, Любов, не ме ли наказва вече премного, не е ли това едно умиране без смърт?“

---

[1] Превод Драгомир Петров. ↑

[2] **Монтеоливето** — абатство, основано през XIV в. на хълма Оливето недалеч от Сиена, главно седалище на т.нар. оливетани, конгрегация на бенедиктински монаси. — Б.пр. ↑

[3] *Lavabis me et super nivem dealbabor* (лат.) — умий ме и ще бъда по-бял от сняг (Псал. 50:9). — Б.пр. ↑

[4] **Академия дела Круска** — италианска литературна академия, основана в 1582; поставя си за основна цел запазването на чистотата на езика, „отделянето на брашното от триците“ (откъдето и името ѝ — *crusca* значи „трици“); от друга страна, „набрашнен“ (*infarinato*) означава и човек само с най-общи, повърхностни познания. — Б.пр. ↑

[5] *Бухалите, прилепите, скакалците...* — цитат от Джамбатиста Марино. — Б.пр. ↑

[6] ... буйно *придошлият Флегетон на забравата* — тук са събрани в един образ две от реките в подземния свят: Флегетон („горящата“), в която вместо вода течал огън, и Лета („забравата“), от която сенките на мъртвите пиели забрива на земния си живот. — Б.пр. ↑

[7] *Гамберо* означава „рак“; *Гранчеола* също е вид рак, като думата е конкретно венецианска. — Б.пр. ↑

[8] *El hombre es el fuego, la mujer la estopa, viene el diablo y sopla.* (исп.) — Мъжът е огънят, жената — фитилът, идва дяволът и духа. — Б.пр. ↑

30.

ЗА ЛЮБОВНАТА БОЛЕСТ ИЛИ ЕРОТИЧНАТА МЕЛАНХОЛИЯ

В продължение на два дни Роберто избягва пак светлината. В сънищата си виждаше само мъртъвци. Бяха му се възпалили венците и устата. От вътрешностите му болките се бяха разпрострели към гърдите, после към гърба, повръщаше кисели субстанции, макар да не беше приемал храна. Разяждайки и поразявайки цялото му тяло, черната жлъчка ферментираше в него на мехури, подобни на онези, които водата изхвърля, когато е подложена на силен огън.

Без съмнение беше станал жертва (не е за вярване, че го е проумявал едва тогава) на онова, което всички наричаха Еротична Меланхолия. Не беше ли съумял да обясни онази вечер у Артенис, че образът на любимото същество поражда любовта, провирайки се като негово подобие по канала на очите, вратари и съгледвачи на душата? Но после любовният отпечатък бавно се плъзва по вените и достига до черния дроб, събуждайки плътското желание, което разбунва цялото тяло и тръгва направо да завладее цитаделата на сърцето, отдето взема на пристъп най-благородните способности на мозъка и ги поробва.

Иначе казано, жертвите му почти губят разсъдък, сетивата им се разстройват, умът се размътва, въображението се изкривява и клетият влюбен слабее, крее, очите му хлътват, въздиша и се топи от ревност.

Как да се излекува? Роберто мислеше, че знае цяра на церовете, който във всеки случай му беше отказан: притежанието на любимото същество. Не знаеше, че това не стига, защото меланхолиците не стават такива от любов, а се влюбват, за да дадат израз на меланхолията си — като избират дивите места, отдето да имат общение с отсъстващата любима и да мислят само как да се домогнат до присъствието ѝ; но щом го постигнат, униват още повече и им се иска да се стремят пак към друга цел.

Роберто се мъчеше да си спомни каквото беше слушал от хора знаещи, които бяха изучавали Еротичната Меланхолия. Изглежда, тя се причиняваше от бездействието, от спането по гръб и от прекомерно задържане на семето. Той от много дни беше по принуда в бездействие, а колкото до задържането на семето, избягваше да търси причините или да замисля мерки.

Беше чувал да се говори за ловните излети като средство за отвличане на мислите и реши, че трябва да наблегне на плувните си занимания, и то без да си почива по гръб; но измежду веществата, които възбуждат сетивата, беше солта, а сол при плуване се нагълтва доста... Освен това си спомняше да е чувал, че африканците, които са изложени на слънце, били по-порочни от хиперборейците.

Може би тъкмо с храната беше подкладил сатурнийските^[1] си склонности? Лекарите забраняваха дивеча, гъшия дроб, фъстъците, трюфелите и джинджифила, но не казваха кои риби не са за препоръчване. Предупреждаваха за прекалено гальовното облекло като самура и кадифето, както и за мускуса, амбрата, индийското орехче, Кипърския прах^[2], но какво можеше да знае за незнайната сила на множеството аромати, които се излъчваха от парника, или на онези, които ветровете от Острова му донасяха?

Би могъл да противодейства на много от тези пагубни влияния с камфор, пореч, киселиче; с клистири, с вомитиви от витриолова сол, разтворена в бульона; най-сетне с кръвопускания от средната вена на мишницата или от тази на челото; или пък като яде само цикория, синя жлъчка, маруля, и още пъпеша, грозде, череши, сливи и круши, а най-вече прясна мента... Но нищо от всичко това нямаше подръка на *Дафна*.

Започна пак да се движи сред вълните, като се опитваше да не поглъща много сол и да си почива възможно най-малко.

Не преставаше, разбира се, да мисли за историята, която бе извикал, но ожесточението към Феранте се изразяваше сега в пориви на властничество и Роберто мереше сили с морето, сякаш подчинявайки го на волята си, покоряваше своя враг.

Няколко дни по-късно, един подиробед, откри за първи път кехлибарения цвят на космите на гърдите си и — както загатва с ред реторични увъртания — на самите си слабини; съобрази, че се открояваха така, защото тялото му беше добило загар — но и заякнало,

щом по мишниците виждаше да шават мускули, които не беше забелязвал дотогава. Сметна се вече за Херкулес и изгуби чувство за предпазливост. На следващия ден се спусна във водата без въже.

Щеше да се отдели от стълбичката, да поеме надясно покрай корпуса до кормилото, после да заобиколи кърмата и да се върне от другата страна, като мине под бушприта. И така, плю си на ръцете и краката.

Морето не беше съвсем спокойно и малки вълни постоянно го изхвърляха към бордовете, затова трябваше да полага двойно усилие: и да се придвижва по протежение на кораба, и да се стреми да се държи на разстояние. Дишаше тежко, но напредваше неустрашимо. Докато не стигна до средата на пътя, ще рече до кърмата.

Тук проумя, че вече беше изразходил всичките си сили. Сега не му стигаха, за да измине цялата друга страна, но също и за да се върне назад. Опита се да се улови за кормилото, ала то му предлагаше нищожна опора, както беше покрито с мъзга, докато бавно простенваше под менливия плясък на вълната.

Виждаше над главата си галерията, отгатваше зад стъклата ѝ сигурната цел — каютата си. Казваше си, че ако стълбичката на носа случайно се беше откачила, можеше да прекара часове, преди да умре, жадувайки палубата, която толкова пъти бе искал да напусне.

Порой облаци бяха закрили слънцето и той вече настръхваше. Отпусна глава назад, сякаш да поспи, след малко отвори отново очи, преобърна се и разбра, че ставаше онова, от което се бе страхувал: сега вълните го отдалечаваха от кораба.

Събра сили и се върна до борда, докосна го, сякаш да почерпи сила от него. Над главата му стърчеше оръдие, което се подаваше от един порт. Ако сега го имаше въжето, мислеше си, би могъл да направи примка и да се опита да я хвърли нагоре, за да улови за гърлото огнестрелната паст, да се издърпа, теглейки въжето с ръце и опирайки крака о дървото... Но не само въжето го нямаше, а и положително не би имал храброст и мишци да се изкатери на такава височина... Беше нелепо да се умре така, досами убежището.

Взе решение. Сега, след като беше заобиколил кърмата, дали щеше да се върне от дясната страна, или да продължи от лявата, разстоянието, което го делеше от стълбичката, беше едно и също.

Сякаш с теглене на жребий избра да плува отляво, като внимава течението да не го откъсне от *Дафна*.

Заплува, стиснал зъби, с напрегнати мускули, без да смее да се отпусне, стръвно решен да оживее, дори — казваше си — ако трябваше за това да умре.

С победен вик стигна до бушприта, вкопчи се в носа и се добра до стълбата на Иаков — и нека той и всичките свети патриарси от Свещеното Писание бъдеха благословени от Господа, Бог на Войнствата.

Нямаше повече сили. Остана увиснал на стълбата може би половин час. Но най-подир успя да изпълзи на палубата, където се зае да направи равносметка на опита си.

Първо, той можеше да плува, дотолкова, че да отиде от единия край на кораба до другия и обратно; второ, начинание от този род го довеждаше до сетния предел на физическите му възможности; трето, тъй като разстоянието от кораба до брега беше много и много пъти по-голямо от цялата обиколка и *Дафна*, дори по време на отлива не би могъл да се надява да преплува толкова, че да се докопа до нещо солидно; четвърто, отливът наистина му приближаваше сушата, но с отдръпването на водата затрудняваше придвижването му; пето, ако случайно стигнеше до средата на пътя и не можеше повече да продължи напред, нямаше да може и да се върне назад.

Трябваше значи да се примири с връвта, и този път за доста по-дълго. Щеше да плува на изток толкова, колкото му позволяваха силите, и после да се връща на буксир. Само ако се упражняваше така дни наред, щеше да бъде в състояние после да опита сам.

Избра тих следобед, когато слънцето беше вече зад гърба му. Беше се снабдил с дълго-дълго въже, здраво завързано в единия си край за гротмачтата, което лежеше в много намотки на палубата, готово да се развива малко по малко. Плуваше спокойно, без да се уморява твърде, като често си почиваше. Гледаше плажа и двете възвишения. Едва сега, от долу, си даваше сметка колко далеч е онази идеална линия, която се простираше между единия и другия нос от юг на север и отвъд която щеше да влезе в предишния ден.

Беше разбрал зле отец Каспар и си беше внушил, че кораловият хребет започва едва там, където малки бели вълни издаваха първите

скали. Всъщност и при отлива коралите започваха преди това. Иначе *Дафна* щеше да е хвърлила котва по-близо до сушата.

Така налетя с босите си крака на нещо, което можеше да забележи насред водата чак когато беше вече над него. Почти едновременно усети движение на цветни форми под повърхността и непоносимо парене по бедрото и подбедрицата. Сякаш беше ухапан или одран. За да се отдалечи от плитчината, си помогна с ритник от коляното, при което нарани и ходилото си.

Вчепка се във въжето и затегли с такова настървение, че когато се върна на борда, ръцете му бяха охлузени; но по-угрижен беше от болката в крака и стъпалото. Бяха се появили струпувания от много болезнени пришки. Проми ги със сладка вода и това облекчи отчасти паренето. Ала надвечер и през цялата нощ то се бе съпътствало от остър сърбеж и насън вероятно се бе чесал, така че на следващата сутрин от пришките се процеждаше кръв и бяло вещество. Тогава прибягна до препаратите на отец Каспар (*Spiritus, Olea, Flores*), които поуспокоиха малко възпалението, но цял един ден още изпитваше инстинктивното желание да зачегърта с нокти тези бубони.

Направи отново равносметка на начинанието си и стигна до четири заключения: хребетът беше по-близо, отколкото отливът даваше да се разбере, което можеше да го насърчи да опита пак приключението; някакви твари, които живееха на него — раци, риби, може би коралите или пък остри камъни, — имаха свойството да му причиняват своего рода чумавост; ако искаше да отиде пак при онези скали, трябваше да е обут и облечен, което щеше да спъва повече движенията му; във всеки случай, понеже нямаше как да предпази цялото си тяло, трябваше да може да вижда под водата.

Последното заключение му припомни за онази *Persona Vitrea* или маска за гледане в морето, която отец Каспар му беше показал. Опита се да я закопчае на тила си и откри, че затваряше лицето му, позволявайки му да гледа навън като през прозорец. Опита се да диша вътре и забеляза, че малко въздух минаваше. Ако минаваше въздухът, щеше да минава и водата. Въпросът значи се свеждаше до това да я използва, като сдържа дъха си — колкото повече въздух останеше вътре, толкова по-малко вода щеше да влезе, — и да изплува веднага щом се напълнеше.

Нямаше да е лесно предприятие и Роберто употреби три дни, за да изпробва всичките му фази, потопен във водата, но близо до *Дафна*. Беше намерил край постелите на моряците чифт платнени гамаша, които предпазваха краката му, без много да ги утежняват, и чифт дълги гащи, които се връзваха на прасците. Трябваше му половин ден, за да усвои повторно движенията, които вече му се удаваха толкова добре на голо тяло.

После заплува с маската. В дълбоката вода не можеше да види кой знае какво, но зърна пасаж златисти риби на много лакти под себе си, сякаш се стрелваха във вана.

Три дни, каза си. През тях Роберто първо се научи да гледа под повърхността, сдържайки дъха си, после да се движи, гледайки, накрая да си сваля маската, както стоеше във водата. При тези занимания овладя инстинктивно едно ново положение, което се състоеше в това да издуе и изпъчи навън гърди, да маха с крака, сякаш крачи бързо-бързо, и да изтласква брадичката нагоре. По-трудно беше обаче да си сложи пак маската и да я завърже на тила, запазвайки същото равновесие. Но и веднага си каза, че ако заемеше вертикално положение, когато стигнеше до хребета, щеше да налети на скалите, а ако държеше лицето си над водата, нямаше да вижда къде ритат краката му. Ето защо сметна, че ще е по-добре не да завързва, а да притиска с две ръце маската към лицето си. Това обаче го принуждаваше да се придвижва само с махове на краката, като ги държи протегнати хоризонтално, за да не се удари долу — движение, което не беше изпробвал никога и което се наложи дълго да упражнява, докато се научи да го изпълнява с увереност.

В течение на опитите си преобразяваше всеки порив на ожесточение в поредната глава от своя Роман за Феранте.

И поведе историята си в една по-злостна посока, където Феранте да бъде справедливо наказан.

---

[1] *Сатурнийски* — използвано някога като синоним на меланхоличен (от името на планетата Сатурн, на която се приписвало злотворно влияние). — Б.пр. ↑

[2] *Кипърския прах* — пудрата. — Б.пр. ↑

31.

НАРЪЧНИК НА ПОЛИТИЦИТЕ^[1]

От друга страна, не би могъл да отлага повече да подеме пак своята история. Вярно е, че Поетите, след като са заговорили за едно паметно събитие, го изоставят за някое време, та да държат читателя в напрежение — и по това умение се разпознава добре измисленият роман; но сюжетът не бива да се пренебрегва твърде задълго, за да не бъде оставен читателят да се изгуби в множеството други паралелни действия. Трябваше значи да се върне към Феранте.

Да отнеме Лилия на Роберто, беше само една от двете цели, които Феранте си беше поставил. Другата беше да хвърли Роберто в немилост пред Кардинала. Начинание нелесно: Кардиналът дори не подозираше за съществуването на Роберто.

Но Феранте умееше да извлича полза от случаите. Веднъж Ришельо четеше в негово присъствие някакво писмо и му каза:

— Кардинал Мазарен ми споменава за една история на англичаните относно някакъв техен Симпатиков Прах. Чували ли сте някога да се говори за това в Лондон?

— За какво се отнася, Ваше Високопреосвещенство?

— Господин Поцо, или както там се казвате, запомнете, че на въпроса никога не се отговаря с друг въпрос, особено на оногова, който стои по-високо от вас. Ако знаех за какво се отнася, нямаше да питам вас. Така или иначе, ако не за този прах, дочували ли сте някога да се загатва за някаква нова тайна за намирането на дължините?

— Признавам, че съм изцяло в неведение по тази тема. Ако Ваше Високопреосвещенство би пожелал да ме осветли, може би бих могъл...

— Господин Поцо, бихте били забавен, ако не бяхте нахален. Нямаше да съм господарят на тази страна, ако осветлявах другите относно тайните, които не са им известни — освен ако тези други не са

Кралят на Франция, какъвто не ми изглежда да е вашият случай. Така че правете само онова, което умеете да правите: отваряйте си ушите и откривайте тайни, за които не сте знаели нищо. После ще идвате да ги донасяте на мен, подир което ще имате грижата да ги забравите.

— Това и съм правил винаги, Ваше Високопреосвещенство. Или поне така мисля, защото съм забравил да съм го правил.

— Така ми харесвате. Добре, вървете.

След време, в онази паметна вечер, Феранте беше чул Роберто да философира именно върху праха. Беше му се сторило направо невероятно да може да уведоми Ришельо, че един италиански благородник, който дружи с онзи англичанин Д'Игби (свързан преди време, както беше всеизвестно, с херцог Дьо Букенкан), изглежда знае доста нещо около въпросния прах.

В момента, когато започваше да хвърля съмнение върху Роберто, Феранте трябваше все пак да сполучи да заеме мястото му. Затова разкри на Кардинала, че той, Феранте, се представя за господин Дел Поцо, тъй като работата му на осведомител му налага да пази инкогнито, но в действителност той е истинският Роберто дьо ла Грив, сражавал се храбро редом с французите по времето на обсадата на Казале. Другият, дето тъй велзевулски говори за английския прах, е авантюрист измамник, който се възползва от смътната прилика и който под името Махмут Арабина вече е бил шпионин в Лондон на служба на турците.

С тази версия Феранте се подготвяше за момента, в който, след като погубеше брат си, щеше да заеме мястото му, минавайки за единствения и истински Роберто не само в очите на роднините, останали в Ла Грива, а и в очите на цял Париж — все едно, че другият не бе съществувал никога.

Междувременно, докато се кичеше с лицето на Роберто, за да покори Лилия, Феранте беше научил като всички за низвергването на Сен-Мар; несъмнено излагайки се на голяма опасност, но готов да даде живота си, за да изпълни своето отмъщение, все така под образа на Роберто, се беше показвал отявлено в компанията на приятелите на конспиратора.

После беше внушил на Кардинала, че мнимият Роберто дьо ла Грив, който знаеше толкова много за една скъпа на англичаните тайна,

очевидно конспирира; беше изнамерил и свидетели, готови да потвърдят, че са засичали Роберто с тогова или с оногова.

Както се вижда, цял замък от лъжи и маскировки; той обясняваше клопката, в която Роберто беше въввлечен. Но Роберто беше паднал в нея по причини и начини, незнайни за самия Феранте, чиито планове бяха преобърнати от смъртта на Ришелю.

Какво всъщност се беше случило? Крайно подозрителен, Ришелю използваше Феранте, без да споменава за него никому, дори на Мазарен, комуто естествено нямаше вяра, виждайки го вече надвесен като ястреб над неговото болно тяло. Все пак, докато болестта му напредваше, Ришелю беше подал на Мазарен някои сведения, без да му открива техния източник.

— Впрочем, добри ми Джулио!

— Да, Ваше Високопреосвещенство и най-обични мой Отче...

— Наредете да се държи под око някой си Роберто дьо ла Грив. Ходи вечер при госпожа Дьо Рамбуие. Изглежда, знае много за онзи ваш Симпатиков Прах... А между другото, според един мой осведомител, младежът се навърта и сред заговорници...

— Не се преуморявайте, Ваше Високопреосвещенство. Ще се погрижа за всичко.

И ето че Мазарен подхваща за своя сметка разследване около Роберто, докато накрая научава малкото, което беше показал, че знае във вечерта на неговото арестуване. Всичко това обаче без да знае нищо за Феранте.

Междувременно Ришелю умираше. Какво трябваше да се е случило с Феранте?

Със смъртта на Ришелю той е лишен от всякаква подкрепа. Би следвало да установи контакти с Мазарен, защото безчестникът е жалък хелиотроп^[2], който се извърта винаги по посока на по-силния. Но не може да се яви пред новия управник, без да му представи доказателство за това колко струва. От Роберто не намира вече и следа. Да е легнал болен, да е отпътувал нанякъде? Феранте мисли за всичко, само не и че неговите клевети са паднали на място и Роберто е арестуван.

Феранте не смее да се показва наоколо, предрешен като Роберто, за да не събуди подозренията на онези, които знаят, че е далеч. Каквото

и да е ставало между него и Лилия, прекъсва всякаква връзка и с Нея, невъзмутим като онзи, който знае, че всяка победа иска дълго време. Знае, че трябва да умее да си служи с далечността: качествата губят лъскавината си, ако премного се показват, а фантазията стига по-далеч от погледа; и феникът прибягва до уединените места, за да поддържа жива легендата си.

Но времето не чака. При завръщането на Роберто Мазарен трябва вече да го подозира и да го иска мъртъв. Феранте се допитва до събратята си в двора и научава, че до Мазарен човек може да се доближи посредством младия Колбер; до него съответно се погрижва да стигне едно писмо, в което намеква за някаква английска заплаха и въпроса за дължините (не знаейки нищо за него и бидейки го чувал да се споменава един-единствен път от Ришелю). Иска в замяна на разкритията си значителна сума и сполучва да си издейства среща, на която се явява облечен като стар абат, с черната си превръзка на окото.

Колбер не е наивник. Този абат има глас, който му се струва познат; малкото неща, които казва, звучат подозрително. Повиква двама стражи, пристъпва към посетителя, отскубва и превръзката, и брадата му, и кого вижда насреща си? Онзи Роберто дьо ла Грив, когото самият той е поверил на хората си, за да го качат на кораба на доктор Бърд.

Разказвайки си тази история, Роберто тържествуваше. Феранте бе отишъл да се навре в капана по собствена воля. „Вие, Сан Патрицио!“ — бе викнал веднага Колбер. После, тъй като Феранте мълчеше окаменял, бе заповядал да го хвърлят в една килия.

За Роберто беше развлечение да си представя разговора на Мазарен с Колбер, който веднага го беше уведомил за случая.

— Човекът положително е луд, Ваше Високопреосвещенство. Че е дръзнал да се измъкне от задължението си — това мога да го разбера; но че си е наумил да дойде да ни продаде обратно онова, което му бяхме дали, вече е признак на лудост.

— Колбер, невъзможно е някой да е толкова луд, че да ме взема за глупак. Нашият човек значи играе, като смята, че държи в ръце непобедими карти.

— В какъв смисъл?

— Да речем, качил се е на онзи кораб и е открил веднага онова, което трябваше да се узнае, така че не е имал повече потребност да остава там.

— Но ако е мислел да ни предаде, щеше да отиде при испанците или при холандците. Не би дошъл да предизвиква нас. А и за да ни иска какво, в края на краищата? Пари? Знаел е добре, че ако беше постъпил лоялно, щеше да получи дори място в двора.

— Очевидно е убеден, че е открил тайна, която струва повече от място в двора. Повярвайте ми, познавам хората. Не ни остава друго, освен да се уловим на играта му. Искам да го видя тази вечер.

Мазарен прие Феранте, докато нанасяше собственоръчно последните поправки на една трапеза, която беше поръчал да подредят за гостите му, тържество на неща, които изглеждаха нещо друго. На масата искряха фитили, които се подаваха от купи с лед, и бутилки, в които вината имаха багри, различни от очакваното, сред кошнички с марули, окичени с гирлянди от цветя, и фалшиви плодове с фалшив аромат.

Мазарен, който мислеше, че Роберто, тоест Феранте, владее някаква тайна, от която смята да извлече максимална изгода, бе решил да се преструва, че знае всичко (искам да кажа всичко, което не знаеше), така че другият да изтърве някоя следа.

От своя страна Феранте — когато се бе озовал пред Кардинала — вече беше подусетил, че Роберто владее някаква тайна, от която трябваше да извлече максимална изгода, и бе решил да се преструва, че знае всичко (искам да кажа всичко, което не знаеше), така че другият да изтърве някоя следа.

И ето че имаме на сцената двама мъже, от които всеки не знае нищо от онова, което мисли, че другият знае. За да се подведат взаимно, всеки говори с алюзии, като напразно се надява, че другият притежава ключа към този шифър. Каква хубава история, казваше си Роберто, докато търсеше края на гранката, която беше намотал.

— Господин Ди Сан Патрицио — поде Мазарен, приближавайки едно блюдо с живи омари, които изглеждаха варени, до друго с варени омари, които изглеждаха живи, — преди седмица ви качихме в Амстердам на *Амарилуда*. Не може да сте изоставили начинанието:

знаехте добре, че бихте заплатили с живота си. Значи вече сте открили онова, което трябваше да откриете.

Изправен пред дилемата, Феранте видя, че не му изнася да признае как е изоставил начинанието. Оставаше му значи само другият път.

— Ако така е угодно на Ваше Високопреосвещенство — каза, — в известен смисъл зная онова, което Ваше Високопреосвещенство желаше да узная. — И додаде на себе си: „Междувременно зная, че тайната се намира на борда на някакъв кораб, който се казва *Амарилуда* и който е потеглил преди седмица от Амстердам...“

— Хайде, недейте да скромничите. Отлично зная, че сте узнали повече, отколкото очаквах. Откакто заминахте, получих и други сведения, тъй като и вие надали си мислите, че сте единственият ми агент. Затова зная, че онова, което сте намерили, струва много, и не съм тук, за да се пазаря. Питам се обаче защо сте потърсили такъв заобиколен начин, за да се върнете при мен. — Междувременно сочеше на прислужниците къде да поставят месото в дървени форми във вид на риба, което нареди да залейт не с бульон, а със сироп.

Феранте все повече се убеждаваше, че тайната е безценна, но си казваше, че е лесно да се простреля в полет птицата, която лети направо, не и онази, която постоянно криволичи. Така че протакаше, за да изпита противника:

— Ваше Високопреосвещенство знае, че залогът в играта изискваше заобиколни средства.

„Ах ти, хитрецо — казваше на себе си Мазарен, — не си сигурен колко струва твоето откритие и чакаш да определя цената му. Но ще трябва ти да заговориш пръв.“

Измести в центъра на масата сладоледи, направени така, че да изглеждат като праскови, още увиснали на клончето си, и продължи гласно:

— Аз зная какво имате. Вие знаете, че можете да го предложите само на мен. Струва ли ви се уместно да пробутваме бялото за черно и черното за бяло?

„Ах ти, проклета лисицо — казваше на себе си Феранте, — въобще не знаеш какво аз би трябвало да зная, а бедата е, че не го зная и аз.“ И продължи гласно:

— Ваше Високопреосвещенство добре знае, че понякога истината може да бъде извлекът на горчилката.

— Знанието никога не вреди.

— Но понякога огорчава.

— Огорчете ме тогава. Няма да бъда по-огорчен, отколкото когато узнах, че сте се опетнили с държавна измяна и би трябвало да ви предам в ръцете на палача.

Феранте накрая разбра, че играейки ролята на Роберто, рискуваше да свърши на ешафода. По-добре беше да открие кой е всъщност и щеше да рискува най-много да бъде напердашен от лакеите.

— Ваше Високопреосвещенство — подхвана, — сгреших, като не казах веднага истината. Господин Колбер ме взе за Роберто дьо ла Грив и неговото заблуждение може би е повлияло и на един проникателен поглед като този на Ваше Високопреосвещенство. Но аз не съм Роберто, а само негов незаконороден брат, Феранте. Дойдох, за да предложа сведения, които смятах, че интересуват Ваше Високопреосвещенство, тъй като Ваше Високопреосвещенство първи е заговорил на покойния и незабравим Кардинал за кроежите на англичаните, Ваше Високопреосвещенство знае... Симпатиковия Прах и проблема за дължините...

При тези думи Мазарен направи ядно движение, като без малко не събори един супник от фалшиво злато, украсен с изящно наподобени от стъкло скъпоценни камъни. Обвини прислужника, после промърмори на Колбер:

— Върнете този човек там, където беше.

Наистина е вярно, че боговете заслепяват оногова, когото желаят да погубят. Феранте смяташе, че ще събуди интерес, като изтъкне доколко е в течение на най-поверителните тайни на покойния Кардинал, и бе прехвърлил границата в гордостта си на издайник, който иска да се покаже винаги по-добре осведомен от господаря си. Но никой още не беше казал на Мазарен (и щеше да бъде трудно да му се докаже), че между Феранте и Ришельо бяха съществували някакви отношения. Пред Мазарен се изправяше някой, бил той Роберто или друг, който не само знаеше какво той самият беше казал на Роберто, а и какво беше писал на Ришельо. От кого го беше узнал?

След като Феранте излезе, Колбер попита:

— Ваше Високопреосвещенство вярва ли на приказките на този човек? Ако е близък, това би обяснило всичко. Роберто би бил още в морето и...

— Не, ако този е негов брат, случаят се обяснява още по-малко. Откъде може да знае онова, което преди знаехме само аз, вие и нашият английски информатор, и после Роберто дьо ла Грив?

— Казал му го е брат му.

— Не, брат му научи всичко от нас едва онази нощ, и оттогава не е бил изпускан от поглед, докато онзи кораб не е вдигнал котва. Не, не, този човек знае твърде много неща, които не би трябвало да знае.

— Какво да го правим?

— Интересен въпрос, Колбер. Ако това е Роберто, той знае какво е видял на онзи кораб и ще се наложи така или иначе да проговори. А ако не е, трябва на всяка цена да разберем откъде е получил сведенията си. И в двата случая изключваме идеята да го изправим пред някой съд, където би говорил твърде много и пред твърде много хора, но не можем и да го премахнем с някой и друг пръст кама в гърба: има още много да ни каже. Ако ли пък не е Роберто, ами, как го рече, Феран или Фернан...

— Феранте, струва ми се.

— Все едно. Ако не е Роберто, кой стои зад него? Дори Бастилията не е сигурно място. Знае се за хора, които оттам са изпращали или получавали съобщения. Трябва да изчакаме да проговори и да намерим начин да му отворим устата, но междувременно да го тикнем на някое скришно за всички място и да направим така, че никой да не знае кой е.

Тъкмо тогава Колбер бе озарен от мрачна идея.

Няколко дни преди това френски галеон беше пленил край бреговете на Бретан пиратски кораб. Беше — виж ти случайност — холандски *fluut*, естествено с непроизносимо име, *Tweede Daphne*, сиреч *Втора Дафна*, знак — отбелязваше Мазарен, — че някъде трябваше да съществува една *Първа Дафна*, и това говореше доколко тези протестанти имаха не само нищожна вяра, а и оскъдна фантазия. Екипажът беше сбирщина народ от кол и въже. Бяха всичките за бесилото, но си струваше да се проучи дали бяха наемници на Англия и от кого бяха отмъкнали този кораб, тъй като би могла да се направи изгодна размяна със законните собственици.

Реши се значи корабът да се закотви недалеч от естуара на Сена, в малък, почти скрит залив, убягващ дори на поклонниците на Свети Иаков^[3], които минаваха наблизко, идвайки от Фландрия. На ивицата суша, която затваряше залива, имаше старо укрепление, служило някога за затвор, но вече почти излязло от употреба. Там и бяха хвърлени пиратите, в килиите, пазени само от трима мъже.

— Това стига — бе казал Мазарен. — Вземете десет от моите гвардейци, под командването на някой храбър капитан, нелишен от благоразумие...

— Бикара. Винаги се е държал добре, още от времето, когато се дуелираше с мускетарите за честта на Кардинала...

— Отлично. Наредете затворникът да бъде отведен в укреплението и нека бъде настанен в помещението на гвардейците. Бикара ще се храни с него в стаята му и ще го придружава да се поразтърче. Да стои един страж на вратата на стаята и нощем. Килията сломява и най-дръзките духове, нашият вироглавец ще има само Бикара, с когото да размени дума, и току-виж оставил да му се изплъзне някое признание. Но най-вече никой да не може да го разпознае, нито по време на пътуването, нито във форта...

— Ако излиза да се разтърче...

— Е хайде, Колбер, малко изобретателност. Да му се покрие лицето.

— Бих предложил... една желязна маска, заключена с катинар, ключът от който да се хвърли в морето...

— Стига, Колбер, да не сме в Страната на Романите? Видяхме снощи онези италиански комедианти с техните кожени маски с големи носове, които променят чертите и все пак оставят свободна устата. Намерете една от тях, и нека му бъде сложена така, че да не може да я сваля, и му дайте едно огледало в стаята, та да умира от срам всеки ден. Поискал да се маскира като брат си? Да се маскира като Полишинел! И имайте грижата, отгук до форта в затворена кола, спирания само нощем и наред полето, да не му се позволява да се показва на пощенските станции. А ако някой задава въпроси — отвежда се към границата една знатна дама, заговорничила срещу Кардинала.

В смут от подигравателната си дегизировка, Феранте сега се взираше от дни (през решетката, която пропускаше малко светлина в стаята му) в сивия амфитеатър, заобиколен от грапави дюни, и *Втора Дафна* на котва в залива.

Пред Бикара се владееше, като му внушаваше ту че е Роберто, ту Феранте, така че докладите, изпращани на Мазарен, да бъдат винаги объркани. Сполучваше да улови мимоходом някой разговор на гвардейците и беше успял да разбере, че в подземията на укреплението са оковани пирати.

В желанието си да отмъсти на Роберто за една неправда, която не беше понесъл, си блъскаше главата по какъв начин да подкладе бунт, да освободи тези негодници, да заграби кораба и да се впусне по следите на Роберто. Знаеше откъде да започне: в Амстердам щеше да намери шпиони, които да му издадат нещо относно местоназначението на *Амарилита*. Щеше да я настигне, да открие тайната на Роберто, да погуби в морето нежелания си двойник и щеше да бъде в състояние да продаде на Кардинала нещо на много висока цена.

Или не, добереше ли се веднъж до тайната, би могъл да реши да я продаде другиму. А защо ли пък да я продава? Доколкото знаеше, тайната на Роберто можеше да се отнася до картата на един остров на съкровищата, или до тайната на Алумбрадосите^[4] и на Розенкройцерите, за която се говореше от двайсет години. Щеше да използва откритието за собствена изгода, нямаше да трябва повече да шпионира за господар, сам щеше да има шпиони в своя услуга. Заграбеше ли веднъж богатство и власт, не само родовото име на предците, а и самата Синьора щеше да бъде негова.

Положително Феранте, замесен от ежби, не беше способен на истинска любов, но, казваше си Роберто, има хора, които не биха се влюбили никога, ако не чуеха да се говори за любов. Може би Феранте намира в килията си роман, прочита го, наумява си, че люби, само и само да се почувства другаде.

Може би тя, при онази тяхна първа среща, е подарила на Феранте гребена си в знак на любов. Сега той го покриваше с целувки и целувайки го, плаваше в забрава в залива, където този кораб от слонова кост бе браздил вълните.

Може би, кой знае, дори един разпасаник като него не би устоял на спомена за онзи лик... Сега Роберто виждаше Феранте, седнал в мрака пред огледалото, което за стоящия отстрани отразяваше само свещта, поставена насреща. В съзерцание на два светлика, единият повторение на другия, взорът се втрещва, умът изпада в омая, изплуват видения. Измествайки малко глава, Феранте виждаше Лилия, восьчното девиче лице, тъй окъпано в светлина, та да поглъща всеки друг лъч и да оставя русите коси да текат като тъмна маса, сбрана и усукана на гърба, едва загатнатата гръд под леката, полуразтворена дреха...

После, Феранте (най-сетне! — злорадстваше Роберто) поискваше да извлече премного печалба от суетата на един блян, заставаше ненаситно срещу огледалото — и съзираше зад отразената свещ само рожкова, който позореше мутрата му.

Като звяр, нетърпящ да е изгубил един незаслужен дар, се втурваше пак да опипва алчно Нейния гребен, но сега, сред дима на угарката от свещта, този предмет (който за Роберто би бил най-боготворената измежду реликвите) му изглеждаше като зъбата уста, готова да заръфа отчаянието му.

---

[1] *Наръчник на Политиците* — *Breviarium Politicorum*, съчинение, приписвано на кардинал Мазарен. — Б.пр. ↑

[2] **Хелиотроп** — освен конкретния вид тревисто градинско растение с това име се означават и всички растения, които се извъртат по посока на слънцето (напр. слънчогледа). — Б.пр. ↑

[3] ... *поклонниците на свети Наков, които минаваха наблиз*о — св. Иаков Големи, един от дванайсетте апостоли, брат на Йоан Евангелист. Умрял мъченически в Йерусалим през 44 г.; по-късно мощите му били пренесени в катедралата на Сантяго де Компостела, Испания. Оттогава градът е прочуто място за поклонение, към което по точно определени маршрути се стичат вярващи от цяла Европа. — Б.пр. ↑

[4] **Алумбрадосите** (исп. Alumbardos, Озарени) — езотерична секта с кабалистичен уклон, възникнала в Испания в началото на XVI в. — Б.пр. ↑

32.

ГРАДИНАТА НА НАСЛАДИТЕ

При мисълта за Феранте, затворен на острова, загледан в онази Втора Дафна, която нямаше да достигне никога, разделен от Синьората, Роберто изпитваше — нека му го позволим — едно неоправдаемо, но разбираемо удовлетворение, примесено със своего рода разказваческо удовлетворение, тъй като — с хубава антиметабола — бе успял да затвори и своя противник в обсада, огледално разнолика от своята.

Ти от онзи твой остров, с твоята кожена маска, никога няма да достигнеш кораба. А аз от кораба, с моята стъклена маска, съм вече на път да достигна моя Остров. Така си (му) казваше, докато се готвеше да опита отново своето пътешествие по вода.

Помнеше на какво разстояние от кораба се беше наранил, така че отпърво заплува спокойно, като носеше маската на колана си. Когато сметна, че е стигнал близо до хребета, надяна маската и тръгна да открива морското дъно.

Известно време виждаше само петна; после като оногова, който в мъглива нощ връхлита с кораб срещу скала, внезапно изникнала отвесно пред мореплавателя, видя ръба на бездната, над която плуваше.

Смъкна маската, изпразни я, сложи я пак, като я държеше с ръце, и с бавни махове на краката се насочи към зрелището, което едва-що беше съгледал.

Това значи бяха коралите! Първото му впечатление — ако се съди по записките — беше на смайване и изумление. Стори му се, че се намира в дюкяна на търговец на платове, който дипло пред очите му крепове и тафта, брокати, атлази, дамаски, кадифета; и пискюли, ресни и ширити; и после столи, орнати, пианети, далматики^[1]. Но платовете се движеха от свой живот с чувствеността на ориенталски танцърки.

В този пейзаж, който Роберто не съумява да опише, защото го вижда за първи път и не открива в паметта си образи, за да може да го пренесе в думи, внезапно нахлу рой същества, които — тях да — можеше да разпознае или поне да сравни с нещо вече виждано. Бяха риби, които кръстосваха пътищата си като падащи звезди в августовско небе, но в подбора и съчетаването на багрите и фигурите по люспите им природата сякаш беше искала да покаже какво разнообразие от краски съществува във вселената и колко от тях могат да съжителстват върху една и съща повърхност.

Имаше изписани на многоцветни ивици, кои по дължина, кои по ширина, кои полегато, други пък на вълни. Имаше инкрустирани с камъчета от причудливо подредени шарки, някои петнисти или зърнисти, други мозаични, пръскани, осеяни с най-ситни точки или прорязани от жилки като мраморите.

Други още с рисунък на серпентини или плитки от синджирчета. Имаше обсипани със скъпоценности, изпъстрени с гербове и розетки. И една, най-прекрасна измежду всичките, като че ли цялата замрежена с шнурчета, които образуваха два наниза от грозде и мляко; и беше чудо, че нито веднъж не пропускаше да се върне горе нанизът, който беше минал отдолу, сякаш беше работа на ръката на художник.

Едва тогава, виждайки на фона на рибите кораловите форми, които не бе могъл да разпознае от пръв поглед, Роберто различаваше кичури банани, панери с хлебчета, кошници с бронзови мушмули, над които минаваха канарчета, гущери, колибри.

Намираше се над градина, не, беше се заблудил, сега приличаше на вкаменена гора, образувана от руини на гъби — и това не, беше измамен, сега бяха ридове, чупки, урви, ями и пещери, всеобщо свлачище на живи камъни, върху които една не земна растителност се съчетаваше в разлати, валчести или люспести форми, надянали сякаш ризници от гранит, или пък възлести, или сгушени в себе си. Ала колкото и различни да бяха, всичките смайваха с кокетност и приветливост дотолкова, че и работените с привидна небрежност, уж надве-натри, носеха своята недодяланост с величие и изглеждаха като чудовища, но с хубост.

Или още (Роберто зачерква и поправя, и не сполучва да предаде, също като онзи, който трябва да опише за първи път квадратен кръг,

равнинен скат, шумна тишина, нощна дъга) онова, което виждаше, бяха дървета от цинобър.

Може би от премного сдържане на дъха си се беше замаял, водата, която нахлуваше в маската, му замъгляваше формите и отсенките. Подаде глава навън, за да поеме въздух в дробовете си, и заплува пак покрай дигата. Следваше гънките и цепнатините ѝ, където се отваряха кредни коридори и в тях се провираха пияни арлекини, а върху една издатина съгледа да се излежава рак с каймачен гребен, движен от бавно дихание и полюляване на щипки над мрежа от корали (тези вече подобни на онези, които познаваше, но разположени като ястията на вълшебната покривчица, които не се свършват никога).

Това, което виждаше сега, не беше риба, ала не беше и листо; положително беше нещо живо, като два широки резена от белееща се материя, поръбени с кърмъз, и ветрило от пера; а там, където се очакваха очи, шаваха два рога от червен восък.

Тигрови полипи, които в безсрамното си гърчене откриваха в средата голяма бърна с телесен цвят, докосваха плантации от белезникави членове с амарантови главички; розови рибки с маслиненни точици докосваха пепеляви китки карфиол, опръскани с алено, грудки на ивици от потъмняла мед... Виждаше се и порестият черен дроб с цвят на минзухар на някакво голямо животно или фойерверк от яркосребристи арабески, четини от бодили на кървавочервени капки и най-сетне нещо като потир от унил седеф...

Този потир му се стори по едно време като урна; помисли си, че сред тези скали беше погребан трупът на отец Каспар. Невидим вече, ако действието на водата го беше отпърво покрило с коралови хрущяли; но смучейки земните сокове от това тяло, коралите бяха взели образа на градински цветя и плодове. Може би след малко щеше да разпознае бедния старец, превърнал се в създание, непознато дотогава там долу: кълбото на главата, направено от мъхнат кокосов орех; две повехнали ябълки, съставляващи бузите; очите и клепачите, станали две стипчиви зарзали; носа от кострец, възлест като животинска фъшкия; отдолу, вместо устни, сухи смокини; глава цвекло с коренището ѝ накрая за брадичка и сбръчкан бодил за гръклян; на слепоочията две кестенови обвивки вместо кичури, а за уши — двете черупки на разполовен орех; пръсти от моркови; пъпеш за корем; коленете — две дюли.

Как можеше Роберто да храни толкова гробовни мисли в тъй гротескна форма? В съвсем друга форма останките на клетия приятел биха провъзгласили тук своето съдбовно „*Et in Arcadia ego*“^[2]...

Ето, може би под формата на череп на онзи чакълест корал... Този двойник на камък му се стори вече изтръгнат от гнездото си. Дали от жал при спомена за покойния учител, дали за да отнеме на морето поне едно от съкровищата му, го взе; и тъй като за този ден беше видял предостатъчно, притисна плячката към гърдите си и пое обратно към кораба.

---

[1] *Столи, орнати, пианети, далматики* — католически богослужебни одежди. — Б.пр. ↑

[2] *Et in Arcadia ego* (лат.) — И ето ме в Аркадия. — Б.пр. ↑

33.

ПОДЗЕМНИ СВЕТОВЕ^[1]

Коралите бяха станали за Роберто предизвикателство. След като бе открил на каква изобретателност е способна Природата, се чувстваше приканен на надпревара. Не можеше да остави Феранте в онзи затвор и историята си наполовина: би удовлетворил омразата си към съперника, но не и гордостта си на съчинител. Какво можеше да се погоди на Феранте?

Идеята дойде на Роберто една заран, когато, както обикновено, беше задебнал още от зори да изненада на Острова Гълъба с Цвят на Портокал. В ранна утрин слънцето биеше в очите и Роберто дори се беше опитал да натъкми с един лист от бордовия дневник нещо като козирка около крайната леща на далекогледа си, но полезрението му се свеждаше на моменти само до някакви отблясъци. А когато после слънцето се издигнеше над хоризонта, морето го отразяваше и удвояваше всеки негов лъч.

Този ден обаче Роберто си бе втълпил, че е видял нещо да се въззема от дърветата към слънцето и после да се слива с неговата лъчезарна сфера. Навярно беше илюзия. Всяка друга птица в тази светлина би изглеждала сияйна... Роберто беше убеден, че е зърнал гълъба, и разочарован, че се е излъгал. В така двойствено душевно състояние се чувстваше още веднъж ограбен.

За същество като Роберто, стигнало вече дотам да се наслаждава ревниво само на онова, което му биваше отнето, не беше нужно много, за да засънува, че, напротив, Феранте бе получил отказаното нему. Но тъй като Роберто беше авторът на историята и не искаше да позволи твърде много на Феранте, реши, че той би могъл да има вземане-даване само с другия гълъб, синьо-зеления. Защото в отсъствието на всякаква сигурност Роберто така или иначе беше решил, че в двойката

портокаловото същество трябваше да е женската, или с други думи, Тя. Тъй като в историята за Феранте гълъбът бе призван да представлява не венецът, а оръдието за едно притежание, на Феранте се полагаше засега мъжкият.

Можеше ли един синьо-зелен гълъб, който лети само в Южните морета, да отиде да кацне на перваза на онзи прозорец, зад който Феранте въздишаше по своята свобода? В Страната на Романите — да. И после, защо пък *Втора Дафна*, по-честита от по-голямата си сестра, да не се е завърнала току-що от тези морета, носейки в трюма си птицата, която сега да се е освободила?

Във всеки случай Феранте, който нямаше и представа от Антиподите, не можеше да си задава такива въпроси. Беше видял гълъба, отначало му беше подхвърлял по някоя троха ей така, за разтуха, после се бе запитал дали няма как да го използва за своите цели. Беше чувал, че гълъбите служат понякога за пренасяне на съобщения: разбира се, да повери съобщение на птицата не означаваше да я изпрати със сигурност там, където наистина би искал, но при цялата скука си струваше да опита.

От кого можеше да поиска помощ, той, който във враждебността си към всички, включително към самия себе си, си бе създал само врагове, а малкото хора, които му бяха служили, бяха безочливци, готови да го следват единствено в сполуката, положително не и в злополучието? Бе си казал: ще отправя зов към Синьората, която ме обича („Но откъде е толкова сигурен?“, питаше се завистнически Роберто, докато измисляше тази самонадеяност).

Бикара му бе оставил необходимото за писане, в случай че нощта му донесеше съвет и поискаше да изпрати признание на Кардинала. Така Феранте начерта от едната страна на листа пътя към дома на Синьората и прибави, че който предаде писмото, ще получи награда. После от другата посочи къде се намира (беше чул тъмничарите да произнасят едно име) като жертва на подъл заговор на Кардинала и призова за избавление. Сетне нави листа, привърза го за крачето на птицата и я подкани да литне.

Откровено казано, след това забрави — или почти — за постъпката си. Как бе могъл да си помисли, че синият гълъб ще отлети точно при Лилия? Такива неща стават в приказките, а Феранте не беше човек, който би се осланял на разказвачите на приказки. Може би

гълбът беше прострелян от ловец и падайки сред клоните на някое дърво, бе изгубил писмото...

Феранте не знаеше, че всъщност се беше уловил в клея на един селянин, намислил да извлече полза от това, което по всяка очевидност беше сигнал, изпратен до някого, сигурно до предводителя на някоя войска.

Селянинът бе отишъл да покаже писмото на единствения човек в селото си, който умееше да чете, сиреч на кюрето, и той бе нагласил всичко както му е редът. След като бе издирил Синьората, беше изпратил при нея свой близък, който да уговори предаването, като изкопчи щедра милостиня за църквата и почерпушка за селянина. Лилия бе чела, бе плакала, бе се обърнала към верни приятели за съвет. Да трогне сърцето на Кардинала? Нищо по-лесно за една красива придворна дама, но тази дама посещаваше салона на Артенис, на който Мазарен гледаше с подозрение. Вече се носеха сатирични стихчета за новия министър и се говореше, че излизали от онези зали. Една скъпоценна, която отива при Кардинала да иска милост за приятел, осъжда този приятел на още по-тежко наказание.

Не, трябваше да се събере отряд храбри мъже и да се предприеме изненадващо нападение. Но към кого да се обърне?

Тук Роберто не знаеше как да продължи. Ако той беше мускетар на краля или гасконски кадет, Лилия би могла да потърси помощ от тези смелчаци, толкова прочути със задружността си. Но кой рискува да си навлече гнева на един министър, а може би и на Краля, заради някакъв чужденец, който се навърта около библиотекарите и астрономи? За библиотекарите и астрономите по-добре да не говорим: колкото и решен да беше на романа, Роберто не можеше да си представи как Каноникът от Дин или господин Гафарел препускат презглава към неговия затвор — т.е. към този на Феранте, който за всички беше вече Роберто.

Роберто бе споходен от вдъхновение няколко дни по-късно. Беше оставил историята за Феранте и се бе заел пак да изучава кораловия хребет. Този ден следваше отряд риби с жълти шлемове на муцуните, които приличаха на зашетани воители. Сега се канеха да се вмъкнат в една пукнатина между две каменни кули, където коралите бяха порутени дворци на потънал град.

Роберто си помисли, че рибите бродят сред руините на онзи град Ис^[2], за който беше чувал да се разказва и който още се простирал на не много мили от брега на Бретан, там, където го били залели вълните. Ето, най-голямата риба беше някогашният крал на града, следван от велможите си, и всички язدهа сами себе си в търсене на своето съкровище, погълнато от морето...

Но защо да се връща към прастарата легенда? Защо да не си мисли, че рибите са обитатели на един свят, който си има свои гори, свои чукари, свои дървеса и долини, и не знае нищо за света на повърхността? Така и ние живеем, без да знаем, че кухото небе крие други светове, където хората не вървят и не плуват, а летят или порят въздуха; ако това, което ние наричаме планети, са киловете на техните кораби, от които виждаме само блещукащото дъно, така тези синове на Нептун виждат над себе си сенките на нашите галеони и ги смятат за ефирни тела, които обикалят в техния воден небосвод.

А ако е възможно да има същества, които живеят под водата, не би ли могло тогава да има и същества, които живеят под земята, народи от саламандри, способни да стигат по своите проходи до централния огън, който оживява планетата?

Докато размишляваше така, Роберто си спомни едно изказване на Сен-Савен: ние мислим, че е трудно да се живее на повърхността на луната, защото смятаме, че там няма вода, но може би там горе водата съществува в подземни кухни и природата е издълбала на луната кладенци, и това са петната, които ние виждаме. Откъде да знаем дали обитателите на луната не намират подслон в тези ниши, за да се скрият от непоносимата близост на слънцето? Нима първите християни не са живели под земята? Така и луняните живеят все в катакомби, които на тях им изглеждат домашно уютни.

И не е речено, че трябва да живеят в мрак. Може би има много, много отвори в кората на спътника и вътрешността получава светлина от хиляди отвърстия. Това е нощ, пронизана от снопове светлина, както става при нас в някоя църква или под палубата на *Дафна*. Или не, на повърхността има фосфорни камъни, които денем се просмукват със светлината на слънцето, а нощем я връщат. Луняните изкупуват при всеки залез тези камъни, така че галериите им да са винаги по-сияйни от кралски палат.

Париж, помисли си Роберто. А нима не се знае, че целият град е надупчен като Рим от катакомби, където, казват, се криели нощно време злосторниците и просяците?

Ами да, Просяците, ето я идеята за спасяването на Феранте! Просяците, за които се разправя, че били управлявани от свой крал и от кодекс железни закони, Просяците, общество от ехидна сган, което живее от злодеяства, обирджийства и разбойничества, мародерства и безчинства, издевателства, измамничества и мерзости, докато се преструва, че преживява от хорското милосърдие!

Идея, която можеше да се роди само в главата на влюбена жена! Лилия — разказваше си Роберто — е решила да се довери не на дворцови люде или благородници със сан, а на последната от камериерките си, която има безсрамна връзка с един кочияш, а той познава кръчмите около „Нотр Дам“, където на залез се появяват дрипльовците, прекарали деня в просия по порталите... Ето го пътя.

Нейният водач я отвежда в дълбока нощ в църквата „Сен Мартен де Шан“, повдига една плоча от пода на хора, накарва я да се спусне в катакомбите на Париж и да тръгне да търси на светлината на факла Краля на Просяците.

Ето я Лилия, преоблечена като благородник, гъвкав андрогин, който се провира из ходове, стълби и дупки, докато в тъмнината различава, свлечени тук и там сред дрипи и парцали, разчекнати тела и лица, белязани от брадавици, пришки, петна, суха краста, кели, струпей и гнойници, всичките гъгнещи с протегната ръка, не се знае дали за да искат милостиня, или да кажат — с вид на аристократичен камериер — „вървете, вървете, господарят вече ви очаква“.

А господарят им беше там, в средата на една зала на хиляда левги под повърхността на града, седнал върху бъчва, заобиколен от джебчии, изнудвачи, фалшификатори и шарлатани, паплач, ловка във всяко грабителство и злотворство.

Какъв можеше да е Кралят на Просяците? Загърнат в опърпана мантия, с чело, покрито с туберкули, нос, разяден от язва, очи от мрамор, едното зелено, другото черно, поглед на белка, вежди, скосени надолу, заешка устна, която открива острите му и стърчащи вълчи зъби, щръкнала коса, песъчлива кожа, ръце с шишкови пръсти и закривени нокти...

Като изслуша Синьората, той заяви, че разполага с войска, пред която тази на краля на Франция е провинциален гарнизон. И далеч не толкова скъпа: ако това племе получише отплата в приемлив размер, да кажем двойното на онова, което би събрало с просия за същия откъслек време, би се хвърлило в огъня за такъв щедър възложител.

Лилия изниза от пръстите си един рубин (както се прави в подобен случай) и запита с царствено изражение:

— Това стига ли ви?

— Стига ми — отвърна Кралят на Просяците, галейки камъка с лисичия си поглед. — Кажете ни къде.

След като научи къде, додаде:

— Моите не използват коне или коли, но до мястото може да се стигне с лодки по течението на Сена.

Роберто си представяше как Феранте, излязъл по залез да постои с капитан Бикара на кулата на укреплението, внезапно ги бе видял да пристигат. Бяха изникнали отпърво по дюните, за да плъзнат после към еспланадата.

— Поклонници на свети Иаков — бе отбелязал презрително Бикара, — и то от най-лошия вид, или от най-окаяния, защото отиват да търсят спасение, когато са вече с единия крак в гроба.

Наистина поклонниците в дълга-дълга върволица се приближаваха все повече към брега и се виждаше навалица от слепци с протегнати ръце, сакати, увиснали на патериците си, гурелясали, гноясали, прокажени и гангрениясали, сбирщина от недъгави, хроми и гърбави, облечени във вретина.

— Не бих искал да се приближат много и да потърсят подслон за вечерта — каза Бикара. — Няма да ни донесат нищо друго освен мръсотия. — И нареди да се дадат няколко изстрела с мускет във въздуха, та да стане ясно, че укреплението не е гостоприемно местенце.

Но изстрелите послужиха сякаш за покана. Докато отдалеч прииждаше още паплач, първите настъпваха все повече към крепостта и вече се чуваше скотското им бръцолевене.

— Дръжте ги надалеч, за Бога — викна Бикара и нареди да хвърлят хляб в подножието на стената, та да им даде да разберат, че толкова е милостта на повелителя на това място и друго не могат да

очакват. Но гнусната пасмина, която се разрастваше пред очите, беше изтикала авангарда си под стените да тъпче този дар и да гледа нагоре, сякаш търсейки нещо по-добро.

Сега можеха да се разгледат един по един и съвсем не приличаха на поклонници, нито на клетници, които се молят за облекчение на келите си. Без съмнение — казваше Бикара загрижено — бяха нашественици, авантюристи обесници. Или поне така изглеждаха още за малко, защото беше вече на смрачаване и еспланадата и дюните бяха станали само едно сиво омесване на това гъмжило от плъхове.

— На оръжие, на оръжие! — викна Бикара, който вече се бе досетил, че не за поклонничество, нито за просия ставаше дума, а за нападение. И заповяда да се нададат няколко изстрела срещу онези, които вече бяха стигнали до стената. Но сякаш бяха стреляли тъкмо по пълчище гризачи: прииждащите избутваха все повече първите, падналите биваха изпотъпквани, използвани като опора от напиралите отзад, и вече можеше да се види как първите се вкопчват с ръце в пукнатините на вехтата постройка, провират пръсти в процепите, слагат крак в междините, увиват се около решетките на най-близките прозорци, промушват онези си сгърчени крайници в бойниците. А междувременно друга част от ордата бушуваше на земята, засилвайки се да издъни с рамо порталата.

Бикара бе заповядал да го барикадират отвътре, ала, макар и яки, гредите на крилата вече хрущяха под напъна на този измет.

Гвардейците продължаваха да стрелят, но малкото нападатели, които се свличаха, биваха веднага прехвърляни от нови талази, вече се виждаше само гмеж, от която по някое време взеха да се надигат сякаш възжени змиорки, запратени във въздуха, и се разбра, че са железни куки, и че някои от тях вече се бяха забили в зъберите. А едва щом някой гвардеец се подадеше малко, за да откърти ноктестите жезла, първите, които вече се бяха изкатерили, го замлатваха с шишове и сопи или го улавяха в примки и го събаряха долу, където изчезваше в пресата на побеснелите грозотила, без да може да се различи хъркането на единия от рева на другите.

Накратко, който би могъл да проследи събитието от дюните, почти не би виждал вече форта, а само пълнене на мухи по мърша, роене на пчели върху пита, братство от стършели.

Междувременно отдолу се бе чул шумът от падащата порта и бъркотията в двора. Бикара и гвардейците му се изтеглиха от другата страна на кулата, без да се занимават с Феранте, който се бе прилепил в отвора на вратата, водеща към стълбите, не много уплашен и вече спокоен от предчувствието, че това са по някакъв начин приятели.

А тези приятели вече бяха стигнали и прехвърлили зъберите; прахосници на живота си, падаха от последните изстрели на мускетите, нехайни за гърдите си, помитаха препятствието на насочените саби, хвърляйки в ужас бранителите с нечестивите си очи, с изкривените си лица. Гвардейците на Кардинала, иначе железни мъже, изпускаха оръжията, просейки милост от небето пред лицето на това, което вече мислеха за банда дяволи; онези отпърво ги поваляха с удари на тояги, после се нахвърляха върху оцелелите, раздавайки плесници и юмруци, шамари и пестници; и прегризваха със зъби, разкъсваха с нокти, вилнееха, давайки воля на жлъчта си, безчинстваха над вече мъртвите; Феранте видя някои да отварят гръд, да изтръгват сърце и да го поглъщат сред високи крясъци.

Последен оцелял оставаше Бикара, който се бе сражавал като лъв. Когато разбра, че е вече победен, опря гръб на перилото, очерта с окървавената си сабя една линия на земята и викна: „*Isu mouga Biscarat, seul de ceux qui sont avec luy!*“^[3]

Но в този миг един едноок с дървен крак, размахал секира, изникна на стълбата, направи знак и сложи край на касапницата, като заповяда да вържат Бикара. После съгледа Феранте, разпозна го тъкмо по онази маска, която би трябвало да го прави неузнаваем, поздрави го с широк размах на въоръжената си ръка, сякаш искаше да помете прахта с перото на шапка, и му каза:

— Господине, вие сте свободен.

Измъкна от дрехата си писмо с печат, който Феранте веднага позна, и му го подаде.

Беше тя; приканваше го да разполага със зловещата, но вярна войска и да я чака там — щеше да пристигне призори.

След като бе освободен от маската си, Феранте най-напред освободи пиратите и подписа с тях договор: да завладеят отново кораба и да отплават под неговите заповеди, без да задават въпроси. Като възнаграждение — дял от съкровище, голямо колкото казана на Алтопашо^[4]. Според обичая си Феранте въобще не смяташе да удържа

на думата си. Откриеше ли веднъж Роберто, стигаше да предаде собствения си екипаж на първото пристанище и щеше да ги окачи всичките на бесилото, оставайки господар на кораба.

От просяците нямаше повече нужда. Техният главатар като честен мъж му каза, че вече са получили отплатата си за начинанието. Искаха да напуснат местността колкото се може по-бързо; разпръснаха се към вътрешността и се прибраха в Париж, просейки от село на село.

Не беше трудно да се качат в една лодка, пазена на док в укреплението, да стигнат до кораба и да хвърлят в морето единствените двама души, които го охраняваха. Бикара бе окован в трюма, тъй като беше заложник, който би могъл да се изтъргува. Феранте си позволи кратък отдих, върна се на брега преди зазоряване, навреме, за да посрещне каретата, от която слезе Лилия, по-красива от всякога в мъжката си премяна.

Роберто сметна, че по-голямо изтезание би му било да си мисли, че са се поздравили сдържано, без да се издават пред пиратите, които трябваше да вярват, че приемат на борда млад благородник.

Качиха се на кораба, Феранте провери дали всичко е готово за отплаване и когато котвата бе вдигната, слезе в каютата, която бе наредил да приготвят за гостенката.

Тук тя го чакаше, с очи, които не молеха за друго, освен да бъдат обичани, със струящото ликуване на косите си, сега разпуснати по раменете, готова за най-радостната от саможертвите. О, блуждаещи къдри, къдри сияйни и обожаеми, къдри омайни, които летите и играете, и играейки, блуждаете — примираше Роберто заради Феранте...

Лицата им се доближиха, за да приберат жътви от целувки след отколешната сеитба на въздишки, и в миг Роберто се докосна в мисълта си до този листец от румена роза. Феранте целуваше Лилия, а Роберто си се представяше в деянието и в тръпката на захапването на този същински корал. Но в същия момент чувстваше, че тя му се изплъзва като полъх на вятър, изгубваше топлината ѝ, която бе повярвал, че усеща за миг, и я виждаше ледена в огледало, в други обятия, върху далечно ложе на друг кораб.

За да заслони любовниците, бе спуснал покривало със скъперническа прозирност; вече откритите тела бяха книги по

слънчева некромантия, чиито свещени звуци се разкриваха само на двамина избраници, и те си ги сричаха един другиму уста в уста.

Корабът бързо се отдалечаваше, Феранте вземаше надмощие. Тя обичаше в него Роберто, в чието сърце тези образи падаха като огънче върху сноп трънак.

---

[1] *Подземни Светове* — **Атаназиус Кирхер**, *Mundus Subterraneus*. — Б.пр. ↑

[2] ... *онзи град Ис* — според едно старинно предание бретонски град, който бил погълнат от вълните през IV или V в.; легендата е вдъхновила операта на Едуар Лало *Кралят на град Ис*. — Б.пр. ↑

[3] *Icy mourra Biscarat...* — „Тук ще умре Бикара, сам сред тези, които са с него“: реплика е от Тримата мускетари на **Александър Дюма**, чийто герой е Бикара (превод на Йордан Павлов). — Б.пр. ↑

[4] ... *казана на Алтопашо* — казана на манастира в Алтопашо, провинция Лука, където монасите два пъти седмично варели чорба и я раздавали на бедните, споменат впрочем от Бокачо в *Декамерон*; превърнал се в нарицателно за голямо количество. — Б.пр. ↑

34. МОНОЛОГ ВЪРХУ МНОЖЕСТВЕННОСТТА НА СВЕТОВЕТЕ^[1]

Ще си спомним — надявам се, защото Роберто е взел от романистите на своя век обичая да разказва толкова истории наведнъж, та по някое време е трудно да се подемат нишките им, — че от първото си посещение в света на коралите нашият герой беше донесъл със себе си „двойника на един камък“, който му се бе сторил като череп, може би този на отец Каспар.

Сега, за да забрави любовта на Лилия и Феранте, седеше на палубата по залез да съзерцава предмета и да изучава текстурата му.

Не приличаше на череп. Беше по-скоро минерален кошер, съставен от неправилни многоъгълници, но многоъгълниците не бяха елементарните единици на тази тъкан: всеки многоъгълник откриваше в центъра си лъчева симетрия от най-фини нишки, между които се появяваха — ако присвиеш клепачи — пролуки. Те може би образуваха други многоъгълници, а ако да би могло око да проникне още по-нататък, би забелязало навярно, че страните на тези малки многоъгълници са съставени от други, още по-малки, докато — разделяйки частите на части от части — не се стигнеше до момента, в който бихме се спрели пред онези неделими по-нататък части, каквито са атомите. Но тъй като Роберто не знаеше до какъв предел би могла да се дели материята, не му беше ясно докъде неговото око — уви, не на рис^[2], тъй като не разполагаше с онази леща, с която Каспар бе успял да различи дори гадинките на чумата — би могло да се спуска в бездната, продължавайки да намира нови форми вътре в отгатваните форми.

И главата на абата, както му викаше в онази нощ Сен-Савен по време на дуела, можеше да бъде свят за неговите въшки — о, как беше мислил подир тези думи Роберто за света, в който живееха като най-

честити насекоми въшките на Ана-Мария (или Франческа) Новарезе! Но тъй като и въшките не са атоми, а необятни вселени за атомите, които ги съставят, може би вътре в тялото на една въшка има още други, по-малки животни, които живеят в него като в просторен свят. Може би самата моя плът — мислеше си Роберто — и моята кръв не са нищо друго освен сплитове от най-мънички животни, които, движейки се, ми предават движението си, като се оставят да бъдат водени от моята воля, която им служи за кочияш. И моите животни положително се питат къде съм ги повел сега, че ги подлагам на смяната на морския хлад със слънчевия зной, и изгубени в тази въртележка на непостоянни климати, са също толкова несигурни за своята съдба, колкото съм и аз.

Ами ако в едно също толкова безгранично пространство се чувстват захвърлени други животни, още по-миниатюрни, живеещи във вселената на тези, за които вече казах?

Защо да не го мисля? Само защото никога не съм знаел нищо за това? Както ми казваха моите приятели в Париж, ако човек е на кулата на „Нотр Дам“ и погледне отдалеч към предградието Сен-Дьони, не би могъл никога да си помисли, че това неясно петно е обитавано от същества, подобни на нас. Ние виждаме Юпитер, който е много голям, но нас от Юпитер не ни виждат и не могат даже да се досетят за съществуването ни. А дори до вчера щях ли изобщо да заподозра, че вдън морето — не на някоя далечна планета или върху капка вода, а в една част на същата тази наша вселена — съществува един Друг Свят?

Впрочем какво знаех аз само допреди няколко месеца за Южната Земя? Щях да кажа, че е приумица на географи еретици, а кой знае дали на тези острови не са изгорили в отминалите времена някой техен философ, който гърлено е твърдял, че съществуват Монферато и Франция. И все пак аз сега съм тук и няма как да не вярвам, че Антиподите съществуват — и че, противно на мнението на мъже някога премъдри, не вървя с главата надолу. Чисто и просто обитателите на този свят заемат кърмата, а ние носим на един и същи галеон, на който, без да знаем нищо едни за други, сме и ние, и те.

Така изкуството на летенето е още непознато, и все пак — ако се вярва на някой си господин Годуин^[3], за когото ми говореше доктор Д'Игби — един ден ще отидем на Луната, както сме отишли в Америка, въпреки че преди Колумб никой не е подозирал, че този

континент съществува, нито пък че е можел един ден да се нарича така.

Залезът беше отстъпил място на вечерта, после на нощта. Сега Роберто виждаше луната пълна в небето и можеше да различи петната ѝ, които за децата и невежите са очите и устата на кротко лице.

За да предизвика отец Каспар (в кой свят, на коя планета на праведниците беше сега милият старец?), Роберто му бе говорил за обитателите на Луната. Но може ли Луната да е наистина обитаема? Защо не, беше като Сен-Дьони: какво знаят човеците за света, който може да съществува там?

Ако съм застанал на Луната — разсъждаваше Роберто — и хвърля нагоре камък, към Земята ли би полетял той? Не, би паднал пак на луната. Значи Луната, като всяка друга планета ли ще е, звезда ли ще е, е една вселена, която има свой център и своя окръжност, и центърът привлича всички тела, които живеят в сферата на владение на този свят. Както става със Земята. Ами тогава защо да не може с Луната да става и всичко останало, което става със Земята?

Има атмосфера, която обгръща Луната. Нима преди четирийсет години на Връбница някой не видял, казаха ми, облаци на Луната? Не се ли вижда на тази планета едно голямо трептене непосредствено преди затъмнение? Какво друго е това, ако не доказателство, че там има въздух? Планетите се изпаряват, а също и звездите — какво друго са петната, каквито казват, че имало върху Слънцето и от които се пораждали падащите звезди?

На Луната положително има вода. Как иначе да се обяснят нейните петна, ако не като образ на езера (някой дори беше предположил, че тези езера са изкуствени, едва ли не човешко дело, толкова добре са очертани и разпределени на равни разстояния)? От друга страна, ако Луната е била замислена само като голямо огледало, което да отразява на Земята светлината на Слънцето, защо Творецът е трябвало да изпонаплесква това огледало с петна? Значи петната не са несъвършенства, а съвършенства, и следователно мочурища или езера, или морета. А ако там горе има вода, има и въздух, значи има живот.

Живот може би различен от нашия. Може би онази вода има вкус (знам ли?) на сладник, на кардамон, та дори на пипер. Ако

съществуват нескончаеми светове, това е доказателство за нескончаемата изобретателност на Изобретателя на нашата Вселена и значи тогава няма предел за този Поет. Той може да е създал обитаеми светове навсякъде, но от същества винаги различни. Може би обитателите на Слънцето са по-слънчеви, светли и озарени от обитателите на Земята, които са натегнали от материя, а обитателите на луната са някъде по средата. На Слънцето живеят същества, които са изцяло форма или Акт, както щем да го наречем, на Земята — същества, състоящи се от чисти Заложби, които се разбиват, а на Луната те са *in medio fluctuantes*^[4], ще рече доволно лунатични...

Бихме ли могли да живеем във въздуха на Луната? Сигурно не, на нас той би ни причинил замайване; от друга страна, рибите не могат да живеят в нашия, нито пък птиците — в този на рибите. Онзи въздух трябва да е по-чист от нашия и понеже нашият поради своята гъстота служи като естествена леща, която филтрира лъчите на слънцето, селенитите ще да виждат слънцето със съвсем друга очевидност. Зората и здрачът, които ни светят, когато слънцето още го няма или вече го няма, са дар от нашия въздух, който е богат на примеси и затова улавя и предава светлината му; това е светлина, която не би трябвало да имаме и която ни е подарена в повече. Но така тези лъчи ни подготвят да получаваме и да губим слънцето малко по малко. Може би на луната, тъй като въздухът е по-фин, има дни и нощи, които настъпват отведнъж. Слънцето се издига внезапно на хоризонта като при отварянето на завеса. После от най-ослепителната светлина току изпадат ненадейно в най-катранен мрак. На Луната би липсвала и небесната дъга, която е ефект на парите, примесени с въздуха. Но може би по същите причини там нямат нито дъждове, нито гръмотевици, нито мълнии.

А какви ли ще да са обитателите на по-близките до Слънцето планети? Пламенни като маврите, ала доста по-духовни от нас. С каква ли големина виждат Слънцето? Как ли понасят светлината му? Може би там металите се леят природно и текат на реки?

Но наистина ли има безбройни светове? От подобен въпрос в Париж се раждаше дуел. Каноникът от Дин казваше, че не знае. Или по-скоро изучаването на физиката го накланяше да каже „да“ по примера на великия Епикур. Светът може да бъде само безкраен.

Атоми, които се тълпят в празното пространство. Че телата съществуват, ни засвидетелства сетивното възприятие. Че празнотата съществува, ни засвидетелства разумът. Как и къде щяха иначе да се движат атомите? Ако нямаше празнота, нямаше да има движение, освен ако телата не се проникваха помежду си. Би било смешно да си мислим, че когато една муха изтласка с крилцето си частица въздух, тази частица измества друга пред себе си, тя пък още друга, така че размахването на крачето на една бълха, хоп и хоп, и хоп, накрая да причини цицина в другия край на света!

Ако обаче празнотата беше безкрайна, а броят на атомите — краен, те не биха преставали да се движат навсякъде, не биха се натъквали никога един на друг (както двама души не биха се срещнали никога, освен по немислима случайност, ако се лутат из пустиня без край) и не биха образували своите съединения. Ако пък празнотата беше крайна, а броят на телата — безкраен, тя не би имала място да ги побере.

Естествено би било достатъчно да се мисли за крайна празнота, населявана от краен брой атоми. Каноникът ми казваше, че това е най-благоразумното схващане. Защо Бог да е длъжен като собственик на театър да поставя безброй спектакли? Той проявява своята свобода, вечно, със сътворението и поддържането на един-единствен свят. Няма аргументи против множествеността на световите, но няма и в нейна полза. Бог, който е преди света, е създал достатъчен брой атоми в достатъчно обширно пространство, за да композира своя шедьовър. Част от неговото безкрайно съвършенство е и Геният на Границата.

За да види дали и колко светове има в едно мъртво нещо, Роберто бе отишъл в малкия музей на *Дафна* и бе наредил пред себе си на палубата като ашици всичките мъртви неща, които бе намерил там: вкаменелости, камъчета, рибени кости; местеше поглед от едно на друго, продължавайки да размишлява наслуки над Случая и над случаите.

Но кой ми казва (казваше си), че Бог се стреми към границата, след като опитът постоянно ми открива други и нови светове, не щеш ли отгоре, не щеш ли отдолу? Може тогава не Бог, ами светът да е вечен и безкраен, и винаги да го е имало и винаги така да го има, в безкрайно пресъчленяване на неговия безкраен брой атоми в безкрайната празнота, според някакви закони, които още не познавам,

по непредвидими, но подчинени на правила отклонения на атомите, които иначе биха се движили налудничаво. И тогава светът би бил Бог. Бог би се раждал от вечността като вселена без брегове и аз бих бил подвластен на неговия закон, без да зная какъв е той.

Глупако, казват някои, можеш да говориш за безкрайността на Бог, защото не си призван да я обхванеш с ума си, а само да вярваш в нея, както се вярва в тайнство. Ако искаш обаче да говориш за натурална философия, този безкраен свят ще трябва все пак да го проумееш, а не можеш.

Сигурно. Но нека си помислим в такъв случай, че светът е пълен и е краен. Да се опитаме тогава да проумеем нищото, което идва след края на този свят. Да не би когато мислим за това нищо, да можем да си го представим като вятър? Не, защото би трябвало да е наистина нищо, дори не и вятър. Въобразимо ли е — в светлината на натурфилософията, а не на вярата — едно нескончаемо нищо? Доста по-лесно е да си представим свят, който се простира докъдето поглед стига, както поетите могат да си представят рогати хора или двуопашати риби от съчетаването на вече познати части: трябва само да добавим към света, там, където си мислим, че свършва, други части (една шир, съставена пак и все така от вода и земя, светила и небеса), подобни на тези, които вече познаваме. Без предел.

Защото ако ли светът е краен, а нищото, доколкото е нищо, не може да съществува, то какво би останало отвъд границите на света? Пустота. И ето че за да отречем безкрайността, утвърждаваме пустотата, която може да бъде само безкрайна, иначе в края ѝ трябва да мислим отново за една нова и немислима шир от нищо. Тогава по-добре да мислим веднага и свободно за пустотата и да я населим с атоми, освен ако не я мислим като такава пустота, че по-пуста от това да не може.

Роберто се озоваваше в положението да се ползва с една голяма привилегия, която придаваше смисъл на неволята му. Ето че имаше очевидното доказателство за съществуването на други небеса и в същото време, без да се налага да се издига отвъд небесните сфери, отгатваше много светове в един корал. Нужно ли беше да се изчислява в колко фигури могат да се съчетаят атомите на вселената — и да се горят на кладата онези, които кажеха, че броят им не е краен, — когато би било достатъчно да се размишлява с години над някой от тези

морски предмети, за да се разбере как отклонението на един-едничък атом, било то пожелано от Бог или подбудено от Случая, може да даде живот на неподозирани Млечни пътища?

Изкуплението ли? Лъжлив аргумент, нещо повече — обявяваше Роберто, който не искаше да си има неприятности със следващите йезуити, които срещнеше, — аргумент на онзи, който не е способен да си въобрази всемогъществото на Бог. Кой може да изключи, че в плана на сътворението първородният грях е настъпил едновременно във всички вселени, по различни и непредполагаеми начини, и все пак в един миг, и че Христос е умрял на кръста за всички — и за селенитите, и за сириусците, и за коралитяните, живеели по молекулите на този дупчест камък, когато той е бил още жив?

В действителност Роберто не беше убеден от аргументите си; забъркваше ястие, съдържащо прекалено много съставки, или натъпкваше в едно-единствено разсъждение неща, чути от различни места — а не беше толкова несъобразителен, че да не си дава сметка. Затова след като сразеше един възможен противник, му предоставяше отново думата и се отъждествяваше с неговите възражения.

Веднъж по повод на пустотата отец Каспар му беше затворил устата с един силогизъм, на който не бе съумял да отговори: пустотата е не-битие, но не-битието не съществува, *ergo* пустотата не съществува. Аргументът беше добър, защото отричаше пустотата, като при това признаваше, че тя е мислима. Наистина могат чудесно да се мислят неща, които не съществуват. Може ли една химера, която жужи в пустотата, да яде вторични идеи? Не, защото химерата не съществува, в пустотата не се чува никакво жужене, вторичните идеи са мисловни неща, а мислената круша не храни. И все пак мисля за една химера, макар да е химерична, т.е. да не съществува. Същото се отнася и за пустотата.

Роберто помнеше отговора на един деветнайсетгодишен младеж, който веднъж бе поканен в Париж на сбирка на неговите приятели философи, защото се говореше, че проектирал машина, способна да извършва аритметични изчисления. Роберто не беше разбрал добре как трябваше да работи машината и беше намерил това момче (може би от язвителност) за твърде бледо, твърде угнетено и твърде знаещо за възрастта си, докато неговите приятели либертини му показваха, че

човек може да бъде и жизнерадостно мъдър. И толкова по-малко му се беше понавило, че когато разговорът стигна до празнотата, младежът поиска да се намеси, при това с някаква безочливост:

— Прекалено много се е говорило за празнотата. Сега тя трябва да бъде доказана посредством опита. — И го заявяваше, сякаш този дълг се падаше един ден нему, Роберто бе попитал за какви опити мисли, а момчето му бе казало, че още не знае. За да го уязви, Роберто му бе изложил всички философски възражения, които беше чувал: ако празнотата съществува, тя не би била материя (която е пълна), не би била дух, защото не може да се мисли за дух, който да е празен, не би била Бог, защото щеше да е лишен дори от себе си, не би била нито субстанция, нито акциденция, би предавала светлината, без да притежава прозрачност... Какво би била тогава?

Свело поглед, момчето бе отвърнало със смирена самоувереност:

— Навярно би била нещо по средата между материята и нищото и не би принадлежала нито към едното, нито към другото. Би се различавала от нищото по своята измерност, от материята — по своята неподвижност. Би била почти не-битие. Не супозиция, не абстракция. Би била. Би била (как да го кажа?) факт. Прост факт.

— Какво е един прост факт, лишен от каквато и да било определеност? — бе запитал със схоластическо високомерие Роберто, който впрочем нямаше предубеждения по темата, а искаше да се покаже и той многознаещ.

— Не мога да определя това, което е просто — бе отвърнал младежът. — От друга страна, господине, как бихте определили битието? За да го определите, би следвало да кажете, че е нещо. Значи за да определите битието, трябва вече да кажете е, и така да използвате в определението самото определяемо. Аз мисля, че има термини, които не могат да бъдат определени, и може би празнотата е един от тях. Но може и да греша.

— Не грешите. Празнотата е като времето — бе отбелязал един от приятелите либертини на Роберто. — Времето не е количеството движение, защото движението е това, което зависи от времето, а не обратното; то е безкрайно, несътворено, непрекъснато, не е акциденция на пространството... Времето е, и толкова. Пространството е, и толкова. Празнотата е, и толкова.

Някой се бе възпротивил с думите, че едно нещо, което е, и толкова, без да притежава някаква определима същност, е все едно, че не е.

— Господа — бе казал тогава Каноникът от Дин, — вярно е, пространството и времето не са нито тяло, нито дух, нематериални са, ако щете, но това не означава, че не са реални. Не са акциденция и не са субстанция, и все пак са се появили преди сътворението, преди всяка субстанция и всяка акциденция, и ще съществуват и след унищожението на всяка субстанция. Те са неизменни и непроменливи, каквото и да сложите в тях.

— Но пространството все пак е протяжно — бе възразил Роберто, — а протяжността е свойство на телата...

— Не — бе отвърнал приятелят либертин, — фактът, че всички тела са протяжни, не означава, че всичко, което е протяжно, е тяло — както му се иска на онзи там господин, който впрочем не би благоволил да ми отговори, защото като че ли не желае повече да се върне от Холандия. Протяжността е разположението на всичко, което е. Пространството е абсолютна, вечна, безкрайна, несътворена, необхватна, неограничена протяжност. Като времето е незалязващо, неспирно, неразпръсваемо, то е феникс, змия, ухапала опашката си...

— Господине — бе казал Каноникът, — да не поставяме обаче пространството на мястото на Бог...

— Господине — му бе отвърнал либертинът, — не можете да ни подсказвате идеи, които всички смятаме за истинни, и после да искате да не извлечем от тях крайните следствия. Подозирам, че оттук нататък нямаме повече нужда от Бог, нито от неговата безкрайност, тъй като имаме вече достатъчно безкрайности отвсякъде и те ни свеждат до една сянка, която трае един-единствен миг без завръщане. Така че предлагам да прогоним всеки страх и да отидем всички в кръчмата.

Каноникът бе поклатил глава и се бе сбогувал. Младежът, който изглеждаше силно разтърсен от диспута, също се бе извинил със сведено лице и бе поискал позволение да се прибере у дома.

— Клетото момче — бе казал либертинът, — то конструира машини за изчисляване на крайното, а ние го ужасихме с вечното безмълвие на твърде много безкрайности^[5]. *Voilà*, ето го краят на едно хубаво призвание.

— Няма да издържи на удара — бе добавил друг от пиронистите, — ще се опита да се помири със света и ще свърши сред йезуитите!

Сега Роберто мислеше за този разговор. Празнотата и пространството бяха като времето, или времето — като празнотата и пространството; не можеше ли тогава да се мисли, че както съществуват звездни пространства, в които нашата земя изглежда като мравка, и пространства като световите на корала (мравки за нашата вселена) — и все пак всичките едно в друго, — така има и вселени, подвластни на различни времена? Нима не се каза, че на Юпитер денят трае една година? Трябва значи да съществуват вселени, които живеят и умират в разстояние на един миг или които надживяват всяка наша способност да пресмятаме и китайските династии, и времето на Потопа. Вселени, в които всички движения и отговорът на движенията да се отмерват не от часовете и минутите, а от хилядолетията, и други, в които планетите да се раждат и да умират в едно мигновение.

Нима не съществуваше, и то не много далеч, място, където времето беше вчера?

Може би беше влязъл вече в една от тези вселени, където от момента, в който един атом вода бе започнал да разяжда кората на един мъртъв корал и той бе взел полека да се рони, бяха изминали толкова години, колкото от раждането на Адам до Изкуплението.

Нима не изживяваше сега своята любов в това време, където Лилия, както и Гълъбът с Цвят на Портокал бяха станали нещо, за чието завоюване имаше на разположение вече теготата на вековете? Нима не се готвеше да живее в едно безкрайно бъдеще?

Към толкова и такива размишления се чувстваше подтикнат един млад благородник, който току-що бе открил коралите... И кой знае докъде щеше да стигне, ако беше имал духа на истински философ. Но Роберто не беше философ, а нещастен влюбен, едва изплувал от пътешествие, в крайна сметка още неувенчано с успех, към един Остров, който му убягваше сред ледените мъгли на предишния ден.

Беше обаче влюбен, който, макар и възпитан в Париж, не бе забравил живота си на село. Затова се улови да заключава, че времето, за което сега мислеше, може да се разтяга по хиляди начини като брашно, замесено с яйчени жълтъци, както беше виждал да правят

жените в Ла Грива. Не зная защо на Роберто му бе хрумнало това сравнение — може би премногото мислене бе възбудило апетита му или се бе поддад и той на ужаса от вечното безмълвие на всичките тези безкрайности и му се бе приискало да се намери пак у дома в мамината кухня. Но малко му трябваше, за да мине към спомена за други лакомства.

Имаше, значи, печива с плънка от птичета, зайчета и фазани, сякаш да внушат, че могат да съществуват много светове един до друг или един в друг. Но майка му правеше и от онези торти, които наричаше немски, с много редове или пластове плод, разделени с масло, захар и канела. Тръгвайки от тази идея пък после беше измислила солена торта, в която между тестените блатове слагаше ту ред шунка, ту твърдо сварени яйца, нарязани на кръгчета, ту зарзават. И това извикваше у Роберто мисълта, че вселената може да бъде тава, в която се пекат едновременно различни истории, всяка със своето време, та ако ще и всичките с едни и същи герои. И както в тортата яйцата, които са отдолу, не знаят какво сполита отгатък тестената кора техните другарчета или пък шунката, дете е отгоре, така в един пласт на вселената един Роберто не знаеше какво прави другият.

Ясно, не е добър начин на разсъждение, при това с корема. Но е очевидно, че той вече е имал наум накъде бие: в същия този момент много различни робертовци биха могли да правят различни неща, и може би под различни имена.

Може би и под името Феранте? Нима тогава онова, което той смяташе за измисляната от него история на брата враг, не беше смътната догадка за свят, където на него, Роберто, се случваха прекеждия, различни от тези, които изживяваше в това време и в този свят?

Хайде, хайде, казваше си, положително би ти се искало ти да изживяваш онова, което изживя Феранте, когато *Втора Дафна* опъна платна. Но то е — знае се, — защото съществуват, както казваше Сен-Савен, мисли, за които изобщо не се мисли и които впечатляват сърцето, без сърцето (а още по-малко умът) да си дава сметка за тях; и е неизбежно някои от тези мисли — които понякога не са нищо друго освен смътни, а и не чак толкова смътни желаниа — да се промъкнат във вселената на един Роман, който ти вярваш, че съчиняваш заради удоволствието да поставиш на сцената мислите на другите... Но аз съм

си аз, а Феранте си е Феранте, и сега ще си го докажа, като го тласна в приключения, на които аз ама съвсем не бих могъл да бъда главният герой — и ако те се случват в някаква вселена, то тя е вселената на Фантазията, която не е паралелна на нищо.

И през цялата тази нощ, забравил коралите, се забавлява да съчинява приключение, което обаче щеше още веднъж да го отведе до най-изтерзаната от насладите, до най-прелестното от страданията.

---

[1] *Монолог върху Множествеността на Светове* — **Бернар льо Бовие дьо Фонтъонел**, *Entretiens sur la pluralité des Mondes*. — Б.пр. ↑

[2] ... око — уви, не на рис — в оригинала *linceo*, от лат. *linx*, рис — според митологичните представи символ на зоркост; оттук води името си и прочутата Академия деи Линчеи; самият Галилей, след като е приет за неин член, с гордост се подписва „Галилео Галилей Линчео“. — Б.пр. ↑

[3] **Франсис Годуин** (1561–1633) — английски писател, автор на фантастичния роман *The Man in the Moon* (Човекът в Луната). — Б.пр.

↑

[4] *In media fluctuantes* (лат.) — колебаещи се по средата. — Б.пр.

↑

[5] ... а ние го ужасихме... — срв. **Блез Паскал**, *Мисли: „Вечното безмълвие на безкрайните простори ме ужасява.“* — Б.пр.

↑

35.

УТЕХАТА НА МОРЕПЛАВАТЕЛИТЕ

Феранте беше разказал на Лилия, вече склонна да повярва на всяка лъжа, която дойдеше от обичните уста, една почти истинска история, само дето в нея той вземаше ролята на Роберто, а Роберто — неговата; и я беше убедил да му даде всичките накити от ковчезето, което бе донесла със себе си, за да издири самозванеца и да му измъкне един документ от капитална важност за съдбините на държавата, който онзи беше измъкнал от него: ако го върнеше, щеше да получи прошката на Кардинала.

След бягството от френските брегове първият престой на *Втора Дафна* беше в Амстердам. Там, като двоен шпионин, какъвто беше, Феранте можеше да намери кой да му открие нещо за кораба, наречен *Амарилуда*. Каквото и да бе узнал, няколко дни по-късно беше в Лондон, за да търси някого. А човекът, на когото щеше да се довери, можеше да бъде само подлец като него, готов да продаде онези, на които продаваше.

И ето го Феранте, след като е получил от Лилия един диамант с голяма чистота, да се вмъква в нощен час в някаква бърлога, където го посреща същество с неопределен пол, което навярно е било евнух при турците, с голобrado лице и толкова малка уста, та човек би казал, че се усмихва само мърдайки нос.

Стаята, в която се спотуляше, беше страховита със саждите от купчина кости, които горяха в безжизнен огън. В един ъгъл висеше обесен за краката гол труп, от чиято уста се процеждаше в пиринчена черупка сок с цвят на коприва.

Евнухът разпозна у Феранте брат в престъплението. Чу въпроса, видя диаманта и предаде господарите си. Отведе Роберто в друга стая, която приличаше на дюкянче на аптекар, пълно с пръстени, стъклени, калаени, медни бурканчета. Бяха все вещества, които служеха за придаване на вид, различен от същинския, било на мегери, които искаха да изглеждат хубави и млади, било на злодеи, които искаха да

подправят външността си: белила, омекчители, корени от бърдун, кори от драконово биле и други вещества, които изтъняваха кожата, приготвени от костен мозък на сръндак и води от орлови нокти. Имаше пасти за изрусяване на косите, замесени от зелен дъб, ръж, пчелник, селитра, стипца и бял равнец; или за променяне на цвета на кожата от крава, мечка, ослица, камила, водна змия, заек, кит, чапла, лопатар, дива котка или видра. И още мазила за лице от стиракс, лимон, шишарки, бряст, лупина, фий и нахут, и един шкаф с мехури, та да се правят да изглеждат девици грешниците. За който поискаше да оплете някого в любов, имаше езици от пепелянки, пъдпъдъчи глави, магарешки мозъци, арабска бакла, лапи от язовци, камъни от орлово гнездо, лоени сърца, набучени със счупени игли, и други предмети, направени от кал и олово, най-гнусни наглед.

Насред стаята бе поставена маса, а върху нея — леген, покрит с окървавена кърпа, която евнухът му посочи със заговорнически вид. Феранте не разбираше и онзи му каза, че е попаднал тъкмо при когото трябва. Наистина евнухът беше не друг, а човекът, който беше ранил кучето на доктор Бърд и който всеки ден в уречения час квасеше във витриоловата вода парцала, напоен с кръвта на животното, или го доближаваше до огъня и така изпращаше на *Амарилида* сигналите, които Бърд очакваше.

Евнухът разказа всичко за пътешествието на Бърд и за пристанищата, в които положително щеше да се отбие. Феранте, който наистина не знаеше, кажи-речи, нищо за треската около дължините, не можеше да си представи, че Мазарен е изпратил Роберто на онзи кораб само за да открие нещо, което нему вече изглеждаше явно, и оттук заключи, че всъщност Роберто сигурно трябваше после да донесе на Кардинала за местонахождението на Соломоновите острови.

Смяташе Втора Дафна за по-бърза от *Амарилида*, вярваше в щастието си, мислеше, че ще настигне лесно кораба на Бърд, когато той хвърлеше котва на Островите, та да изненада екипажа на сушата, да се разправи с него (Роберто включително) и после да разполага както му се харесва с онази земя, на която щеше да бъде единственият откривател.

Самият евнух му подсказа как да плава, без да сбърка пътя: щеше да е достатъчно да се рани още едно куче и той всеки ден да въздейства върху проба от кръвта му, както правеше за кучето на

Амарилида. Феранте щеше да получава същите ежедневни послания, които получаваше Бърд.

Тръгвам веднага, каза Феранте; а при напомнянето на онзи, че трябваше преди това да се намери куче, възкликна: „Аз си имам друго куче на борда!“ Заведе евнуха на кораба; увери се, че сред екипажа има бръснар, майстор на кръвопускания и други подобни операции. „Аз, капитане — пристъпи един разбойник, отървал сто клупа и хиляда одрусвания с въжето^[1], — в корсарските времена съм изпорязал повече ръце и крака на другарите си, отколкото вражески съм надупчил!“

Слязоха в трюма; Феранте прикова Бикара към два кръстосани напреки кола, след това с една кама собственоръчно поряза дълбоко хълбока му. Докато Бикара виеше, евнухът попи текналата кръв с кърпа, която прибра в една торбичка. После обясни на бръснаря какво да прави, та да държи раната отворена през цялото време на плаването, така че раненият да не умре от нея, но и да не оздравее.

Подир това ново престъпление Феранте даде заповед да се вдигнат платната на път за Соломоновите острови.

Като разказа тази глава от своя роман, Роберто изпита погнуса. Чувстваше се уморен — той — и смазан от тежобата на толкова злодеяния.

Не пожела да си представи продължението и написа по-скоро призив към Природата, та — както майката, когато иска да приспи детето в люлката, го покрива с платно и спуска над него една малка нощ — да разстели голямата нощ над планетата. Молеше се ноцта, която укриваше всяко нещо от взора му, да прикани очите му да се затворят; и заедно с мрака да дойде тишината; и както при изгрева на слънцето лъвове, мечки и вълци (на които като на крадците и убийците светлината е омразна) тичат да се сврат в пещерите, дето намират приют и убежище, така, обратно, щом се оттеглеше слънцето отгатак заника, да се отдръпне цялата глъч и кипеж на мислите. И умреше ли веднъж светлината, да замрат у него духовете, които от светлината се оживяваха, и да настане мир и тишина.

Както духаше светилника, ръцете му се озариха от един-едничък лунен лъч, който проникваше отвън. Мъгла пропълзя от стомаха му към мозъка и спускайки се над клепките, ги затвори, та духът да не надниква повече да види никой предмет, който да го отвлича. И заспаха

в него не само очите и ушите, а и ръцете и краката — не и сърцето, което не знае покой.

Спи ли в съня и душата? Уви, не, тя будува, само че се оттегля зад завеса и устройва театър: тогава призраците смешници излизат на сцената и играят комедия, но каквато би я играла трупа пияни или луди артисти, тъй неузнаваеми изглеждат лицата и изопачени облеклата, изкълчени маниерите, нелепи ситуациите и безпътни раздумките.

Както когато се среже на много части стоножка: освободените части хукват всяка без да знае накъде, защото освен първата, у която е главата, другите са незрящи; и всяка като невредима гъгрица тръгва на онези пет или шест крака, които са ѝ останали, и отнася онова парче душа, което е нейно. Така в сънищата се вижда да пониква от стъблото на цвете шията на жерав, която минава в глава на бабуин, с четири рога на охлюв, бълващи огън, или да разцъфва на лицето на старец брада от паунова опашка; на друг ръцете са досуц усукани лози, а очите — газеничета в черупка на раковина, или носът — цафара...

Затова Роберто, който спеше, засънува пътешествието на Феранте, което продължаваше, само че го сънуваше по образа на сън.

Сън откровение, искам да кажа. Сякаш подир размишленията си над безбройните светове Роберто не е желал повече да си представя преживелици, които са се развивали в Страната на Романите, а една истинска история в една истинска страна, където и той е живеел, само че — както Островът се е намирал в непосредственото минало — неговата история да е можела да се разгръща в едно недалечно бъдеще, дето да намери удовлетворение жаждата му за пространства, не тъй кратки като онези, в които неговото корабокрушение го е затваряло.

Ако беше подхванал историята, поставяйки на сцената един маниерен Феранте, един Яго, роден от злобата си поради неизтърпяна обида, сега, понеже му беше непоносимо да вижда Другия редом със своята Лилия, вземаше мястото му и — осмелявайки се да приеме тъмните си мисли — признаваше без заобикалки, че Феранте беше той.

Убеден вече, че светът може да бъде изживяван от безброй паралакси, ако преди се беше самоизбрал за недискретно око, дебнещо действията на Феранте в Страната на Романите или в едно минало, което беше и неговото (но което го бе засегнало, без той да си дава сметка, предопределяйки настоящето му), сега той, Роберто, ставаше

окоето на Феранте. Искаше да се наслаждава с противника на приключенията, които съдбата трябваше да е отредила нему.

И така, ветроходът се носеше сега из течните поля и пиратите кротуваха. Бдейки над пътешествието на двамата влюбени, се задоволяваха да откриват морски чудовища и преди да стигнат до американските брегове, бяха видели един Тритон. Додето се подаваше над водата, имаше човешка форма, само че ръцете бяха твърде къси спрямо тялото: китките бяха едри, косите сиви и гъсти, и носеше брада, дълга до пояс. Имаше големи очи и грапава кожа. Като го приближиха, изглеждаше покорен и пое към мрежата. Но едва щом усети, че го теглят към лодката, и преди още да се беше показал под пъпа, та да открие дали имаше опашка на сирена, скъса отведнъж мрежата и изчезна. По-късно го видяха да се къпе на слънцето на една скала, но все така криеше долната част от тялото си. Гледаше подир кораба и махаше с ръце, сякаш аплодираше.

Навлязоха в Тихия океан и стигнаха до остров, където лъвовете бяха черни, кокошките покрити с вълна, дърветата цъфтяха само през нощта, рибите бяха крилати, птиците — люспести, камъните се държаха на повърхността, а клечките потъваха, пеперудите грееха нощем, водата опиваше като вино.

На втори остров видяха дворец, съграден от прогнило дърво и изписан в неприятни за окоето цветове. Влязоха и се намериха в зала, облицована с гарванови пера. Във всяка стена се отваряха ниши и в тях вместо каменни бюстове се виждаха джуджета с изпити лица, които по природно стечение се бяха родили безкраки.

На сплут от мръсотия трон седеше Кралят, при чийто знак се разнесе концерт на чукове, свредели, които стържеха по каменни плочи, ножове, които скрибуцаха по порцеланови чинии; под звуците му се появиха шестима мъже, останали само кожа и кости, отвратителни с кривогледите си очи.

Насреща им излязоха жени, толкова тлъсти, че повече не можеше и да бъде, поклониха се на партньорите си и подхванаха танц, който открояваше изкълчености и уродливости. После нахълтаха шестима разбойници, родени сякаш от една и съща утроба, с толкова грамадни носове и уста и толкова изметнати гърбове, че приличаха не на създания, а на измами на природата.

След танца, тъй като не бяха чули още думи и смятаха, че на острова се говори език, различен от техния, нашите пътешественици се опитаха да зададат въпроси с жестове — нали те са един универсален език, на който може да се общува дори с Диваците. Но мъжът им отвърна с говор, който приличаше повече на изгубения Език на Птиците, съставен от трели и чуруликания, и те го разбраха като да беше заговорил на тяхното наречие. Така научиха, че докато навсякъде другаде се ценеше красотата, в този дворец беше на почит само екстравагантността. И че това трябваше да очакват, ако продължеха пътешествието си из тези земи, където е долу онова, което другаде е горе.

Поеха отново на път; спряха на трети остров, който изглеждаше безлюден, и Феранте, сам с Лилия, навлезе към вътрешността. Както вървяха, чуха глас, който ги предупреждаваше да бягат: това беше Островът на Невидимите Хора. В същия този миг наоколо им се бяха насъбрали много от жителите му и си сочеха двамата посетители, които без никакъв свян се излагаха на погледите. Наистина за този народ да бъдеш гледан, означаваше да станеш плячка на чуждия поглед и да изгубиш собствената си природа, като се превърнеш в обратното на себе си.

На четвърти остров срещнаха мъж с хлътнали очи, тънък глас, лице, което беше само една бръчка, но със свеж цвят. Брадата и косата му бяха нежни като памук тялото — тъй сковано, че рече ли да се обърне, трябваше да се завърти цял около себе си. Каза, че бил на триста и четирийсет години и за това време на три пъти бил подновявал младостта си, като пил от Извора на Живата вода, който се намирал именно в тази земя и продължавал живота, но не повече от триста и четирийсет години — и затова той скоро щял да умре. Старецът призова пътешествениците да не търсят извора: да живееш три пъти, като станеш първо двойник, а после и тройник на самия себе си, било причина за големи горчивини и накрая човек вече не знаел кой е. И не само това: да изживееш същите болки на три пъти, било мъка, ала не по-малка мъка било да изживееш пак и същите радости. Радостта от живота се ражда от чувството, че както веселието, така и скръбта са краткотрайни, и тежко ни, ако знаем, че ще се наслаждаваме на вечно блаженство.

Но Антиподният Свят беше хубав с многообразието си; и като плаваха още хиляда мили, попаднаха на пети остров, който беше целият гъмжило от мочурища. Всички жители прекарваха живота си коленичили да се съзерцават, убедени, че който не е виждан, е все едно, че го няма, и че ако откъснат поглед и престанат да се виждат във водата, биха умрели.

После слязоха на шести остров, още по на запад, където всички говореха неспирно помежду си и един разказваше на друг онова, което искаше другият да бъде и да прави, и обратното. Наистина тези островитяни можеха да живеят само ако бъдеха разказвани; и когато някой смутител разказваше за другите неприятни истории, като така ги принуждаваше да ги изживяват, те вече не разказваха за него нищо и той умираше.

Но грижата им беше да измислят за всекиго различна история: наистина, ако всички биха имали една и съща история, вече не биха могли да се различават помежду си, защото всеки от нас е онова, което неговите прежеждия са създали. Затова бяха конструирали голямо колело, което се издигаше на площада на селото. Състоеше се от шест концентрични кръга, които се въртяха всеки за себе си. Първият беше разделен на двайсет и четири кутийки или прозорчета, вторият — на трийсет и шест, третият — на четирийсет и осем, четвъртият — на шейсет, петият — на седемдесет и две, и шестият — на осемдесет и четири. В отделните кутийки, според критерий, който Лилия и Феранте не бяха успели да разберат за толкова кратко време, бяха записани действия (като отивам, идвам или умирам), страсти (като мразя, обичам или студено ми е), и после начини, като добре и зле, весело или с тъга, и места и времена, например вкъщи или идния месец.

Завъртяха ли се колелата, се получаваха истории като „отиде вчера вкъщи и срещна врага си, който се мъчеше, и му оказа помощ“ или „видя едно животно със седем глави и го уби“. Жителите твърдяха, че с тази машина можели да се напишат или съчинят седемстотин двайсет и два милиона различни истории — достатъчно, за да дадат смисъл на живота на всеки от тях през бъдните векове. Това допадна на Роберто: би могъл и той да си построи едно такова колело и да продължи да измисля истории, дори да останеше на *Дафна* десет хиляди години.

Бяха много и чудновати откритията на земи, които на Роберто наистина би му се искало да открие. Но по едно време в бълнуването си пожела за двамата любовници някое по-безлюдно място, та да могат да се насладят на любовта си.

Така ги отведе на един седми и най-дивен плаж, развеселен от горичка, която изникваше току на брега на морето. Прекосиха я и се озоваха в кралска градина, където покрай сенчеста алея, която пресичаше украсени с цветни лехи поляни, бликаха много фонтани.

Но сякаш двамата търсеха по-съкровено убежище, а той — нови мъки, та ги поведе към потънала в цвят арка, отвъд която навлязоха в една долинка. Стъбла на блатна тръстика шумоляха на ветреца, който разнасяше из въздуха смесица от ухания, а от едно езерце струеше в блестяща пътечка нишка вода, чиста като наниз перли.

Пожела — и ми се струва, че мизансценът му е следвал всички правила — сянката на шумнат дъб да подкани влюбените към прегръдка; добави весели чинари, скромни кумарки, бодливи хвойни, крехки тамарикси и гъвкави липи, които обрамчваха полянка, изписана като ориенталски килим. С какви миниатюри можеше да го е украсила природата, художничка на света? С теменуги и нарциси.

Остави двамата да възлегнат, докато един нежен мак надигаше от тежката забрава сънена главица, за да се опие от тези росни въздишки, но после, унижен от толкова красота, предпочете да поруменее от свян и срам. Както впрочем и той, Роберто — и трябва да кажем, че така му се падаше.

Тогава, за да не вижда повече онова, от което толкова би искал да бъде видян, Роберто се извиси да обзоре с морфеевско всезнание целия остров. Сега фонтаните шушукаха из него за любовното чудо, на което се смятаха сватовници.

Имаше колонки, вретена, гарафи, които изхвърляха един-единствен водоскок — или много от множество малки чучурчета, — други завършваха отгоре сякаш с Ноев ковчег, от чиито прозорци се изливаше порой, който, падайки, образуваше двойно плачеща върба. Един, като голям цилиндричен ствол, пораждаше на върха множество по-малки цилиндри, обърнати в различни посоки, като да беше бункер

или крепост, или боен кораб, въоръжен с оръдия — които обаче обстрелваха с води.

Имаше крилати, гривести и брадати, в толкова разновидности, колкото звездите на Влъхвите в пещерите, чиито опашки техните плиски наподобяваха. Навръх един позираше статуя на момченце: то държеше в лявата си ръка чадър, от чиито ребра извираха водни лъчи; а с дясната момченцето насочваше чурчето си и смесваше в един купел струйката си с водите, които идваха от купола.

Върху капителя на друг се бе спряла витоопашата риба, като че ли току-що глътнала Иона; бълваше вода и от устата, и от два прореза, които се отваряха над очите; възседнало я беше амурче, размахало тризъбец. Един шадраван във формата на цвете поддържаше с шуртенето си топка; друг пък беше дърво, всеки от чиито многобройни цветове въртеше по една сфера; изглеждаше като че ли рой планети обикалят една около друга в сферата на водата. Имаше и такива, в които самите листца на цвета бяха образувани от водата: тя се лееше от непрекъснат процеп, който опасваше диск, поставен върху колоната.

Заменили въздуха с вода, някои наподобяваха тръби на орган, които издаваха не звуци, а втечнени дихания; заменили пък водата с огън, някои напомняха канделабри, в които пламъчета, запалени в центъра на опорната колона, хвърляха светлини върху пяната, преливаща отвред.

Друг приличаше на паун, с кичур пера на главата и широка разперена опашка, която вземаше багрите си от небето. Да не говорим за онези, които като стойки на майстор на перуки се обливаха във водопадни къдрици. Един беше слънчоглед, който лумваше в един-едничък ореол. В друг пък се откриваше ликът на самото слънце, изящно скулптирано, с низ човчици по окръжността, така че светилото сипеше не лъчи, а свежест.

Над един се въртеше цилиндър, който изстрелваше вода от ред спирални дълбеи. Имаше като лъвска или тигрова паст, уста на грифон, змийски език и дори като жена, която плачеше и от очите, и от бозките. А останалото беше бълване на фавни, цвъртене на крилати същества, гъргорене на лебеди, пръскане от хоботи на нилски слонове, бълбукане от алабастрови амфори, изливане на рокове на изобилието.

Все видения, които за Роберто — ако се вгледаме — бяха падане от трън, та на глог.

Междувременно в долината влюбените, вече заситени, трябваше само да протегнат ръка и да поемат от кичеста лоза дара на нейните съкровища; една смокиня, сякаш да поплаче от разнеженост пред проследеното единение, отрони сълзи от мед, докато на един бадем, цял накитен с цветове, гукаше Гълъбът с Цвят на Портокал...

Докато Роберто не се събуди, плувнал в пот.

„Ето — казваше си, — аз се поддадох на изкушението да живея посредством Феранте, но сега си давам сметка, че Феранте е този, който е живял посредством самия мен, и докато аз фантазирах, той изживяваше наистина онова, което му позволих да изживее!“

За да охлади гнева си и за да срещне видения, които — тези поне — на Феранте бяха отказани, пое отново в ранна утрин, с връвта през хълбоците и Persona Vitrea на лицето, към своя свят на коралите.

---

[1] ... одрусвания с въжето — става дума за наказание, при което осъденият бивал завързван с ръце зад гърба и повдиган от земята със скрипец, като изтърпявал многократни силни разтърсвания. — Б.пр. ↑

36.

ЧОВЕКЪТ НА ПРАГА

Стигнал до границата на рифа, Роберто браздеше водата с лице, потопено сред тези вечни лоджии, но не сполучваше да се любува ведро на живите камъни, защото една Медуза го бе превърнала в безжизнена скала. Нали в съня бе видял погледите, които Лилия беше запазила за самозванец: ако пак в съня тези погледи го бяха възпламенявали, сега в спомена го вледеняваха.

Поиска да си върне своята Лилия, заплува, завирайки лице колкото можеше по-надълбоко, сякаш съвкуплението с морето щеше да му отдаде наградата, която в съня бе присъдил на Феранте. На духа му, възпитан да изгражда образи, не беше потребно голямо усилие, за да си представя Лилия във всяка вълниста извивка на този подводен парк, да вижда нейните устни във всяко цвете, в което му се искаше да се изгуби като жадна пчела. В прозрачни градини се натъкваше отново на крепа, който бе покривал лицето ѝ в първите нощи, и протягаше ръка, за да повдигне паравана.

В това опиянение на разсъдъка се косеше, че взорът му не можеше да се разпростре, колкото сърцето му го желаше, и сред коралите търсеше гривната на любимата жена, мрежичката от косите ѝ, висулката, която изтъняваше крайчеца на ухото, пищните огърлици, които красяха лебедовата ѝ шия.

Изгубен в лова, по някое време бе привлечен от накит, който му се показваше от една цепнатина, свали маската, изви гръб, вдигна със сила крака и се отгласна към дъното. Тласъкът се оказа прекомерен, поиска да се улови за края на една издатина, и само миг, преди да склучи пръсти около черупчест камък, му се стори, че вижда да се отваря тлъсто и сънливо око. В това мигновение си спомни, че доктор Бърд му бе говорил за една Рибка Камък, която се загнездва сред кораловите пещери, за да изненада всяко живо същество с отровата на своите люспи.

Твърде късно: дланта бе легнала върху Нещото и силна болка бе пронизала ръката му до рамото. С напън от хълбоците бе успял по чудо да не се озове и с лице, и с гърди върху Чудовището, но за да спре инерцията си, се бе наложило да го удари с маската. В сблъсъка тя се бе строшила и така или иначе се бе принудил да я изостави. Избутвайки се с крака от скалата под себе си, се бе върнал на повърхността, докато няколко секунди още бе виждал своята Persona Vitrea да потъва кой знае къде.

Дясната ръка и цялата предмишница бяха подути, рамото беше изтръпнало; уплаши се, че ще припадне; намери въжето и с голяма мъка успя постепенно да го издърпа педя по педя само с една ръка. Изкачи стълбичката почти както в нощта на пристигането си, без да знае как, и както в онази нощ, рухна на палубата.

Но сега слънцето беше вече високо. С тракащи зъби Роберто си спомни как доктор Бърд му бе разказвал, че след срещата с Рибата Камък повечето пострадали не се били спасили, малцина били оживели и никой не знаел противоотрова за това зло. Въпреки замъглените си очи се опита да разгледа раната: не беше повече от драскотина, но сигурно се бе оказала достатъчна, за да проникне през нея във вените смъртоносното вещество. Изгуби свят.

Когато се пробуди, треската му се беше засилила и изпитваше остра нужда да пие. Проумя, че в тази окрайнина на кораба, изложен на елементите, далеч от храна и пиене, нямаше да издържи дълго. Пропълзя надолу и се добра до границата между склада с провизиите и заграждението на птичарника. Пи жадно от едно буренце с вода, но почувства, че стомахът му се сгърчва. Припадна пак, по очи в собствената си бълвоч.

В течение на една нощ, тревожена от прокобни сънища, приписваше страданията си на Феранте, когото сега объркваше с Рибата Камък. Защо искаше да препречи достъпа му до Острова и до Гълъба? Затова ли бе тръгнал да го преследва?

Виждаше себе си, проснат, да гледа друг свой образ, който седеше насреща му край една печка, облечен в домашна роба, погълнат да решава дали ръцете, които си опипваше, и тялото, което чувстваше, бяха негови. Той, който виждаше другия, се чувстваше с дрехи, обхванати от огъня, докато облечен беше другият, а той гол — и вече не разбираше кой от двамата живееше наяве и кой насън, и си

помисли, че и двамата сигурно бяха фигури, породени от неговия ум. Той не, защото мислеше, следователно съществуваше.

Другият (но кой?) по някое време се надигна, ала трябва да беше Злият Гений, който преобръщаше света му в съновидение, понеже сега не беше вече той, а отец Каспар. „Вие се върнахте!“, продума Роберто и му протегна ръце. Но онзи не отговори, нито се помръдна. Гледаше го. Беше положително отец Каспар, ала сякаш морето — връщайки го — го беше изгладило и подмладило. Поддържана брада, налято и розово лице като това на отец Емануеле, расо без следа от оръфани краища и лекета. После, все така без да помръдва, като актьор, който декламира, и на безукорен език като обигран оратор, каза със зловеща усмивка:

— Излишно е да се защитаваш. Вече целият свят има една-единствена цел, и тя е пъкълът.

Продължи с гръмък глас, сякаш говореше от амвона на църква:

— Да, пъкълът, за който малко знаете, ти и всички онези, които като теб вървят към него с бърза крачка и безумна душа! Вие мислехте, че в пъкъла ще намерите мечове, ками, колела, бръсначи, реки от сяра, питиета от разтопено олово, ледени води, казани и скари, триони и боздугани, шила за вадене на очи, клещи за изтръгване на зъби, чесала за раздиране на слабини, пранги за трошене на кости, зверове, които ръфат, шишове, които разпъват, примки, които душат, магарета, кръстове, куки и сатъри? Не! Това са изтезания безмилостни, да, но такива, че човешки ум все още може да ги измисли, щом като сме измислили дори бронзовите стегалки, железните столове или забиването на изострени клечки под ноктите... Вие се надявахте, че адът е дига, направена от Риби Камък. Не, други са мъките на ада, защото се раждат не от нашия краен ум, а от безкрайния ум на един разгневен и отмъстителен Бог, принуден да излее своята ярост и да яви, че колкото голямо е било милосърдието му в опрощението, не помалка е справедливостта му в наказанието! Трябва да бъдат тези мъки такива, че в тях да можем да прозрем пропастта, която дели нашата немощ от неговото всемогъщество!

— В този свят — казваше още глашатаят на покаянието, — вие сте навикнали да виждате, че за всяка болка се е намирал някакъв лек и няма рана без нейния мехлем, нито яд без неговия териак. Ала не мислете, че така е и в пъкъла. Там са, вярно е, върховно мъчителни

изгарянията, но няма балсам, който да ги успокои; изпепеляваща жаждата, но няма вода, която да я разхлади; вълчи гладът, но няма храна, която да го подкрепи; непоносим срамът, но няма платно, което да го покрие. Да имаше тогава поне една смърт, която да сложи край на толкова теглила, една смърт, една смърт... Но това е най-лошото, че там не ще можете и нивга да се надявате на една милост, иначе тъй скръбозна, каквато е тази да бъдете довършени! Ще търсите смъртта във всичките ѝ форми, ще търсите смъртта, и не ще имате нивга щастието да я намерите. Смърт, Смърт, къде си (все ще вървите и ще викате), кой най-милостив демон ще ни я даде? И ще разберете тогава, че там, долу, мъките не свършват никога!

Тук старецът замлъкваше, протягаше ръце с длани към небето и зашепваше сподавено, сякаш да довери страховита тайна, която не биваше да излезе от този църковен кораб.

— Мъките не свършват никога? Значи ли това, че ще се мъчим, докато една малка кадънка, която идва да изпие по капчица вода на година, може да стигне дотам да пресуши всички моря? Повече. *In saecula*. Че ще се мъчим, докато една въшка по растенията, която идва да отхапе от листо само веднъж на година, може да стигне дотам да опустоши всички лесове? Повече. *In saecula*. Че ще се мъчим тогава, додето една мравчица, която пристъпва един-единствен път на година, ще може да е обиколила цялата земя? Повече. *In saecula*. Ами ако цялата тази вселена бъдеше една само пустиня от пясък, и всеки век се вземаше от нея по едно само зрънце, не биха ли се свършили мъките ни, след като вселената бъде цялата разчистена? Не и тогава. *In saecula*. Ако си представим, че един грешник подир милиони векове пролива само две сълзи, ще остане ли той да се мъчи и когато неговият плач стигне да се излее в потоп, по-голям от онзи, в който е бил погубен някога целият човешки род? Е стига, да свършваме, не сме деца! Ако искате да ви го кажа: *in saecula, in saecula* ще има грешниците да се мъчат, *in saecula*, а то ще рече през векове без чет, без край, без мяра.

Сега лицето на отец Каспар приличаше на това на кармелита от Ла Грива. Вдигаше очи към небето, сякаш за да съзре там една-едничка надежда за пощада:

— Но Бог — казваше с глас на покаяник, достоен за състрадание, — но Бог не се ли мъчи при гледката на нашите мъки? Не ще ли се

сбъдне Той да усети порив на жалост, не ще ли се сбъдне накрая той да се покаже, та да бъдем поне утешени от неговия плач? Уви, наивници вие! Бог за зла чест ще се покаже, но още не си представяте как! Когато вдигнем очи, ще видим, че Той (да го кажа ли?), ще видим, че Той, станал за нас един Нерон, не от несправедливост, а от строгост, не само не ще поиска да ни утеши или да ни помогне, или да ни съжали, а с невъобразима наслада ще се смее! Помислете си как ще се загърчим и замятаме тогава! Ние горим, ще кажем, а Бог се смее? Ние горим, а Бог се смее? О, Господи най-жестокий! Порази ни по-добре с твоите мълнии, нежели да ни оскърбяваш с твоя смях! Удвои дори, о безжалостний, нашите пламъци, но не пожелавай да им се радваш! О, смях, по-горчив за нас от нашия плач! О, радост, по-язвителна за нас от нашите злочестини! Защо няма нашата преизподня бездни, дето да можем да избягаме от лицето на един Бог, който се смее! Премного ни е измамил онзи, който ни е казал, че наказанието ни ще бъде да съзерцаваме лика на един възнегодувал Бог. На един смеещ се Бог — е трябвало вместо това да ни каже, — на един смеещ се Бог... За да не виждаме и да не чуваме този смях, ще искаме планините да се стоварят на главите ни, земята да се провали под нозете ни. Но не — защото, уви, ще виждаме това, от което ни боли, и ще бъдем слепи и глухи за всичко, само не и за онова, за което бихме искали да сме глухи и слепи!

Роберто усещаше гранивия дъх на кокошата храна през междините на дървото, а отвън долиташе крясъкът на морските птици, който той вземаше за смеха на Бог.

— Но защо пъкълът за мен — питаше, — и защо за всички? Нима Иисус не ни е изкупил, за да бъде той отреден само за малцина?

Отец Каспар се изсмя като Бога на осъдените:

— Кога ви е изкупил? Та на коя планета, в коя вселена мислиш вече ти, че живееш?

Хвана ръката на Роберто, вдигна го със сила от постелята и го повлече из меандрите на *Дафна*, докато болният чувстваше гризание в червата и му се струваше, че в главата му се тълпят часовници с топузи. Часовниците, мислеше, времето, смъртта...

Каспар го замъкна в една бърлога, която той така и не беше открил, с белосани стени, където имаше затворен сандък с кръгло око

от едната страна. Пред окото, в летва с жлеб, беше пъхната дървена табла, цялата нарязана с кръгове в същия размер, които обрамчваха матови наглед стъкла. С плъзгане по жлеба таблата можеше да се нагласи така, че нейните кръгове да съвпадат с този на кутията. Роберто си спомняше, че вече е виждал в Прованс по-скромен образец на тази машина, която, казваха, била способна да даде живот на светлината благодарение на сянката.

Каспар отвори едната стена на кутията, позволявайки да се види вътре, върху един триножник, голяма лампа, която от противоположната на рогчето страна наместо дръжка имаше кръгло огледало със специална извивка. Когато се запалеше фитилът, огледалото препращаше светлинните лъчи вътре в една тръба, къс далекоглед, чиято крайна леща беше външното око. Оттук (веднага щом Каспар затвори пак кутията) лъчите минаваха през стъклото на таблата, разширяваха се в конус и явяваха върху стената цветни изображения, които на Роберто се сториха като одушевени, толкова бяха живи и ярки.

Първата фигура представляваше човек с лице на демон, прикован на скала сред морето, брулен от вълните. От това видение Роберто не можеше повече да откъсне очи, сля го с онези, които дойдоха после (докато Каспар ги извикваше едно подир друго, като плъзгаше таблата), смеси ги всичките заедно — сън в съня, — без да разграничава онова, което му се казваше, от онова, което виждаха очите му.

Към скалата се приближи кораб, в който той разпозна *Втора Дафна*; от него слезе Феранте, който сега освобождаваше осъдения, всичко беше ясно. В течение на своето плаване Феранте бе срещнал — както легендата ни уверява, че е — Иуда, затворен в открития океан да изкупва предателството си.

— Сполай ти — казваше Иуда на Феранте (но за Роберто гласът положително идваше от устата на Каспар). — Откакто бях побит тук, в деветия час на днешния ден, все се надявах да мога още да поправам греха си... Сполай ти, братко...

— Ти си тук едва от един ден и дори по-малко? — питаше Феранте. — Но твоят грях е бил извършен в лето трийсет и трето от рождеството на Спасителя, значи преди хиляда шестстотин и десет години...

— О, простодушни човече — отвръщаше Иуда, — изминали са несъмнено хиляда шестстотин и десет от вашите години, откакто бях изправен на тази скала, но това още не е и няма да бъде никога един от моите дни. Не знаеш ли ти, че навлизайки в морето, което опасва този мой остров, си проникнал в една друга вселена, която протича редом и вътре във вашата, и тук слънцето обикаля около земята като костенурка, която с всяка крачка пристъпва по-бавно от преди? Така в този мой свят моят ден отпърво траеше два от вашите дни, после три, и така все повече и повече, та досега, когато подир хиляда шестстотин и десет от вашите години аз съм още и все тъй в деветия час. А след малко времето ще бъде още по-бавно, и после още повече, и аз ще живея все деветия час на лето трийсет и трето от Витлеемската нощ...

— Но защо? — питаше Феранте.

— Защото Бог е пожелал възмездието ми да се състои в това да живея винаги във Велики петък, да ознаменувам винаги и всеки ден страданията на оногова, когото предадох. В първия ден от наказанието ми, докато за другите люде дохождаше залезът и после нощта, и после зората на съботата, за мен беше изминал един атом от атом минута от деветия час на този петък. Но като се забавяше още веднага ходът на слънцето, при вас Христос възкръсваше, а аз бях още на крачка от този час. И сега, когато за вас са изтекли много столетия, аз съм все така на зрънце време от онзи миг...

— Но твоето слънце все пак се върти и ще дойде денят, ако ще би и след десет хиляди и повече години, когато ще влезеш в твоята събота.

— Да, и тогава ще бъде по-лошо. Ще съм излязъл от моето чистилице, за да вляза в моя ад. Няма да престане болката от смъртта, която причиних, но ще съм изгубил възможността, която още ми остава, да направя така, че онова, което се случи, да не се е случвало.

— Но как?

— Ти не знаеш, че недалеч оттук минава меридианът антипод. Отвъд тази линия, както в твоята вселена, така и в моята, е предишният ден. Ако аз, вече освободен, можех да премина тази линия, бих се озовал в моя велики четвъртък, защото този скапуларий, що виждаш на гърба ми, е веригата, която принуждава моето слънце да ме следва като сянката ми и да прави така, че където и да отида, всяко време да трае като моето. Тогава бих могъл да тръгна за Йерусалим,

пътувайки в един дълъг-дълъг четвъртък, и да пристигна там, преди измяната ми да е била извършена. И бих спасил моя Учител от участието му.

— Но ако предотвратиш Страданията — възрази Феранте, — няма да го е имало никога Изкуплението и светът би бил и днес още в плен на първородния грях.

— Ах — викна Иуда през плач, — аз, който мислех само за себе си! Но тогава какво да правя? Ако оставя да съм постъпил, както постъпих, съм осъден. Ако поправа грешката си, попречвам на Божия план и ще бъда наказан за това с осъждане. Нима значи е било писано отсама началото, че съм осъден да бъда осъден?

Шествието на картините бе угаснало в риданието на Иуда, щом маслото в светилника свърши. Сега говореше отново отец Каспар, с глас, който Роберто вече не разпознаваше като неговия. Малкото светлина идваше в този момент от един процеп в стената и озаряваше само половината от лицето му, като изкривяваше линията на носа и правеше неясен цвета на брадата му, вече снежнобяла от едната страна и тъмна от другата. Очите бяха и двете сякаш две кухни, защото и онова, което беше изложено на светлика, изглеждаше в сянка. Роберто едва сега забелязваше, че беше покрито с черна превръзка.

— И тъкмо тук — казваше онзи, който сега положително беше Абат Морфи, — тъкмо в този момент твоят брат създаде шедьовъра на своята Изобретателност. Ако извършеше той пътешествието, за което Иуда се гласеше, щеше да може да попречи да се изпълнят Кръстните страдания и значи да ни бъде дадено Изкуплението. Няма Изкупление, всички са жертви на един и същ първороден грях, всички са обречени на ада, твоя брат е грешник, но като всички човеци — и значи оправдан.

— Но как е можел, как би могъл, как е могъл? — питаше Роберто.

— О — усмихваше се сега с жестоко развеселение абатът, — малко трябваше. Стигаше да се измами и Всевишният, неспособен да си въобрази всяко престорване на истината. Стигаше да убия Иуда, както веднага направих на онази скала, да надяна неговия скапуларий, да изпратя моя кораб преди мен на противоположния бряг на онзи Остров, да дойда тук под измамна външност, за да ти попреча да

научиш верните правила на плуването и да не можеш никога да ме изпревариш там, да те накарам да построиш с мен водния звънец, който да ми позволи да стигна до Острова. — И за да покаже скапулария, както говореше, смъкна бавно дрехата си, появявайки се в пиратско облекло; после също толкова бавно отскубна брадата си, освободи се от перуката и на Роберто се стори, че вижда себе си в огледало.

— Феранте! — извика Роберто.

— Самият аз, братле. Докато ти цапуркаше като куче или като жаба, аз се добрах до моя кораб на другия бряг на острова, отплавах в моя дълъг велики четвъртък към Йерусалим, намерих другия Иуда, докато се канеше да извърши предателството си, обесих го на една смокиня и така му попречих да предаде Сина Человечески на Синовете на Мрака, промъкнах се с моите верни люде в Гетсиманската градина и отвякох Спасителя, та да го отърва от Голгота! Сега ти, аз, всички живеем в един свят, който не е бил никога изкупван!

— Но Христос, къде е Христос сега?

— Нима не знаеш, че още в древните текстове се е казвало, че има огненочервени Гълъби, защото Господ, преди да бъде разпнат, е носел алена туника? Още ли не си разбрал? От хиляда шестстотин и десет години Христос е пленник на Острова, от който се опитва да избяга под образа на Гълъб с Цвят на Портокал, но не може да напусне това място, където край Малтийската Наблюдателница аз оставих скапулария на Иуда и където значи е винаги и все същият ден. Сега ми остава само да убия теб и да заживея свободен в свят, от който е прогонено угризението, адът е сигурен за всички и там долу един ден аз ще бъда посрещнат като новия Луцифер! — И измъкна със меч, пристъпвайки към Роберто, за да извърши сетното от престъпленията си.

— Не — извика Роберто, — няма да ти го позволя! Аз ще убия теб и ще освободя Христос. Още умея да въртя шпагата, докато теб баща ми не те е научил на тайните си удари!

— Имал съм само един баща и само една майка, твоя гноясал ум — каза Феранте с печална усмивка. — Ти ме научи единствено да мразя. Да не би да смяташ, че си ми направил голямо добро, като ми даде живот, само за да олицетворя Подозрението в твоята Страна на Романите? Докато си жив да мислиш за мен онова, което аз самият

трябва да мисля, няма да престана да се презирам. Така че дали ти ще ме убиеш, или аз ще убия теб, краят е все същият. Да вървим.

— Прошка, братко мой — извика Роберто през плач. — Да, да; вървим, право е, един от двамата ни трябва да умре!

Какво е искал Роберто? Да умре, да освободи Феранте, като го убие? Да попречи на Феранте да попречи на Изкуплението? Няма да узнаем никога, защото не го е знаел и той. Но така са устроени сънищата.

Качиха се на палубата, Роберто подири своето оръжие и го намери (както ще си спомним) сведено до някакъв чокан; но си викаше, че Бог ще му даде сила и че един добър фехтовач ще съумее да се бие и със строшена шпага.

Двамата братя се изправиха за първи път един срещу друг, за да започнат последната си схватка.

Небето се бе приготвило да насъсква това братоубийство. Един червеникав облак внезапно бе прострял между кораба и небето кървава сянка, сякаш там, горе, някой бе заклал конете на Слънцето. Бе се разrazil голям концерт на гръмотевици и светкавици, последвани от порои, и небе и море оглушаваха слуха, ослепяваха зора, шихаха с ледена вода ръцете на двамата дублиращи се.

Но те се въртяха помежду мълниците, които се стоварваха наоколо им, връхлитаха се с мушкания и сечения, отстъпваха внезапно, улавяйки се за някое въже да избегнат почти в полет един или друг удар, хвърляха си хули, отмервайки всяка атака с рев сред равните му резове на вятъра, който свистеше наоколо.

На онези хлъзгави дъски Роберто се биеше, за да бъде Христос издигнат на кръста, и се молеше за Божията помощ; Феранте — за да не бъде отредено на Христос да страда, и зовеше имената на всички дяволи.

Тъкмо докато викаше Астарот^[1] да подкрепи ръката му, Натрапникът (натрапник вече и в плановете на Провидението) се изложи, без да иска, на Удара на Чайката. Или може би така искаше, та да сложи край на тоя объркан сън.

Роберто се престори, че пада, другият налетя отгоре му, за да го довърши, той се опря на лявата си ръка и стрелна сакатата шпага към гърдите му. Не отскочи с пъргавината на Сен-Савен, но Феранте беше набрал вече твърде голям устрем и не можа да избегне да се наниже,

дори да издъни сам гръдната си кост върху чокана на острието. Роберто бе задушен от кръвта, която бликна из устата на умирация враг.

Той чувстваше вкуса на кръвта в своята уста, навярно в делириума бе прехапал езика си. Сега плуваше в тази кръв, която се простираше от кораба до Острова; не искаше да отиде по-нататък от страх пред Рибата Камък, но бе завършил само първата част от мисията си, Христос чакаше на Острова да пролее Своята кръв, а той бе останал неговият единствен Месия.

Какво правеше сега в съня си? С меча на Феранте се бе заловил да насича едно от ветрилата на дълги ивици, които после снаждаше помежду им, като си помагаше с въжетата; с други примки бе уловил в птичарника най-яките измежду рибарите или щъркели или каквото бяха и ги връзваше за краката като жребци на своя летящ килим.

С въздушния си кораб се бе издигнал в полет към вече достижимата суша. Под Малтийската Наблюдателница бе намерил скапулария и го бе унищожил. Възвърнал пространството на времето, бе видял да се спуска над него Гълъбът, който най-сетне откриваше в екстаз в цялата му слава. Но беше естествено — дори свръхестествено — сега да му се струваше не портокалов, а снежнобял. Не можеше да е гълъб, защото на тази птица не приляга да представя Второто Лице, беше може би Милосърден Пеликан^[2], какъвто трябва да е Синът. Така че на края не виждаше добре каква птица му се бе предложила като ласкав парокет^[3] на крилатия ветроход.

Само знаеше, че лети към висините, и картините се нижеха според желанието на призраците комедианти. Сега плаваха към всичките неизброими и безкрайни светове, във всяка планета, във всяка звезда, така че на всяка, почти в един-единствен миг, да се извърши Изкуплението.

Първата планета, до която стигнаха, беше белоснежната Луна, в една нощ, озарена от земното пладнe. И Земята беше там, на линията на хоризонта, огромен надвиснал необятен царевичен качамак, който още вреше в небето и аха да блъвне отгоре му, клокочейки от трескава и трескавична трескавоносна трескавост, тресколиво трескавееща в кипулки, киплюкащи в своето кипене, кипочеци в кипотлив кипел,

бълбук бълбук блук. Защото когато имаш треска, качамак ставаш ти и светлините, които виждаш, идват все от кипежа в твоята глава.

А там на Луната с Гълъбицата...

Не ще да сме търсили — признавам — последователност и правдоподобие във всичко, което изложих досега, понеже се отнасяше за кошмара на един болник, натровен от Рибата Камък. Но това, което се каня да предам, надхвърля всяко наше очакване. Умът или сърцето на Роберто, или във всеки случай неговата *vis imaginativa*^[4], крояха светотатствена метаморфоза: на Луната той се виждаше сега не с Господ, а с Госпожата, Лилия, отнета най-сетне от Феранте. И Роберто получаваше край езерата на Селена онова, което брат му му бе ограбил сред мочурищата на острова с фонтаните. Целуваше лицето ѝ с очи, съзерцаваше я с уста, пиеше, хапеше пак и пак, и играеха в закачка влюбените езици.

Едва тогава Роберто, който може би се съвземаше от треската, дойде на себе си, но запазвайки привързаност към онова, което беше изживял, както става след сън, който ни оставя със смут не само в душата, а и в тялото.

Не знаеше дали да плаче от щастие за отново намерената си любов, или от угризение, че бе преобърнал — със съучастието на треската, която не познава Законите на Жанровете — своята Свещена Епопея в Либертинска Комедия.

Този миг, казваше си, ще ми струва наистина пъкъла, защото положително не съм по-добър нито от Иуда, нито от Феранте — дори аз не съм нищо друго освен Феранте и друго не съм правил досега, освен да се възползвам от неговата злина, за да сънувам, че съм направил онова, което моето малодушие винаги ми е попречвало да направя.

Може би няма да бъда призован да отговарям за греха си, защото съм съгрешил не аз, а Рибата Камък, която ме караше да сънувам по нейному. Но ако съм стигнал до такава умопобърканост, това положително е знак, че съм наистина на умиране. И трябваше да чакам Рибата Камък, за да се реша да се замисля за смъртта, докато тази мисъл би трябвало да е първият дълг на добрия християнин.

Защо не съм мислил никога за смъртта и за гнева на един смеец се Бог? Защото следвах напътствията на моите философи, за които смъртта беше естествена необходимост, а Бог беше онзи, който в безпорядъка на атомите е въвел Закона, що ги композира в хармонията на Космоса. А можеше ли един такъв Бог, магистър по геометрия, да произведе безпорядъка на ада, та макар и от справедливост, и да се смее на този метеж на метежностите?

Не, Бог не се смее, казваше си Роберто. Отстъпва пред Закона, който сам е пожелал и който повелява порядъкът на нашето тяло да се разложи, както моят положително се разлага вече сред това разложение. И виждаше червеите близо до устата си, но не бяха плод на делириума, а същества, възникнали от спонтанна генерация изсред нечистотиите на кокошките, потомство на техните курешки.

Приветстваше тогава с добре дошли тези херолди на разтлението, разбирайки, че това объркване в лигавата материя трябваше да бъде изживявано като края на всяко страдание, в хармония с волята на Природата и на Небето, която го управлява.

Малко ще има да чакам, мърмореше като в молитва. В разстояние на не много дни моето тяло, сега още добре съставено, ще измени цвета си и ще стане измито като зърно нахут, после ще почернее цяло от глава до пети и мрачна топлина ще го обвие. Сетне ще започне да подпухва и върху тази набъбналост ще се роди смрадна плесен. Не ще мине много и коремът ще започне да надава тук експлозия, там съдиране — от които ще изригне навън гнилоч, и ще се вижда да се бълника тук червясало полуоко, там дрипел от устна. В тинята ще се породи после множество малки мушици и други гадинки, които ще се загнездят в кръвта ми и ще ме поглъщат къс по къс. Част от тези същества ще избликнат от гърдите ми, друга ще потече с нещо слузесто от ноздрите; други, оплескани в разплутост, ще влизат и излизат от устата, а най-заситените ще бълбукат пак надолу по гърлото... И това, докато *Дафна* става малко по малко царство на птиците и от зародишите, довеяни от Острова, избуяват по нея животински растения, чиито корени, вече плъзнали в сентината, моите сокове ще са подхранили. Най-сетне, когато цялата моя телесна работилница бъде сведена до чист скелет, в течение на месеците и на годините — или може би на хилядолетията, — тази структура също ще се превърне бавно в разпрашение на атоми, по което живите ще ходят,

без да разбират, че цялото кълбо на земята — нейните морета, нейните пустини, нейните гори и нейните долини — е чисто и просто едно живо гробище.

Нищо не предразполага към оздравяване така, както едно Упражнение по Добра Смърт — правейки ни примирени, то ни донася успокоение. Така му бе казал веднъж кармелитът и така трябва да беше, защото Роберто усети глад и жажда. По-слаб, отколкото сънуваше, че се сражава на палубата, но не толкова, колкото се бе проснал при кокошките, има силата да изпие едно яйце. Хубава беше течността, която слизаше по гърлото му, а още по-хубав беше сокът на ореха, който отвори в склада. След толкова размишления над своето мъртво тяло сега подхвърляше на смърт в тялото си, та да оздравее, здравите тела, на които природата дава всеки ден живот.

Ето защо, с изключение на някои наставления на кармелита, в Ла Грива никой не го беше учил да мисли за смъртта. В моментите на семейните разговори, почти винаги на обяд и на вечеря (след като Роберто се бе завърнал от някое от своите изследвания на стародавния дом, където се беше помайвал макар в сенчеста стая с мириса на ябълки, оставени на пода да зреят), не се обсъждаше друго освен сладостта на пъпешите, прибирането на житото и надеждите за гроздобера.

Роберто си спомняше, когато майка му го учеше как може да живее честито и спокойно, ако оползотвори цялата Божия благодат, която Ла Грива беше в състояние да му осигури: „И добре е да не забравяш да се запасиш с осолено говеждо, овче или овнешко месо, телешко и свинско, защото се запазват задълго и много вървят. Нарези месото на резени не големи, сложи ги в съдина с повече сол отгоре, остави ги да престоят така осем дни, после ги окачи на гредите в кухнята край огнището, та да се изсушат на пушека, и направи това в сухо време, студено и при северен вятър, подир Свети Мартин, та да се запазят, колкото искаш. През септември пък идат птичетата, и агнетата за цялата зима, освен скопените петли, старите кокошки, патиците и другите такива. Не подминавай и магарето, което си строши крак, защото от него се правят кръгли наденички, които после клъцваш тук-там с ножа и ги слагаш да се пържат, и са господарска работа. А за Великите пости да има всякога гъби, чорбици, орехи, грозде, ябълки и всичко, що ти праща Господ. Пак така за постите да си държиш готови

корени и също треви, които, като ги оваляш в брашно и ги задушиш в зехтин, са по-добри от минога; и ще си правиш равиоли или калисони за Пости, от тесто, замесено от зехтин, брашно, розова вода, шафран и захар, с малко малвазия^[5], нарязани на кръгчета като стъкла на прозорец, с плънка от галета, ябълки, карамфил и счукани орехи, и ще ги сложиш с няколко зрънца сол да се пекат в пещта, и ще ядеш като принц. Подир Великден идат козлетата, аспержите, гълъбчетата... После е ред на изварата и прясното сирене. Но трябва да умееш да се възползваш и от граха или боба, дете като ги свариш, оваляш в брашно и запържиш, ти правят все чудесна трапеза... Така, синко, ако живееш, както нашите старци са живели, ще ти е живот блажен и далеч от всякаква грижа...”

Ето, в Ла Грива не се произнасяха речи, които да засягат смърт, съд, ад или рай. Смъртта се бе показала на Роберто в Казале, а да се размисли над нея, бе подканен в Прованс и в Париж, помежду извисени речи и разпуснати речи.

Ще умра положително, говореше си, ако не сега от Рибата Камък, то поне по-сетне, след като е ясно, че от този кораб няма да изляза повече, сега, когато изгубих — с *Persona Vitrea* — дори средството да се приближа читав до хребета. И за какво съм се заблуждавал? Щях да умра, може би по-подир, дори да не бях попаднал на тази отломка. Влязъл съм в живота, знаейки, че законът е да изляза от него. Както казваше Сен-Савен, въплътяваш ролята си — кой по-задълго, кой по-набързо — и слизаш от сцената. Видял съм мнозина да минават отпреде ми, други ще видят мен да минавам — и ще изнесат същото представление на приемниците си.

Впрочем колко време не ме е имало и колко няма вече да ме има! Заемам твърде малко пространство в бездната на годините. Този малък откъслек не сварва да ме разграничи от нищото, в което следва да отида. Дошъл съм на света колкото за присъствие. Ролята ми беше толкова малка, че дори да бях останал зад кулисите, всички пак щяха да кажат, че комедията е била свършена. То е като в буря: едни се издавят веднага, други се разбиват о скала, други остават на някоя отплесната дъска, но и те не за много. Животът угасва сам, като свещ, която е изразходила материята си. И би трябвало да сме привикнали,

защото като свещ сме започнали да разпръсваме атоми от първия момент, в който сме пламнали.

Съгласен съм, не е кой знае какво знание да се знаят тези неща, казваше си Роберто. Би следвало да ги знаем от мига, в който сме се родили. Но обикновено разсъждаваме винаги и само над смъртта на другите. Е, да, всички имаме достатъчно сила, за да понасяме чуждите злини. После идва моментът, в който се мисли за смъртта, когато злото е наше, и тогава проумяваме, че нито слънцето, нито смъртта могат да се гледат в очите. Освен ако не сме имали добри учители.

Имал съм ги. Някои са ми казвали, че в действителност малцина познават смъртта. Обикновено тя се понася от глупост или по навик, не от решимост. Умиращ, защото не можеш да постъпиш иначе. Само философът умее да мисли за смъртта като за дълг, който следва да се изпълни доброволно и без страх: докато нас ни има, смъртта още я няма, а когато дойде смъртта, нас вече ни няма^[6]. Защо ще съм пръснал толкова време да беседвам за философия, ако сега не бих бил способен да направя от смъртта си шедевър на моя живот?

Силите му се възвръщаха. Благодареше на майка си, споменът за която го беше подтикнал да изостави мисълта за края. Друго не можеше и да направи — онази, която му бе дарила началото.

Замисли се за своето раждане, за което знаеше още по-малко, отколкото за своята смърт. Каза си, че да се мисли за произхода е присъщо на философа. За философа е лесно да оправдае смъртта: че трябва да се провалим в мрака е едно от най-ясните неща на света.

Онова, което гложди философа, е не естествеността на края, а мистерията на началото. Можем да обърнем гръб на вечността, която ще ни последва, но не можем да се изплъзнем от мъчителния въпрос коя вечност ни е предшествовала: вечността на материята или вечността на Бог?

Ето защо бе изхвърлен на *Дафна*, каза си Роберто. Защото само в това умиротворително отшелничество би имал сгода да размишлява над единствения въпрос, който ни освобождава от всеки страх от небитието, предавайки ни на изумлението пред битието.

---

[1] **Астарот** — демоничен герой от поемата на **Луиджи Пулчи** (1432–1464) *Морганте*. — Б.пр. ↑

[2] *Милосърден Пеликан* — пеликанът е символ на Христос въз основа на поверието, че разкъсва гърдите си, за да храни със собствената си кръв своите малки (т.е. принася в жертва себе си). — Б.пр. ↑

[3] *Ласкав парокет* — игра на думи: освен „марсел“ (вж. бел. 11) *parrocchetto* означава и „папагал“. — Б.пр. ↑

[4] *Vis imaginativa* (лат.) — сила на въображението. — Б.пр. ↑

[5] **Малвазия** — сорт сладко грозде и вино. — Б.пр. ↑

[6] ... *докато нас ни има, смъртта още я няма...* — свободен цитат от Епикур. — Б.пр. ↑

37.

ПАРАДОКСАЛНИ УПРАЖНЕНИЯ ВЪРХУ ТОВА КАК МИСЛЯТ КАМЪНИТЕ

Но колко беше боледувал? Дни, седмици? Или междувременно буря се бе стоварила върху кораба? Или още преди да срещне Рибата Камък, погълнат от морето или от своя Роман, не бе забелязвал какво става около него? Откога беше до такава степен изгубил чувство за нещата?

Дафна беше станала друг кораб. Палубата беше мръсна и буретата, изпаднали в разруха, пропускаха водата; някои от ветрилата се бяха откачили и се разпарцеляваха, висейки от мачтите като маски, които надничат или се хият през дупките си.

Птиците се жалеха и Роберто хукна веднага да ги нагледа. Някои бяха умрели. За щастие растенията, подхранвани от дъжда и от въздуха, бяха избуяли и тук-там се бяха проврели в кафезите, доставяйки паша на повечето, а за другите се бяха умножили насекомите. Оцелелите твари бяха дори създали потомство и малкото умрели бяха заменени от много живи.

Островът си стоеше непроменен; само че за Роберто, който бе изгубил маската, се бе отдалечил, понесен от теченията. Хребетът — сега, когато знаеше, че е пазен от Рибата Камък — бе станал непреодолим. Роберто можеше пак да плува, но само от любов към плуването и като се държи далеч от скалите.

„О, човешки построения, колко сте химерични — мълвеше. — Ако човекът не е нищо друго освен сянка, вие сте дим. Ако не е нищо друго освен сън, вие сте ларви. Ако не е нищо друго освен нула, вие сте точки. Ако не е нищо друго освен точка, вие сте нули.“

Толкова патила, казваше, си Роберто, за да открия, че съм нула. По-принулен дори отколкото бях при пристигането си на несретник. Корабокрушението ме бе разтърсило и подтикнало да се боря за живота, сега нямам нищо, за което да се боря и което да преборвам.

Осъден съм на дълга почивка. Тук съм, за да съзерцавам не пустотата на пространствата, а моята; и от нея ще се родят само скука, тъга и отчаяние.

След малко не само мен, а и самата *Дафна* няма да я има. Аз и тя, сведени до някаква вкаменелост като този корал.

Защото кораловият череп беше още там, на палубата, незасегнат от всемирното тление и следователно, като отнет от смъртта, единствено живо нещо.

Скиталческата фигура придаде нов устрем на мислите на корабокрушенеца, възпитан да открива нови земи само с далекогледа на словото. Ако коралът е нещо живо, каза си, то е единственото наистина мислещо същество в целия безпорядък на всяка друга мисъл. Може да мисли само собствената си подредена сложност, за която обаче знае всичко, и без очакването на ненадейни сътресения в своята архитектура.

Живеят ли и мислят ли нещата? Каноникът му бе казал веднъж, че за да се оправдае животът и неговото развитие, трябва във всяко нещо да има цветове на материята, спори, семена. Молекулите са разположения на определени атоми под определена форма; и ако Бог е наложил закони на хаоса на атомите, техните съединения могат да бъдат склонни само да пораждат аналогични съединения. Възможно ли е камъните, които познаваме, да са още онези, които са оцелели от Потопа, да не са и те претърпели превращение и от тях да не са били породени други?

Ако вселената не е нищо друго освен съвкупност от прости атоми, които влизат в съприкосновение, за да породят своите съединения, не е възможно — след като веднъж са се съединили в съединенията — атомите да престанат да се движат. Във всеки предмет трябва да се запазва едно тяхно постоянно движение: вихрено във ветровете, флуидно и равномерно в животинските тела, бавно, но неотменно у растенията, положително по-бавно, но не отсъстващо в минералите. И този корал, мъртъв за кораловия живот, се радваше на едно собствено подземно брожение, присъщо на камък.

Роберто разсъждаваше. Да приемем, че всяко тяло се състои от атоми, включително чисто и само протяжните тела, за които ни говорят Геометрите, и че тези атоми са неделими. Знае се, че всяка права може да се раздели на две равни части, каквато и да е нейната дължина. Но

ако нейната дължина е несъществена, възможно е да трябва да се раздели на две части една права, състояща се от нечетен брой неделими. Това би означавало — ако не искаме двете части да се окажат неравни, — че е било разделено на две средното неделимо. Бидейки на свой ред протяжно, и следователно на свой ред права, макар и с неумопостижима краткост, то би трябвало да бъде на свой ред делимо на две равни части. И така до безкрайност.

Каноникът казваше, че атомът е пак така съставен от части, само че е толкова плътен, та не бихме могли никога да го разделим отвъд неговата граница. Ние. Но други?

Няма по-плътно твърдо тяло от златото — и все пак вземаме една унция от него и от тази унция златарят ще извлече хиляда пластинки, и половината от тези пластинки ще бъде достатъчна, за да се позлати цялата повърхност на кюлче сребро. От същата унция злато онези, които изработват златните и сребърните нишки за ширитите, ще съумеят със своите изтеглични машини да го сведат до дебелината на косъм и тази нишчица ще бъде дълга колкото четвърт левга, а може би и повече. Занаятчицата спира донякъде, защото не разполага с подходящи инструменти, нито пък окото вече би успяло да различи нишката, която би се получила. Но някои насекоми — толкова мънички, че да са невидими за нас, и толкова изкусни и вещи, че да надминават по майсторство всички занаятчийци от нашия вид — може да са способни да удължат още тази нишка, така че да се опъне от Торино до Париж. Ами ако съществуват насекомите на тези насекоми, до каква ли тънкост биха довели същата тази нишка?

Ако можех с взора на Аргус да проникна вътре в многогълниците на този корал и вътре във влакната, които се разклоняват в тях, и вътре във влакното, което съставлява влакното, бих могъл да вървя да търся атома до безкрай. Но един атом, който се дели до безкрай, като образува все по-малки и все така делими по-нататък части, би ме отвел до момент, когато материята не би била друго освен безкрайна делимост, и цялата нейна твърдост и пълнота биха се крепили просто на това равновесие между празноти. Тогава, вместо да изпитва ужас от празното пространство, материята би го обожавала и би била съставена от него, би била празна сама по себе си, абсолютна празнота. Абсолютната празнота би била в самото сърце на неумопостижимата геометрична точка и тази точка не би била нищо

друго освен онзи остров Утопия, който сънуваме в един океан, съставен винаги и само от води.

Значи ако предположим една материална протяжност, съставена от атоми, би се стигнало дотам да няма повече атоми. Какво би останало? Вихри. Само че вихрите не биха увеличали слънца и планети, пълна материя, която се противопоставя на техния вятър, защото слънцата и планетите щяха да бъдат също вихри, които увеличат в своето въртене по-малки вихри. Тогава най-големият вихър, който вихри галактиките, би имал в центъра си други вихри. Те биха били вихри от вихри, въртопи, съставени от други въртопи, и бездната на големия въртоп от въртопи от въртопи би се провалила в безкрая, крепейки се на Нищото.

А ние, обитатели на големия корал на космоса, бихме смятали за пълна материя атома (който при това не виждаме), докато и той, както всичко останало, би бил една везба от пустоти в пустотата, и бихме наричали битие, плътно, че даже и вечно, тази фъртуна от несъстоятелности, тази безкрайна протяжност, която се отъждествява с абсолютното нищо и която поражда от собственото си не-битие илюзията за всичко.

Значи седя тук да си правя илюзия относно илюзията на една илюзия, аз — илюзия на самия себе си? Трябваше ли да изгубя всичко и да се озова на това корито, запиляно на антиподите, за да разбера, че не е имало нищо за губене? Но няма, разбирайки това, не печеля всичко, защото ставам единствената мислеща точка, в която вселената признава собствената си илюзия?

Да, обаче щом мисля, не означава ли това, че имам душа? Олеле, каква бъркотия. Всичкото е направено от нищо, и все пак, за да го разбереш, трябва да имаш душа — която, колкото и малко да е, не е нищо.

Какво съм аз? Ако казвам аз в смисъла на Роберто дьо ла Грив, го правя, доколкото съм памет за всички мои минали моменти, сборът от всичко, което помня. Ако казвам аз в смисъла на това нещо, което е тук в този момент, а не е гротмачтата или този корал, тогава съм сборът от това, което чувствам сега. Но това, което чувствам сега, какво е? Съвкупността от онези отношения между предполагаеми неделими, които са се разположили в тази система от отношения, в този особен порядък, какъвто е моето тяло.

Тогава моята душа не е, както твърдял Епикур, материя, съставена от телца с по-голяма тънкост от другите, дъх, смесен с топлина, ами е начинът, по който тези отношения се чувстват като такива.

Какво нежно сгъстяване, каква сгъстена неосезаемост! Аз не съм нищо друго освен отношение между моите части, които се възприемат, докато са във връзка една с друга. Но тъй като тези части са на свой ред делими на други връзки (и така нататък), тогава всяка система от отношения, имайки съзнание за себе си, бидейки дори съзнанието за себе си, би била мислещо ядро. Аз мисля мен, моята кръв, моите нерви; но всяка капка от моята кръв би мислила себе си.

Дали би се мислила така, както аз мисля мен? Положително не, по природа човекът чувства себе си по доста сложен начин, животното малко по-малко (способно е на апетит например, но не на угризение), дървото чувства как расте и положително чувства, когато го секат, и може би казва аз, ала в доста по-смътен смисъл, отколкото го правя аз. Всяко нещо мисли, но според това доколко е сложно.

Ако е така, тогава мислят и камъните. И ето този камък, който впрочем не е камък, а е бил растение (или животно?). Как ли мисли? Като камък. Ако Бог, който е голямото отношение на всички отношения във вселената, мисли себе си като мислещ, както твърди Философът, този камък ще мисли себе си само като каменеещ. Бог мисли цялата реалност и безбройните светове, които създава и които прави да съществуват със своята мисъл, аз мисля за моята нещастна любов, за моята самота на този кораб, за моите покойни родители, за моите грехове и за моята предстояща смърт. А този камък може би мисли само аз камък, аз камък, аз камък. Или може би дори не знае да каже аз. Мисли: камък, камък, камък.

Трябва да е отегчително. Или пък аз съм този, който изпитва отегчение, аз, който мога да мисля повече, а той (или тя) е, напротив, напълно доволен от своето битие на камък, толкова щастлив, колкото Бог — защото Бог се наслаждава, бидейки всичко, а камъкът се наслаждава, бидейки почти нищо, ала тъй като не познава друг начин да бъде, се ласкае от собствения си, вечно удовлетворен от себе си...

Но дали пък е вярно, че камъкът не чувства нищо друго освен своята каменност? Каноникът ми казваше, че и камъните са тела, които в някои случаи изгарят и се превръщат в друго. Наистина камъкът пада

във вулкан, от неудържимата жар на тази огнена каша, която древните наричали Магма, се сплავя с други камъни, превръща се в една-единствена нажежена маса, тръгва, и след малко (или много) се озовава част от по-голям камък. Възможно ли е, докато престава да бъде този камък и в момента на превръщането си в друг такъв, да не чувства собственото си нагорещяване, а с него и надвисването на собствената си смърт?

Слънцето напичаше горната палуба, лек бриз смекчаваше зноя му, потта засъхваше по кожата на Роберто. От толкова време погълнат да си се представя като камък, вкаменен от кротката Медуза, която го бе впримчила с поглед, реши да се опита да мисли, както мислят камъните, може би за да се подготви за деня, в който щеше да бъде проста и бяла купчина кости, изложена на същото това слънце, на същия този вятър.

Съблече се гол, излегна се със затворени очи, с пръсти в ушите, за да не бъде смуцаван от никакъв шум, както положително става с камъка, който няма сетивни органи. Опита се да заличи всеки свой спомен, всяка потребност на човешкото си тяло. Ако имаше как, би заличил кожата си, но тъй като нямаше, се стремеше да я направи колкото може по-безчувствена.

Аз съм камък, камък съм, казваше си. И после, за да избегне дори да говори на себе си: камък, камък, камък.

Какво бих чувствал, ако бях наистина камък? Преди всичко движението на атомите, които ме съставляват, или стабилното трептене на положенията, които частите на моите части на моите части поддържат помежду си. Бих чувал жуженето на моето каменеене. Но не бих могъл да кажа аз, защото за да кажа аз, трябва все пак да има и други, нещо друго, на което да се противопоставя. Поначало камъкът не може да знае, че има друго извън него. Жужи, камък сам себе си каменеещ, и не подозира за останалото. Той е един свят. Един свят, който светува самичък.

Все пак, като докосвам този корал, чувствам, че повърхността му е поела топлината на слънцето в огрятата си част, докато частта, която се е опирала на палубата, е по-студена. Ако го разцепех по средата, бих почувствал може би, че топлината намалява от върха към основата. В едно топло тяло атомите се движат по-бурно, така че този отломък, ако се чувства като движение, не може да не долавя в собствената си

вътрешност едно разслояване на движения. Ако останеше вечно изложен на слънцето в същото положение, навярно би започнал да различава нещо като горе и долу, ако не друго, то като два различни вида движение. Тъй като не знае, че причината за тази различност е външно въздействие, би се мислил така, сякаш това движение е неговата природа. Но ако се образуваше свлачище и камъкът се изтърколеше в низината, докато заеме друго положение, би почувствал, че други от неговите части сега се движат — от бавни, каквито са били, — а първите, които са били бързи, сега са забавили крачка. Докато почвата се свлича (а това би могло да бъде много бавен процес), би чувствал, че топлината — или движението, което произтича от нея — се пренася стъпка по стъпка от едната му част към другата.

Вдаден в тези мисли, Роберто бавно излагаше различни страни на тялото си на слънчевите лъчи, като се търкаляше по палубата, докато не попадна на сенчеста зона, смръщвайки се леко, както би трябвало да става с камъка.

Кой знае, питаше се, дали при движенията у камъка не започва да възниква ако не представата за място, то поне тази за част: във всеки случай положително тази за изменение. Не за страст обаче, защото той не познава нейната противоположност, която е действието. Или може би да. Защото това, че е камък, съставен по този начин, го чувства винаги, докато че е ту топъл тук, ту студен там, го чувства по променлив начин. Значи по някакъв начин е способен да различава сам себе си, като субстанция, от собствените си акциденции. Или не: защото ако чувства сам себе си като отношение, би се чувствал като отношение между различни акциденции. Би се чувствал като субстанция в изменение. А какво означава пък това? Чувствам ли се аз различно? Кой знае дали камъните мислят като Аристотел или като Каноника. Всичко това във всеки случай би могло да му отнеме хилядолетия, но не това е проблемът: а дали камъкът може да съхрани последователни възприятия за себе си. Защото ако се чувства сега топъл отгоре и студен отдолу, а после обратно, но във второто състояние не си спомня за първото, би смятал винаги, че вътрешното му движение си е същото.

Но ако има възприятие за себе си, защо да няма памет? Паметта е способност на душата, и колкото и малка да е душата, която камъкът

има, ще има и съразмерна на нея памет.

Да имаш памет, означава да имаш представа за „преди“ и „след“, иначе аз бих смятал винаги, че мъката или радостта, за които си спомням, присъстват в момента, в който си ги спомням. Аз обаче зная, че са минали усещания, защото са по-слаби от настоящите. Проблемът значи е да имаш чувство за времето. Каквото може би и аз не бих имал, ако времето беше нещо, което се научава. Но не си ли казвах преди дни ли, преди месеци ли, преди болестта, че времето е условието за движението, а не резултатът? Ако частите на камъка са в движение, това движение ще има ритъм, който, макар и да е недоловим за слуха, ще бъде като шума на часовник. Камъкът би бил часовникът на самия себе си. Да се чувстваш в движение, означава да чуваш как тупти собственото ти време. Земята, голям камък в небето, чува времето на своето движение, времето на диханието на своите приливи и отливи, и това, което тя чува, аз го виждам да се очертава на звездния небосвод: земята чува същото време, което аз виждам.

Значи камъкът познава времето, дори го познава преди още да възприема своите топлинни промени като движение в пространството. Доколкото ми е известно, би могъл дори да не си дава сметка, че топлинното изменение зависи от положението му в пространството: би могъл да го схваща като явление на изменение във времето, като минаването от съня към будуването, от бодростта към умората, както аз сега започвам да усещам, че стоейки неподвижно, както стоя, ми изтръпва левият крак. Но не, трябва да чувства и пространството, щом като усеща движението там, където преди е било покой, и покоя там, където преди е било движение. Той значи умее да мисли тук и там.

Но да си представим сега, че някой вземе този камък и го вгради между други камъни, за да построи зид. Ако преди това камъкът е усещал играта на собствените си вътрешни положения, то е било, защото е чувствал собствените си атоми, напрегнати в усилието да се съединят като килийките на пчелно гнездо, сбити един в друг и един между другите, както навярно се чувстват камъните на черковен свод, където единият бута другия и всичките бутат към ключовия камък, а онези, които са в близост до ключовия камък, бутат другите надолу и навън.

Свикнал с тази игра на напори и контранапори, целият свод би трябвало да се чувства като такъв, в невидимото движение, което

неговите тухли извършват, за да се бутат взаимно; по същия начин би трябвало да усеща как някой се мъчи да го събори и да разбере, че престава да бъде свод в момента, когато зидът под него заедно със своите контрафорси се срина.

Така че камъкът, притиснат между други камъни до такава степен, че да е на ръба да се строши (и ако натискът бъде по-голям, би се пропукал), сигурно чувства това давление, давление, което преди не е изпитвал, напор, който по някакъв си начин трябва да привлече в собственото си вътрешно движение. Няма ли да е това моментът, в който камъкът усеща присъствието на нещо външно по отношение на себе си? Камъкът би имал тогава съзнание за Света. Или може би би мислил, че силата, която го гнети, е нещо по-силно от него, и би отъждествил Света с Бог.

Но в деня, когато зидът рухне, когато давлением престане, би ли изпитал камъкът чувството за Свобода — както бих го изпитал аз, ако се решех да изляза от давлением, което съм си наложил? Само дето аз мога да искам да престана да бъда в това състояние, а камъкът не. Следователно свободата е страст, докато волята да бъдеш свободен е действие, и това е разликата между мен и камъка. Аз мога да искам. Камъкът най-много (а защо не?) може само да изпитва влечение да стане пак какъвто е бил преди зида, и да почувства удоволствие, когато се усети отново свободен, ала не може да реши да действа, за да осъществи онова, което му харесва.

Но мога ли аз наистина да искам? В този момент аз изпитвам удоволствието да съм камък, слънцето ме сгрява, вятърът ми прави приемливо това пищеварение на моето тяло, нямам никакво намерение да преставам да бъда камък. Защо? Защото ми харесва. Значи аз също съм роб на една страст, която ме възпира да желая свободно собствената си противоположност. При желание обаче бих могъл да пожелаю. И все пак не го правя. Колко по-свободен съм аз от един камък?

Няма по-страховита мисъл, особено за философа, от тази за свободната воля. От философско малодушие Роберто я пропъди като прекомерно мъчна мисъл — за него, естествено, а с още по-голямо основание за камъка, на който вече бе дарил страсти, но бе отнел всяка възможност за действие. Във всеки случай, дори и без да е в състояние

да си задава въпроси относно възможността или не да се погуби доброволно, камъкът бе придобил вече много и най-благородни дарби, повече, отколкото човеците му бяха приписвали някога.

Сега Роберто се питаше по-скоро дали в момента, когато пада във вулкана, камъкът има съзнание за собствената си смърт. Положително не, защото никога не е знаел какво означава да умреш. Но когато изчезва напълно в магмата, може ли да има понятие за своята настъпила смърт? Не, защото това индивидуално съединение камък вече не съществува. От друга страна, чували ли сме някога за човек, който си е дал сметка, че е мъртъв? Ако сега нещо мисли себе си, то ще е магмата: аз магмя, аз магмя, аз магмя, шльоф, шляф, аз тека, текна, текотя, течя, плаф, плоф, клюп, аз изкипявам, кипотя в кипливо кипение, къкря, клокам, цвъркам, блювам, ригам, бълникам. Плъок. И въобразявайки си се магма, Роберто пръсваше слюнки като куче, поразено от хидрофобия, и се мъчеше да изтръгне куркания от вътрешностите си. Аха и щеше да се изпусне. Не беше създаден да бъде магма, по-добре беше да продължи да мисли като камък.

Но какво го засяга камъка, който е бил, че магмата магми сама себе си магмеща? Няма за камъните живот след смъртта. Няма за никого, комуто е обещано и дадено след смъртта да се превърне в растение или животно. Какво би станало, ако аз умра и всички мои атоми се съединят отново — след като месата ми са се разтворили добре в пръстта и са се просмукали през корените — в красивата форма на една палма? Бих ли казах *аз палма*? Би го казала палмата, не по-малко мислеща от камъка. Но когато палмата каже *аз*, би ли разбирала *аз Роберто*? Би било лошо да ѝ се отнеме правото да казва *аз палма*. А каква палма би била, ако казваше *аз Роберто съм палма*? Онова съединение, което е можело да каже *аз Роберто*, защото се е възприемало като онова съединение, вече го няма. А щом вече го няма, заедно с възприятието ще е изгубило и паметта за себе си. Не бих могъл дори да кажа *аз палма бях Роберто*. Ако това беше възможно, би трябвало сега да зная, че аз, Роберто, съм бил едно време... знам ли? Нещо. А пък нямам съвсем никакъв спомен за това. Каквото съм бил преди, вече не го зная, така както не съм способен да си спомня за зародиша, който съм бил в корема на майка си. Зная, че съм бил

зародиш, защото са ми го казвали другите, но колкото до мен, бих могъл и да не съм го бил никога.

Боже мой, бих могъл да се радвам на душа, биха могли да ѝ се радват дори камъните, и тъкмо от душата на камъните научавам, че моята душа няма да надживее моето тяло. Какво съм седнал да мисля и да си играя да се правя на камък, след като после няма да знам нищо за себе си?

В края на краищата какво такова е това аз, което аз смятам, че мисли мен? Не казах ли, че не е нищо друго освен съзнанието, което пустотата, идентична на протяжността, има за себе си в това конкретно съединение? Значи не аз съм този, който мисли, а пустотата или протяжността мислят мен. Тогава това съединение е акциденция, в която пустотата и протяжността са се позастояли за едно плясване с криле, за да могат после да продължат да се мислят другояче. В тази голяма пустота на пустотата единственото нещо, което наистина го има, е поредицата на това превращение в безчислени преходни съединения... Съединения на какво? На едничкото голямо нищо, което е Субстанцията на всичкото.

Направлявана от една величава необходимост, която я води да създава и разрушава светове, да плете нашите бледи животи. Ако я приема, ако съумея да обикна тази Необходимост, да се върна към нея и да се покоря на бъдещите ѝ повели, това е условието за Щастието. Само ако приема нейния закон, ще намеря своята свобода. Да се влея отново в Нея ще бъде Спасението, бягството от страстите в едничката страст, Духовната Любов към Бога.

Ако съумеях наистина да разбера това, бих бил наистина единственият човек, намерил Истинската Философия, и бих знаел всичко за Бога, който се крие. Но кой би имал сърцатост да тръгне по света да провъзгласява тази философия? Това е тайната, която аз ще отнеса със себе си в гроба на Антиподите.

Както вече казах, Роберто нямаше закалката на философа. Стигнал до това Богоявление, което си бе шлифовал със строгостта, с която оптикът полира своята леща, има — и пак — любовно вероотстъпление. Понеже камъните не любят, се изправи да седне, ставайки отново любящ човек.

Но тогава, каза си, ако всички трябва да се върнем във великото море на великата и единна субстанция, то там горе или там долу или където и ще да е, аз ще се слея отново тъждествен със Синьората! Ще бъдем и двамата част и цяло на един и същ макрокосмос. Аз ще съм тя, тя ще е аз. Не е ли това дълбокият смисъл на мита за Хермафродит? Лилия и аз, едно-едничко тяло и една-едничка мисъл...

А нима не съм вече възвестил това сбъдновение? От дни (от седмици, месеци?) я карам да живее в свят, който е изцяло мой, та макар и посредством Феранте. Тя е вече мисъл от моята мисъл.

Може би това е то писането на Романи: да живееш посредством собствените си герои, да направиш така, че те да живеят в нашия свят, и да предоставиш себе си и своите създания на мисълта на онези, които ще дойдат дори когато ние няма да можем вече да кажем аз...

Но ако е така, само от мен зависи да премахна завинаги Феранте от моя собствен свят, да поверя постановяването на неговата смърт на Божията справедливост и да създам условията, по силата на които да мога да се събера отново с Лилия.

Изпълнен с ново въодушевление, Роберто се зае да измисли последната глава на своята история.

Не знаеше, че Романите често се пишат сами и тръгват накъдето те си поискат, особено когато авторите са вече решени да умрат.

38.

ЗА ПРИРОДАТА И МЯСТОТО НА АДА

Роберто си разказа, че скитайки се от остров на остров и търсейки повече своето удоволствие, отколкото верния път, Феранте, неспособен да извлече известия от сигналите, които евнухът изпращаше на раната на Бикара, беше накрай изгубил всякаква представа къде се намира.

Междувременно корабът се носеше по водите, малкото припаси се бяха развалили, водата се вмирисваше. За да не се усети екипажът, Феранте задължаваше всекиго да слиза само по веднъж на ден в трюма и да взема на тъмно малкото необходимо за преживяване, което никой не би изтърпял да гледа.

Единствено Лилия не забелязваше нищо. Тя понасяше с ведрост всяка несгода и сякаш живееше от капчица вода и трошица сухар, жадуваща любимият да успее в своето начинание. Колкото до Феранте, безчувствен към тази любов, ако не се смята насладата, която извличаше от нея, той продължаваше да насъсква моряците си, извиквайки в очите на тяхната стръв картини на бляскави съкровища. Така един слепец, заслепен от омразата, водеше други слепци, заслепени от алчността, държейки в плен в своите мрежи една сляпа красота.

На мнозина от екипажа обаче поради голямата жажда вече отичаха венците, които започваха да покриват целите зъби; краката се обриваха с циреи и техният зловонен секрет плъзваше нагоре чак до жизнените части.

Така че след като слязоха отвъд двайсет и петия градус южна ширина, Феранте се бе изправил пред бунт. Бе го потушил с подкрепата на петима най-верни корсари (Андропод, Борид, Ордоньо, Сафар и Аспрандо) и метежниците бяха изоставени с малко хранителни припаси в лодката. С това обаче *Втора Дафна* се бе лишила от едно спасително средство. Какво пък, казваше Феранте,

скоро ще бъдем там, където ни тласка нашата проклета жажда за злато. Но мъжете вече не стигаха да управляват кораба.

Нито пък имаха повече желание да го правят: след като бяха подкрепили водача си, сега искаха да бъдат негови равни. Един от петимата бе издебнал тайнствения благородник, който се качваше тъй рядко на палубата, и бе открил, че е жена. Тогава последните главорези се изстъпиха пред Феранте, искайки му пътничката. Феранте, Адонис наглед, но Вулкан в душата си, държеше повече на Плутон, отколкото на Венера, и бе щастие, че Лилия не го чу, докато шушукаше с бунтовниците, че ще се спогоди някак си с тях.

Роберто не биваше да позволи на Феранте да извърши тази сетна мерзост. Затова пожела тук Нептун да се разгневи, задето някой си позволяваше да прекосява неговите поля без боязън от гнева му. Или, за да не съчинява историята в толкова езически, макар и картинни краски: каза си, че не е възможно (ако един роман трябва да предава и някаква нравствена поука) Небето да не накаже този кораб на коварствата. Потриваше ръце, като си представяше Нотосите, Аквилоните и Аустрите^[1], неукротими врагове на морската тишина: досега те бяха оставили на кротките Зефири грижата да проправят пътеката, по която Втора Дафна продължаваше пътешествието си, но затворени в подземните си покои, вече проявяваха нетърпение.

Отприщи ги да се разразят всички наведнъж. На стенанието на обшивката държаха исо воплите на моряците, морето бълваше отгоре им и те бълваха в морето, и навремени мощна вълна ги обгръщаше така, че от бреговете някой би могъл да вземе тази палуба за леден ковчег, около който светкавиците пламваха като свещи.

Отпърво бурята хвърляше облаци срещу облаци, води срещу води, ветрове срещу ветрове. Но много скоро морето бе излязло от предначертаните си граници и се разрастваше, набъбвайки към небето, дъждът се лееше пагубно, водата се омесваше с въздуха, птицата се впускаше в плуване, рибата — в летеж. Не беше вече борба на природата срещу мореплавателите, а битка на елементите помежду им. Нямахме атом въздух, който да не се бе превърнал в зърно градушка, и Нептун се въземаше да угаси мълниите в ръцете на Юпитер, та да го лиши от удоволствието да изпепели тези човеци, които той искаше издавени. Морето копаеше гроб в недрата си, та да ги отнеме от

земята, и видеше ли ветрохода да се насочва без управление към някоя скала, с отивист плясък го отпращаше на другаде.

Корабът се потапяше, с кърмата и с носа, и всеки път, когато се снижеше, като че ли политаше от върха на кула: кърмата пропадаше до галерията, а на носа водата сякаш искаше да погълне бушприта.

Андропод, който се опитваше да привърже едно ветрило, бе изтръгнат от реята; в сгромолясването си удари Борид, който опъваше едно въже, и отчекна главата му.

Коритото отказваше сега да се подчинява на кормчията Ордоньо, докато друг порив раздираше внезапно бизангаф-топсела. Сафар се бяхтеше да обира ветрилата, пришпорван от Феранте, който сипеше псувни, но не бе сварил да захване марсела, когато корабът се извъртя напреки и бе връхлетян странишком от три вълни с такава големина, че Сафар бе запратен оттатък борда. Гротмачтата се бе прекършила отведнъж, стоварвайки се в морето, не без да помете преди това палубата и да разбие черепа на Аспрандо. И най-сетне кормилото се бе раздробило на парчета, докато обезумял удар на руля отнемаше живота на Ордоньо. Тази корабна огризка беше вече лишена от екипаж, а последните плъхове се изсипваха през борда, падайки във водата, от която искаха да избягат.

Изглежда невъзможно наред тази вакханалия Феранте да е помислил за Лилия, понеже от него бихме очаквали да е загрижен само за собствената си невредимост. Не зная дали Роберто си е дал сметка, че нарушава законите на правдоподобното, но само и само да не остави да погине онази, на която бе дарил сърцето си, трябваше да отпусне сърце и на Феранте — та макар и за миг.

И така, Феранте повлича Лилия на палубата — и какво прави? Опитът учеше Роберто, че би трябвало да я привърже здраво към някоя дъска, да я остави да се плъзне в морето и да се уповава, че дори зверовете от Преизподнята не биха отказали пощада на такава красота.

Подир което Феранте грабва и той парче дърво и се кани да го привърже към себе си. В този момент обаче на палубата изниква, Бог знае как отскубнал се от своя стълб на мъченията при бъркотията в трюма, с ръце, още приковани една към друга, по-подобен на мъртвец, нежели на жив, но с очи, оживени от омразата, Бикара.

Бикара, който през цялото време на плаването е останал като кучето на *Амарилда* да се мъчи в пранги, докато всеки ден раната му

е била отваряна и после за малко церена; Бикара, който е прекарал тези месеци с една-едничка мисъл: да си отмъсти на Феранте.

Deus ex machina, Бикара се появява отведнъж зад гърба на Феранте, който вече е стъпил с един крак на перилото, вдига ръце и правейки от веригата клуп, ги прехвърля пред лицето на Феранте, като стяга гърлото му. И с вик „С мене, с мене в пъкъла най-послед!“ се вижда — почти се чува — как стиска тъй, че шията на Феранте се прекършва, докато езикът изскача от скверните уста и съпровожда сетния им бяс. И бездиханното тяло на екзекутирания, политайки, увлича със себе си като плащ още живото тяло на екзекутора, което победоносно се устремява да срещне вълните във война със сърцето си, най-сетне в мир.

Роберто не съумя да си представи чувствата на Лилия при тази гледка и призова надеждата да не е видяла нищо. Понеже не помнеше какво се бе случило с него от мига, в който бе всмукан от халата, не успяваше да си въобрази и какво можеше да се е случило с нея.

Всъщност беше така обладан от дълга да изпрати Феранте на справедливото му възмездие, че реши да проследи най-напред неговата участ в задгробния свят. И остави Лилия в огромния въртоп.

Безжизненото тяло на Феранте бе изхвърлено междуременно на пуст плаж. Морето беше спокойно като вода в чаша и по брега нямаше и следа от прибой. Всичко беше обвито в лека омара, както става, когато слънцето вече се е скрило, но нощта още не е влязла във владение на небето.

Непосредствено след плажа, без дървета или храсти да бележат края му, се виждаше изцяло минерална равнина, дето дори онова, което отдалеко изглеждаше като кипариси, се откриваше после като оловни обелиски. На хоризонта, къмто запад, се издигаше планинско възвишение, вече притъмняло за погледа, ако не се съзираха тук-там огънчета по склоновете, които му придаваха изглед на гробище. Над този масив тегнеха дълги черни облаци с търбух от гаснеци въглени, с устойчиви и плътни очертания, като онези кости от сепия, които се появяват в някои картини или рисунки, дето като ги погледнеш после накриво, се сгърчват във форма на череп. Между облаците и хълма небето пазеше още жълтеникави оттенъци — като да беше последното

въздушно пространство, още докоснато от умиращото слънце, ако не беше усещането, че този сетен напън за залез не бе имал никога начало и нямаше да има никога край.

Там, където равнината започваше да минава в склон, Феранте забеляза малка редица човеци и се запъти към тях.

Човеци — или същества, така или иначе, човешки — бяха наглед отдалеч, но когато Феранте ги приближи, видя, че ако човеци бяха били, сега по-скоро бяха станали — или бяха на път да станат — пособия за анатомически амфитеатър. Така ги искаше Роберто, защото помнеше, че бе посетил веднъж едно от тези места, където група лекари с тъмни облекла и червендалести лица, с ярки венички по носа и бузите бяха наобиколили сякаш в акт на заколение един труп, та да изложат навън онова, което беше вътре, и да открият у мъртвите тайните на живите. Отстраняваха кожата, режиха месата, оголваха костите, разнищваха сплитовете на нервите, развързваха възлите на мускулите, отваряха органите на сетивата, разполагаха разделени всички ципи, разединени всички хрущяли, обособени всички карантии. След като разграничеха всяка фибра, изолираха всяка артерия, откриеха всеки костен мозък, показваха на присъстващите жизнените работилници: ето, казваха, тук се готви ядивото, тук се пречиства кръвта, тук се разпределя храната, тук се образуват хуморите, тук се закаляват духовете... И някой до Роберто бе подметнал глухо, че не другояче ще постъпи природата подир нашата земна смърт.

Но някакъв Бог анатом бе белязал по различен начин обитателите на острова, които сега Феранте виждаше все по-отблизо.

Първият беше тяло, лишено от кожа, с изопнати ленти на мускулите, с ръце в жест на сломение, със страдалческо лице към небето, само череп и скули. На втория обелката на китките едва се държеше увиснала на възглавничките на пръстите, като ръкавица, а на краката се подгъваше под коляното като мек ботуш.

На трети първо кожата, после мускулите бяха така разперени, че цялото тяло, а най-вече лицето, приличаше на разтворена книга. Сякаш това тяло искаше да покаже кожа, плът и кости в едно и също време, трижди човешко и трижди смъртно; ала изглеждаше като насекомо, на което тези дрипели бяха крилете, ако на острова да бе имало вятър да

ги развее. Но тези криле се движеха не по силата на въздуха, замрял в сумрака: полюляваха се едва-едва при движенията на безсилното тяло.

Недалеч един скелет се подпираше на лопата, може би да копаеше трапа си, с очни кухини към небето, с гримаса в извитата дъга на зъбите, умолявайки сякаш с лявата ръка за милост и утеха. Друг приведен скелет излагаше заднишком огънатия стълб на гръбнака си, пристъпвайки отсечено с костеливи ръце, похлупили склоненото лице.

Един, който Феранте видя само гърбом, още имаше власи по оглозгания си череп, по подобие на шапка, нахлупена там със сила. Но периферията (бледа и розова като морска раковина), филцът, който поддържаше козината, беше образуван от ципата, срязана на височината на тила и прегъната нагоре.

Имаше някои, на които почти всичко им бе смъкнато и напомняха скулптури само от нерви; и върху чвора на шията, вече безглава, се развяваха онези, които някога бяха пуцали коренища в мозъка. Краката приличаха на плетеница от раката.

Имаше други, които с отворени кореми оставяха да туптят черва с цвят на минзухар, като жални лакомници, нагълтали зле смлени шкембета. Там, дете бяха имали penis, вече обелен и сведен до някаква жилчица, се кандилкаха само спаружените тестикули.

Феранте видя и такива, които бяха вече само вени и артерии, подвижна лаборатория на алхимик, тръбички и цевички във вечно движение, та да дестилират безкръвната кръв на тези светулки, избледнели на светлината на едно отсъстващо слънце.

Стояха тези тела в дълбоко и горестно мълчание. У някои се съзираха белезите на много бавно преображение, което от статуи от плът ги изтъняваше до статуи от фибри.

Последното от тях, одрано като някакъв свети Вартоломей^[2], държеше високо в десница още кървящата си кожа, провиснала като окачен плащ. Още се разпознаваха по нея лицето с дупките на очите и ноздрите и пещерата на устата, които приличаха на сетните разтопления на восъчна маска, изложена на внезапна топлина.

Този човек (или по-скоро беззъбата и разкривена уста на неговата кожа) заговори на Феранте.

— Зле дошъл — му рече — в Земята на Мъртвите, която ние наричаме Остров Везалия^[3]. Скоро и ти ще последваш нашата участ;

не мисли обаче, че всеки от нас угасва с бързината, дарена от гроба. Според присъдата си всеки бива доведен до свой собствен стадий на разложение, сякаш да ни бъде дадено да вкусим унищожението, което за всекиго би било най-голямата радост. О, какво блаженство, да си се представяме като мозъци, които, едва докоснати, да се скашкват, дробове, които да се раздират при първия повей на въздух, който още да ги напъне, кожи, които на всичко да поддават, мекоти, които да се размекват, тлъстини, които да се втечняват! Но не. Така, както ни виждаш, сме достигнали всеки до своето състояние, без да го забележим, по недоловимо изменение, в хода на което всяко наше влакно се е топило в течение на хиляди и хиляди, и хиляди години. И никой не знае до каква степен ни е отредено да чезнем, тъй че онези, които виждаш там, останали само кости, се надяват още да могат мъничко да умрат, и може би от хилядолетия креят в очакване; други, като мен, са в сегашния си лик не зная вече откога — защото в тази все предстояща нощ сме изгубили всяко чувство за отминаването на времето — и въпреки това още се надявам да ми бъде дадено бавно-бавно унищожение. Така всеки копнее за разлагане, което — добре знаем — не ще бъде никога пълно, все надявайки се, че вечността за нас още не е започнала, макар и боейки се, че сме в нея още от нашето отколешно стъпване на тази земя. Приживе мислехме, че адът е мястото на вечното отчаяние, понеже така ни бяха казвали. Уви, не: той е мястото на една неугасима надежда, която прави всеки ден по-лош от другия, защото тази жажда, която се поддържа у нас жива, не намира нивга утоление. Тъй като имаме винаги искрица тяло, а всяко тяло се стреми към растеж или към смърт, не преставаме да се надяваме — и само така нашият Съдник е отсъдил да можем да страдаме *in saecula*.

— Но на какво се надявате? — бе попитал Феранте.

— Е, хайде, кажи на какво би се надявал и ти... Би се надявал един лъх ветрец, едно най-нищожно покачване на морето, идването на една-едничка гладна пиявица да ни върне атом по атом в голямата пустота на вселената, дето бихме могли още да участваме по някакъв начин в цикъла на живота. Но тук въздухът не трепка, морето е застинало в неподвижност, не сещаме нивга студ, нито топлина, не знаем ни изгреви, ни залези, и тази земя, по-мъртва от нас, не произвежда живот на никаква твар. О, червеите, които смъртта ни обещаваха един ден! О, мили червейчета, майки на нашия дух, който

би могъл още да се възроди! Смучейки нашата жлъчка, вие бихте ни напръскали милосърдно с млякото на невинността! Гризейки ни, бихте изцерили угризенията за нашите вина, люлеейки ни с вашите мъртвешки милувки, бихте ни дали нов живот, защото за нас гробът би се равнявал на майчина утроба... Но нищо от това не ще се сбъдне. Знаем го и все пак нашето тяло го забравя всеки миг.

— А Бог — бе запитал Феранте, — Бог, Бог смее ли се?

— Уви, не — бе отвърнал одраният, — защото дори унижението би ни обрадвало. Хубаво би било да видехме поне един смеещ се Бог, който ни се подиграва! Каква разтуха би ни била гледката на Господа, който от своя престол в обкръжението на своите светци да ни се надсмиваше. Бихме имали видението на чуждата радост, също толкова ободрително, колкото видението на чуждото негодувание. Не, тук никой не се възмуцава, никой не се смее, никой не се показва. Тук Бог го няма. Има само една надежда без цел.

— Дявол да го вземе, проклети да са всичките светци — понечи да кресне тогава Феранте освирепял, — ако съм осъден, ще имам поне правото да представям сам на себе си зрелището на собствения си бяс! — Но забеляза, че гласът му излизаше немощен от гърдите, тялото му беше отпаднало и не можеше дори да се ожесточи.

— Виждаш ли — бе му казал обеленият, без устата му да сполучи да се усмихне, — твоята мъка вече започна. Дори омразата не ти е вече разрешена. Този остров е единственото място във вселената, където не са позволени преживелици, където бялата надежда не се отличава от бездънната скука.

Роберто бе продължил да съчинява края на Феранте, стоейки на палубата все така гол, както се беше съблякъл, за да стане камък, и междуременно слънцето му бе причинило изгаряния по лицето, гърдите и краката, връщайки го към онзи трескав огън, от който не толкова отдавна се бе изплъзнал. Склонен вече да смесва не само романа с реалността, а и жарта на душата с тази на тялото, бе почувствал да пламва отново от любов. Ами Лилия? Какво се беше случило с Лилия, докато трупът на Феранте се отправяше към острова на мъртвите?

С изблик, нерядък у разказвачите на Романи, когато не знаят как да обуздаят нетърпението и не съблюдават вече единствата на време и

място, Роберто прелетя с един скок събитията, за да намери пак Лилия дни по-късно, докато, вчепкана в дъската, се носеше по вече спокойното море, което просветваше под слънцето. Тя се приближаваше (това, любезни мой читателю, ти не би дръзнал никога да допуснеш) към източния бряг на Соломоновия Остров, или, с други думи, от противоположената страна на онази, откъм която беше закотвена *Дафна*.

Тук — Роберто го бе узнал от отец Каспар — плажовете не бяха тъй гостоприемни, както от запад. Дъската, неудържаща вече, се бе разбила, блъскайки се в една скала. Лилия се бе сепнала и се бе вкопчила в канарата, докато отломките от сала се изгубваха сред теченията.

Сега тя беше там, на един камък, който едва можеше да я прислони, и отрязък вода — но за нея беше океан — я делеше от брега. Сломена от тайфуна, изнемощяла от глада, измъчвана още повече от жаждата, не можеше да се примъкне от скалата до пясъка, отвъд който със замъглен поглед отгатваше едно обезцветяване на растителни форми.

Ала чукарът беше нажежен под нежния хълбок и дишайки с мъка, вместо да разхлажда вътрешния зной, привличаше към себе си зноя на въздуха.

Надяваше се, че недалеч игриви ручейчета бликат от сенчести канари, но тези видения не смекчаваха, а възпламеняваха жаждата ѝ. Искаше да отправи молитва за помощ към Небето, но с пресъхналия език, слепнал за небцето, възгласите пресекваха във въздишки.

А времето минаваше, бичът на вятъра я дращеше с нокти на граблива птица, и тя се боеше (повече, отколкото че ще умре), че ще живее, докато действието на елементите я обезобрази, превръщайки я в обект на отвращение, а не вече на любов.

Да беше се добрала до някое кладенче, до някое поточе с живителна вода, то приближавайки към него устни, би съгледала очите си, някога две живи звезди, които обещаваха живот, станали сега две страховити затъмнения; и това лице, където Амурчетата прекарваха в игри, сега ужасяващо обиталище на отвратителността. Да беше дори допълзяла до някое мочурище, очите ѝ щяха да излят в него, от жал към собствената ѝ окаяност, повече капки, отколкото биха поели устните.

Така поне Роберто караше Лилия да мисли за себе си. Но изпита досада. Досада от нея, която, на крачка от смъртта, се терзаеше за красотата си, както често се разказваше в Романите; досада от самия себе си, задето не съумяваше да погледне в лицето, без хиперболи на ума, своята любов, която умираше.

Каква можеше да бъде наистина тук Лилия? Как би изглеждала, ако се снемеше от нея мъртвешката дреха, изтъкана от думи?

От теглилата на дългото пътуване и корабокрушението косите ѝ можеше да са станали кълчищни, белязани от бели нишки; гръдта ѝ положително беше изгубила криновете си, лицето ѝ бе изорано от времето. Сбръчкани бяха сега гушката и шията.

Но не, да възпява така нея, която вехнеше, означаваше още да се доверява на поетичната машина на отец Емануеле... Роберто искаше да види Лилия, каквато наистина беше. С клюмнала глава, с блуждаещи очи, които, смалени от болката, се показваха твърде отдалечени от основата на носа — вече изтънял и изострен, — натезжали от подпухналост, е ъгълчета, белязани от сноп бръчици, следи, оставени от врабче по пясъка. Ноздрите леко разширени, едната малко по-месеста от другата. Устата напукана, с цвета на аметист, с две дългообразни бразди отстриани, горната устна малко издадена, повдигната да открие две зъбчета вече не от слонова кост. Кожата на лицето кротко унила, две морни гънки под брадичката, да унизят рисуњка на шията...

И все пак този посърнал плод той не би го заменил за всичките ангели небесни. Обичаше я и така, нито че беше различна можеше да знае, когато я бе обикнал, искайки я, каквато беше, зад завесата на нейния черен воал в една далечна вечер.

Бе се оставил да се подведе През корабокрушенските си дни, бе я желал хармонична като системата на сферите; но вече му бяха казали (не бе дръзнал, да изповяда и това на отец Каспар), че може би дори планетите не изминават своя път по свършената линия на кръг, а по някаква своя кривогледа обиколка около слънцето.

Ако красотата е ясна, любовта е загадъчна: той откриваше, че обича не пролетта, а всяко от годишните времена на любимата, още пожелана в своя есенен залез. Беше я обичал винаги заради това, което

беше и би могла да бъде, и само в този смисъл да обичаш, означаваше да дариш себе си, без да очакваш отплата.

Бе се оставил да бъде отвлечен от своето вълногласно заточеничество, дирейки все някакво друго свое аз: най-лошо у Феранте, най-добро у Лилия, с чийто блясък желаше да заблести. А да обича Лилия, означаваше да я иска такава, какъвто самият той беше — предадени и двамата на рушението на времето. Дотогава бе използвал нейната красота, за да подклажда омърсението на своя ум. Бе я карал да говори, влагайки в устата ѝ думите, които той искаше и от които беше пак недоволен. Сега щеше да я иска близо до себе си, влюбен в нейната измъчена хубост, в сладостната ѝ изпосталялост, в обезкървеното ѝ изящество, в обезсилената ѝ прелест, в мършавата ѝ голота, за да я гали грижовно и да слуша словата ѝ, нейните слова, а не онези, които той ѝ бе заел.

Трябваше да я има, лишавайки се от себе си.

Но беше късно да отдаде същинската почит на своя болен идол.

От другата страна на Острова във вените на Лилия пропълзваше втечнена Смъртта.

---

[1] *Нотосите, Аквилоните, Аустрите* — в стгр. митология Нот (Нотос) — богът на южния вятър, южнякът; Аустер е римското му съответствие; **Аквилон** (рим. мит.) — богът на северния вятър, севернякът. — Б.пр. ↑

[2] **Свети Вартоломей** — един от дванайсетте апостоли, проповядвал християнството в Индия, където според преданието понесъл мъченическа смърт: бил одран и разпнат, както се и изобразява иконографски. — Б.пр. ↑

[3] *Остров Везалия* — от името на **Андреас Везалий** (1514–1564), фламандски лекар, смятан за основоположник на научната анатомия, един от първите учени, практикували дисекция на човешко тяло; автор на *Анатомични таблици* и *За работилницата на човешкото тяло*. Описанията на „островитяните“ са вдъхновени от илюстрации към трудовете му. — Б.пр. ↑

39.

ЕКСТАТИЧНО НЕБЕСНО ПЪТУВАНЕ^[1]

Така ли трябваше да се завърши един Роман? Романите не само пришпорват омразата, та да ни позволят най-сетне да се насладим на поражението на онези, които мразим, а приканват също към състрадание, та да ни отведат после да открием вън от опасност онези, които обичаме. Романи, които да свършват толкова лошо, Роберто не беше чел никога.

Освен ако Романът не беше още свършил и държеше в запас таен Герой, способен на стъпка, въобразима само в Страната на Романите.

От любов Роберто реши да извърши тази стъпка, като влезе самият той в своя разказ.

Ако аз бях вече пристигнал на Острова, казваше си, сега можех да я спася. Само моят мързел ме задържа тук. Сега сме и двамата закотвени в морето, копнеещи по противоположните брегове на една и съща земя.

И все пак не всичко е загубено. Аз я виждам да издъхва в същия този момент, но ако в същия този момент достигнех Острова, бих бил там един ден преди тя да пристигне, готов да я чакам и да я избавя от гибел.

Не е толкова важно, че ще я поема от морето в мига, в който вече е на път да изпусне последната си въздишка. Наистина знае се, че когато тялото стигне до тази стъпка, едно силно вълнение може да му придаде нова лимфа; и са били виждани умиращи, които, научавайки, че причината за нещастията им е отстранена, са разцъфтявали отново.

А какво по-голямо вълнение за тази умираща от това да намери жив любимия човек! Наистина не би трябвало дори да й разкривам, че съм различен от оногова, когото е обичала, защото на мен, а не на

другия се отдаде тя; бих заел чисто и просто мястото, което ми се полагаше от самото начало. И не само това, ами и без да си даде сметка, Лилия би почувствала в моя поглед една различна любов, чиста от всякаква похот, трептяща от преданост.

Възможно ли е, би се запитал всеки, Роберто да не е размислил над факта, че това избавление му бе позволено само ако наистина достигнеше Острова до края на деня, най-много през първите часове на идната утрин — нещо, което най-скорошните му опити не сочеха като вероятно? Възможно ли е да не си е давал сметка, че крои планове да стъпи наистина на Острова, за да намери онази, която се появяваше там само по силата на неговия разказ?

Но вече видяхме, че след като беше започнал да мисли за една Страна на Романите, напълно чужда на собствения му свят, Роберто накрая беше стигнал дотам да слее без труд двете вселени и беше объркал законите им. Мислеше, че може да пристигне на Острова, защото си го представяше, и да си представи нейното пристигане в момента, когато той е вече там, защото така искаше. От друга страна, тази свобода да иска събития и да ги вижда осъществени, която прави така непредвидими Романите, Роберто сега я пренасяше в собствения си свят: най-сетне щеше да пристигне на Острова по простата причина, че ако не пристигнеше, нямаше да знае вече какво да си разказва.

Около тази идея, която всеки, дето не ни е проследил дотук, би сметнал за обезумление или умопомрачение, както и ще (или е щял) да го нарече, сега той разсъждаваше математически, без да си спестява никоя от вероятностите, които разумът и предпазливостта му подсказваха.

В нощта преди битката генералът предначертава действията, които неговите войски ще извършат на следващия ден, и не само си представя трудностите, които биха могли да възникнат, и произшествията, които биха могли да нарушат плановете му, а и се поставя на мястото на противниковия генерал, за да предвиди ходове и контраходове и да държи в ръце бъдещето, действайки съобразно онова, което другият би могъл да подготвя съобразно тези

съобразности. Така Роберто претегляше средствата и резултатите, причините и следствията, различните „за“ и „против“.

Трябваше да изостави идеята да плува към хребета и да го премине. Вече нямаше как да различи подводните проходи и можеше да се добере до откритата част само натъквайки се на невидими клопки, положително смъртоносни. И най-сетне, дори при положение, че успееше да го достигне — било то над или под водата, — не беше речено, че ще може да върви по него с жалките си гамаша и че той не криеше урви, в които би пропаднал, без повече да излезе.

Можеше значи да се добере до Острова само ако повтореше пътя на лодката, т.е. да заплува на юг, следвайки отдалеч брега на залива горе-долу на разстоянието на *Дафна*, за да свърне после, след като заобиколи южното възвишение, на изток, докато не стигне до дълбея, за който му бе говорил отец Каспар.

Проектът не беше разумен, и то по две причини. Първо, дотогава с мъка беше успявал да доплува до границата на хребета и там силите вече го напускаха; така че нямаше основание да смята, че би могъл да измине разстояние поне четири или пет пъти по-голямо — при това без въже, и не защото не разполагаше с толкова дълго, а защото този път, ако отиваше, то беше за да отиде, и не стигнеше ли дотам, нямаше смисъл да се връща обратно. И, второ, да плува на юг, означаваше да се движи срещу течението, а вече знаеше, че силите му позволяваха да му се съпротивлява едва в разстояние на няколко загребвания; тогава щеше да бъде повлечен неумолимо на север, отвъд северния нос, отдалечавайки се все повече от Острова.

След като изчисли сурово възможностите (след като призна, че животът е кратък, изкуството широко, случаят мигновен и опитът несигурен), си каза, че е недостойно за един благородник да се отдава на такива жалки сметки като някакъв буржоа, пресмятащ възможностите, които е имал, проигравайки на зарове скъпернически спастреното.

Или, каза си, изчисление трябва да се направи, ала нека бъде величаво, щом величава е мизата. Какво губеше той в облога? Живота си. Но неговият живот, след като така и не бе успял да напусне кораба, не тежеше много, особено сега, когато към самотата щеше да се прибави съзнанието, че е изгубил нея завинаги. А какво печелеше, ако издържеше изпитанието? Всичко: радостта да я види отново и да я

спаси, във всеки случай да умре върху нея, мъртва, покривайки тялото ѝ с плащаница от целувки.

Вярно, облогът не беше равностоен. Имаше повече изгледи да погине в начинанието, отколкото да достигне сушата. Но и в този случай жребият беше изгоден: като да му бяха казали, че има хиляди възможности да изгуби една мизерна сума срещу една-единствена да спечели несметно съкровище. Кой не би приел?

Накрая бе осенен от друга идея, която намаляваше чрезмерно риска за него в играта, нещо повече, сочеше го като победител и в двата случая. Нека приемеше дори, че течението щеше да го повлече в противоположната посока. Е добре, отминеше ли веднъж другото възвишение (знаеше го от опита, който беше направил с дъската), реката щеше да го понесе по протежение на меридиана...

Ако се оставеше да се носи по повърхността на водата, с очи към небето, той нямаше да види никога повече слънцето да се движи: щеше да се полюлява по ръба, който делеше днешния ден от предишния, извън времето, в едно вечно пладне. А спреше ли времето за него, щеше да спре и на Острова, забавяйки до безкрай Нейната смърт, защото вече всичко, което се случваше на Лилия, зависеше от неговата воля на разказвач. Забреше ли на предела той, замираше на предела премеждието на Острова.

Най-проницателен хиазъм, в края на краищата. Тя щеше да се намери в същото положение, в което беше останал той в продължение на вече неизчислимо време, на два разтега от Острова. Изгубвайки се в океана, щеше да ѝ дари онова, което беше съставлявало неговата надежда, щеше да я държи увиснала на ръба на едно нескончаемо желание — и двамата без бъдеще, а значи и без предстояща смърт.

После се бе унесъл да рисува във въображението си какво щеше да бъде пътешествието му и поради сплавянето на вселените, което вече бе утвърдил, го чувстваше, сякаш беше и пътешествието на Лилия. Тъкмо невероятното приключение на Роберто щеше да осигури и на нея едно безсмъртие, което канавата на дължините не би ѝ позволила иначе.

Щеше да поеме на север с кротка и равномерна скорост: от дясно и от ляво щяха да се нижат дните и нощите, сезоните, затъмненията и приливите, най-нови звезди щяха да пресичат небесата, носейки

бедствия и сътресения на империи, монарси и патриарси щяха да побеляват и изчезват в повеи прах, всички вихри на вселената щяха да извършват своите ветрени обиколки, други звезди щяха да възникват от всесъжението на стародавните... Наоколо му морето щеше да се развилнява и сетне смирява, пасатите щяха да въртят своите въртележки, а за него нищо нямаше да се променя в онази безметежна бразда.

Щеше ли да се спре един ден? Доколкото си спомняше от картите, никоя друга земя, която да не беше Соломоновият Остров, не можеше да се простира на тази дължина, поне докато тя не се съединеше — на Полюса — с всички останали. Но ако един кораб, при попътен вятър и с гора от ветрила, употребяваше месеци, месеци и месеци, за да измине път, равен на онзи, който той замисляше да предприеме, колко щеше да трае неговият? Може би години, преди да достигне мястото, където не знаеше какво би било с деня и нощта и с хода на вековете.

Но междувременно щеше да почива в една любов, толкова тънка, та да не се грижи, че губи устни, ръце, зеници. Тялото щеше да се изпразни от всякаква лимфа, кръв, жлъчка или слуз, водата щеше да влезе в него през всяка пора; прониквайки в ушите, щеше да покрие мозъка със солена кора, щеше да замени стъклената влага на очите, щеше да нахлуе в ноздрите, за да разтвори всяка следа от земния елемент. В същото време слънчевите лъчи щяха да го подхранват с огнени частици, а те щяха да изтъняват течността в една само роса от въздух и огън, която по силата на симпатията щеше да бъде призвана към висините. И той, вече лек и летлив, щеше да се издигне, за да се слее първо с духовете на въздуха, после с тези на слънцето.

Същото щеше да бъде и с нея, в спрялата светлина на онази скала. Щеше да се разстели като злато, ковано до най-въздушното острие.

Тъй в хода на дните щяха да се слоят в съзвучие. Миг след миг щяха да бъдат наистина един за друг като твърдите рамена на пергела, всеки да откликва на движението на другаря си, единият да се навежда, когато другият блуждае надалеч, да се изправя отново, когато другият се върне.

Тогава и двамата щяха да продължат своето пътуване в настоящето, устремени към светилото, което ги очакваше, пращец от

атоми сред другите телца на космоса, вихър сред вихрите, вече вечни като света, защото са извезани от пустота. Помирени със своята съдба, защото движението на земята носи злини и страхове, но трептенето на сферите е невинно.

Значи облогът щеше да му даде във всеки случай победа. Не биваше да се колебае. Но не биваше също и да се гласи за триумфалната саможертва без набор от подобаващи ритуали. Роберто поверява на записките си последните действия, които се готви да извърши, а колкото до останалото, ни оставя да гадаем жестове, времена, ритми.

Като първо освободително пречистване употреби почти час, за да отмести донякъде решетката, която отделяше палубата от подпалубното пространство. После слезе и взе да отваря всяка клетка. Постепенно с изкореняването на тръстиките^[2] бе връхлетян от всеобщо пърхане на крила и трябваше да се предпази, вдигайки ръце пред лицето си, но заедно с това викаше „къш, къш!“ и подканяше пленниците, чак буташе с ръце кокошките, които се щураха, без да могат да намерят изхода.

Докато накрая, като се качи отново на палубата, не видя многочисленото ято да се издига през гората на мачтите и не му се стори, че за няколко секунди слънцето се покрива с всички цветове на дъгата, пресечени от синята ивица на морските птици, стекли се любопитно да се присъединят към празненството.

После изхвърли в морето всички часовници, без дори да помисли, че губи ценно време: заличаваше времето, за да си благоразположи едно пътуване срещу времето.

Най-сетне, за да си пресече пътя за всякакво отстъпление, струпа на палубата, под грота, пънчета, дъсчици, празни бъчви, напръска ги с маслото от всички светилници и ги подпали.

Надигна се първият огнен език, който веднага облиза ветрилата и такелажата. Когато се увери, че кладата се подхранва със собствена сила, се приготви да си вземе сбогом.

Беше още гол, откакто бе започнал да умира, превръщайки се в камък. Гол дори от въжетото, което не трябваше вече да ограничава пътуването му, се спусна в морето.

Опря нозе о дървото, оттласна се напред, за да се отдели от *Дафна*, и след като обходи хълбока ѝ до кърмата, се отдалечи завинаги от нея, към едно от двете щастия, което положително го очакваше.

Преди още съдбата — и водите — да са решили за него, ми се иска, поспирайки се час по час да си поеме дъх, да е пробягвал с поглед от *Дафна*, на която махаше за сбогом, до Острова.

Там, над линията, очертана от върхарите на дърветата, с поглед вече най-зорък, би трябвало да е видял да се издига в полет — като стрела, която иска да прониза слънцето — Гълъбът с Цвят на Портокал.

---

[1] *Екстатично Небесно Пътуване* — **Атаназинус Кирхер**, *Itinerarium Extaticum Coeleste*. — Б.пр. ↑

[2] ... *тръстиките* — у **Данте** (*Чистилице*) тръстиката е символ на решимостта, с която пречистващата се душа се подготвя за изкуплението на греховете си. — Б.пр. ↑

40. КОЛОФОН

Това е. А какво е станало после с Роберто, не зная, нито мисля, че ще може някога да се узнае.

Как да се извлече роман от история, при това толкова романна, след като не се познава нейният край — или по-скоро същинското ѝ начало?

Освен ако историята за разказване е не тази на Роберто, а на неговите записки — въпреки че и тук трябва да се върви по догадки.

Струва ми се очевидно, че ако записките (впрочем откъслечни, от които извлякох разказ или поредица пресичащи се или нанизващи се разкази) са стигнали до нас, то е, защото *Дафна* не е изгоряла напълно. Кой знае, може би огънят едва е опалил мачтите, а после е замрял в безветрения ден. Или пък нищо не изключва няколко часа по-късно да се е излял пороен дъжд, който да е угасил кладата...

Колко е останала там *Дафна*, преди някой да я намери и да открие писанията на Роберто? Изказвам две хипотези, и двете фантастични.

Както вече споменах, няколко месеца преди тази история и точно през февруари 1643 Абел Тасман, след като потеглил от Батавия през август 1642, достигнал онази Вандиймънова земя, която щяла после да стане Тасмания, зърнал само отдалеч Нова Зеландия и се насочил към островите Тонга (вече достигнати в 1615 от Ван Схаутен и Ле Мер и наречени Кокосови острови и Остров на предателите^[1]), продължил на север и открил група островчета, опасани с пясък, като ги отбелязал на 17,19 градуса южна ширина и 201,35 градуса дължина. Няма да се хващаме тук да спорим за дължината, но ако предположенията ми са верни, тези острови, които той нарекъл *Prins Willelms Eijlanden*, не ще да са били далеч от Острова от нашата история.

Тасман казва, че завършил своето пътешествие през юни, значи преди *Дафна* да е могла да стигне по тези места. Но не е речено, че

дневниците на Тасман са достоверни (впрочем и техният оригинал вече не съществува)^[2]. Да се опитаме тогава да си представим, че при някое от случайните отклонения, на които така изобилства плаването му, той се е върнал в района, да кажем през септември същата година, и се е натъкнал там на *Дафна*. Не е имал никаква възможност да я потегне, както трябва да е била вече лишена от мачти и ветрила. Навестил я е, за да открие откъде идва, и е намерил книгата на Роберто.

Колкото и малко да е знаел италиански, е разбрал, че в тях се разглежда въпросът за дължините, така че тези книга се превръщали в най-поверителен документ, който следвало да бъде предаден в Холандската Индийска компания. Затова премълчава в дневника си цялата случка, може би дори подправя датите, за да заличи всяка следа от приключението си, и записките на Роберто се озовават в някой таен архив. А Тасман направил още едно пътешествие и на следващата година — и Бог знае дали е ходил, където е казал^[3].

Да си представим как холандските географи разлистват тези записки. Ние вече знаем, че в тях не е имало нищо интересно за откриване, освен може би кучешкия метод на доктор Бърд, за който се обзалагам, че разни шпиони вече са били успели да научат по други пътища. Съдържа се и загатването за Малтийската Наблюдателница, но ще припомним, че след Тасман минават сто и трийсет години, преди Кук да открие отново онези острови, а ако е речал някой да следва указанията на Тасман, не би могъл да ги намери повторно.

Най-сетне, все така век подир нашата история, изобретяването на морския хронометър от Харисън слага край на трескавото търсене на *el punto fijo*. Проблемът за дължините не е вече проблем и някой архивар на компанията, обзет от желание да опразни шкафовете, изхвърля, подарява, продава — кой знае — записките на Роберто, вече просто любопитна находка за маниак на манускрипти.

Втората хипотеза е романно по-убедителна. През май 1789 една обаятелна личност минава по тези краища. Това е капитан Блай, когото бунтовниците от *Баунти* са спуснали в лодка заедно с осемнайсет верни люде и са поверили на милосърдието на вълните.

Този изключителен мъж, каквито и да са били характерите му недостатъци, успява да измине над шест хиляди километра, за да стъпи най-подир на остров Тимор. В начинанието минава през

архипелага Фиджи, почти достига Вануа Леву и прекосява групата на островите Ясава. Това означава, че ако се е отклонил само леко на изток, е могъл чудесно да се добере някъде докъм Тавеуни, където ми е приятно да си градя предположението, че се е намирал нашият Остров. Ако пък доказателствата имат някаква тежест при въпроси, засягащи вярването и желанието за вярване — е, добре, уверяват ме, че Портокалов Гълъб или Orange Dove, или Flame Dove, или още по-добре Ptilinopus Victor, съществува единствено там; само че — и рискувам да разваля цялата история — оранжев е мъжкият.

А пък човек като Блай, ако да беше намерил *Дафна* едва в щогоде въобразимо състояние, след като е пристигнал дотам с най-обикновена лодка, би сторил и невъзможното, за да я поправи. Но е било изминало вече почти столетие и половина. Някоя и друга буря е поразтърсила добавъчно флейта, изтръгнала го е от котвата, корабът е връхлетял върху кораловия риф — или не, бил е подхванат от течението, повлечен на север и изхвърлен върху други плитчини или върху крайбрежните скали на някой близък остров, където е останал изложен на действието на времето.

Вероятно Блай се е качил на борда на ветроход призрак, с хълбоци, инкрустирани с раковини и зелениясали от водорасли, с блатясала вода в изтърбушения трюм, свърталище на мекотели и отровни риби.

Може би още е стояла паянтова кърмовата надстройка и в каютата на капитана Блай е намерил разсъхнати и прашасали — или не, влажни и разкиснати, но още разчитаеми — записките на Роберто.

Не са били вече времена на големи вълнения около дължините, но може да са го привлекли бележките — на непознат език — за Соломоновите острови. Почти десет години преди това някой си господин Бюаш, Географ на краля и на Френската Флота, бил представил в Академията на Науките паметна записка относно Съществуването и Местоположението на Соломоновите острови, заявявайки, че те не били нищо друго освен онзи Залив Шоазьол, който Бугенвил бил достигнал през 1768 (и чието описание изглеждало съзвучно с някогашния разказ на Менданя), и Земите на Арсасидите, достигнати през 1769 от Сюрвил. Така че, докато Блай още плавал, един анонимен автор, който вероятно е бил господин Дьо Фльорийо^[4],

се готвел да публикува книга, озаглавена *Découvertes des François en 1768 & 1769 dans les Sud-Est de la Nouvelle Guinée*^[5].

Не зная дали Блай е чел изявленията на господин Бюаш, ала сред английските мореплаватели положително се е говорело с яд за тази проява на арогантност на френските братовчеди, които се биели в гърдите, че са открили неоткриваемото. Французите имали право, но Блай може и да не го е знаел или да не го е искал. Та възможно е да е повярвал, че е сложил ръка на документ, който не само опровергавал французите, а и щял да увенчае него като откривател на Соломоновите острови.

Бих си представил, че най-напред е благодарил мислено на Крисчън Флечър и другите бунтовници, задето грубо го натририли по пътя на славата, после като добър патриот е решил да премълчи пред всички за краткото си отклонение на изток и за своето откритие и да предаде в пълна дискретност книгата в Британското адмиралтейство.

Но и в този случай някой ще да ги е преценил като непредставляващи интерес, лишени от каквато и да било доказателствена сила, и — отново — ще да ги е заточил сред вързопи ерудитски драсканици за книжни плъхове. Блай се отказва от Соломоновите острови, задоволява се да бъде назначен за адмирал заради другите си неопровержими достойнства на мореплавател, и ще умре така или иначе удовлетворен, без да знае, че Холивуд ще го направи ненавистен за потомците.

Даже една от хипотезите ми да ставаше за продължение на разказа, той не би имал край, достоен да бъде разказан, и би оставил всеки читател недоволен и неудовлетворен. Дори и по този начин историята на Роберто не би предлагала някаква морална поука и още бихме седели да се питаме как така му се е случило онова, което му се е случило — стигайки до извода, че в живота нещата се случват, защото се случват, и само в Страната на Романите сякаш се случват по силата на някаква цел или провидение.

Защото, за да извлека някакво заключение, би трябвало да изровя измежду писанията на Роберто една бележка, датираща положително от нощите, в които той още си е задавал въпроси относно възможния Натрапник. Онази вечер Роберто гледаше пак небето. Спомняше си как в Ла Грива, когато бе рухнал от старост фамилният параклис, неговият

кармелитски наставник, натрупал опит в Ориента, бе посъветвал да възстановят малкия молитвен дом по византийската мода, като ротонда с един централен купол, а то нямаше съвсем нищо общо със стила, към който бяха привикнали в Монферато. Но старият Поцо не искаше да си пъха носа в работи, касаещи изкуството и религията, и бе послушал съветите на този свят човек.

Виждайки небето на Антиподите, Роберто си даваше сметка, че в Ла Грива, сред пейзажа, заобиколен отвред с хълмове, небесният свод му изглеждаше като купола на параклиса, ясно ограничен от тесния кръг на хоризонта, с едно или две съзвездия, които той беше в състояние да разпознае. Затова макар да знаеше, че гледката се променя от седмица на седмица, тъй като си лягаше рано, не бе имал никога случай да осмисли, че се променяше дори в хода на една и съща нощ. Този купол му се бе струвал винаги и устойчив, и кръгъл, вследствие на което също толкова устойчив и кръгъл си бе представлял и всемира.

В Казале, насред една равнина, бе разбрал, че небето е по-обширно, отколкото той смяташе, но отец Емануеле го убеждаваше повече да си представя звездите, описани посредством образи, отколкото да гледа онези, които бяха над главата му.

Сега, зрител антипод изсред безкрайната шир на океана, откриваше един безпределен хоризонт. Във висините над главата си виждаше невиждани досега съзвездия. Онези от своето полукълбо ги четеше според картината, която други вече им бяха определили: тук многогълната симетрия на Голямата мечка, там азбучната точност на Касиопея. Но на *Дафна* нямаше предначертани фигури, можеше да свързва която и да е точка с всяка друга, да извлича образите на змия, на великан, на коси или на опашка на отровно насекомо, после да ги разсейва и да опитва други форми.

Във Франция и Италия наблюдаваше и в небето пейзаж, установен от ръката на монарх, който бе определил линиите на улиците и на пощенските пътища, оставяйки помежду тях петната на горите. А тук беше пионер в непозната земя и трябваше да решава кои пътеки ще свързват един връх с едно езеро, без критерий за избор, понеже още нямаше градове и села в подножието на едното или на бреговете на другото. Роберто не гледаше съзвездията: беше осъден да

ги учреди. Плашеше се, че целокупността ще се разположи като спирала, като черупка на охлюв, като вихър.

Тъкмо тук си спомня за една църква, доста нова, видяна в Рим — и това е единственият път, когато ни оставя да се догадим, че е посещавал този град, може би преди пътуването си в Прованс. Тя му се бе сторила твърде различна и от купола в Ла Грива, и от нефовете на църквите, които беше виждал в Казале, геометрично подредени в нервюри и кръстовидни аркади. Сега разбираше защо: сякаш сводът на църквата беше южно небе, увличащо окото да търси все нови линии, по които да пробягва, без нито за миг да се спира за отдых в една централна точка. Под този купол, където и да застанеше, онзи, който гледаше нагоре, се чувстваше винаги в крайнините.

Сега си даваше сметка, че по някакъв по-неизбистрен начин, не така очевидно театрален, изживяван посредством малки изненади ден по ден, бе изпитал това усещане за отказан отдых първо в Прованс и после в Париж, където всеки посвоему му разрушаваше една увереност и му сочеше един възможен начин да начертае картата на света.

Но внушенията, които получаваше от различни страни, не се сглобяваха в завършен рисунък.

Слушаше за машини, които можеха да променят порядъка на природните явления, така че тежкото да се стреми нагоре, а лекото да пропада надолу, огънят да мокри, а водата да изгаря, сякаш самият създател на вселената беше готов да се поправя и можеше най-сетне да изправи дърветата и цветята срещу сезоните, а сезоните — да подхванат борба с времето.

Ако създателят приемаше да променя становището си, съществуваше ли все още някакъв порядък, който Той да бе наложил на вселената? Може би й бе наложил много, още от самото начало, може би беше склонен да ги променя от ден на ден, може би съществуваше някакъв таен порядък, който да предвожда тази смяна на порядъци и перспективи, но ние да сме предопределени да не го открием никога, а по-скоро да следваме изменчивата игра на тези привидности на порядък, които се преподреждат при всяко ново преживяване.

И тогава историята на Роберто дьо ла Грив би била само историята на един нещастен влюбен, осъден да живее под прекомерно

небе, който не е успял да се помири с мисълта, че земята блуждае по протежение на елипса, на която слънцето е само един от фокусите.

Както мнозина ще се съгласят, това е твърде малко, за да се извлече от него история с начало и край.

Най-сетне, ако от тази история речех да направя роман, бих показал още веднъж, че може да се пише единствено ако се вземе като палимпсест някой изнамерен ръкопис — без никога да успееш да се откопчиш от Тревогата на Влиянието. Няма да се изплъзвам и от детинското любопитство на читателя, който би желал все пак да узнае дали наистина Роберто е написал страниците, над които се застоях даже премного. Честно казано, би трябвало да му отговоря, че не е невъзможно да ги е написал някой друг, който е искал само да се престори, че разказва истината. И така бих изгубил целия ефект на романа — където, да, наистина се преструваш, че разказваш истински неща, но не бива да казваш сериозно, че се преструваш.

Не бих могъл и да измисля посредством каква последна перипетия писмата са се озовали в ръцете на оногова, който трябва да ми ги е дал, измъквайки ги изсред мешавица от други размити и изподраскани ръкописи.

— Авторът е неизвестен — бих очаквал обаче да е казал, — почеркът е изящен, но както виждате, е избледнял, а листовете са вече само петна от влага. Колкото до съдържанието, от малкото, което зърнах, са някакви маниерни упражнения. Знаете как се е пишело през онзи Век... Били са хора без душа.

---

[1] **Остров Ниуатопутапу** (името му означава „остров на предателите“). — Б.пр. ↑

[2] Всеки може лесно да провери дали казвам истината у Р. А. Leupe, „De handschriften der ontdekkingreis van A. J. Tasraan en Franchoy's Jacobsen Vissche 1642-3“, в *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde*, N. R. 7, 1872, стр. 254–293. Неопровержими са, разбира се, документите, събрани като *Generale Missiven*, съдържащи и една извадка от „Daghregister van het Casteel Batavia“ от 10 юни 1643, в която се съобщава за завръщането на Тасман. Но ако хипотезата, която се каня да изложа, е основателна,

може като нищо да се предположи, че за да се запази една тайна като тази за дължините, е било посегнато дори на подобно свидетелство. При съобщения, които от Батавия е трябвало да стигат до Холандия и кой знае кога са щели да стигнат, някакво си разминаване от два месеца е можело да мине незабелязано. От друга страна, аз съвсем не съм сигурен, че Роберто е пристигнал в онези краища през август, а не по-рано. ↑

[3] От това второ пътуване не съществуват никакви бордови дневници. Защо? ↑

[4] **Шарл Пиер Кларе, граф дьо Фльорийо** (1738–1810) — френски мореплавател (бил е и министър на мореплаването), изобретател на секундарен морски часовник, автор на пътеписи и географски съчинения. — Б.пр. ↑

[5] *Découvertes des François...* — *Открития на французите през 1768 и 1769 в югоизточната част на Нова Гвинея.* — Б.пр. ↑

Издание:

Умберто Еко. Островът от предишния ден

Италианска

Коректор: Марийка Тодорова

Художествено оформление на корица: „Megachrom“, Петър Христов, 2002

Формат 60/90/16. Печатни коли 26

ИК „Бард“ ООД, 2002

ISBN 954-585-338-7

R.C.S. Libri & Grandi Opere S.p.A., 1994

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.